

مىللەتلەر نەشرىياتى
جۇڭگو قامۇس نەشرىياتى

دۆلەتلىك 11 - بەش يىللىق پىلان مەزگىلىدىكى نۇقتىلىق كىتاب تۈرى
مەملىكەتلىك ئاز سانلىق مىللەتلەر مۇنەۋۋەر كىتابلىرىنى نەشر قىلىش
مەبلەغ ياردىمىگە ئېرىشكەن تۈر

جۇڭگو باللار قامۇسى

ئوقۇش يېشىدىكى باللارغا

مىللەتلەر نەشرىياتى
جۇڭگو قامۇس نەشرىياتى

图书在版编目（CIP）数据

动物园：维吾尔文/《中国儿童百科全书.上学就看》编委会编；木拉提·帕尔沙译.—北京：民族出版社，2008.8
（中国儿童百科全书.上学就看）
ISBN 978-7-105-09555-1

Ⅰ.动… Ⅱ.①中…②木… Ⅲ.动物学—儿童读物—维吾尔语（中国少数民族语言） Ⅳ.Q95-49

中国版本图书馆CIP数据核字（2008）第131997号

本书根据中国大百科全书出版社2006年3月第1版2007年10月第6次印刷版本翻译出版。

بۇ كىتاب جۇڭگو قامۇس نەشرىياتىنىڭ 2006 ـ يىلى 3 ـ ئاي 1 ـ نەشرى 2007 ـ يىلى 10 ـ ئاي 6 ـ باسمىسىغا ئاساسەن تەرجىمە ۋە نەشر قىلىندى.

翻　　译：木拉提·帕尔沙
责任编辑：哈尔木拉提 ·伊明
责任校对：哈尔木拉提 ·伊明
电脑制作：伊萨克江 · 伊布拉英

تەرجىمە قىلغۇچى: مۇرات پەرسا
مەسئۇل مۇھەررىر: خالمۇرات ئىمىن
مەسئۇل كوررېكتور: خالمۇرات ئىمىن
بەتچىك: ئىسھاقجان ئىبراھىم

جۇڭگو بالىلار قامۇسى

ئوقۇش يېشىدىكى بالىلارغا

ھايۋانات باغچىسى

民族出版社出版发行
http://www.mzcbs.com
（北京市东城区和平里北街14号
电话：64290862　邮编：100013
北京盛通印刷股份有限公司印刷
各地新华书店经销
开本：889毫米×1194毫米 1/16
印张：8.25
2008年9月第1版 2008年9月第1次印刷
印数：0001—3000册
ISBN 978-7-105-09555-1/Z.1394 （维62）
定价：18.50 元

نەشر قىلغۇچى: مىللەتلەر نەشرىياتى
http://www.e56.com.cn
ئادرېسى: بېيجىڭ شەھىرى خېپىگلى شىمالىي كوچا 14ـ قورۇ
پوچتا نومۇرى: 100013
تېلېفون نومۇرى: 64290862ـ010
ساتقۇچى: جايلاردىكى شىنخۇا كىتابخانىلىرى
باسقۇچى: بېيجىڭ شېڭتۇڭ باسما چەكلىك شىركىتى
نەشرى: 2008ـ يىل 9ـ ئايدا بېيجىڭدا 1ـ قېتىم نەشر قىلىندى
بېسىلىشى: 2008ـ يىل 9ـ ئايدا بېيجىڭدا 1ـ قېتىم بېسىلدى
ئۆلچىمى: 889×1194م م. 16 كەسلەم
باسما تاۋىقى: 8.25　سانى: 0001 — 3000
باھاسى: 18.50 يۈەن

总策划

徐惟诚

编辑委员会

名誉主任 徐惟诚

主　　任 吴希曾

副 主 任 贺晓兴

程力华

执行主编 赵秀琴

编　委

(以姓氏笔画为序)

马博华　刘道远　李　元　位梦华　吴希曾
余传生　陈学锋　张小影　林之光　郑　平
郑延慧　赵秀琴　保冬妮　贺晓兴　夏　青
钱王驷　浦漫汀　崔金泰　寇晓伟　程力华
谭　征

顾　问

浦漫汀　李　元　徐晓钟　王祖望

作　者

文字撰稿

（以姓氏笔画为序）

马光复　马　睿　卢小平　朱绍和　孙衍慧　李光夏
余传生　宋　时　陈东明　张如亮　林晓燕　庞　云
荣瑞芬　贺晓兴　夏　青　钱王驷　徐　冲　高建强
唐　骅　温学诗　薄　芯

图片提供

（以姓氏笔画为序）

丁长青　王　丽　王雅倩　王瑞林　卞小勤　田　方
白　宇　冯幼平　孙江漪　朱菱艳　刘玉秀　刘亚茹
刘　峥　关庆维　许　阳　杜　婕　李光夏　李建新
李锦河　李　燕　杨宝忠　吴小枚　吴秀山　位梦华
余传生　陈东明　张文绪　张文瑞　张丽霞　张连城
张渝秦　张　强　郑　迅　赵秀琴　赵彤杰　赵建伟
洪　珊　贺晓兴　苑　立　袁学军　徐远志　高建强
唐　骅　龚　莉　常剑波　蒋和平　程力华　温学诗

电脑制作

曹映红　张　强　蒋和平　杨宝忠　席恒青　高建强
杨　晨

绘　图

杨宝忠　张　强　蒋和平　高建强　席恒青　陈　倩
曹映红　陈　璐　熊雅竹

卡通形象设计

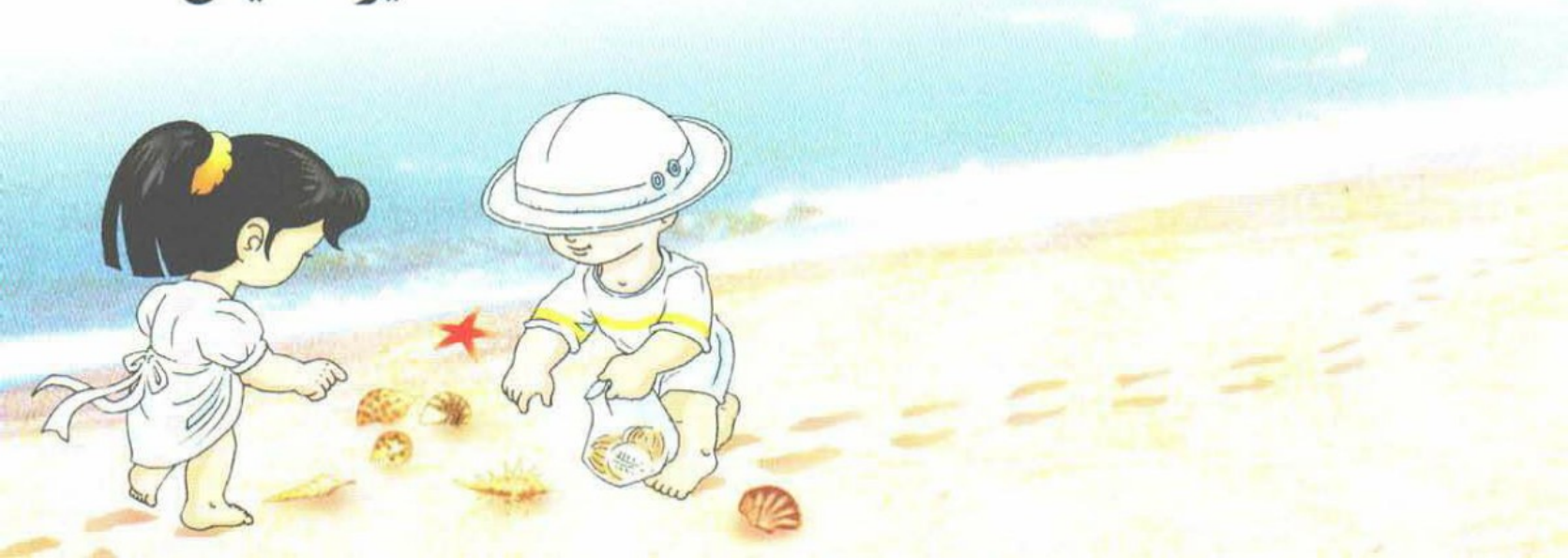
张强

بەكمۇ قىزىق، بەلەن بۇ كىتاب،
كۆرۈپ - كۆرۈپ پەقەت قانمايسىز.
سىز كۆرمىگەن دۇنيا جاھاننى
بۇ كىتابتىن ئىزدەپ تاپقايسىز.

رەھمەت ئېيتىڭ ئاتا - ئانىغا،
كىتاب يازغان ئۇستازلارغا ھەم.
بىزگە ئەقىل قالدۇرۇپ كەتكەن،
شۇ تۆھپىكار ئەجدادلارغا ھەم.

چىگىسۇن شۇ يولدا ۋەدىگىز،
نۇر چاقناتسۇن ئىجاد، ئەتىگىز.

يۇ شنيەن

بىلىم تۇرلىرى

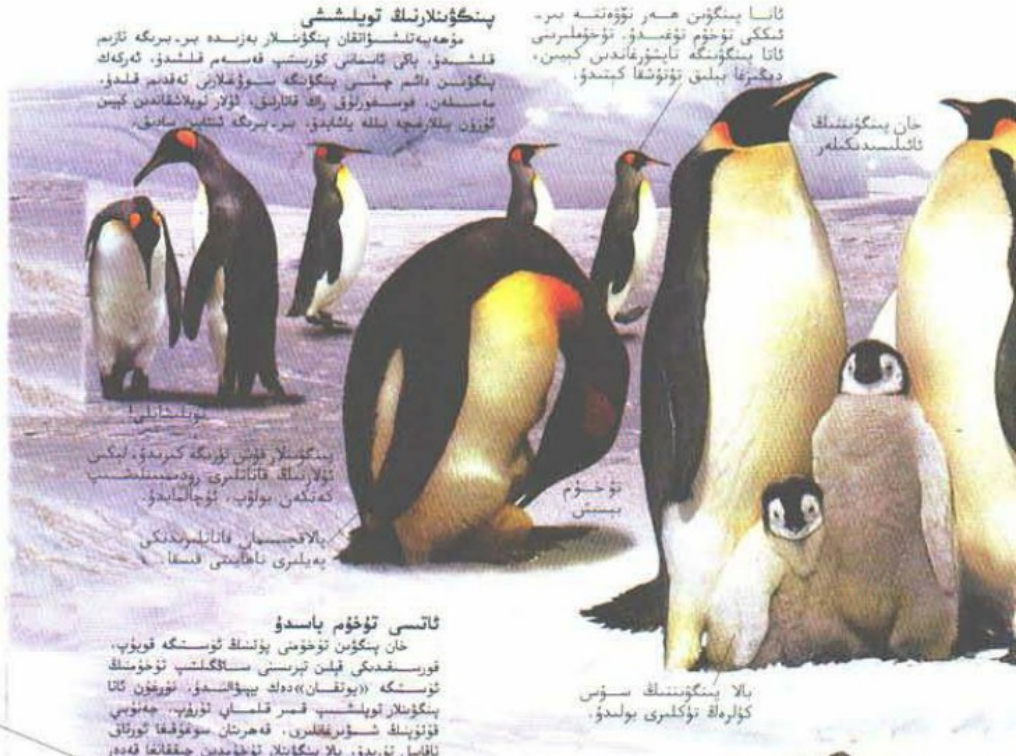
كىچىك دوستلارنىڭ بىلۈپلىشىغا قولايلىق بولسۇن ئۈچۈن بىز مۇناسىۋەتلىك بىلىملەرنى يىغىنچاقلاپ تۇرلەرگە ئايرىپ چىقتۇق. «ھايۋانات باغچىسى»دا قۇرۇقلۇقتىكى ھايۋانلار؛ سۇدىكى ھايۋانلار؛ قوش ماكانلىق ھايۋانلار؛ قۇشلار؛ ھاشاراتلار؛ ئۆي ھايۋانلىرى؛ ياشاش ۋە نەسلى قۇرۇشتىن ئىبارەت يەتتە بىلىم تۈرى بار.

بۇ سىلەر كۆرىدىغان كىتاب

كىچىك دوستلار، بۇ بىر يۇرۇش بالىلار قامۇسى مەخسۇس سىلەرنىڭ بىلىم ئېلىش ۋە نەزەر دائىرەڭلەرنى كېڭەيتىش ئۈچۈن تۈزۈلگەن. بۇ قامۇس جەمئىي سەككىز كىتاب بولۇپ، ئۇ سىلەرنى سەككىز ئورۇنغا باشلاپ بېرىپ، ئويۇن ئوينىغاچ بىلىم ئىگىلەشنى ئىمكانىيەتكە ئىگە قىلىدۇ. بۇ سەككىز ئورۇن: «جۇڭگو باغچىسى»، «دۇنيا باغچىسى»، «يەر شارى كەنتى»، «ئالەم ساراىيى»، «ھايۋانات باغچىسى»، «ئۆسۈملۈكلەر باغچىسى»، «ئىلىم-پەن ساراىيى» ۋە «مەدەنىيەت-تەنتەربىيە ساراىيى» دىن ئىبارەت.

بىلۈپلىشقا تېگىشلىك تېمىلار

كىچىك دوستلارنىڭ ئويۇن ئارقىلىق بىلىم ئېلىشى ۋە سىستېمىلىق ئۆگىنىشى ئۈچۈن بىلىم تۈرلىرىدىن بىلۈپلىشقا تېگىشلىك تېمىلارنى تاللاپ چىقتۇق. ئومۇمەن ئالغاندا، يېڭى ئېچىلغان ھەربىر بەتتىكى ماۋزۇ بىر تېما ھېسابلىنىدۇ. ھەربىر بەتتە بىر تېمىنى چۆرىدىگەن ھالدا چۈشەنچىلەر بېرىلدى. «ھايۋانات باغچىسى»دا 58 تېما بار.

بىلىم نۇقتىلىرى

بىلۇپلىشقا تېگىشلىك هەربىر تېمىدا ئۇچتىن سەككىزگىچە بىلىم نۇقتىلىرى بار، هەربىر بىلىم نۇقتىسىدا بىر كىچىك بىلىم تونۇشتۇرۇلىدۇ، ئۇلارنى بىرىكتۇرسىڭىز خېلى كۆپ بىلىمگە ئىگە بولۇپ قالىسىز. «هايۋانات باغچىسى» دا بۇنداق بىلىم نۇقتىلىرىدىن 276 سى بار.

ئانىسىنى كۆتۈۋاتقان پىنگۋىن بالىلىرى

پىنگۋىن بالىلىرى تۇخۇمدىن چىققاندا ئانا پىنگۋىنلار بەدىنى ئېغرلىقى ئەسلىدىكىنىڭ يېرىمىغا چۈشۈپ قالىدۇ. لېكىن ئۇ يەنىلا ئاشقازىنىدىكى بىر قىسىم سۈيۈقلۇقلارنى قۇسۇپ چىقىرىپ بالىسىنى باقىدۇ. ئاكى ئانا پىنگۋىن كەلگەنگە قەدەر شۇنداق داۋاملاشتۇرىدۇ.

ئانا پىنگۋىن تۇنجىلىرىنى يۇتۇپ ئۆتكە قايتقاندىن كېيىن بېرىم هەزىم بولغان بېمەكلىكلەرنى قۇسۇپ چىقىرىپ ئۆز بالىسى ۋە باشقا پىنگۋىن بالىلىرىنى باقىدۇ.

كۆكىرىكىنىڭ قارىغا بېقىپ ئارقا يۈنى بىلەن يەرنى تېپىپ، قار تېپىلمىغاندەك ئالغا ئىلگىرىلەيدۇ.

ئادىلىي پىنگۋىنى

ئانىسىنى بىلەن بىللە ئانىسىنى كۈتىدۇ

پىنگۋىنلار چوڭ چەمەتى

يەرشارىدا 18 خىل تۈردىكى پىنگۋىن بولۇپ، هەممىسى جەنۇبىي يېرىم شارىدا باشايدۇ. ئوكتانىيە قاتارلىقلار پىنگۋىن، چوڭ پىنگۋىن قاتارلىقلار باشايدۇ. جەنۇبىي ئامېرىكىدا هالقىلىق پىنگۋىن قاتارلىقلار باشايدۇ. جەنۇبىي قۇتۇپتىكى خان پىنگۋىنلار بەدىنى ئەڭ چوڭ بولۇپ، ئۇزۇنلىقى بويى 1.2 مېتىرغا يېتىدۇ، ئەڭ كىچىكى بولغان كىچىك پىنگۋىنلار بويى ئېگىزلىكى ئاران 40 سانتىمېتىرلا كېلىدۇ.

پىنگۋىن سۇ ئۈزۈشكە ئامراق

پىنگۋىن سۇ ئۇرغىلىدە قانالىرىنى قېناپ سۇدا «ئۇچىۋاتقاندەك» كۆرۈنىدۇ. ئۇ يەنە سۇغا ئۇزۇن ۋاقىت چۈكەلەيدۇ. خان پىنگۋىن بىر قېتىمدىلا 10 مىنۇت سۇغا چۈكۈپ 250 مېتىر چوڭقۇرلۇققا بارالايدۇ.

سۇ دەسىپە ئۆچۈش

پىنگۋىنلار تېرىسى ئاستىدىكى ماي قەۋىتى ئىسسىقنى قىلىن يوقۇپ، دېگىزدا سوغۇقتىن قوغدايدۇ.

قالپاق ئاسمىلىق پىنگۋىن

ئالتۇنوغلاق پىنگۋىن

ئۆجرەت بىلەن سۇغا سەكرەش

دېگىزغا شۇڭغۇپ بېلىق تۇتۇش

رەسىملەر

هەربىر بەتكە بەشتىن 20 گىچە رەسىم بېرىلدى، ئۇلاردىن بىر- ئىككى پارچىسى ئاساسلىق، قالغانلىرى قوشۇمچە رەسىملەر، بۇلار كىچىك ئوقۇرمەنلەرنىڭ بىلىمنى بىۋاسىتە ۋە ئوبرازلىق ئۇقۇنىشىگە هەم چۈشىنىشىگە پايدىلىق.

رەسىملەرنىڭ ئىزاهاتلىرىدا رەسىملەرنىڭ مەزمۇنى چۈشەندۈرۈلدى.

سوئال - جاۋاب

بەزىلىرىدە سوئال سورىلىدۇ، بەزىلىرىدە جاۋابلار ئىچىدىن توغرىسىنى تاللاش تەلەپ قىلىنىدۇ، توغرا جاۋاب سول تەرەپتىكى گىرۋەكتە.

جۇڭگو بالىلار قامۇسى . ئوقۇش يېشىدىكى بالىلارغا

هايۋانات باغچىسى

پىل 12

پىل چىشى 12

پىلنىڭ خارتۇمى 12

ئاسىيا پىلى ۋە ئافرىقا پىلى 12

قېرى پىل دوست ـ دۇشمەننى

پەرق قىلالايدۇ 13

ئانىلىق توپ 13

ئېيىق 14

ئەڭ كىچىك ئېيىق 14

كۆچۈكلىرىنى بېقىش

ئۇچەككە كىرىدىغان ئېيىق

لار 15

سۇ ئۈزۈش ماھىرى 15

ئاق ئېيىق 15

يىلپىز 16

تەڭگە گۈللۈك يىلپىز 16

ئامېرىكا يىلپىزى 16

قوڭۇر يىلپىز 16

گېپارد يىلپىزى 17

تاغ يىلپىزى 17

بۆرە ، چىلبۆرە ، تۈلكە 18

بۆرە 18

ئادەمسىمان مايمۇن 6

گورىللا 6

ئالاقىلىشىش ۋە دوراش 6

شىمپەنزە 6

ئورانگۇتان 7

گىببون 7

شىر 8

ئافرىقا شىرى 8

شىرنىڭ يېتىلىش جەريانى 8

ئامېرىكا شىرى 9

چىشى شىرنىڭ مەسئۇلىيىتى 9

يولۋاس 10

يولۋاسنىڭ هاياتلىق دەۋرى 10

يولۋاس ئۆز تەۋەلىكىدە

هۆكۈمران 10

يولۋاسنىڭ مەۋجۇتلۇق

كىرىزىسى 11

يولۋاس ۋە خەلق ئىچىدىكى

ئۆرپ ـ ئادەتلەر 11

مۇندەرىجە

هايۋانات باغچىسى 1

قۇرۇقلۇقتىكى هايۋانلار

مۇشۇكئېيىق 2

مۇشۇكئېيىقنى قۇتقۇزۇۋالايلى 2

مۇشۇكئېيىقنىڭ ياشاش ئادىتى 2

يېمەكلىكىنىڭ ئۆزگىرىشى 2

ئۆسۈش دەۋرى 3

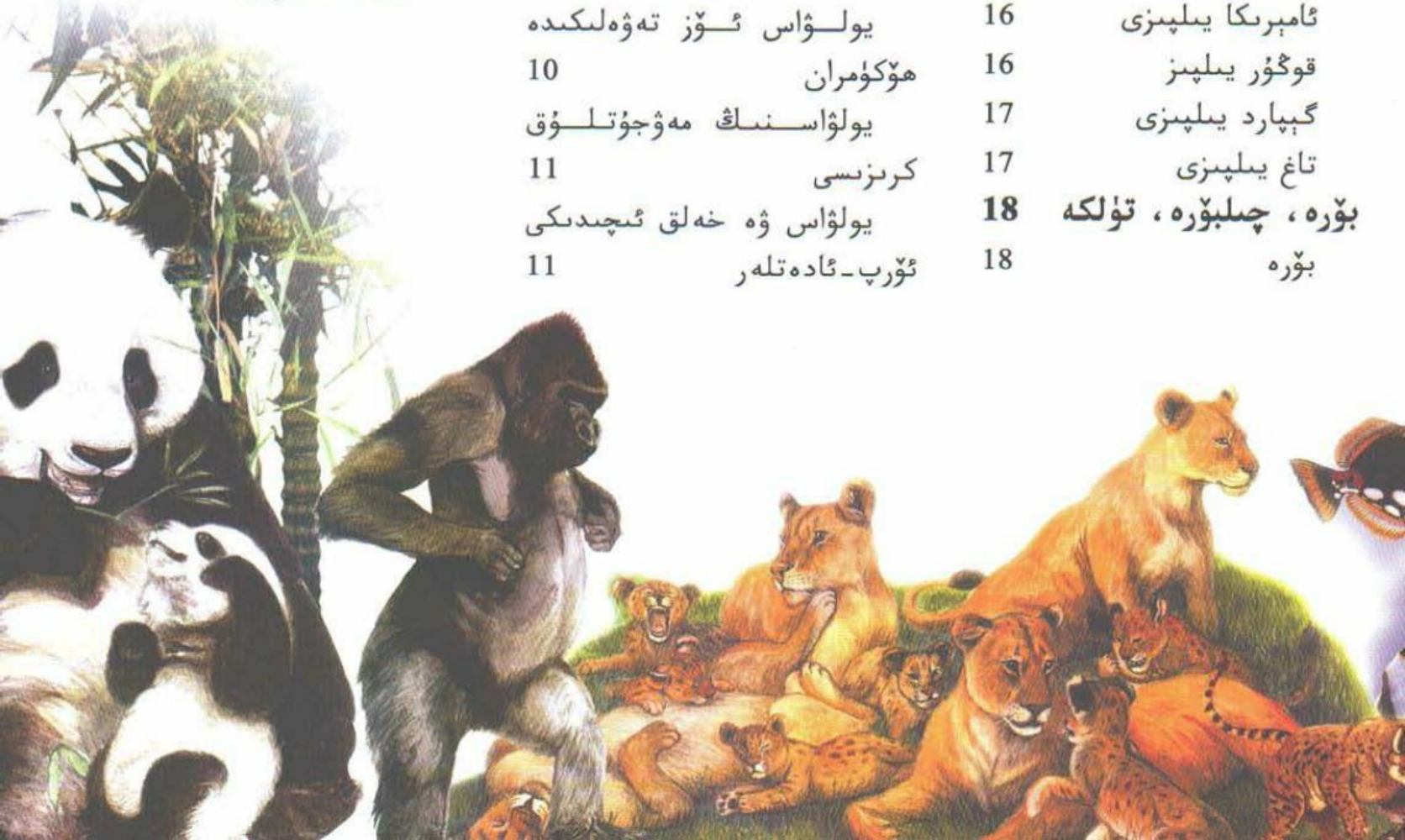
مايمۇن 4

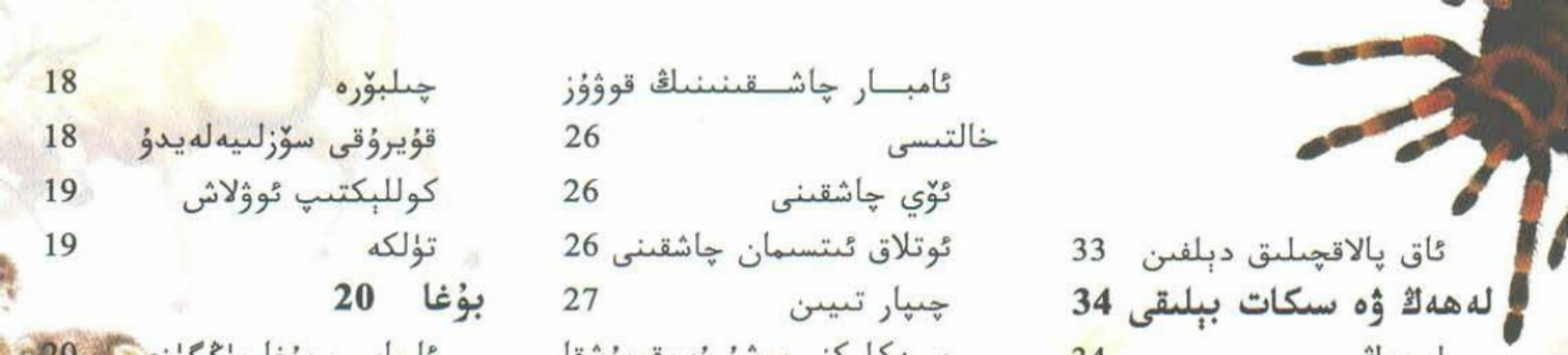
لېمۇر مايمۇنى 4

ئىت باش مايمۇن 4

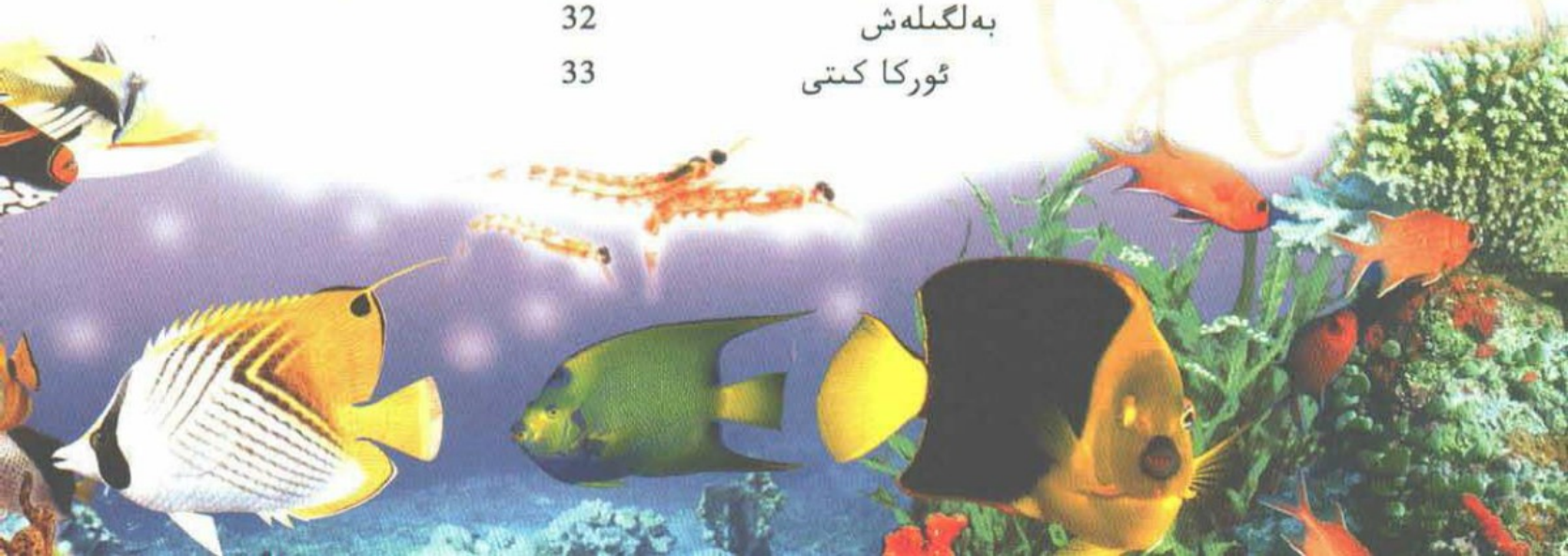
سېرىق يالىلىق مايمۇن 5

ماكاكا مايمۇنى 5

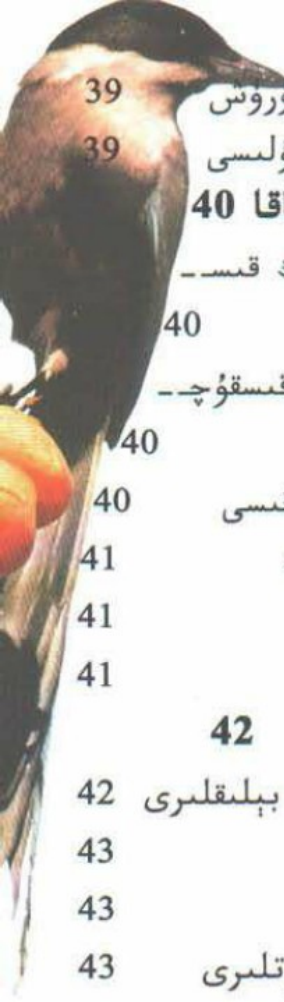

چىلبۆره 18
قۇيرۇقى سۆزلىيەلەيدۇ 18
كوللېكتىپ ئوۋلاش 19
تۈلكە 19
بۇغا 20
ئاجايىپ بۇغا مۇڭگۈزى 20
بۇغىلارنىڭ تۈرلىرى 20
ئۇسۇشۇش 21
چىپار بۇغا 21
زىراپە 22
زىراپىنىڭ تىلى 22
ئەۋزەللىكى ۋە ئاجىزلىقى 22
يىرتقۇچ هايۋانلاردىن قورقۇ-
ىمايدۇ 23
ئۇرۇشۇش 23
ئالەمدە بىر سىزىقچىلار 23
خالتىلىق هايۋانلار 24
خالتىلىق ئېيىق 24
كولا 24
خالتىلىق بورسۇق 25
خالتىلىق چاشقان 25
كېنگۇرۇ 25
چاشقانلار 26
ئامبار چاشقىنىنىڭ قوۋۇز خالتىسى 26
ئۆي چاشقىنى 26
ئوتلاق ئىتتسمان چاشقىنى 26
چىپار تىيىن 27
يىمەكلىكنى يوشۇرۇپ قويۇشقا ئامراق تىيىن 27
سازاڭ، سەكسەنپۇت ۋە ئۆمۇچۇك 28
سازاڭ 28
سەكسەنپۇت 29
ئۆمۇچۇك 29
سۇدىكى هايۋانلار
كىتلار 30
ناخشا ئېيتالايدىغان كىتلار 30
ئىپار كىت 30
بىر مۇڭگۈزلۈك كىت 30
بالا كىتنى بېقىش 31
دېلفىن 32
سۇدىكى قۇتۇلدۇرغۇچى 32
ئاجايىپ مېڭە 32
ئەكس سادا ئارقىلىق ئورۇن بەلگىلەش 32
ئورکا كىتى 33
ئاق پالاقچىلىق دېلفىن 33
لەھەڭ ۋە سكات بېلىقى 34
لەھەڭ 34
چوڭ ئاق لەھەڭ 34
سكات بېلىقى 35
توكلۇق سكات بېلىقى 35
قۇلۇله ۋە سەدەپلەر 36
تاتلىق سۇلاردىكى قۇلۇلىلەر 36
قۇرۇقلۇقتىكى قۇلۇله 36
دېڭىز - ئوكيانلاردىكى قۇلۇلىلەر 36
مەرۋايىت قۇلۇلىسى 37
ئەڭ چوڭ قۇلۇله 37
يەلپۇگۈچسىمان سەدەپ 37
سەدەپ 37
پۇتلىرى بېشىدا بولغان دېڭىز-ئوكيان جانلىقلىرى 38
سىياه بېلىق 38
سىياه خالتىسى 38
سەككىز ئاياغ 39

سۇدىكى زومىگەر 50
ئوۋلاش ماھىرى 50
ئانا تىمساھ 50
بېگىموت ۋە كەركىدان 52
ۋەھشىي كەركىدان 52
كەركىدان مۇڭگۈزى 52
پاتقاق مۇنچىسى 52
كېلەڭسىز بېگىموت 53
سۇدىكى بېگىموت 53
دەريادىكى تاشقىرى چوڭ ئېغىز 53
پالاقچە پۇتلۇق ھايۋانلار 54
مورژ (دېڭىز پىلى) 54
دېڭىز ئىتى (دېڭىز ئېيىقى) 54
ئوتارىيە (دېڭىز شىرى) 54
بىر ئەر كۆپ خوتۇنلۇق بولۇش 55
پىلىسمان تيۈلېن 55
تيۈلېن 55
يېشىل پاقىنىڭ ھالىتى 44
ئۆزگەرتىشى 44
زەھەرلىك پاقا 44
پاقىنىڭ كوركىرىشى 45
چارپاقا 45
دەرەختىكى پاقىلار 45
تاشپاقىلار 46
بېشىنى تىقىۋالىدىغان پاتقاق تاشپاقىسى 46
قۇرۇقلۇق تاشپاقىسى 46
دېڭىز تاشپاقىسى 47
تېرىئونىكس تاشپاقىسى 47
يىلان ۋە كەسلەنچۇكلەر 48
پۇتسىز مېڭىش 48
بوغما يىلان 48
زەھەرلىك يىلان ۋە زەھەرسىز يىلان 48
خامېلېئون 49
كەسلەنچۇك 49
ئۆچكىئېمەر 49
تىمساھ 50
ئېغىزى ئارقىلىق بەدەن تېمپېراتۇرىسىنى تەڭشەيدۇ 50
زەھەرلەپ ئۆلتۈرۈش 39
نائۇتىلۇس قۇلۇلىسى 39
راك ۋە قىسقۇچپاقا 40
جۇڭخۇا تۇكلۇك قىسقۇچپاقىسى 40
قۇلۇلە قاپلىق قىسقۇچپاقا 40
ئۇكا قىسقۇچپاقىسى 40
فوسفورلۇق راك 41
پراۋن 41
چوڭ راك 41
ئەرمەك بېلىقلار 42
تروپىك بەلۋاغ بېلىقلىرى 42
بېلىق بېقىش 43
ئالتۇن بېلىق 43
ئاجايىپ سۇ ئوتلىرى 43
قوش ماكانلىق ھايۋانلار
پاقىلار 44
يېمەكلىك تۇتۇش 44

قۇشلار

قۇشلار 56

ئۇچۇشقا ماسلاشقان تەن 56

پەي 57

قۇشلارنىڭ تۇمشۇقى 57

چاڭگا ياساش 57

قۇش چۈجلىرى تۇخۇمدىن چىققاندا 57

يىرتقۇچ قۇشلار 58

بۈركۈت 58

مۈشۈكياپىلاق 58

لاچىن 59

تازقارا 59

ئۇچالمايدىغان قۇشلار 60

كىۋى 60

تۆگىقۇشنىڭ ئائىلىسى 60

ئېمۇ قۇشى 61

قۇتۇرغان قۇش ــ كاسسۇئارى قۇشى 61

ئامېرىكا تۆگىقۇشى 61

پىنگۋىن 62

پىنگۋىنلارنىڭ تويلىشىشى 62

ئاتىسى تۇخۇم باسىدۇ 62

ئانىسىنى كۈتۈۋاتقان پىنگۋىن بالىلىرى 63

پىنگۋىنلار چوڭ جەمەتى 63

پىنگۋىن سۇ ئۈزۈشكە ئامراق 63

سۇ قۇشلىرى 64

ساقىيقۇشنىڭ تۇمشۇق خالتىسى 64

پاكىزە قۇش كۆكتارغاق (بېلىقچى) 65

قارنانىڭ بېلىق تۇتۇشى 65

ئاققۇ 65

سۇقسۇر (قوشماق ئۆردەك) 65

سۇ بويىدىكى شادىپاچاق قۇشلار 66

قىزىل قاشقا تۇرنا 66

قىزىل لەيلەك 66

ئاق قۇتان 67

ئاق لەيلەك 67

قارا لەيلەك 67

ئۇقار 67

دېڭىز قۇشلىرى 68

ئالباتروس قۇشى (بورانقۇش) 68

چايكا 68

ئاق قورساق سۇلا قۇشى 69

فرېگات قۇشى 69

ئورمان قۇشلىرى 70

كاككۇك 70

كاككۇك چۈجىسىنى بېقىش 70

كۈلرەڭ سېغىزخان 71

تۆمۈر تۇمشۇق 71

سوپىسوپىياك 71

غورۇلاينىڭ ئولجىنى شاخقا ئىلىپ قويۇشى 71

تروپىك بەلۋاغ قۇشلىرى 72

شاتۇتىنىڭ تىل ئۆگىنىشى 72

كەركىدان قۇشنىڭ چوڭ تۇمشۇقى 72

ھەرەقۇش (بىر توغرام) 72

توزنىڭ قۇيرۇقىنى يېيىشى 72

چۈنۈن ۋە پاشا 86

چۈننىڭ تولۇق ھالەت ئۆزگەرتىشى 86

چۈنۈن 86

پاشىنىڭ يېتىلىش جەريانى 87

تەڭپۇڭلاشتۇرۇش كالتىكى 87

پاشا 87

ئۆي ھايۋانلىرى

مۇشۇك 88

مۇشۇكنىڭ مۇستەقىللىق خاراكتېرى 88

مۇشۇك پاكىزلىقنى ياخشى كۆرىدۇ 88

مۇشۇكنىڭ تىرناقلىرى 89

ئۆتكۈر سەزگۈ ئەزالىرى 89

ئىت 90

ئەمالار ئىتى 90

پادىچى ئىت 90

ئائىلە ئەرمىكى 90

تايغان (ئۇۋ ئىتى) 90

ئۆي مۇھاپىزەتچىسى 91

قۇتقۇزۇش ئىتى 91

تومۇزغىنىڭ چىرىلدىشى 79

كېپىنەك ۋە پەرۋانىلەر 80

پايدىلىق تەڭگىچىلەر 80

ئۇچالايدىغان «گۈللەر» 80

كېپىنەكنىڭ ھايات مۇساپىسى 81

يېپەك چىقىرىپ غوزەك توقۇش 81

نىقابلىنىش ئۇسۇلى 81

ھەسەل ھەرىسى ۋە چۈمۈلە 82

ئىشچى ھەرە 82

ئانا ھەرە 82

ئەركەك ھەرە 82

چۈمۈلىنىڭ ئىش تەقسىماتى 83

چۈمۈلىنىڭ يېمەكلىكى 83

چۈمۈلىلەرنىڭ تۇرلىرى 83

يىڭناغۇچ ۋە ياچۈەك 84

يىڭناغۇچنىڭ سۇ چېكىشى 84

سۇدا ئۆسۈپ يېتىلىش 84

يىڭناغۇچ 84

ياچۈەك 85

ياچۈەكنىڭ نىقابلىنىشى 85

ئىنسانلارغا قۇشنا قۇشلار 74

قارلىغاچ 74

كەپتەر 74

سېغىزخان 75

قۇشقاچ 75

قاغا 75

ھاشاراتلار

ھاشاراتلار 76

ئېغىز ئاپپاراتى 76

ھاشاراتلارنى ئاسراش 77

ھالەت ئۆزگەرتىش 77

ئالتە پۇت 77

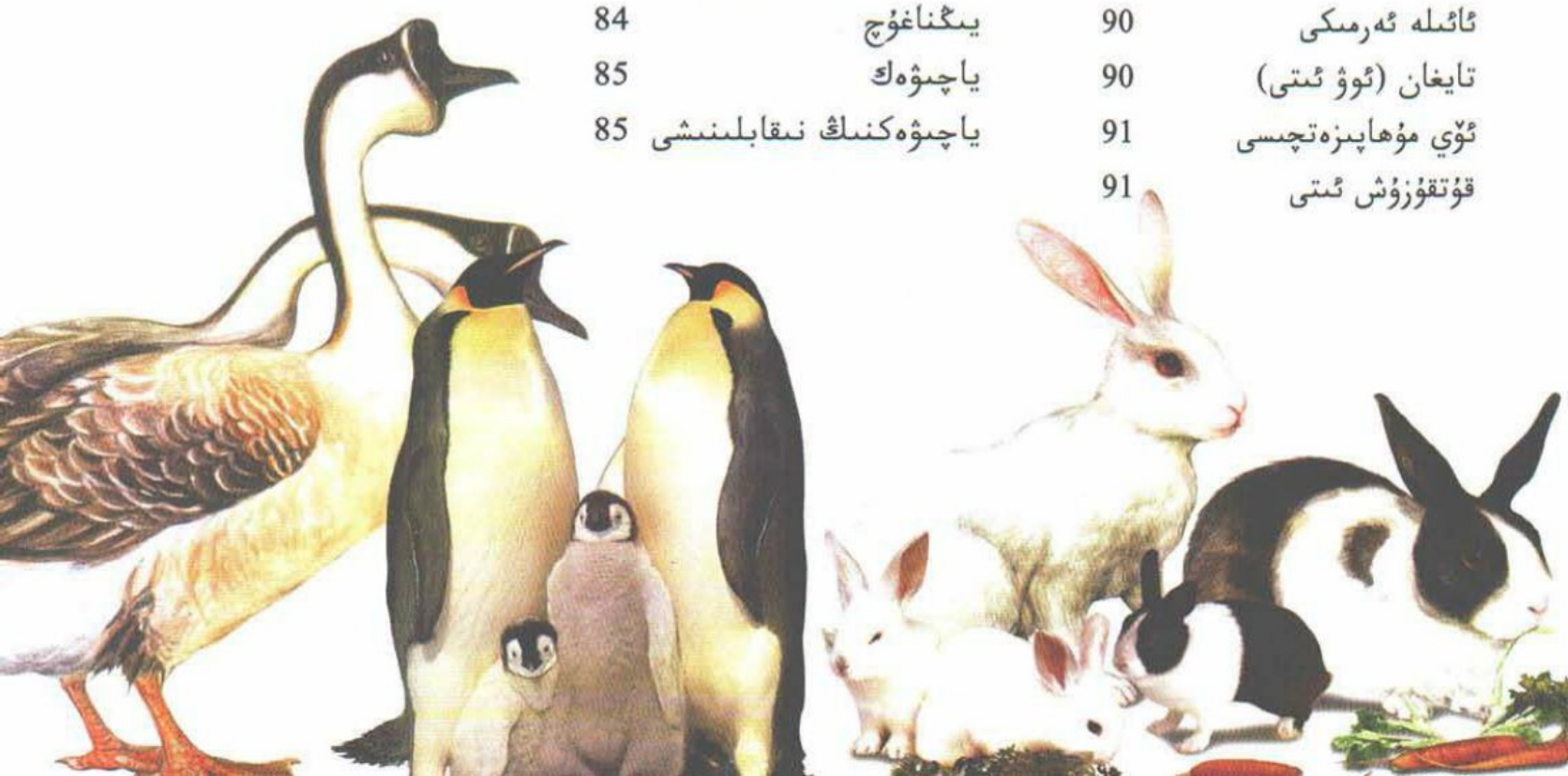
چېكەتكە ۋە تومۇزغا 78

چېكەتكىنىڭ ئۆزىنى قوتقۇزۇشى 78

چېكەتكە 78

تومۇزغا 79

تومۇزغا قېپى 79

ئۆي قۇشلىرى 92

توخۇ 92

تۇخۇم بېسىش مەزگىلى 92

غاز 93

ئۆردەك 93

ئات 94

ئاتنىڭ ھاياتلىق دەۋرى 94

قۇلىقى سۆزلىيەلەيدۇ 94

ئات مىنگۈچىنى يەرق ئېتەلەيدۇ 95

ئاتقا «كەش» كىيگۈزۈش 95

كالا 96

كالىنىڭ تۆھپىسى 96

سۇ كالىسى 96

كاللارنىڭ تۆت ئاشقازىنى بار 96

ئۆركەشلىك كالا 97

يەرلىك كالا 97

قوي ۋە ئۆچكە 98

شوخ-چېچەن ئۆچكە 98

بۆكەنلەرنىڭ چوڭ جەمەتى 98

كۆكمەت (تورۇق تېكە) 99

ئارقارنىڭ مۇڭگۈزى 99

ياۋاش جانىۋار — قوي 99

توشقان 100

زېرەك توشقان 100

رەڭ ئۆزگەرتەلەيدىغان ئاق توشقان 100

قۇۋ توشقانىنىڭ ئۇۋىسى كۆپ 101

توشقان كۆپ تۇغىدۇ 101

ياشاش ۋە نەسلى قۇرۇش

تۈتۈپ يېيىش ۋە قوغدىنىش 102

مۇستەقىل ئۇزۇقلۇق تۈتۈش 102

شېرىكلىشىپ ئۇزۇقلۇق تۈتۈش 102

قوغدىنىش «ساۋۇت»ى 103

ئۆزىنى زەخىملەندۈرۈپ قۇتۇلۇش 103

ئاكتىپ مۇداپىئەلىنىش 103

نسقابلىنىش 104

قوغدىنىش رەڭگى 104

بىللە ماكانلىشىش، بىللە ياشاش، پارازىت ياشاش 106

بىللە ياشاش 106

پارازىت ياشاش 106

بىللە ماكانلىشىش 107

كۈشەندە 108

تۈتۈپ يېيىش خاراكتېرىدىكى كۈشەندىلەر 108

يېيىش ۋە يېيىلىش 109

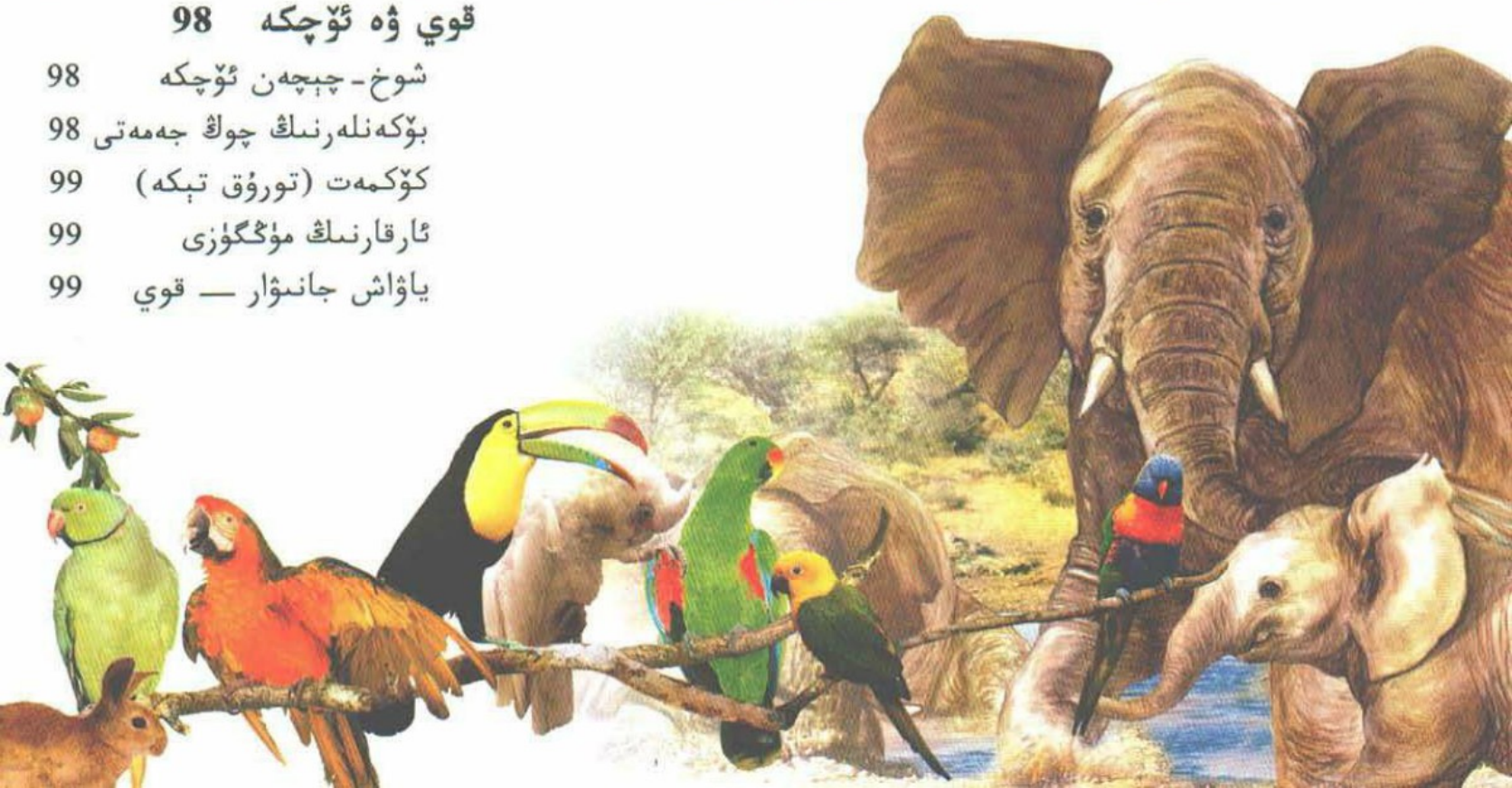
پارازىت خاراكتېرلىك كۈشەندىلەر 109

زىياندىش ھاشاراتلاردىن بىئولوگىيىلىك مۇداپىئەلىنىش 109

تۈسداشلىق 105

يوشۇرۇنۇش رەڭگى 105

ئاگاھلاندۇرۇش رەڭگى 105

دراگونلار دەۋری 110

دىنوزاۋر 110

بىراخئوزاۋر 111

دىنوزاۋرغا ئوخشاش دراگونلار 111

تىراننوزاۋر 111

نەسلى قۇرۇپ كەتكەن هايۋانلار 112

دودو قۇشى 112

سېتتللېر دېگىز كالىسى 112

موئا قۇشى 112

شىمالىي ئامېرىكا ياۋا كەپتىرى 113

خالتىلىق بۆرە 113

پولەك ياۋا كالىسى 113

تاغىل ئېشەك 113

ئاز ئۇچرايدىغان ئەتىۋارلىق هايۋانلار 114

ناهايىتى خەۋپ ئىچىدە قالغان هايۋانلار 114

خەۋپ ئىچىدە قالغان هايۋانلار 114

ئاسان خەۋپ ئىچىدە قالىدىغان هايۋانلار 114

قوغداشقا تايىنىدىغان هايۋانلار 114

هايۋانلارنى قوغداش 116

ئۇزۇن قۇيرۇقلۇق بۇغا قايتىپ كەلدى 117

قايتا پەيدا بولغان قىزىل ئىبىس 117

ئوسېتر بېلىقنى سۈنئىي كۆپەيتىش 117

هایوانات باغیچەسی

ئادەتتــە دەرەخكە ناھايىتــى ئاز چىقىدۇ، خەتەرگە يولۇققاندا بولسا دەرەخكە چىقىش ماھىرى بولۇپ كېتىدۇ.

مۇشۇكئېيقنى قۇتقۇزۇۋالايلى

مۇشــۇكئېيق ماكانلىرىنــىڭ ئايرىلــىپ تۇرۇشى، تور توپلىرى ئارا ئالاقلاشماسلىقى، يېقىنلار ئارا جۈپلىشىپ كۆپەيشىنىڭ كۆپلۈكى، تۇغۇش-كۆپەيش ئىقتىدارىنىڭ تۆۋەنلىكى يەنە كېلىپ ئاساسلىق يېمەكلىكى بولغان بامبۇكنىڭ ئېغىــر دەرىجىدە كەمچىل بولۇشــى قاتارلىق سەۋەبلەر تۈپەيلىدىن نەسلى قۇرۇش خەۋپىگە دۇچ كەلمەكتە. ھۆكۈمىتىمىز مۇشــۇكئېيقنى قۇتقۇزۇش ئۈچۈن قانۇن-نىزاملارنى چىقىرىش، تەبىئىلىكى قوغدىلىدىغان رايونلارنى قۇرۇش، مۇشــۇكئېيقنى سۈنئىي ئۈســۈلدا كۆپەيتىش قاتارلىق نۇرغۇن تەدبىرلەرنى قوللاندى.

مۇشــۇكئېيقنىڭ ئاجراتما ماددىسىدا بىرخىل ئالاھىدە پۇراق بولۇپ، تەسىر دائىرە ئىگىلەش ياكى ئــۆز تۇرىدىكىلەرگە ئۈچــۇر يەتكۈزۈش ئۈچۈن دەرەخلەرگە سۈركەپ قويىدۇ.

مۇشۇكئېيقنىڭ قۇيرۇقىدا ئاھايىتى قويــۇق ھەم يىرىك يۇڭلىرى بولۇپ، ئاجراتمــا ماددىلىرىنــى ھەمــە ئەتراپقا سۈركەپ پۇرىقىنى تېخىمۇ يىراقلارغا تارقىتىدۇ.

مۇشۇكئېيقنىڭ ياشاش ئادىتى

مۇشــۇكئېيق ئېگىــز تاغلاردىكى قويــۇق بامبۇكزارلىقــلاردا ياشــايدۇ، پائالىيــەت دائىرىســى كىچىك. ســۇ ئۈزەلەيــدۇ، دەرەخلەرگــە چىقالايدۇ. ئاساســلىق يېمەكلىكى بامبۇك شاخلىرى بولــۇپ، بەزىــدە گۈشــمۇ يەيــدۇ. جۈپلىشىش مەۋسۇمىدىن باشقا چاغلاردا يالغۇز ياشايدۇ.

يېمەكلىكنىڭ ئۆزگىرىشى

مۇشــۇكئېيق دەسلەپتە گۈشــنى ئاساسلىق ئوزۇقلۇق قىلاتتى، كېيىن مۇھىتنىڭ ناچارلىشىشــى بىلەن گۈش تېپىپ يېيىش تەسلىشىپ كەتكەنلىكتىن ئۇســۇلمۇك يېيىشــكە ئادەتلىنىپ، ئــۇ بامبۇك يېيىشــنى بولۇپمۇ بامبۇك نوتىســى يېيىشنى بەك ياخشى كۆرىدۇ.

تەۋرەنمە ئورۇندۇقتا ئولتۇرۇش

غەربچە تاماقلىنىش

يەر سۈپۈرۈش

ۋېلىسىپىت مىنىش

بىر كۈندە 10~12ساەئت بىر نەرسە يەيــدۇ، نەچچــە ئــون كىلوگرام بامبۇكنى يەۋېتەلەيدۇ.

مۇشــۇكئېيق ئۆگىتىلســە نۇرغۇن ئىشلارنى قىلالايدۇ.

مۇشۇكئېيق

مۇشــۇكئېيق مەملىكىتىمىزگــلا تارقالغــان «دۆلەت گۆھــرى» دەرىجىلىك ھايــۋان بولۇپ، ئۇلارنــىڭ تەبىئىي ياشاش ماكانى ئاساسلىق سىچۈەن، شەنشى ۋە گەنسۇلاردىن ئىبارەت. مۇشــۇكئېيق ناھايىتى ســاددا ۋە ئوماق بولۇپ، كىشىنىڭ ئامراقلىقىنى كەلتۈرىدۇ، ھازىر ئىلگىرى-كېيىن بولۇپ ياپونىيە، ئامېرىكا ۋە فرانســىيەلەرگە ماكانلىشىپ جۇڭگو خەلقىنىڭ دوستلۇقىنى يەتكۈزدى.

B بامبۇك يوپۇرمىقى

C كۆكتات

D كالا سۈتى

A تۇخۇمەك چېچىكى

E ياۋا مېۋىلەر

مۇشــۇكئېيق رەســمىدىكىلەردىن پەقەت بىرلا نەرسىنى يېمەيدۇ، شۇ نەرسىنى كۆرسىتىپ بېرەلەمسىز؟

جاۋاب: A

مۇشۇكئېيقنىڭ قۇلىقى ناھايىتى چوڭ بولۇپ، ئاڭلاش ئىقتىدارى كۈرۈش ئىقتىدارىدىن كۈپ يۇقىرى.

ئالدىدا 3 جۈپ ئۈتتۈر چىشى بولۇپ، بامبۇك يېگەندە كەينىدىكى چوڭ چىشلىرىغا تايىنىدۇ.

بامبۇك يوپۇرماقلىرىنى ئالدى پۇتى بىلەن تۇتۇپ يەيدۇ

يۇڭلىرى ھەم ئۇزۇن ھەم يىرىك، ئىسسىقلىق ساقلىشى ناھايىتى ياخشى

پۈتىدا 5 بارمىقى، تاياقىدا قويۇق ھەم يىرىك تۈكلىرى بولىدۇ، شۇڭا نەم مۇھىتلارنىڭ ۋە سىلىق تاشلارنىڭ ئۈستىدە ماڭسىمۇ تېيىلىپ كەتمەيدۇ.

ئۆسۈش دەۋرى

مۇشۇكئېيىق تۇغۇلغاندا تېنى گۈش رەڭگىدە بولىدۇ: 20 كۈن ئەتراپىدا يۇڭ چىقىرىشقا باشلاپ، 3 ئاي ئەتراپىدا يۇڭلىرى تولۇق چىقىپ بولىدۇ: يىرىم ياشتىن باشلاپ يېمەكلىك تېپىپ يېيەلەيدۇ: ئالتە-يەتتە ياش بولغاندا كۆپەيىش ئىقتىدارىغا ئىگە بولىدۇ.

مۇشۇكئېيىق كۆچۈكى يېڭى تۇغۇلغاندا تەن ئېغىرلىقى 100g~200g ئەتراپىدا بولۇپ، ئانىسىنىڭ تەن ئېغىرلىقىنىڭ 1\900 قىسمىغا توغرا كېلىدۇ.

ئانا مۇشۇكئېيىق تەخمىنەن ئىككى يىلدا بىر قېتىم، ھەر قېتىمدا بىر ياكى ئىككىنى كۆچۈكلەيدۇ.

ياۋايى مۇشۇكئېيىق ئومۇمەن 20 يىل ئەتراپىدا ئۆمۈر كۆرىدۇ.

مايمۇن

مايمۇن ئەقللىق ۋە تېتىك ھايۋان، ئالاقلىشىش ئىقتىدارى كۈچلۈك، كۆپلىگەن ھايۋانلار بىلەن دوستلىشالايدۇ، ئادەملەر بىلەنمۇ ئۇم ئۇتىدۇ، لېكىن ئۇنى باقماق تەس. مايمۇننىڭ خىللىرى ناھايىتى كۆپ، كۆپچىلىكى توپلىشىپ ياشايدۇ، توپ ئىچىدە سەردارى بولىدۇ، مېۋە يېيىشكە ئامراق، ئورمانلىقلار ئۇلارنىڭ ئەڭ ياخشى ماكانى ھېسابلىنىدۇ.

ئالدى پۇتى چاققان، ئەپچىل، يامىشىشقا ماھىر

مايمۇنلار نۇرغۇنلىغان ھايۋانلار بىلەن ئىناق ئۆتەلەيدۇ

لېمۇر مايمۇنى

لېمۇر مايمۇنى ماداغاسقار ئارىلىغا تارقالغان بولۇپ، ئورمانلىقلار، پاكار چاتقاللىقلار ياكى تاغلىقلاردا ياشايدۇ. كۈندۈزى ئۇزۇقلۇق ئىزدەيدۇ، يالغۇز ياكى بەككە بىر ئائىلە بىر بولۇپ ياشاشنى ياخشى كۆرىدۇ.

جۇپلىشىش مەزگىلىدە ئۇزۇن ھەم چىرايلىق قۇيرۇقىنى دىڭ قىلىپ ئوڭ-سولغا پۇلاڭلىتىپ چىشى مايمۇننى ئۆزىگە جەلپ قىلىدۇ.

ئىت باش مايمۇن

مايمۇنلارنى بىر تۈرى، تېنى باشقا تۇردىكى مايمۇنلارغا قارىغاندا چوڭراق كېلىدۇ. 20 يىل ئەتراپىدا ئۆمۈر كۆرەلەيدۇ. ئۇلار ماكاكا مايمۇنغا ئوخشاش توپلىشىپ ياشايدۇ، توپ ئىچىدە سەردارى بولىدۇ. كىچىسى ئارام ئېلىپ كۈندۈزى ئۇزۇق ئىزدەيدۇ. ئۇلارنىڭ ئەسلى ماكانى ئافرىقا ۋە ئەرەب يېرىم ئارىلىدۇر.

ھالقا قۇيرۇقلۇق لېمۇر مايمۇننىڭ تۇمشۇقى تۈلكىنىڭكىگە ئوخشاپ قالىدۇ.

ماندارىل (قىزىل تۇمشۇق مايمۇن) ئىت باش مايمۇننىڭ بىر خىلى بولۇپ، ئورمانلىقلاردا ياشايدۇ. ئەركەكلىرىنىڭ ئىككى مەگزى كۆك، بۇرنى قىزىل بولىدۇ.

شىمپە نزە بىلەن ئانا-بالىدەك يېقىن

ئانىسى يوق بولغاچقا توشقاننى ئانا تۇتماقتا

يولۋاس ئاسلىنى بىلەن ئويناشماقتا.

ئىت باش مايمۇن بەزىدە ئۆرە ماڭىدۇ

مايمۇن نېمە قىلىۋاتىدۇ؟

A باش يۇيىۋاتىدۇ
B قېچىشقان يېرىنى تاتلاۋاتىدۇ
C پىت بېقىۋاتىدۇ
D تۇز دانچىلىرىنى ئىزدەۋاتىدۇ

جاۋاب: D

يۇننەن سېرىق يالللىق مايمۇنىنىڭ يۇزى كۆك رەڭگە مايىل، بۇرنى پاناق كېلىدۇ.

سېرىق يالللىق مايمۇن

سېرىق يالللىق مايمۇن مەملىكتىمىزنىڭ غەربىي جەنۇبىدا توپلىشىپ ياشايدۇ، ھەربىر توپنىڭ ئۆزىگە تەۋە زېمىنى بولىدۇ. يۇننەن سېرىق يالللىق مايمۇنى، سىچۇەن سېرىق يالللىق مايمۇنى ۋە گۈيجۇ سېرىق يالللىق مايمۇنىي دەپ ئايرىلىدۇ. سېرىق يالللىق مايمۇن دۆلىتىمىزنىڭ بىرىنچى دەرىجىلىك قوغدىلىدىغان ھايۋىنىدۇر.

سېرىق يالللىق مايمۇنىنىڭ يۈگى سېرىق، يۈمشاق ھەم ئۇزۇن بولۇپ، 20 سانتىمېتىرغا يېتىدۇ.

ئانا مايمۇن بوۋىقىنى قۇچىقىغا ئالغانىدا ھەتتا ئاتا مايمۇنىنىڭ تۆتۈشمۇ يول قويمايدۇ.

سىچۇەن سېرىق يالللىق مايمۇنىنىڭ بىلەكلىرى تۇم، قورساق قىسمى تەرەققىي قىلغان، يۈگىنىڭ رەڭگى كۆركەم كېلىدۇ.

ماكاكا مايمۇنى

ماكاكا مايمۇنىنىڭ تارقىلىش دائىرىسى ناھايىتى كەڭ، تېنى بەزىلىرىنىڭ چوڭ، بەزىلىرىنىڭ كىچىك بولىمۇ لېكىن زېھنى تەرەققىي قىلغان، كۆزى ئۆتكۈر بولۇپ، ئەڭ كۆپ ئۆچرايدىغان مايمۇن تۈرى ھېسابلىنىدۇ.

ھەمراھلىرىنىڭ قىچىشقان يەرلىرىنى تاتىلاپ يېقىنچىلىق قىلىدۇ.

قۇلىقىنىڭ ئۆچىلا كۆرۈنۈپ تۇرىدۇ

بالا مايمۇن مايمۇنلارنىڭ چ قاراپ ئىش تۇتىد

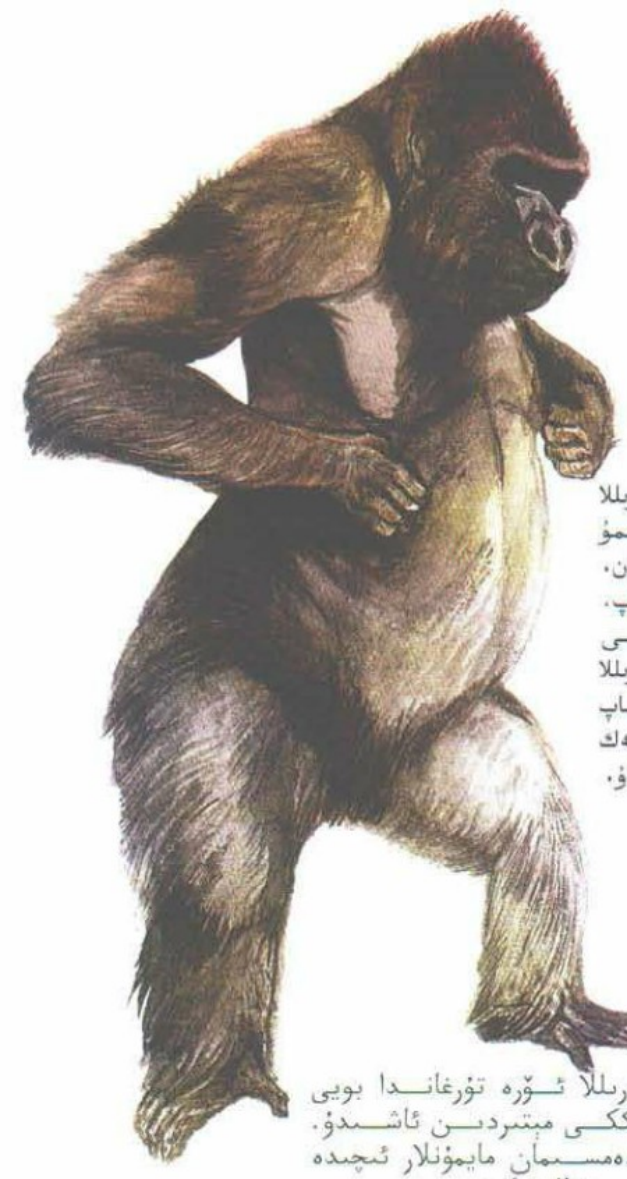
پۇت- قوللىرىنىڭ ھەممىسىدە بەشتىن بارمىقى بولىدۇ

ئومۇمەن نېمىلا بولسا يەۋېرىدۇ

مايمۇن توپى ئىچىدە كەسكىن دەرىجە پەرقى بولۇپ، ئىلىشىشتا يەڭگەن ئەركەك مايمۇن مايمۇن شاھى بولىدۇ.

ئادەمسىمان مايمۇن

ئادەمسىمان مايمۇنلار گورىللا، شىمپەنزە، گىببون ۋە ئورانگۇتانلارنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. ئۇلار ئەڭ ئەقىللىق ھايۋانلار بولۇپ، ئىنسانلارغا ناھايىتى يېقىن. ئۇلار ئاساسەن يامغۇرلۇق ئورمانلاردا ياشايدۇ، ئۆسۈملۈكلەرنىڭ يوماران بىخلىرى، دەرەخ يوپۇرماقلىرى ۋە يېۋا مېۋىلەر بىلەن ئوزۇقلىنىدۇ.

گورىللا

بەدىنى ناھايىتى قاۋۇل كەلگەن گورىللا قارىماققا ناھايىتى ۋەھشىي كۆرۈنسىمۇ ئەمەلىيەتتە مىجەزى يېقىملىق ئوتخور ھايۋان. ئۇلارنىڭ ئىشتىھاسى ناھايىتى ياخشى بولۇپ، قاچانلا قارىسا يەپلا يۈرۈيدۇ. كېچىسى ئۇخلايدىغان مۇقىم تۇرالغۇسى يوق. ئانا گورىللا باللىرى بىلەن دەرەخ شېخىغا ئۇۋا ياساپ ئۇخلايدۇ. ئەكسىچە ئاتا گورىللانىڭ بەدىنى بەك ئېغىر بولغانلىقتىن يەرگە ئۇۋا ياساپ ئۇخلايدۇ.

ئالاقلىشىش ۋە دوراش

ئادەمسىمان مايمۇنلار ئادەمگە ئوخشاش مۇرەككەپ ئاۋازلارنى ئېنىق چىقىرالايدۇ. ئۇلار ئاددىي ئاۋاز چىقىرىش ۋە ھەرخىل چىراي ئىپادىلىرى، قىياپەت ئۆزگىرىشى قاتارلىقلار ئارقىلىق بىر-بىرىگە خۇشاللىق، قورقۇش، ئازابلىنىش ۋە ئاچچىقلاش قاتارلىق روھىي ھالەتلەرنى ئىپادىلەيدۇ. بېقىلمۇاتقان ئادەمسىمان مايمۇنلار ئۆگىتىلسە ئۆزىنىڭ ئوي-پىكرىنى قول ئىشارىتى ئارقىلىق بىلدۈرۈشنى ئۆگىنىۋالالايدۇ.

گورىللا ئۆرە تۇرغاندا بويى ئىككى مېتىردىن ئاشىدۇ. ئادەمسىمان مايمۇنلار ئىچىدە بويى ئەڭ ئېگىز.

شىمپەنزە

شىمپەنزە ئادەمسىمان مايمۇنلار ئىچىدىكى ئەڭ ئەقىللىقى بولۇپ، ئاددىي قوراللارنى ياساپ ئىشلىتەلەيدۇ. ئادەتتە ئوتتۇرىغا يېقىن شىمپەنزە بىر توپ بولۇپ ياشايدۇ. يېتىلگەن بىر ئەركەك شىمپەنزە سەردار بولىدۇ. بالا شىمپەنزىلەر ئانىلىرى بىلەن بىللە بولۇپ يېتىلگەندىن كېيىنمۇ توپ ئىچىدە ياشايدۇ.

ياقتۇرۇپ يەيدىغان ئاق چۈمۈلىنىڭ بولۇقلىرى شىمپەنزە ئۇزۇنلۇقى مۇۋاپىق بىر تال دەرەخ شېخىنى تېپىپ كېلىپ ئاق چۈمۈلىلەرنى ئۇنىڭغا يېيىشتۇرۇپ چىقىرىپ لەززەتلىنىپ يەيدۇ.

ئورانگۇتان

ئورانگۇتانلىرى ھەربىرى ئاستاراق، كۆپ ۋاقتىنى دەرەخ ئۈستىدە ئۆتكۈزىدۇ. بىر تۈپ دەرەختىن يەنە بىر تۈپ دەرەخكە شاخلارغا ئېسىلىپ ئۆتۈپ كېتەلەيدۇ. يەرگە ئاز چۈشىدۇ. ئورانگۇتانلىرى مىجەزى ياۋاش، لېكىن چىشىغا تەگسە بەك ئاچچىقى كېلىدۇ.

ئورانگۇتان كۈندۈزى ھەممە يەردە ئۇزۇقلۇق ئىزدەپ يۈرۈيدۇ، كېچىسى بىر دەرەخكە ئۇۋا ياساپ ئۇخلايدۇ.

گىببوننىڭ تېنى كىچىك، ھەربىرى ناھايىتى چاققان.

گىببون

گىببون (ئۇزۇن بىلەكلىك ئادەمسىمان مايمۇن) ئېگىز دەرەخ شاخلىرىدا ياشايدۇ. ئۇلار دەرەخ شاخلىرىنى ئىككى قولى بىلەن نۆۋەتلەشتۈرۈپ چاققىلاپ تۇتۇپ دەرەخلەر ئارىسىدا پۇلاڭلاپ يۈرۈيدۇ. بىر يۇلقۇپ ئون مېتر يىراقلىققا بارالايدۇ. ئەركەك. چىشى بىر جۈپ بولۇپ ياشايدۇ.

ئانا ئورانگۇتان ناھايىتى مەسئۇلىيەتچان بولۇپ، بالىسىنى يۇيۇپ قويىدۇ، پىمەكلىك تېپىش ۋە كۈشەندىسىدىن ساقلىنىش ئۇسۇللىرىنى ئۆگىتىدۇ.

A. پۇلەپ ئۆزىنىڭ چىقىرىدۇ.

B. كامارغا سۇ قويۇپ ھەيدەپ چىقىرىدۇ.

شىمپەنزە ئاق چۇمۇلىنى ئۆزىنىڭ قانداق چىقىرىپ يەيدۇ؟

C. شاخقا پىپىشتۇرۇپ چىقىرىپ يالاپ يەيدۇ.

D. يەمچۈك ئارقىلىق ئالداپ چىقىرىدۇ.

باليغۇر ياغدى، ئانا ئورانگۇتان بالىسىغا ھاياتلىق ئېقىمىدىن ياماغۇردىن دالدا قىلىشنى ئۆگىتىدۇ.

شىر

شىرلار دەل ـ دەرەخلەر شالاڭ ئوتلاقلاردا ياشايدۇ، بەدىنى مۇشۇك ئائىلىسىدىكى ھايۋانلار ئىچىدە ئەڭ چوڭ، تېنى مەزمۇت ـ قاۋۇل، تۆت پۇتى ئىنتايىن كۈچلۈك، ئولجىسىنى تېز سۈرئەتتە يۈگۈرۈپ تۇتالايدۇ.

ئافرىقا شىرى

ئافرىقا شىرى ئوتلاقلاردا توپلىشىپ ياشايدۇ. ئادەتتە، ھەر بىر توپتا بىر ـ ئىككى ئەركەك شىر، بىر قانچە چىشى شىر ۋە ئون نەچچە شىر ئاسلىنى بولىدۇ. ئەركەك شىر تەۋەلىك زېمىنىنى ۋە شىر توپىنى قوغداشقا مەسئۇل بولىدۇ.

پېتىلىگەن شىرنىڭ ئۇزۇن يالى بولۇپ، ناھايىتى ھەيۋەتلىك ھەم سۇرلۇك كۆرۈنىدۇ.

شىرنىڭ بېشىدىن قۇيرۇقىنىڭ ئۇچىغىچە ئۇزۇنلۇقى تەخمىنەن 3 مېتىرغا يېتىدۇ، بۇنىڭ ئىچىدە قۇيرۇقىنىڭ ئۇزۇنلۇقى تەخمىنەن بىر مېتىر كېلىدۇ.

چىشى شىر

ئەركەك شىر ئۆز زېمىنىنىڭ ئەتراپىدا ئايلىنىپ يۈرىدۇ، ئەگەر باشقا يىرتقۇچ ھايۋانلار يېقىنلاشسا قاتتىق ھۆركىرەپ ئۇلارنى چېكىندۈرىدۇ.

شىرنىڭ يېتىلىش جەريانى

ئانا شىر بىر قېتىمدا ئىككىدىن تۆتكىچە تاسلانلايدۇ، لېكىن ئۇلار تولۇق يېتىلگىچە ئادەتتە ئىككىسىلا ھايات قالىدۇ. شىر بالىلىرى 11 ئايلىق بولغاندا ئوۋ ئوۋلاشنى ئۆگىنىشكە باشلايدۇ. ئىككى ياشقا كىرگەندە بولسا مۇستەقىل ياشىيالايدۇ. ئەركەك شىر يېتىلگەندىن كېيىن توپتىن ئايرىلىپ ئەركەك شىر كەمچىل بولغان چىشى شىر توپىنى ئىزدەپ تېپىپ ئۆز پادىشاھلىقىنى تىكلەيدۇ.

ئافرىقا شىرلىرى يەپ تويغاندىن كېيىن بىر يەرگە توپلىشىپ ئارام ئالىدۇ، بۇنداق چاغلاردا ئوۋ قىلمايدۇ.

ئامبرىكا شرى

ئامبرىكا شرى يالغۇز پائالىيەت قىلغۇچى هايۋان بولۇپ، بۇغا تۇرىدىكى هايۋانلارنى تۇتۇپ يېيىشنى ياخشى كۆرىدۇ. بەدەن ئۇزۇنلۇقى ئۇچ مېتردىن يېتىدۇ، 6 مېتر ئېگىزلىكتىكى شاخقا سەكرەپ چىقالايدۇ، بىر يولقۇنۇپلا 6 مېتر يىراقلىققا بارالايدۇ. جەنۇبىي ئامبرىكا قىتئەسىدىكى ئەڭ چوڭ، ئەڭ ۋەھشىي گۆشخور هايۋانلارنىڭ بىرىدۇر.

تاماق كەلدى كىم تالدىدا يەيدۇ؟

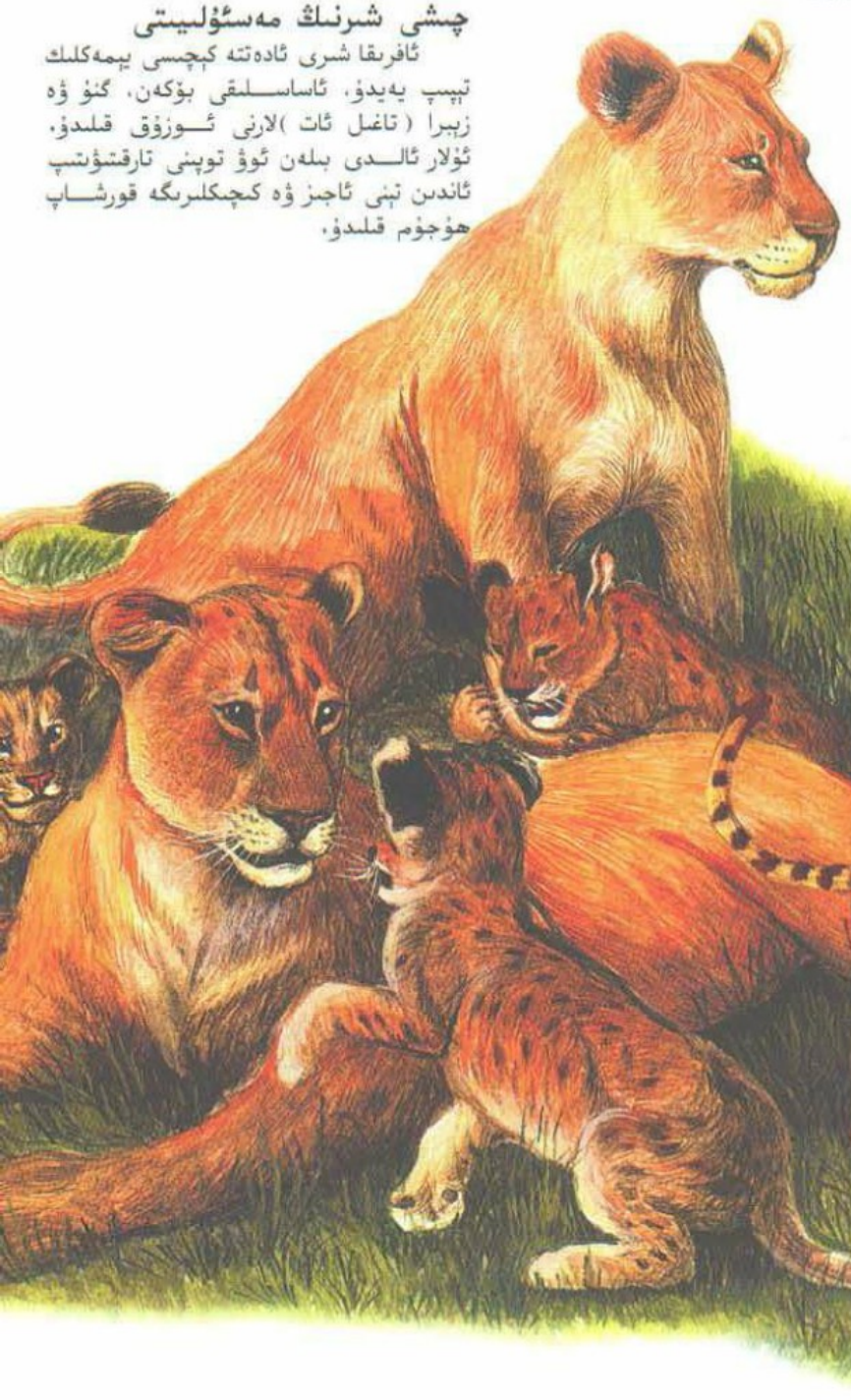
ئافرىقا ئەركەك شىرى دائىم چىشى شىر ئوۋلىغان ئولجىنى تارتىۋېلىپ ئۆزى يەيدۇ. ئۇ بىر قېتىمدا بىر قوينىڭ گۆشىنى يەۋېتەلەيدۇ. شۇڭا ئۇ تويغاندىن كېيىن چىشى شىر ۋە ئاسلانلىرىغا قالدىغان گۆش ناھايىتى ئاز بولىدۇ. يېمەكلىك كەمچىل مەزگىللەردە نۇرغۇن شىر ئاسلانلىرى ئاچلىقتىن ئۆلۈپ كېتىدۇ.

دادام گۆشىنىڭ هەممىسىنى يەۋەتتى

ئامبرىكا شىرى ئوۋغا هۇجۇم قىلغاندا ئىنتايىن تېز يۈگۈرەيدۇ.

چىشى شىرنىڭ مەسئۇلىيىتى

ئافرىقا شىرى ئادەتتە كېچىسى يېمەكلىك تېپىپ يەيدۇ، ئاساسلىقى بۆكەن، گنۇ ۋە زېبرا (تاغىل ئات)لارنى ئوزۇق قىلىدۇ. ئۇلار ئالدى بىلەن ئوۋ توپىنى تارقىتىۋېتىپ ئاندىن تېنى ئاجىز ۋە كىچىكلىرىگە قورشاپ هۇجۇم قىلىدۇ.

جۇڭگونىڭ قەدىمكى خان ئوردىلىرى ۋە ساراي-قەسىرلىرىنىڭ دەرۋازىسى ئالدىغا دائىم ئىككى دانە هەيۋەتلىك تاش شىر ئورنىتىلغان بولىدۇ. بېيجىڭدىكى لۇگۇچياۋ كۆۋرۈكى هەرخىل قىياپەتتىكى نۇرغۇن تاش شىرلىرى بىلەن تېخىمۇ مەشھۇر.

شىر ئاسلىنىڭ بەدىنىدە نۇرغۇنلىغان داغ چېكىتلىرى بولۇپ، ئۆزىنى قوغداش رولىنى ئويناىدۇ. يېتىلگەندىن كېيىن ئاستا-ئاستا يوقۇلۇپ كېتىدۇ.

يولۋاسنىڭ هاياتلىق دەۋرى

يولۋاس بىر نۆۋەتتە 2~4 كىچە ئاسلانلايدۇ. ئەڭ كۆپ بولغاندا بىر نۆۋەتتە 6 نى ئاسلانلايدۇ. يولۋاس ئاسلىنى ئانىسىنى ئېمىپ ئىككى ئايلىق بولغاندا ئانچە-مۇنچە گۆش يەيدۇ. 6 ئاي بولغاندا ئانىسىغا ئەگىشىپ ئولجا تۇتۇشنى ئۆگىنىدۇ. تەخمىنەن ئىككى ياشقا كىرگەندە مۇستەقىل ياشاشقا باشلايدۇ. يولۋاس تەخمىنەن 20 يىل ئەتراپىدا ئۆمۈر كۆرىدۇ.

پىشانىسىدە «王» خېتىگە ئوخشايدىغان قارا يول سىزىقلىرى بولىدۇ

يولۋاس

يولۋاس ئاسىيا ئورمانلىرىدىكى ئەڭ ۋەھشىي ھايۋان بولۇپ، « ئورمان شاھى » دەپ نام ئالغان. ئۇلار ياۋا چوشقا، بۇغا، توشقانلارنى ئوزۇق قىلىدۇ، ئېچىرقاپ كەتسە ھاشارات، بېلىق ۋە كىچىك يەر بېغىرلىغۇچىلارنىمۇ يەيدۇ.

بۇرۇتلىرى ناھايىتى يىرىك

قوزۇق چىشى ناھايىتى ئۆتكۈر

تېرىسىدە سېرىق ۋە قارا رەڭ نۆۋەتلەشكەن يول-يول سىزىقلىرى بولۇپ، ئورمان ۋە ئوتلاقلاردا ئولجىسىغا يوشۇرۇنچە ھۇجۇم قىلىشقا قولايلىق.

يولۋاس ئادەتتىكى ئەھۋالدا ئادەم يېمەيدۇ، پەقەت باشقا يېمەكلىك تاپالمايلا ئاچ قالغاندىلا ئادەمگە زىيان-زەخمەت يەتكۈزىدۇ.

يولۋاسنىڭ پۇراش ۋە ئاڭلاش سېزىمى ئىنتايىن ئۆتكۈر

يولۋاس ئۆز تەۋەلىكىدە ھۆكۈمران

ھەر بىر يولۋاسنىڭ ياشاش تەۋەلىكى بولىدۇ. ئۇ بۇ زېمىندا ئۇۋ ئوۋلايدۇ ۋە ئارام ئالىدۇ. سىرتتىن تاجاۋۇز قىلىپ كىرگەن يولۋاس ۋە باشقا چوڭ ھايۋانلارنىڭ ھەممىسى ئۇنىڭ ھۇجۇمىغا ئۇچرايدۇ. ھەر يىلى كۆپىيىش مەزگىلىدە ئەركەك يولۋاس بىلەن چىشى يولۋاس قىسقىغىنە بىرنەچچە كۈن بىللە ياشايدۇ.

يولۋاس سۈنى بەك ياخشى كۆرىدۇ، ھاۋا ئىسسىپ كەتكەندە سۇغا چىلىنىپ ياتىدۇ، يەنە تېخى ئۇزۇپ دەريادىن ئۆتەلەيدۇ.

يولۋاسنىڭ مەۋجۇتلۇق كرىزىسى

يەرشارىدا بۈرۈن 10 خىل يولۋاس ياشىغان بولۇپ، ھازىر پەقەت بېنگال يولۋىسى، ھىندىستان يولۋىسى، جەنۇبىي جۇڭگو يولۋىسى، شەرقىي شىمال يولۋىسى ۋە سۇماترا يولۋىسلا قالدى. ئىنسانلارنىڭ پائالىيەت دائىرىسى ئۈزلۈكسىز كېڭەيگەنلىكتىن ئورمانلار بارغانسېرى ئازىيىپ، يولۋاسنىڭ ياشاش مۇھىتى كۈنسېرى يامانلىشىپ، ھايۋاتى خەۋپكە دۇچ كەلمەكتە. شۇڭا ھەرقايسى دۆلەتلەر قوغداش تەدبىرلىرىنى قوللاندى.

ئاق يولۋاس بېنگال يولۋىسىنىڭ ئاق رەڭلىك ئۆزگەرگەن تۈرى بولۇپ، ناھايىتى ئاز ئۇچرايدۇ. ئىنتايىن ئەتىۋارلىق.

بالىلار كىيىدىغان يولۋاس باشلىق باش كىيىم

يولۋاس ۋە خەلق ئېچىدىكى ئۆرپ ـ ئادەتلەر

جۇڭگو خەلقى ئېچىدە يولۋاس مۇقەددەس ھايۋان، خەيرلىك، ساغلاملىق ۋە باتۇرلۇقنىڭ سىمۋولى دەپ قارىلىدۇ. شۇڭا، نۇرغۇن نەرسىلەردە يولۋاسنىڭ ئوبرازى بار. مەسىلەن، قەدىمكى دەۋرلەردىكى ئۇچار يولۋاس بايرىقى، بايلىق ئىلاھى مېنىڭ قارا يولۋاس، بالىلار كىيىدىغان يولۋاس باشلىق كەش ۋە يولۋاس باشلىق ياستۇق قاتارلىقلار.

قۇيرۇقى ئۇزۇن ھەم كۈچلۈك شۇنداقلا ھۇجۇم قىلىش قورالى بولۇپ، بىر شىلتىپلا ئولجىسىنى يېقىتالايدۇ.

A سۇ ئۈزۈشنى ياخشى كۆرىدۇ

B ئانىلىق مېھرى كۈچلۈك

بۇ رەسىملەر ئېچىدە بىرسىنىڭ مەزمۇنى توغرا ئەمەس، قايسىسى ئىكەنلىكىنى ئېيتىپ بېرەلەمسز؟

C يالغۇز ھەرىكەت قىلىدۇ

D ئادەم يېيىشكە خۇمار

پىل

پىل ئىللىق، نەم، دەل ـ دەرەخلەر قويۇق جايلاردا ياكى دەل ـ دەرەخلەر شالاڭ ئوتلاقلار ۋە چۆل ئەتراپلىردا ياشايدىغان ھازىرغىچە ساقلىنىپ قالغان ئەڭ چوڭ قۇرۇقلۇق ھايۋىنىدۇر. ئىلگىرى ئىنسانلار پىللارنى كۆپ مىقداردا ئوۋلىغاچقا پىللارنىڭ سانى يىلدىن ـ يىلغا ئازىيىپ كەتكەن، ھازىر پىللار نەسلى قۇرۇش گىردابىغا بېرىپ قالدى.

پىل چىشىنىڭ يىلىك بوشلۇقى

پىل چىشى

پىلنىڭ ئۈستىدىكى ئىككىنچى جۈپ ئۈتتۇر چىشى ئىنتايىن ئۇزۇن بولۇپ، ئېغزىنىڭ سىرتىغا چىقىپ تۇرىدۇ. شۇڭلاشقا كۆزگە ئالاھىدە چېلىقىدۇ. بۇ بىر جۈپ چىشى ئۆمۈر بويى ئۆسىدۇ، يېشى قانچە چوڭ بولسا چىشى شۇنچە ئۇزۇن بولىدۇ. پىل چىشى پىلنىڭ ئۇزۇنى قوغداشتىكى كۈچلۈك قورالى ھېسابلىنىدۇ.

نېمە ئۈچۈن پىلنىڭ جەسىتىنى كۆرگىلى بولمايدۇ؟

ئورماندا ياشاۋاتقان پىل ئۆلسە ئۇنىڭ ھەمراھلىرى بىر تەرەپتىن ھۆركىرەپ بىر تەرەپتىن تاش پارچىلىرى، ئوت ـ چۆپلەر، شاخ ـ شۇمبىلار بىلەن ئۇنى كۆمۈۋېتىدۇ. شۇڭا كىشىلەر پىلنىڭ جەسىتىنى كۆرەلمەيدۇ.

پىل چىشى پىل بېشىنىڭ ئارتىشىغا ئەگىشىپ ئۇزۇرايىدۇ، چىشىنىڭ ئۇزۇنلۇقىغا قاراپ پىل بېشىنى پەرەز قىلغىلى بولىدۇ.

خارتۇمى ئارقىلىق لىم توشۇش

گۇاڭجۇ شەھىرىنىڭ «شىياڭ جياڭ ياۋايى ھايۋانلار دۇنياسى» دەرۋازىسى ئالدىدا 1000 دىن ئارتۇق ئادەم كىشىلەرنىڭ پىلنى قوغداش ئېڭىنى ئۆستۈرۈش مەقسىتىدە پىلنىڭ رەسىمىنى كوللېكتىپ سىزىش پائالىيىتىگە قاتناشتى.

پىلنىڭ خارتۇمى

پىلنىڭ خارتۇمىنىڭ رولى چوڭ، ئۇ خارتۇمى ئارقىلىق ئۇزۇنى قوغدايدۇ، ھەمراھلىرى بىلەن ھېسسىيات ئالماشتۇرىدۇ، دەرەخلەرنى يىقىتالايدۇ، نەرسىلەرنى توشۇيدۇ، ھەتتا بىر تال يىگىنىمۇ ئالالايدۇ.

ئاسىيا پىلى ۋە ئافرىقا پىلى

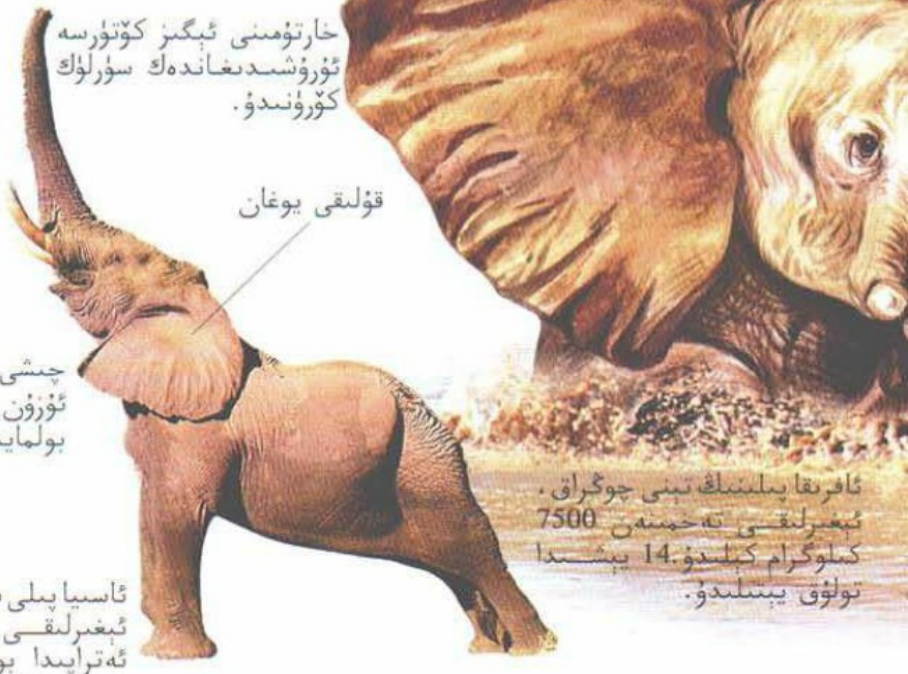
پىلنىڭ ئاسىيا پىلى ۋە ئافرىقا پىلىدىن ئىبارەت ئىككى تۈرى بار، ئۇلار گەرچە ئوخشاش تۈردىكىلەر بولسىمۇ لېكىن تەن تۈزىلىشى، خاراكتېرى، يېتىلىش مەزگىلى ۋە بوغاز مەزگىلى قاتارلىق جەھەتلەردە ئازراق پەرقلىنىدۇ.

يېمەكلىكنى ئاغزىغا ئاپىرىش

دەرەخ يوپۇرماقلىرىنى ئۇزۇش

خارتۇمىنى ئېگىز كۆتۈرىسە ئۇرۇشىدىغاندەك سۈرلۈك كۆرۈنىدۇ.

ئەركەك ـ چىشلىرىنىڭ ھەممىسىدە ئۇزۇن چىش بولىدۇ.

قۇلىقى يوغان

قۇلىقى كىچىك

چىشى پىلنىڭ ئۇزۇن چىشى بولمايدۇ.

قۇيرۇقى قىسقا ھەم ئىنچىكە، بەدىنىگە ماس كەلمەيدۇ.

ئاسىيا پىلى سەل كىچىكرەك، ئېغىرلىقى 5000 كىلوگرام ئەتراپىدا بولۇپ، 8~12 ياشتا تولۇق يېتىلىدۇ.

ئافرىقا پىلىنىڭ تېنى چوڭراق، ئېغىرلىقى تەخمىنەن 7500 كىلوگرام كېلىدۇ. 14 يېشىدا تولۇق يېتىلىدۇ.

بۇ ئىش پىلنىڭ ئېسىدە قاپتۇ. كېيىن تىككۈچىنىڭ ئۆيىنىڭ يېنىدىن ئۆتكەندە خارتۇمى بىلەن تىككۈچىنىڭ ئۇستۈېشىغا سۇ چېچىۋېتىپتۇ.

پىل بەك ئەقىللىق، ئەستە تۇتۇش ئىقتىدارى كۈچلۈك، چېقىلغىلى بولمايدۇ. بۇرۇن بىر تىككۈچى بىر پىلنى ماڭا كاشىلا قىلدى دەپ، ئۇنىڭ خارتۇمىغا يېگىنە تىقىۋەتكەن ئىكەن.

قېرى پىل دوست ـ دۇشمەننى پەرق قىلالايدۇ

پىلنىڭ مۇقىم تۇر توپى بولىدۇ، پىل توپلىرى ئۇچراشقاندا باشلامچى پىل ياكى قېرى پىل ھۆركىرەپ قارشى تەرەپ بىلەن سالاملىشىدۇ، ئاندىن ئاۋازىدىكى ناھايىتى نازۇك پەرقلەردىن دوست ـ دۇشمەنلىكىگە ھۆكۈم قىلىدۇ.

پىلنىڭ ئوتتۇرىچە ئۆمرى 70~80 ياش

باناڭ يوپۇرمىقىغا ئوخشاش چوڭ قۇلىقىنى پەلپۈگەندە، بەدەن تېمپېراتۇرىسىنى تۆۋەنلەتكىلى بولىدۇ.

پىل يېمەكلىك يېيىش ئۈچۈن بىر قانچە سائەت ۋاقىت سەرپ قىلىدۇ. كۈنىگە 200 كىلوگرامدىن ئارتۇق ئوت ـ چۆپ ۋە دەرەخ يوپۇرماقلىرىنى يەۋېتىدۇ.

ئانا پىل سۇ پۈركۈپ بالىسىنى يۇيۇۋاتىدۇ.

بالا پىل تانىسىدىن ئوگىنىپ ئۆزى يۇيۇۋالىدۇ.

ئەسلىق توپ

پىل توپى ئانا پىل ۋە بالا پىللاردىن تەشكىللەنگەن. يېشى چوڭ ئانا پىل ئولارغا يېتەكچىلىك قىلىدۇ. ئادەتتە ئانا پىللار بالا پىللاردىن كۆڭۈل قويۇپ خەۋەر ئالىدۇ؛ خەتەرگە يولۇققاندا ئانا پىللار دۇشمەن بىلەن جان تىكىپ ئېلىشىپ بالا پىللارنى قوغدايدۇ. كۆپىيىش مەزگىلىدە ئەركەك پىل پىل توپىغا كېلىپ قوشۇلىدۇ. كۆپىيىش مەزگىلى ئۆتۈپ كەتكەندىن كېيىن يەنە توپتىن ئايرىلىدۇ.

ئانا پىل بىلەن بالىلىرى بىرلىكتە خۇشال ـ خۇرام ياشايدۇ.

قورغاقچىلىق يەسلىدە ئافرىقا پىلى ئورمانغا كىرىپ ياشايدۇ؛ يامغۇرلۇق يەسلىگە كەلگەندە چوڭ ئوتلاققا كۆچىدۇ.

ئېيىق

ئېيىق قۇرۇقلۇقتىكى چوڭ تىپتىكى گۆشخور ھايۋان، قارىماققا ناھايىتى كېلەڭسىز، ئەمەلىيەتتە ھەرىكىتى ناھايىتى چاققان-ئەپچىل. قولدا بېقىلغان ئېيىق تېخى يەنە ھەر خىل قىلىق چىقىرىپ يېمەكلىك بېرىۋاتقان ئادەملەرگە ياخشى كۆرۈنۈشكە ئۇرۇنىدۇ.

قۇلىقى كىچىك بولغىنى بىلەن ئاڭلاش سېزىمى ناھايىتى ئۆتكۈر.

كۆزى كىچىك، كۆرۈش قۇۋۋىتى ئاجىز.

ھەم يوغان ھەم ئۇزۇن بۇرنى يۇزىگە بىر كېلىدۇ، پۇراش سېزىمى بەك يۇقىرى.

چىشلىرى ئۆتكۈر، گۆش يېيىشكە ئامراق، ئوت-چۆپ، يۇمران شاخ-شۇمبا، مۇخ ۋە شىرنىلىك مېۋە قاتارلىقلارنىمۇ يەيدۇ.

يېمەكلىكنى دەپ ئادەمگە تەزىم قىلىدۇ.

مالاي ئېيىقى ھەسەل يېيىشكە بەكلا ئامراق

مالاي ئېيىقىنىڭ پەقەت تۇمشۇقىلا ساغۇچ قۇڭۇر رەڭدە بولۇپ، تۆش قىسمىدا تاقىسىمان ئاق رەڭلىك تۈكلىرى بار.

پۇت تىرناقلىرى ئىچ مايماق بولۇپ، دەرەخكە يامىشىشقا ناھايىتى ماس كېلىدۇ.

ئەڭ كىچىك ئېيىق

دۇنيادىكى ئەڭ كىچىك ئېيىق مالاي ئېيىقى بولۇپ، تروپىك بەلۋاغ ۋە سۇبتروپىك بەلۋاغ يامغۇرلۇق ئورمانلىقلىرىدا ياشايدۇ. بەدەن ئۇزۇنلىقى 1.1～1.4 مېتىر، ئېغىرلىقى 40～50 كىلوگىرام كېلىدۇ.

ئالدى تاپىنى

كەينى تاپىنى

ئېيىق ئادەتتە قويۇق ئورمانلىقتا ياشايدۇ. چوڭلىشىش مەزگىلىدىن باشقا چاغلاردا يالغۇز ھەرىكەت قىلىدۇ. تەخمىنەن 30 يىل ئۆمۈر كۆرىدۇ.

جاۋاب: CA

قوڭۇر ئېيىق قىشتىن ئوڭۇشلۇق ئۆتۈۋېلىش ئۈچۈن سۇ بويلىرىدا يېشىل پاقا، قىسقۇچياقا ۋە بېلىقلارنى توتۇپ يەپ قۇۋۋەت تولۇقلايدۇ.

كۆچۈكلىرىنى بېقىش

ئۇچەككە كىرگەن ئانا ئېيىقنىڭ تېنىدە ناھايىتى كۆپ ئېنېرگىيە زاپاس ساقلانغان بولغاچقا كۆچۈكلىرىنى ئېمىتىشكە سۈتى يېتەرلىك بولىدۇ. كېيىنكى يىلى ھاۋا ئىللىغاندا ئانا ئېيىق بالىلىرىنى ئەگەشتۈرۈپ چىقىپ ئوزۇقلۇق ئىزدەيدۇ. ئېيىق كۆچۈكلىرى ئۆزلىرى يېمەكلىك تۈتۈپ يېيەلەيدىغان بولغاندىلا ئاندىن ئۇلارنى مۇستەقىل ياشاشقا قويۇۋېتىدۇ.

ئانا ئېيىق بالىلىرىنى ناھايىتى ياخشى كۆرىدۇ، ھەرگىز جاپادىن قورقمايدۇ.

ئانا ئېيىق ئۇچەككە كىرگەندە كۆچۈكلەيدۇ.

ئۇچەككە كىرىدىغان ئېيىقلار

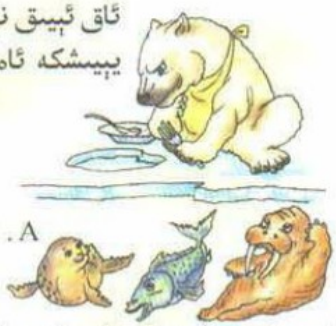
سوغۇق رايونلاردا ياشايدىغان ئېيىقلار قىش پەسلىدە ئۇچەككە (قىشلىق ئۇيقۇغا) كىرىدۇ. ئېيىق ئۇچەككە كىرگەندە يېرىم ئۇيقۇ ھالەتتە كامارغا (ياكى ئۆڭكۈرگە) بىكىنىۋلىپ ھېچنېمە يېمەيدۇ ھەم ھەرىكەتمۇ قىلمايدۇ، شەپە ئاڭلاپ قالسىلا ئويغىنىدۇ، ئانا ئېيىق ئەنە شۇ ئۇچەككە كىرىش مەزگىلىدە كۆچۈكلەيدۇ.

ئاق ئېيىق شىمالىي قۇتۇپىنىڭ مۇزلۇق ئېقىنلىرىدا بەھۇزۇر ئۆزۈپ يۈرىدۇ، سوغۇقتىن بىر ئازمۇ قورقمايدۇ.

ئاق ئېيىق نېمىلەرنى يېيىشكە ئامراق؟

A. تېيۇلېن

C. چىشى دېگىز B. كىچىك بېلىقلار
پىلى ۋە دېگىز
پىلى بالىسى

سۇ ئۈزۈش ماھىرى

ئېيىقلار سۇ ئۈزەلەيدۇ، ئاق ئېيىق سۇ ئۈزۈشكە تېخىمۇ ماھىر بولۇپ، نەچچە ئون كىلومېتىرغىچە ئۈزەلەيدۇ ياكى مۇزدەك سۇدا نەچچە سائەت تۇرىسىمۇ ئاغرىپ قالمايدۇ.

ئاق ئېيىق يەنە «نانۇك» دەپمۇ ئاتىلىدۇ، بۇمۇ ئوخشاشلا ئاق رەڭلىك ئېيىق دېگەن مەنىدە.

ئېيىقلار ماڭغاندا بىر تەرەپتىكى ئالدى-ئارقا ئىككى پۇتىنى تەڭ بېسىپ ماڭىدۇ، شۇڭا ئىغالاپ ناھايىتى كېلەڭسىز كۆرۈنىدۇ.

ئاق ئېيىق

ئاق ئېيىق (شىمالىي قۇتۇپ ئېيىقى) ئاساسلىق شىمالىي قۇتۇپ مۇزلۇقلىرىدا ياشايدۇ. شىمالىي قۇتۇپ رايونىدىكى ئەڭ چوڭ گۆشخور ھايۋان ھېسابلىنىدۇ. تېيۇلېن، دېگىز پىلى، شىمال بۇغىسى ۋە ئىپار كالا قاتارلىقلارنى تۇتۇپ يېيىشكە بەك ئامراق.

ئاق ئېيىق شىمالىي قۇتۇپتا ياشاپ بىر يىلنىڭ تۆت پەسلىنىڭ ھەممىسىدە قار-مۇزلارغا ھەمراھ بولىدۇ.

تېرىسىدىكى داغلار قەدىمكى تەڭگىلەرگە ئوخشىغاچقا تەڭگە گۈللۈك يىلپىز دەپ ئاتالغان.

گېپارد يىلپىزى پەقەت بۆكەندىن تېز يۈگرىگەندىلا ئاندىن ئۇنى تۇتۇپ لەززەتلىك تاماقتىن بەھرىمەن بولالايدۇ.

يىلپىز

يىلپىز (قاپلان) مۇشۇك ئائىلىسىگە كىرىدىغان ھايۋان بولۇپ، تەن شەكلى يولۇاستىن كىچىك لىكىن يولۇاس ۋە شىرلارغا قارىغاندا تېخىمۇ ۋەھشىي. ئۇ يالغۇز ھەرىكەت قىلىشنى ياخشى كۆرىدۇ، ئولجىسىغا مۆكۈنۈپ تۇرۇپ تۇيۇقسىز ھۇجۇم قىلىدۇ، ھەم ئۆتكۈر چىشلىرى بىلەن ئولجىسىنىڭ بوينىنى چىشلەپ ئۈزۈۋېتەلەيدۇ.

تەڭگە گۈللۈك يىلپىز

تەڭگە گۈللۈك يىلپىز دەل- دەرەخلەر كۆپرەك تۇزلەڭلىكلەردە ياشايدۇ. دەرەخكە يامىشىشقا ماھىر. دائىم دەرەخ ئۈستىگە يوشۇرۇنۇپ پۇرسەت بولسىلا دەرەخ ئاستىدىن ئۆتۈپ كېتىۋاتقان ھايۋانلارغا ئېتىلىدۇ. ئۇ ناھايىتى كۈچلۈك. يەپ ئېشىپ قالغان يېمەكلىكنى دەرەخكە سۆرەپ چىقىپ ئېسىپ قويىدۇ.

ئامېرىكا يىلپىزى گۈگۈمدا ياكى كېچىدە ئۇۋ ئوۋلايدۇ، بۇغا، ياۋا توگگۈز، مايمۇن، قۇش، بېلىق قاتارلىقلارنى ئوزۇق قىلىدۇ.

ئامېرىكا يىلپىزى

ئامېرىكا يىلپىزى ئامېرىكا قىتئەسىدىكى ئەڭ چوڭ گۈشخور ھايۋان شۇنداقلا ئىندىئانلار چوقۇنىدىغان مۇقەددەس ھايۋان. ئۇلار قويۇق ئورمانلار، ئوتلاقلار، چۆللۈك ۋە ساسلىقلاردا ياشايدۇ. سۇ ئۈزەلەيدۇ. ئىنتايىن ۋەھشىي.

قوگۈر يىلپىز مەملىكىتىمىزدىكى بىرىنچى دەرىجىلىك قوغدىلىدىغان ھايۋان

قوگۈر يىلپىز

قوگۈر يىلپىز تروپىك بەلۋاغ ۋە سۇبتروپىك بەلۋاغ ئورمانلىقلىرىدا ياشايدۇ. دائىم دەرەختە ھەرىكەتلىنىدۇ. مايمۇن، تىيىن ۋە قۇشلارنى تۇتۇپ يەيدۇ. قوگۈر يىلپىز شاختا بېشىنى تۆۋەنگە قىلىپ ئېسىلىپ تۇرالايدۇ. پۇرسەت بولسىلا دەرەخ ئاستىدىكى ئوۋغا ئېتىلىدۇ.

تەڭگە گۈللۈك يىلپىز مايمۇن، ئېت باش مايمۇن، بۇغا، بۆكەن قاتارلىقلارنى تۇتۇپ يەيدۇ.

ئولجىسىنى باشقا ھايۋانلار تارتىۋېلىشىدىن ساقلىنىش ئۈچۈن دەرەخكە سۆرەپ چىقىپ ئالدىرىماي يەيدۇ.

كەينى پۇتى يەرنى تېپىدۇ

پۇتۇن بەدىنى كېرىلىدۇ

ئالدى پۇتى يەرگە تېگىدۇ

ئالدى پۇتى يەرنى تېپىدۇ

ھاۋاغا يۇلقىنىدۇ

گېپارد يىلپىزى ئورۇنغا يۈگۈرۈشكە چىدىمايدۇ، ئەگەر ئولجىسىغا قىسقا ۋاقىت ئىچىدىلا يېتىشەلمىسە ئۈۋدىن ۋاز كېچىدۇ.

پۇتۇن كۈچى بىلەن يۈگۈرگەندە بەدىنى ئاساسەن يەردىن ئايرىلىپ ئۇچۇۋاتقاندەك كۆرىنىدۇ.

يۈگۈرگەندە ئۇمۇرتقىسى خۇددى پورژىنەدەك ئۇزىراپ ـ قىسقرايدۇ.

قۇيرۇقى يۈگۈرۈش يۆنىلىشىگە ماسلىشىپ بەدىنىنىڭ تەڭپۇڭلۇقىنى ساقلايدۇ.

كۆزىنىڭ تۆۋىنده ئىككى تال قارا يول سىزىقى بار.

گېپارد يىلپىزىنىڭ تىرناقلىرى باشقا مۈشۈك ئائىلىسىدىكى ھايۋانلارنىڭكىگە ئوخشاش تولۇق يىغىلمايدۇ.

گېپارد يىلپىزى نىشانىنى تاللىۋالغاندىن كېيىن چاقماق تېزلىكىده يۈگۈرۈپ نەچچە سېكۇنت ئىچىدىلا ئولجىسىغا يېتىشىۋالىدۇ.

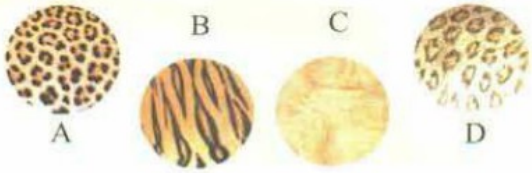
گېپارد يىلپىزى

گېپارد يىلپىزى باشقا يىلپىزلارغا ئوخشاش ئولجىسىغا يوشۇرنۇپ ھۇجۇم قىلماستىن بەلكى خۇددى ئىتقا ئوخشاش قوغلاپ تۇتىدۇ. ئۇنىڭ يۈگرۈش سۈرئىتى ناھايىتى تېز بولۇپ، ئەڭ تېز بولغاندا سائىتىگە 120 كىلومېتىرغا يېتىدۇ، لېكىن ئەڭ كۆپ بولغاندىمۇ ئاران ئىككى مىنۇت داۋاملاشتۇرالايدۇ. شۇڭا ئۇنى قوزۇقلۇق ھايۋانلىرى ئىچىدىكى قىسقا ئارىلىقتا يۈگۈرۈش چېمپىئونى دەيمىز.

مۈشۈك ئائىلىسىدىكى ھايۋانلارنىڭ ھەممىسىنىڭ بەدىنىده چىرايلىق داغسىمان چېكىتلەر ياكى يول ـ يول سىزىقلار بولىدۇ، ئۇنداقتا تۆۋەندىكى تېرىلەرنىڭ قايىسىسى يىلپىزنىڭ؟

يۇگى قارا رەڭگە مايىل، ئۇستىده تېخىمۇ قېنىق رەڭلىك داغسىمان چېكىتلىرى بار.

قارا يىلپىزنىڭ تۆۋەن رەڭگە گۈللۈك يىلپىزنىڭ ئۆزگەرگەن تۈرى

تاغ يىلپىزى

تاغ يىلپىزى ھىمالايا تېغى قاتارلىق تاغلىق رايونلاردا ياشايدۇ. كېچىسى ھەرىكەت قىلىدۇ، بۇكەن، ئارقار، بۇغا، توشقان ۋە قۇشلارنى تۇتۇپ يەيدۇ. تاغ يىلپىزنىڭ سانى ئىنتايىن ئاز بولۇپ، مەملىكىتىمىزنىڭ بىرىنچى دەرىجىلىك قوغدىلىدىغان ھايۋانى ھېسابلىنىدۇ.

بۆره ، چىلبۆره ، تۈلكە

بـــۆره ، چىلبـــۆره ۋە تۈلكىلەرنـــىڭ ھەممىســـى ئوتتـــۇرا ھال چوڭلۇقتىكى ئىت ئائىلىسىگە تەۋە گۆشخور ھايۋانلاردۇر. تۈلكىدىن باشقا بۆره ۋە چىلبۆرىلەر ئولجىنى قوغلاپ تۇتىدىغانلارغا مەنسۇپ. ئۇلارنىڭ كۆپىنچىســـىنىڭ تېرە ـ يۈڭلىرى تۇتۇق كۈلرەڭ بولىدۇ، تىرناقلىرى يىغىلمايدۇ، دەرەخلەرگە چىقالمايدۇ.

ئورۇقلۇق تۇتۇش ۋاقتىدا بارلىق بۆرىلەر سەۋرىچانلىق بىلەن سەردار بۆرىنىڭ بۇيرۇقىنى كۈتىدۇ.

بۆره

بۆره ئىت ئائىلىسىدىكى ئەڭ چوڭ، ئەڭ يىرتقۇچ، كېچىسى ھەرىكەتلىشىدىغان، توپلىشىپ ياشايدىغان ھايۋان، كۆچۈكلىرىنى ئاتا ـ ئانىســـى بىرلىكتە باقىدۇ، ئۇلار ئەقىللىق، ئۇزۇنغا يۈگرۈشكە ماھىـــر، شـــۇنداقلا كۆچلـــۈك ئىـــرادە ۋە چىدامچانلىققا ئىگە، ئاساسلىقى بۇغا، بۇكەن ۋە توشقانلارنى تۇتۇپ يەيدۇ.

بۆرىنـــىڭ مۇھىتقـــا ماسلىشىشـــچانلىقى يۇقىرى، پائالىيەت دائىرىســـى كەڭ. بىر نۆۋەتتە تۆتتىن يەتتىگىچە كۆچۈكلەيدۇ.

بۆره بەزىدە ئۆي ھايۋانلىرىنى تۇتۇپ يەيدۇ، قوزا ـ پاقلانـــلار ئۇنىڭ ئەڭ ئامراق ھۇجۇم قىلىش نىشانىدۇر.

چىلبۆره

چىلبـــۆره ھىيلىگەر، ۋەھشـــي، ھەرىكىتى تېز، توپلىشـــپ ئوزۇقلۇق تۇتۇپ يەيـــدۇ، بۇغا ۋە ئارقار قاتارلىق ھايۋانلارنى ئوزۇقلـــۇق قىلىدۇ، ئۇلار بەزىدە يولۋاس ۋە ئېيىق قاتارلىق چوڭ ھايۋانلارغىمۇ ھۇجۇم قىلىدۇ.

قۇيرۇقى سۆزلىيەلەيدۇ

بـــۆره قۇيرۇقـــى ئارقىلىق ســـۆزلەيدۇ، قۇيرۇقنـــىڭ ھەر بىر ھەرىكىتى ئوخشـــمىغان مەنىلەرنى ئىپادىلەيدۇ، مەسىلەن: قۇيرۇقى ئېگىز دىككايسا ئاگاھلاندۇرۇشنى، كەينىگە تۆز بولسا ھۇجۇم قىلىشنى، تۆۋەنگە پۈكۈلۈپ قورســـقىغا تېگىپ تۇرسا قورقىنىلىقنى، قۇيرۇقىنى تىنىگە چىڭ چاپلاپ ئۇچنى ئېگىپ تۇرسا بىخەتەرلىكنى ئىپادىلەيدۇ.

چىلبۆرىنىڭ ئاڭلاش ۋە پۇراش سېزىمى تەرەققىي قىلغان.

A

B

D

C

بۇ تـــۆت رەســـىمدىكى بۆرە قۇيرۇقنـــىڭ قىياپىتى قانداق مەنە ئىپادىلەيدۇ؟

①ئاگاھلاندۇرۇش
②ھۇجۇم قىلىش
③قورقۇش
④بىخەتەرلىك

چىلبۆرىنـــىڭ تېنى بۆرىـــدىن كىچىك، قورســـاق قىســـمىدىكى يۈڭلىرىنىڭ رەڭگى سۇس.

جاۋاب: B④ C③ A② D①

قاتتىق ھۇۋلاش ئارقىلىق ھەمراھلىرىدىن ياردەم سورايدۇ.

قۇلقىنى دىك قىلىشى ناھايىتى ھوشيار تۇرغانلىقىنى ئىپادىلەيدۇ.

چىشى ئۇچلۇق ئۆتكۈر، دائىم چىشىنى ھېگگايتىش ۋە تۇكلىرىنى ھۆرپەيتىش ئارقىلىق رەقىبىگە خىرس قىلىدۇ.

كوللېكتىپ ئۇۋلاش

بۆرە توپى ئۆزۈقلۇق تۇتقاندا كىملەر قوغلايدۇ، كىملەر ھوجۇم قىلىدۇ ۋە ئولجا قانداق تەقسىملىنىدۇ دېگەن مەسىلىلەردە سەردار بۆرىنىڭ دېگىنى ھېساب. بۆرىلەر كوللېكتىپ ئۆزۈقلۇق تۇتقاندا نۇرغۇنلىغان تاكتىكىلارنى قوللىنىدۇ. قىينچىلىققا يولۇققاندا ئۇچۇر يوللاپ ياردەم سورىسا ھەمراھلىرى دەرھال ياردەمگە كېلىدۇ.

تۈلكىنىڭ يوغان قۇيرۇقىنىڭ تۇۋىدە بىر بەز تەنجىسى بولۇپ، بەتبۇي پۇراق چىقىرىپ ھۆجۈم قىلغان كۈشەندىسىنى قاچۇرۇۋېتەلەيدۇ.

ھاۋا سوۋۇغاندا يۇڭلىرى تېخىمۇ ئۇزۇن ئۆسىدۇ.

تۈلكىنىڭ رەڭگى پەسىل ياكى رايونىنىڭ ئوخشىماسلىقىغا قاراپ ئۆزگىرىدۇ. قارا تۈلكە، كۈمۈش رەڭ تۈلكە ۋە تاغىل تۈلكىلەرنىڭ ھەممىسى قىزىل تۈلكىگە تەۋە.

قۇيرۇقى ناھايىتى ئۇزۇن، يۇڭلىرى ھەم قويۇق ھەم قېلىن.

تۇمشۇقى ئۇچلۇق، قۇلىقى يوغان، بەدىنى ئۇزۇن، پۇتلىرى قىسقا.

سالپاڭ قۇلاق تۈلكىنىڭ 48 دىن 50 كىچە چىشى بار بولۇپ، سۈت ئەمگۈچى ھايۋانلار ئىچىدە چىشى ئەڭ كۆپ.

سالپاڭ قۇلاق تۈلكىنىڭ قۇلقى ناھايىتى چوڭ. قۇلقى ئارقىلىق تېنىدىكى ئارتۇقچە ئىسسىقلىقنى تارقىتىۋېتەلەيدۇ. يەنە قۇلقىنى ئەپچىللىك بىلەن بۇراپ، ھەرخىل تېۋىشلارنى ئاڭلاپ يەر ئاستىدىكى ھاشاراتلارنىمۇ دەرھال تۇتۇپ يېيەلەيدۇ.

تۈلكە

تۈلكە ھىلىگەر، گۇمانخور، سەزگۈر، چاققان بولۇپ، ئومۇمەن كېچىسى يېمەكلىك ئوۋلايدۇ. چاشقان، ياۋا قۇش ۋە قۇش تۇخۇملىرىنى يېيىشكە ئامراق، بەزىدە ئۈي قۇشلىرى ۋە مېۋە قاتارلىقلارنىمۇ يەيدۇ.

قىزىل تۈلكە ئادەتتە يالغۇز ياشايدۇ، پەقەت كۆپىيىش مەزگىلىدىلا ئەركەك-چىشى تۈلكىلەر جەم بولىدۇ، يەنە كېلىپ بىر ئەر، بىر خوتۇنلۇق تۇرۇمدە ئۆتىدۇ. قىلغانلىرى مۇشۇككە ئوخشايدۇ.

سالپاڭ قۇلاق تۈلكە ئافرىقىنىڭ تروپىك بەلۋاغ ئوتلاقلىرىدا ياشايدۇ. قورقۇنچاق، ناھايىتى قىزىققاق كېلىدۇ.

ئەركەك بۇغا مۇڭگۈزىنى قورال قىلىپ رەقىبىنى قوغلىۋېتىدۇ، ھەتتا بەزىدە قارشى تەرەپنى ئۆلتۈرۈۋېتىدۇ.

بۇغا

بۇغا ئوتخور ھايۋان بولۇپ، پۇتلىرى ئىنچىكە ئۇزۇن، يۈگۈرۈش ۋە سۇ ئۇزۇشكە ماھىر. كۆپلىگەن بۇغا تۇرلىرىنىڭ بەدىنىدە چىرايلىق رەڭلىك داغلىرى، بېشىدا بىر جۈپ ئاچا مۇڭگۈزى بولىدۇ، پەقەت ئىپار كېيىك قاتارلىق ئاز سانداكى بۇغا تۇرلىرىنىڭلا مۇڭگۈزى بولمايدۇ.

ئاجايىپ بۇغا مۇڭگۈزى

ئانا بۇغا ۋە بۇغا موزىيىنىڭ ئادەتتە مۇڭگۈزى بولمايدۇ، قۇرامىغا يەتكەن ئەركەك بۇغىنىڭ مۇڭگۈزى بولسا ئۇزۇن، توم ھەم ئاچىلانغان بولىدۇ. يېشى قانچە چوڭ بولسا ئاچا شۇنچە كۆپ بولىدۇ، شىمالدا ياشايدىغان بۇغىلارنىڭ مۇڭگۈزى ھەر يىلى چۈشۈپ كېتىپ كۆيلەش مەزگىلىدىن بۇرۇن يەنە قايتىدىن ئۆسۈپ چىقىدۇ.

بۇغا مۇڭگۈزىنىڭ بىر يىللىق ئۆزگىرىشى

بۇغا مۇڭگۈزى يېڭى ئۆسۈپ چىققاندا سىرتىنى يۇمشاق تېرە ئوراپ تۇرىدۇ.

بۇ يۇمران مۇڭگۈز ئۆسۈش جەريانىدا داۋاملىق ئاچىلىنىدۇ.

بۇغا مۇڭگۈزى يوغىنىغاندىن كېيىن سىرتقى يۇزىدىكى تېرىسى چۈشۈپ كېتىپ قاتتىق ھەم ئۆتكۈر بولغان سۆڭەك ماددىلىق مۇڭگۈز غولى ئېچىلىپ قالىدۇ.

كۆپىيىش مەزگىلىدىن ئۆتكەندىن كېيىن بۇغا مۇڭگۈزى چۈشۈپ كېتىدۇ.

ئىپار كېيىك نېمە ئۈچۈن بارغانسېرى ئازلاپ كەتتى؟

ئىپار ئىنتايىن قىممەت، ئالتۇن قىممىتىنىڭ 5 ھەسىسىگە باراۋەر كېلىدۇ. كىشىلەر ئىپارنى داۋاملىق ئەتىر ۋە تېببىي دورىلارنىڭ خام ئەشياسى قىلىپ كەلگەچكە ئىپار كېيىك كۆپلەپ ئوۋلىنىپ ئىپار ئېلىنغان. ھازىر ئىپار كېيىكلىرى نەسلى قۇرۇش گىردابىغا بېرىپ قالدى.

ئىپار كېيىكنىڭ قورسىقىدا بىر ئىپار بېزى بار بولۇپ، ئىپار ئاجرىتىپ چىقىرىدۇ.

بۇغىلارنىڭ تۇرلىرى

يەرشارىدا جەمئىي 52 تۇرلۇك بۇغا بولۇپ، ئورمان، ئوتلاق، چۆللۈك ۋە سازلىقلاردا ياشايدۇ. ئەڭ چوڭى قانداغلىي بولۇپ، بەدەن ئۇزۇنلۇقى 3مېتردىن ئاشىدۇ، ئەكسىچە جۇڭگونىڭ خەينەن ئۆلكىسىدىكى سېرۇۋۇس بۇغىسىنىڭ ئوتتۇرىچە بەدەن ئۇزۇنلۇقى ئاران 75 سانتىمېتر كېلىدۇ. چىپار بۇغا، قوڭۇر بۇغا، ئۇزۇن قۇيرۇق بۇغا، قانداغلىي، ھىندىستان چىپار بۇغىسى، سېرۇۋۇس بۇغىسى، قاتارلىقلارنىڭ سانى بارغانسېرى ئازىيىپ كېتىۋاتىدۇ، ھازىر ھەر قايسى دۆلەتلەر قوغداش تەدبىرلىرىنى قوللانىدى.

ئاق تۇمشۇق بۇغا

شىمال بۇغىسىنىڭ پۇتۇن بەدىنىدە قېلىن يېرىك يۇڭلىرى بولۇپ، قەھرىتان سوغۇق ۋە نەملىككە چىداملىق.

شىمالىي قۇتۇپ رايونلىرىدا ياشايدىغان شىمال بۇغىسىدىن يەرلىكلەر قانداق قورالى ئورنىدا پايدىلىنىدۇ.

قانداغلىي سۇ ئۇزۇشنى ياخشى كۆرىدۇ.

بۇرنى ۋە ئۈستۈنكى كالپۇكى ناھايىتى يوغان.

دامىا بۇغىسى سەكرەشكە ماھىر بولۇپ، ئىككى مېتىر ئېگىزلىكتىن تاقلاپ ئۆتۈپ كېتەلەيدۇ.

چىپار بۇغا ئىنتايىن قورقۇنچاق، لېكىن ئاڭلاش ۋە پۇراش سېزىمى ناھايىتى ئۆتكۈر بولۇپ، ئۇركىسلا تېز سۈرئەتتە قاچىدۇ.

چىپار بۇغىنىڭ بەدىنىدە ئاق رەڭلىك ئىزلار بولۇپ، خۇددى چىرايلىق گۈللۈك تون كىيىۋالغاندەك كۆرۈنىدۇ.

ئۇسۇشۇش

كۆيلەش مەزگىلىدە ئەركەك بۇغىلار قاتتىق ئۇرۇشىدۇ. ئۇلار ئۆز ئارا ئۇسۇشكەندە. بەزىدە بىر-بىرىنىڭ مۈڭگۈزلىرى كىرىشىپ قېلىپ ئاجراتقىلى بولماي قالىدۇ ۋە بىر چەتتە ماراپ تۇرغان بۆرىلەرگە بىر ۋاقلىق مەززىلىك تاماق بولۇپ كېتىدىغان ئىشلارمۇ بولۇپ قالىدۇ.

چىپار بۇغا

چىپار بۇغا ئورمانلىقنىڭ چەت ياقلىرى ۋە تاغلىق ئوتلاقلىرىدا ياشايدۇ. ئۇلار سەھەردە ۋە گۈگۈم ۋاقتىدا توپلىشىپ كۈندۈزى تارقىلىپ ھەربىكەتلىنىدۇ، يېشىل ئوت-چۆپلەر، دەرەخ يوپۇرماقلىرى، يەر مەدىكى قاتارلىقلار بىلەن ئوزۇقلىنىدۇ. ئىنتايىن تېز يۈگۈرەيدۇ. ئۇلارنىڭ سانى ناھايىتى ئاز بولۇپ، مەملىكىتىمىزنىڭ بىرىنچى دەرىجىلىك قوغدىلىدىغان ھايۋىنىدۇر.

ئەركەك بۇغا بىر نەچچە چىشى بۇغا ۋە موزايلىرىنى ئەگەشتۈرۈپ ياشايدۇ. ھەر بىر چىشى بۇغا بىر قېتىمدا بىر ياكى ئىككىنى موزايلايدۇ. بۇغا مورىنى تۇغۇلغاندىن كېيىن دەرھال ئورنىدىن تۇرۇپ كېتەلەيدۇ.

زىراپە

زىراپىنىڭ بويىنى ۋە پۇتى ئالاھىدە ئۇزۇن بولۇپ، دۇنيادا ھازىر ساقلىنىپ قالغان ئەڭ ئېگىز ھايۋان ھېسابلىنىدۇ. ئۇلار ئافرىقا ئوتلاقلىرىدا ياكى ئوتلاققا يانداش ئورمانلارنىڭ چەت ياقا جايلىرىدا زىبرا(تاغىل ئات)، بۆكەن ۋە تۆگە قۇشى قاتارلىقلار بىلەن بىللە ياشايدۇ.

زىراپە گەۋدىسىنىڭ 18 كىلوگرام يېمەكلىكنى يېۋېتىدۇ.

زىراپىنىڭ تىلى

زىراپىنىڭ كالپۇكى ناھايىتى ئەپچىل، تىلى ناھايىتى ئۇزۇن بولۇپ، 40cmدىن ئاشىدۇ. تىلى ھەم قېلىن ھەم ئەۋرىشىم، نەرسە پىگەندە سوزۇلۇپ چىقىپ ئۇسۇملۇك يوپۇرماقلىرىنى يۇگۈالىدۇ. ئۇسۇملۇك غول شاخلىرىدىكى ئۇتكۇر تىكەنلەردىنمۇ قورقمايدۇ.

زىراپىنىڭ ئېگىزلىكى 6~8 مېتىرغا يېتىدۇ

ئەۋزەللىكى ۋە ئاجىزلىقى

زىراپىنىڭ بويىنىڭ ئۇزۇنلۇقى ئىككى مېتىردىن ئاشىدۇ. دەرەخ ئۇچىدىكى يوپۇرماق ۋە بۇمران شاخلارنىمۇ ئاسانلا يېيەلەيدۇ. شۇنداقلا ئۇلارنىڭ بويىنى ۋە پۇتلىرى زىيادە ئۇزۇن بولغاچقا يەرگە ئېگىشمىكى تەس، شۇڭا سۇنى كۆپ ئىچەلمەيدۇ.

سۇ ئىچىۋاتقاندا گۆشخور ھايۋانلارنىڭ ھۇجۇمىغا ئاسان ئۇچرايدۇ، شۇڭا ئىنتايىن ئېھتىيات قىلىشى كېرەك.

يىرتقۇچ هايۋانلاردىن قورقمايدۇ

زىراپە گەرچە ئوتخور هايۋان بولسىمۇ، لېكىن يىرتقۇچ هايۋانلاردىن قورقمايدۇ. زور گەۋدىسى، يوغان تۇياقلىرى ۋە كۈچلۈك پۇتلىرىغا تايىنىپ ۋەھشىي ھۇجۇم قىلغۇچىلارنى تېپىپ ئۇلتۇرۇۋېتەلەيدۇ.

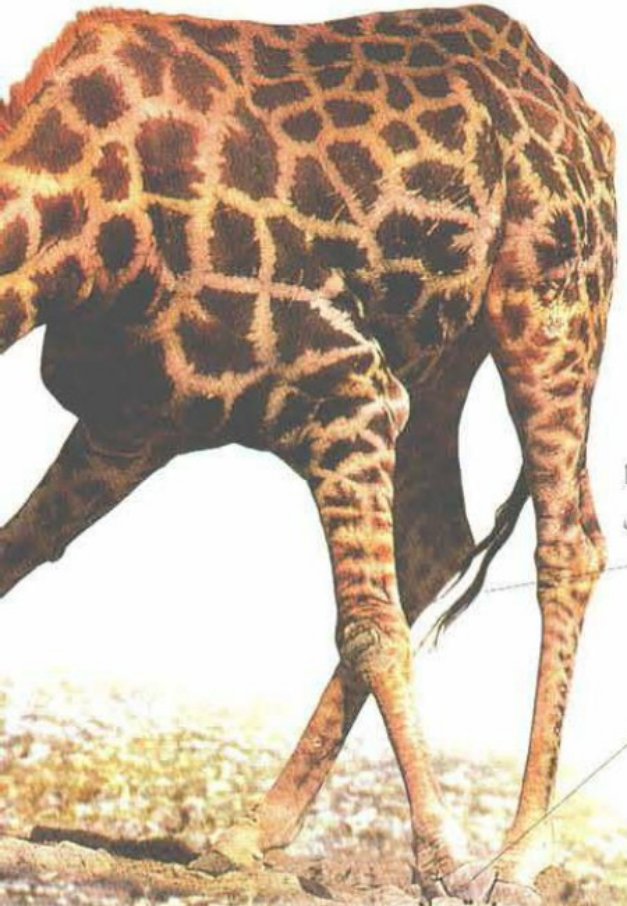

چوققىسىدا بىر جۈپ قىسقا مۈگدۈرى بار بولۇپ، ئۇمۇر بويى تېرىگە ئورۇلۇپ تۇرىدۇ، چۈشۈپ كەتمەيدۇ.

زىراپە بالىسىنى قوغداش ئۈچۈن شىرنى بىر تېپىك بىلەنلا قوغلىۋەتتى.

زىراپىنىڭ چىرايلىق ھەم چوڭ بىر جۈپ كۆزى بولۇپ، كۆز ئالمىسى ناھايىتى چوڭ، كۆرۈش ئىقتىدارى ئىنتايىن ياخشى.

ھېلى تۇغۇلغان تۇرۇپ مەندىن مۇنچىلىك ئېگىز ئىكەن!

قانچىلىك تېز لىكتە ئۆسىدۇ؟

زىراپىنىڭ مۇزىيى تۇغۇلۇپ 20 مىنۇتتىلا ئورنىدىن تۇرالايدۇ، بويى ئىككى مېتىرغا يېتىدۇ، ئۇزۇن ئۆتمەيلا دەرەخ يوپۇرماقلىرىنى يېيىشنى ئۆگىنىدۇ. ئۇلارنىڭ ئۆسۈشى ناھايىتى تېز بولۇپ، ھەر ئايدا 5~8 سانتىمېتىر ئۆسىدۇ.

قۇيرۇقى چۈشەن قورۇغۇچقا ئوخشايدۇ، پۇلاڭشىپ ھاشاراتلارنى قوغلىۋېتەلەيدۇ.

پۇتىدا ئىككى بارمىقى بار.

قېنى كىم قالتىسكەن؟

ئۇرۇشۇش

زىراپىلەر جۈرە تالىشىپ بىر-بىرى بىلەن ئۇرۇشۇپ قالىدۇ. ئۇلار باش ۋە بوينىنى كۈچەپ سىلكىپ قارشى تەرەپكە ھۇجۇم قىلىدۇ. بەزىدە بويۇنلىرىنى ئۇزۇنغا گىرەلەشتۇرۇپ كۈچ سىنىشىدۇ.

ئالەمدە بىر سىزىقچىلار

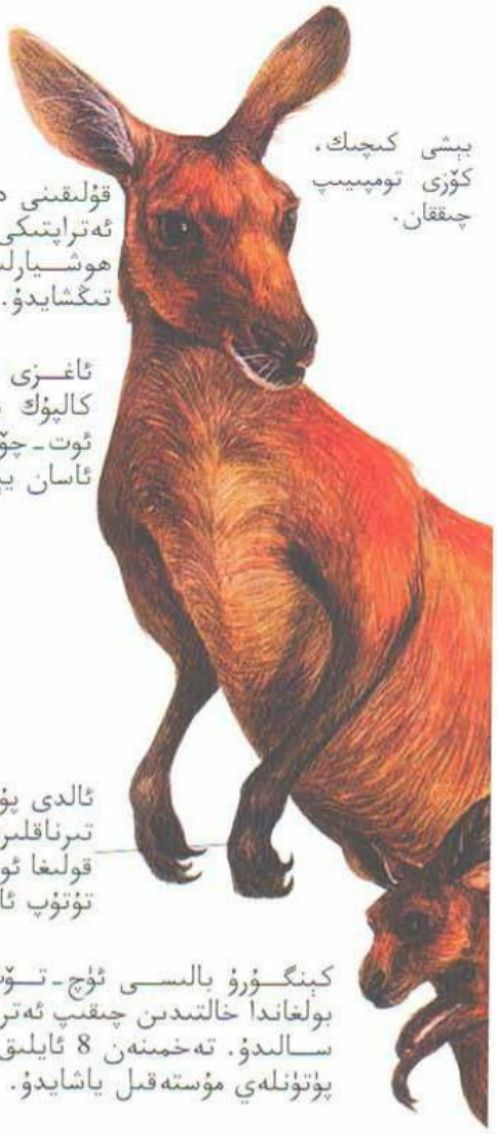
زىراپىنىڭ تېرىسىدە ھەرخىل شەكىلدىكى قېنىق قوڭۇر رەڭلىك سىزىقچىلار بولىدۇ. يېشى قانچە چوڭايسا بۇ سىزىقچىلارنىڭ رەڭگى شۇنچە قېنىقلىشىدۇ. ھەر بىر زىراپىنىڭ بەدىنىدىكى سىزىقچىلار خۇددى ئادەمنىڭ بارماق ئىزلىرىغا ئوخشاش پەرقلىق بولىدۇ.

خالتلىق ئېيىق

خالتلىق ئېيىقنىڭ قۇيرۇقى يوق. بالا يېتىلدۇرۇش خالتىسى ئۇزگىچە بولۇپ، ئېغىزى ئارقا تەرەپكە قارايدۇ. شۇڭا كامار كولاپ توپا چىقارغاندا پاسكىنا نەرسىلەر ئاسانلىقچە خالتىسىغا چۈشۈپ كەتمەيدۇ. خالتلىق ئېيىق دەرەخ يوپۇرماقلىرىنى ئوزۇقلۇق قىلىدۇ.

خالتلىق ئېيىق كۆچۈكى كۆپىنچە قىش كۇنلىرى تۇغۇلىدۇ، 8 ئايغىچە بالا يېتىلدۇرۇش خالتىسىدا تۇرىدۇ، كېيىن ئۆمۈلەشنى ئۆگىنىدۇ، بىر يىلدىن كېيىنلا ئاندىن مۇستەقىل ياشىيالايدۇ.

بېشى كىچىك، كۆزى تومپىيىپ چىققان.

قۇلىقىنى دىكە تۇتۇپ ئەتراپتىكى شەپىلەرنى ھوشيارلىق بىلەن تىڭشايدۇ.

ئاغزى كىچىك، دورداي كالپۇك بولۇپ، يەردىكى ئوت-چۆپلەرنى ناھايىتى ئاسان يېيەلەيدۇ.

ئالدى پۇتلىرى قىسقا، كىچىك، تىرناقلىرى ئۆتكۈر، ئادەمنىكە قولىغا ئوخشاش نەرسىلەرنى تۇتۇپ ئالالايدۇ.

كېنگۇرۇ بالىسى ئوچ-تۆت ئايلىق بولغاندا خالتىدىن چىقىپ ئەتراپقا سەپ سالىدۇ. تەخمىنەن 8 ئايلىق بولغاندا پۈتۈنلەي مۇستەقىل ياشايدۇ.

خالتلىق ھايۋانلار

بەزى ھايۋانلارنىڭ چىششىسىنىڭ قورسىقىدا بالىسىنى باقىدىغان بالا يېتىلدۇرۇش خالتىسى بولىدۇ، بۇنداق ھايۋانلارنى خالتلىق ھايۋانلار دەپ ئاتايمىز. مەسىلەن، كولا، خالتلىق ئېيىق، كېنگۇرۇ، خالتلىق چاشقان قاتارلىقلار. ئۇلارنىڭ زور كۆپچىلىكى ئاۋستىرالىيەدە ياشايدۇ.

ئاۋۋال تۇغۇلغان بالىسىنى ھاپاش قىلىۋېلىپ تۇغۇلۇش ئالدىدا تۇرغان بالىسىغا بالا يېتىلدۇرۇش خالتىسىنى بىكارلايدۇ.

دۇيدۇگىلەك كۆزلىرى خۇددى ئەينەك شارچىغىلا ئوخشايدۇ.

بۇرنى قاپقارا، شەكلىمۇ ناھايىتى ئۆزگىچە بولۇپ، كۆزگە ئالاھىدە چېلىقتۇ تۇرىدۇ.

كولا پەقەت ئېۋكالىپت يوپۇرماقلىرىنىلا يەيدۇ.

كولا ياۋاش ۋە بەكلا ئوماق.

كولا

كولا دېگەن سۆزنىڭ مەنىسى «سۇ ئىچمەيدىغان ھايۋان» دېگەنلىكتۇر. ئۇلار يىل بويى دەرەخ ئۈستىدە ياشايدۇ، ئۇلار يۇمران ئېۋكالىپت دەرىخى يوپۇرماقلىرىدىن يېتەرلىك سۇغا ئېرىشەلەيدۇ.

قۇيرۇقىنىڭ ئۇزۇنلۇقى بەدەن ئۇزۇنلۇقىنىڭ يېرىمىغا تەڭ كېلىدۇ.

ئانىسى يېمەكلىك ئىزدەش بىلەن ئالدىراش، قىزىققاق بالىسى ئانىسىنىڭ دۇمبىسىگە ئۆمۈلەپ چىقىپ ئەتراپقا قارىماقتا.

كۆزى كىچىك ھەم قارا

خالتىلىق بورسۇق

خالتىلىق بورسۇق گۆشخور خالتىلىق ھايۋان بولۇپ، ئاساسەن ھايۋانلارنىڭ تاپلىرىنى (جەسەتلىرىنى)، ھەرخىل ئەخلەت ۋە بىر قىسىم قۇرت ـ قوڭغۇزلارنىڭ لىچىنكىلىرىنى يەيدۇ. دائىم كېچىسى يۇرگەچكە ۋە ئاۋازى قورقۇنچلۇق بولغاچقا «ئالۋاستى» دەپ ئاتالغان.

ئاۋسترالىيىنىڭ تاسمانىيە ئارىلىدا ياشايدىغان خالتىلىق بورسۇق

خالتىسىغا ئۇچ ياكى تۆت بالىسى سىغىدۇ

خالتىلىق چاشقان

خالتىلىق چاشقان كولاغا ئوخشاش سۇغا يېقىن ئورمانلىقلارنىڭ چېتىدىكى دەرەخلەردە ياشايدۇ. ئادەتتە ھاشارات بىلەن ئوزۇقلىنىدۇ. بەزىدە شىرنىلىك مېۋە ۋە يۇمران يوپۇرماقلارنىمۇ يەيدۇ.

خالتىلىق چاشقان تۆيۈقسىز تۆتۈلۈپ قالسا يالغاندىن ئۆلۈۋالىدۇ.

كۆندۈزى كۆن ئىسسىغاندا دەم ئالىدۇ، كەچقۇرۇن سالقىنلىغاندا يېمەكلىك تېپىپ يەيدۇ. ئوت ـ چۆپ ۋە دەرەخ يوپۇرماقلىرىنى يېمەكلىك قىلىدۇ.

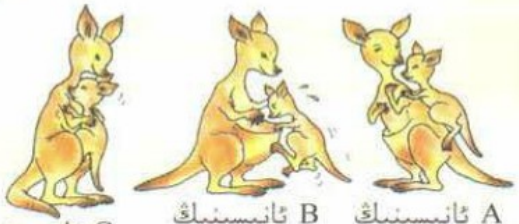
كېنگۇرۇ

كېنگۇرۇنىڭ ئالدى پۇتى قىسقا، كەينى پۇتى مەزمۇت ھەم يوغان، يول ماڭغاندا پەقەت كەينى پۇتىغلا تايىنىپ سەكرەپ ماڭىدۇ. ئۇنىڭ بالا يېتىلدۈرۈش خالتىسى ناھايىتى تەرەققىي قىلغان بولۇپ، بىرلا ۋاقىتتا ئىككى بالىسىنى پاتۇرالايدۇ، يەنە تېخى يېڭى تۇغۇلغان بالىسى خالتا ئىچىدە سۈت ئېمەلەيدۇ.

كېنگۇرۇنىڭ سەكرەش ئارىلىقى 10 مېتىرغا يېتىدۇ، خەتەرگە يولۇققاندا ھەتتا كېچىكرەك دەريالاردىن سەكرەپ ئۆتۈپ كېتەلەيدۇ.

چوڭ قىزىل كېنگۇرۇ ئۆرە تۇرغاندا كەينىدىكى ئىككى پۇتى بىلەن قۇيرۇقى ئۈچبۇلۇڭ شەكىللىك تىرەك بولۇپ، بەدىنىنىڭ تەڭپۇڭلۇقىنى ساقلايدۇ.

قۇيرۇقى بىر مېتىردىن ئاشىدۇ، قۇيرۇقىنىڭ تۈۋى توم كېلىدۇ.

A ئانىسىنىڭ دۇمبىسىگە چىقىۋالىدۇ

B ئانىسىنىڭ خالتىسىغا كىرىۋالىدۇ

C ئانىسىنى قۇچاقلىۋالىدۇ

كېنگۇرۇ بالىسى خەتەرگە يولۇقسا قانداق قىلىدۇ؟

سەزگۈر ئاق چاشقان

ئامبار چاشقىنىنىڭ قوۋۇز خالتىسى

ئامبار چاشقىنىنىڭ ئىككى قوۋۇز خالتىسى بولۇپ، خېلى كۆپ يېمەكلىك قاچىلىغلى بولىدۇ. ئۇ قاتتىق دانلارنى ئاغزىغا سېلىپ تىلى بىلەن ئىتتىرىپ قوۋۇز خالتىسىغا كىرگۈزىدۇ ۋە خالتىسى توشقاندىن كېيىن كامارغا قايتىپ كېلىپ قوۋۇز خالتىسىدىكى يېمەكلىكلەرنى قۇسۇپ چىقىرىپ «قازناق»تا ساقلايدۇ.

چاشقانلار

چاشقانلارنىڭ تولىسىنىڭ بەدىنى كىچىك، ئىنكاسى چاققان بولۇپ، نەرسىنى غاجىلاشقا ئامراق. ئۇلارنىڭ كۆپىيىش ئىقتىدارى ئىنتايىن يۇقىرى، ھەرقانداق مۇھىتتا ياشىيالايدۇ. نۇرغۇنلىغان ھايۋانلار چاشقانلارنى ئوزۇقلۇق قىلىدۇ، شۇڭا ئۇلارنىڭ كۆشەندىلىرى ناھايىتى كۆپ.

بەزىدە بىر ئامبار چاشقىنىنىڭ كامېرىدىن نەچچە كىلوگرام بۇغداي، سېرىق پۇرچاق، خاسىڭ قاتارلىق ئاشلىقلار چىقىدۇ.

ئۇۋا چاشقىنى

ئىنسانلارنىڭ ئۆيىدە ياشايدىغان چاشقانلار ئۇۋا چاشقىنى دېيىلىدۇ. ئۇ ئاشلىق، قەنت-گىزەك، مېۋە-چېۋە، كۆكتاتلارنى ئوغرىلاپ يەيدۇ. ئۇۋا جاھازىلىرىنى غاجىلايدۇ، كېسىم-كېچەكلەرنى قىرچىيدۇ، ئۇۋا قۇشلىرى ۋە كىچىك ئۇۋا ھايۋانلىرىنىڭ يېڭى تۇغۇلغان بالىلىرىنى چىشلەپ ئۆلتۈرۈپ قويىدۇ، يەنە تېخى چۇما كېسىلى تارقىتىدۇ. بەزىدە توك سىملىرىنى غاجاپ ئوت ئاپىتى كەلتۈرۈپ چىقىرىدۇ.

بەزى چاشقانلار سۇ ئۆزەلەيدۇ، دائىم ئەۋرەز يولى ئارقىلىق ئۆيگە كىرىۋالىدۇ.

ئوتلاق ئىتسىمان چاشقىنىنىڭ ئاۋازى ئىتنىڭ ئاۋازىغا ئوخشىغاچقا «ئوتلاق ئىتى» دەپمۇ ئاتىلىدۇ.

ئوتلاق ئىتسىمان چاشقىنى

ئوتلاق ئىتسىمان چاشقىنى توپلىشىپ ياشايدۇ، بىر ئەركەك چاشقان ئۇچ-تۆت چىشى چاشقان ۋە ئۇلارنىڭ بالىلىرىنى ئەگەشتۈرۈپ بىر جەمەت قۇرۇپ بىر پارچە زېمىن ئىگىلەيدۇ. ئۇلار كولىغان ئۇۋۇنىڭ نۇرغۇنلىغان يوللىرى بولۇپ، شۇ ئۇۋۇدىا بالا باقىدۇ، ئوزۇقلىنىدۇ ۋە قىشلىق ئۇچەككە كىرىدۇ.

A ئاغمىخان
B مۇشۇك
C يىلان
D قۇرغۇي
E مۇشۇكياپىلاق

چاشقاننىڭ كۆشەندىسى قايسىلار؟

دەرەختىن سەكرەپ چۈشكەندە قۇيرۇقى پاراشۇتنىڭ رولىنى ئويناپدۇ.

قۇيرۇقىنى ھەر خىل شەكىلدە پۈلاڭلىتىش ئارقىلىق ئۇچۇر ئالماشتۇرىدۇ ۋە ئۆز ھېسسىياتىنى ئىپادىلەيدۇ.

كېچىسى ئۇخلىغاندا قۇيرۇقىنى بېپىنچا قىلىدۇ.

دەرەخ شاخلىرىدا سەكرىگەندە قۇيرۇقى ئەڭ ياخشى تەڭشەك بولىدۇ.

يۆمشاق ۋە پاخپىيىپ تۇرغان قۇيرۇقى تېنىنى ناھايىتى چىرايلىق كۆرسىتىدۇ. ئۇنىڭ ئۇستىگە قۇيرۇقىنىڭ رولى ناھايىتى كۆپ بولۇپ، تېنىنىڭ ياخشى يارىدەمچىسى ھېسابلىنىدۇ.

چىپار تېشىن

چىپار تېشىنىڭ دۆمبىسىدە 3~5 تال يول-يول سىزىقى بولىدۇ. چىپار تېشىن نەرسە يىگەندە يېمەكلىكنى ئالدى پۇتى بىلەن ئاغزىغا ئاپىرىپ شاكىلنى ئاقلايدۇ ئاندىن ئۇرۇقىنىڭ ئاسان يارغىلى بولمىغان ئورنىنى تېپىپ، چىشلەپ يېرىپ مېغىزىنى يەيدۇ.

يېمەكلىكنى يوشۇرۇپ قويۇشقا ئامراق تېشىن

تېشىن قاتتىق پوستلۇق مېۋىلەر ۋە ئۇرۇقلارنى يەرگە كۆمۈپ ياكى كامارلارغا يوشۇرۇپ قىشتا يېيىشكە ساقلايدۇ. لېكىن بەزىدە يوشۇرغان جايىنى ئۇنتۇپ قالىدۇ. نەتىجىدە كېينكى يىلى ئۇرۇقلار بىخلىنىپ يۇمران كۆچەتلەر ئۇنۇپ چىقىدۇ. شۇنداق قىلىپ تېشىنلار ئورمانلىغان دەرەخلەرنىڭ تېرىپ ئۆستۈرگۈچىسى بولۇپ قالغان.

تېشىنىڭ كۆزەك چىشى ئىنتايىن قاتتىق بولۇپ قارىغاي مېۋىسى، ئورمان ياڭىقى ۋە ياڭاقلارنىڭ قاتتىق شاكىلىنى ھېچقانچە كۆچمەيلا چىشلەپ يېرىۋېتەلەيدۇ.

چىپار تېشىن

سازاڭنىڭ قانداق پايدىسى بار؟

سازاڭنىڭ پايدىسى بەك كۆپ، ئۇ ھەم تۇپراقنى يۇمشىتىدۇ، ھەم توخۇ، ئۆردەك قاتارلىق ئۆي قۇشلىرىنىڭ ئالىي يېمەكلىكى ھېسابلىنىدۇ. ئۇنىڭدىن يەنە جۇڭگىي دورىسى ياساشقا بولىدۇ. سازاڭدىن ياسالغان دورىنىڭ قىزىتما قايتۇرۇش، ئۆپكىنى تازىلاپ دەم سىقىشنى پەسەيتىش، ھەيزنى ماگدۇرۇپ تومۇرلارنى راۋانلاشتۇرۇش رولى بار. ئەلۋەتتە ئۇ يەنە بېلىق تۇتۇشتا ئەڭ ياخشى يەمچۈك بولالايدۇ.

سازاڭنىڭ ئۆپكىسى يوق، نەم تېرىسىگە تايىنىپ نەپەسلىنىدۇ. شۇڭا يامغۇردىن كېيىن يەر ئۈستىگە چىقىپ قالغان نۇرغۇن سازاڭلارنى ئۇچرىتىمىز.

سازاڭ

سازاڭنىڭ ئىككى ئۇچى ئىنچىكە. پۈت ۋە كۆزلىرى يوق، بېشىمۇ روشەن ئەمەس، پۈتۈن بەدىنى ھالقىلار بىلەن قاپلانغان. ئۇسۇملۇك قالدۇقلىرىنى يەپ ياشايدۇ. سازاڭ ناھايىتى كۆچلۈك زېمىنىراتۇ (قايتا ئۇسۇش) ئىقتىدارىغا ئىگەبولۇپ، تېنى ئۇزۇلۇپ كەتسە قايتا ئۇسۇپ چىقىدۇ.

سازاڭنىڭ ئېغىزى ئۇشكىگە ئوخشاش بولۇپ، ئالدىدىكى تەرەققىي قىلغان مۇسكۇلى مەخسۇس تۆشۈك قېزىپ تۇپراقنى يۇمشىتىدۇ، بۇ يېرا ئىگىلىك ئىشلەپچىقىرىشىغا ناھايىتى پايدىلىق.

سازاڭ، سەكسەنپۇت ۋە ئۆمۈچۈك

سازاڭ، سەكسەنپۇت ۋە ئۆمۈچۈكلەر بىر تۈردىكى ھايۋانلار ئەمەس، لېكىن ھەممىسى سايە ھەم نەم جايلاردا مەسىلەن، تۇپراقتا، تاش ياكى تەشتەكلەرنىڭ ئاستىدا ياشاشنى ياخشى كۆرىدۇ. ئۇلارنىڭ ئىنسانلارنىڭ ئىشلەپچىقىرىش تۈرمۇشىغا بولغان ياردىمى زور، ناھايىتى يۇقىرى ئىقتىسادىي قىممەتكە ئىگە.

ئەڭ ئاخىرقى بىر بوغۇمىدىن باشقا ھەر بىر بوغۇمدا بىر جۈپ پۇتى بولىدۇ. ئەڭ كۆپ ئۇچرايدىغان سەكسەنپۇتنىڭ 21 جۈپ پۇتى بار.

قوشۇمچە ئەزا (پۇت)لىرىغا تايىنىپ يەر بېغىرلاپ ماڭىدۇ.

بىرىنچى جۈپ قوشۇمچە ئەزاسى (پۇتى)دا زەھەرلىك تىرنىقى بار بولۇپ، زەھەر بېزى شۇ جايدىن ئېغىز ئاچقان. ئولجا تۇتۇلغاندا زەھەر سۈيۇقلۇقىنى مۇشۇ ئەزا ئارقىلىق ئولجىنىڭ تېنىگە سانجىپ كىرگۈزۈپ ئۆلتۈرىدۇ.

مۇگگۈزسىمان سەزگۈ ئەزاسىدا نۇرغۇنلىغان بوغۇملىرى بار.

سەكسەنپۇت

سەكسەنپۇتلار چىرىگەن ياغاچ كاۋاكلىرى ۋە تاش يوچۇقلىرىدا ياشايدۇ. بوغۇملىرى ۋە پۇتلىرى كۆپ بولۇپ، زەھەرلىك بوغۇم پۇتلۇقلار تۈرىگە كىرىدۇ. كېچىسى چىقىپ ئۇششاق ھاشارات، لۇم-لۇم قۇرت ۋە يۇمشاق تەنلىك ھايۋانلارنى تۇتۇپ يېيىشكە ئامراق. سەكسەنپۇت بىر خىل جۇڭگو تېبابىتى دورا ماتېرىيالى بولۇپ، سەكتە (شامالداراش)، تېتانۇس (قاتما كېسىلى)، يىلان يارىسى قاتارلىق كۆپ خىل كېسەللىكلەرنى داۋالاشتا ئىشلىتىلىدۇ.

ئۆمۈچۈكلەرنىڭ كۆپىنچىسىنىڭ 8 دانە ئاددىي كۆزى بار، لېكىن كۆرۈش قۇۋۋىتى ناھايىتى ناچار.

ئۆمۈچۈك تورىنىڭ تىترىشىدىكى ئۆزگىرىشكە ئاساسەن ئەترايىدىكى ئولجىلىرىنى بايقايدۇ.

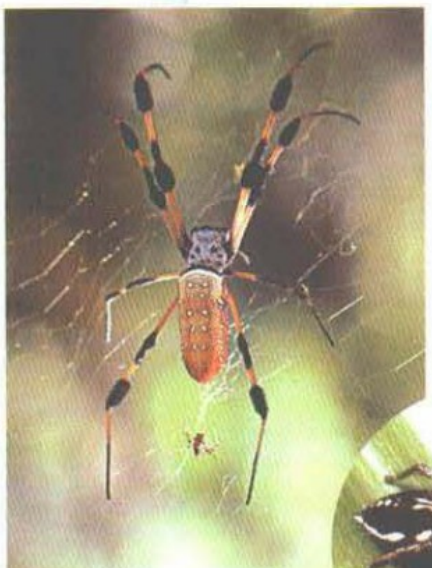
تور توقۇش ئۆمۈچۈكنىڭ تۇغما ئىقتىدارىدۇر. ئۆمۈچۈك تور يىپچىلىرى بىر خىل تالا ئاقسىلى بولۇپ، ئەڭ ئۇزۇن بولغانىدا 700 مېتىرغا يېتىدۇ، دىئامېترى ئاران 2 مىكرو مېتىر كەلسىمۇ لېكىن كۆچلۈكلۈكى ئوخشاش تومىلۇقتىكى پولات يىپچىدىن 3 ھەسسە ئارتۇق. ئەۋرىشىملىكىنى نىلون ۋە 3 قەۋەتلىك رېزىنكىگە سىلىشتۇرۇشقا بولىدۇ.

قىزىل دۈمبىلىك چىشى ئۆمۈچۈكنىڭ زەھىرى ناھايىتى كۈچلۈك بولۇپ، ھۆجۇم قىلىش ئىقتىدارى ئىنتايىن زور، ھەتتا ئۆزىنىڭ جۈرىسىنىمۇ بوش قويمايدۇ.

ئۆمۈچۈك

ئۆمۈچۈك بوغۇم پۇتلۇق ھايۋان بولۇپ، مۇگگۈزسىمان سەزگۈ ئەزاسى ۋە قانتى يوق. باش ۋە كۆكرىكى قوشۇلۇپ كەتكەن. تۆت جۈپ پۇتى بار. ئۇلارنىڭ بەزىلىرى زەھەرلىك بەزىلىرى زەھەرسىز، بەزىلىرى تور توقۇپ ئوزۇقلۇق تۇتىدۇ، بەزىلىرى تۈيۇقسىز ھۆجۇم قىلىپ ئوزۇقلۇق تۇتىدۇ، يەنە بەزىلىرى تۇشۇك تەييارلاپ ئىچىدە يوشۇرۇنۇپ ساقلايدۇ، ئولجا شۇ جايدىن ئۇتتىشىگلا ئېتىلىپ چىقىپ تۇتۇۋالىدۇ.

نۇرغۇن ئۆمۈچۈكلەرنىڭ ئەركەك-چىشىنىڭ چولاق-كېچىكلىك پەرقى ناھايىتى زور، قارىماققا پەقەتلا ماس كەلمەيدۇ، يەنە كېلىپ ئەركەك ئۆمۈچۈك چىشى ئۆمۈچۈككە يېقىنلاشسا چىشى ئۆمۈچۈكنىڭ ھۆجۇمىغا ئۇچرىشىمۇ مۇمكىن.

زەھەرلىك ئۆمۈچۈك (دۆ)نىڭ چوڭ چىشىدىن چىقىدىغان زەھەر سۈيۇقلۇقىنىڭ زەھىرى ئىنتايىن ئوتكۇر بولۇپ، ئولجىسىنى نەچچە سېكۇنتتىلا ئۆلتۈرۈپتەلەيدۇ. ئۇنىڭدىن كېيىن ھەزىم قىلىش سۈيۇقلۇقىنى ئولجىنىڭ تېنىگە كىرگۈزۈپ ئولجىنى ئېرىتىپ شورپىسىمان ھالەتكە كەلتۈرۈپ شوراپ ئوزۇقلىنىدۇ.

كىتلار

كىت دۇنيادىكى ئەڭ چوڭ ھايۋان. بىر كۆك كىتنىڭ ئېغىرلىقى 150 ~ 200 تونىنا بولۇپ، 25 پىلنىڭ ئېغىرلىقىدىنمۇ ئېغىر. كىت ئۆپكىسى ئارقىلىق نەپەسلىنىدۇ. ئۇ دېڭىز-ئوكيانلاردا ياشايدىغان سۈت ئەمگۈچى ھايۋان بولۇپ، يېڭى تۇغۇلغان كىت بالىلىرى ئانىسىنىڭ سۈتىنى ئېمىدۇ. كىتلار بۇرۇتلۇق كىتلار ۋە چىشلىق كىتلار دەپ ئىككى چوڭ تۈرگە بۆلۈنىدۇ.

ئەڭ چوڭ مېگاپتېرا كىتنىڭ ئۇزۇنلۇقى 15 مېتىر، ئېغىرلىقى 33 تونا كېلىدۇ.

ناخشا ئېيتالايدىغان كىتلار

مېگاپتېرا كىتى بۇرۇتلۇق كىتلاردىن بولۇپ، ئۇنىڭ «ناخشا ئاۋازى» دېگىز سۈيىدە ناھايىتى يىراقلارغىچە تارقىلالايدۇ، يەرزىدە نەچچە يۈز كىلومېتر يىراقلىقتا تۇرغان ھەمراھى بىلەنمۇ «ناخشا ئاۋازى» ئارقىلىق پاراڭلىشالايدۇ.

ئىپار كىت

ئىپار كىت چولۋ تېپىكى چىشلىق كىت بولۇپ، ئوچيىدە «ئەنبەر» دەپ ئاتىلىدىغان بىر خىل ئۆتكۈر پۇراقلىق ئاجراتما ماددا بار. ئۇ ئالىي دەرىجىلىك ئەتىرلەرنىڭ خام ئەشياسى ھېسابلىنىدۇ.

چوققىسىدىكى ھاۋا تۆشۈكى كىتنىڭ بۇرۇن تۆشۈكى بولۇپ، گاز بۇركۇش تۆشۈكى دەپمۇ ئاتىلىدۇ.

ئەگەر كىت بىلەن بىر كىچىك پاراخوت ئارغامچا تارتىشسا قايسىسى يېگىدۇ؟

بېشى ناھايىتى چوڭ، 3000 مېتىردىن ئارتۇق چوڭقۇرلۇققا چۆكۈپ بېمەكلىك تۇتالايدۇ.

تىنىدە كۆلەڭ ۋە قوگۇر داغسىمان چېكىتلىرى بولىدۇ. دۈمبە ئۇزۇغىسى (يالاڭچىسى) بولمايدۇ، لېكىن بىر قاتار ئۆسۈكچىلىرى بولىدۇ.

بىر مۇڭگۈزلۈك كىت

بىر مۇڭگۈزلۈك كىت نارۋال كىتى دەپمۇ ئاتىلىدۇ. ئەركەك كىتنىڭ بېشىدىكى بىر تال مۇڭگۈزى ئەمەلىيەتتە ئۈنىڭ ئۈتتۈر چىشى بولۇپ، ئۇزۇن نەيزىگە ئوخشايدۇ. ئۇلار توپلىشىپ ياشاشنى ياخشى كۆرىدۇ. ئاساسلىقى بېلىق تۇرىدىكىلەرنى يەيدۇ.

بىر مۇڭگۈزلۈك كىتنىڭ ئۈتتۈر چىشى بۇرمىسىمان ئۆسكەن.

جاۋاب: B

تېنىز سۇدا توختاپ قالغان كىتنى قۇتقۇزۇشتىكى ئەڭ ياخشى چارە ئۇنىڭ تېنىگە سۇ چېچىپ تۇرۇش ھەم ئامالنىڭ بارىچە تېزراق دېڭىزغا قايتۇرۇلىشىغا ياردەملىشىشتۇر.

كىتلار بەزىدە تېنىز سۇ رايونى ياكى قىرغاققا كېلىپ قىلىپ قايتىپ كېتەلمەي قالىدۇ. بۇنداق چاغدا كىتنىڭ تېرىسى سۇسىزلىنىش ۋە ئاپتاپ سەۋەبىدىن يېرىلىپ كېتىدۇ. ئەگەر ۋاقتىدا قۇتقۇزۇلمسا ناھايىتى تېزلا ئۆلۈپ كېتىدۇ.

كىت قۇيرۇقى چوڭ ھەم ئېغىر بولۇپ، كىتنىڭ مۇھىم ئەزاسىدۇر، ئۇنىڭ تېگىش سېزىمى ئۆتكۈر، بەدىنىنى ئالدىغا ئىتتىرەلەيدۇ، شۇنداقلا ئۇرۇشۇش قورالى بولۇپ، قۇدرىتى چەكسىز. كىت بەزىدە چوڭ قۇيرۇقىنى دېڭىز سۈيىگە توغرىسىغا ئۇرۇپ غايەت زور ئاۋاز چىقىرىپ ئويناىدۇ.

كىت دېڭىز يۈزىدىن تۆۋەنگە چۆككەندە قۇيرۇقى دېڭىز يۈزىدىن 9 مېتىرچە ئېگىزلىككە كۆتۈرىلىدۇ.

كىتلار نەپەسلەنگەندە بېشىنى سۇ يۈزىگە چىقىرىپ چوققىسىدىكى نەپەسلىنىش تۆشۈكىنى ئاچىدۇ، نەپەسلىنىپ بولغاندىن كېيىن ھاۋا تۆشۈكىنى يېپىپ سۇغا يەنە كىرىپ كېتىدۇ. كىتلار بىر تۆۋەت نەپەسلەنىسە سۇدا 20 نەچچە مىنۇت چۆكۈپ تۇرالايدۇ. ئىپار كىت بولسا 2 سائەت ئەتراپىدا چۆكۈپ تۇرالايدۇ.

يالبىنا كىتنى چوڭ تېپىشكى بۇرۇتلۇق كىت بولۇپ، كۆپ ساندىكىلىرىنىڭ دۇمبا ئۇزۇقۇچىسى بولمايدۇ، دۇمبىسى دېڭىز يۈزىگە يېۋاستە چىقىپ تۇرىدۇ. يالبىنا كىتنىڭ سۇ ئۇرۇشى ئاستا بولغانلىقتىن بۇرۇن كۆپ مىقداردا ئوۋلانغان.

سۇدىن يېنىچە كۆتۈرۈلۈپ چىقىپ، ئۇزۇقۇچىسىنىڭ يارىتىمىدە بورمىسىمان ئۆرلەپ، سۇغا ئوگدىسىغا چۈشىدۇ.

بۇرۇتلۇق كىتلار تەرسە بېگەنده، ئالدى بىلەن يوغان ئاغزىنى ئېچىپ دېڭىز سۈيىنى ئاغزىغا ئالىدۇ، ئاندىن ئاغزىنى يۇمۇپ دېڭىز سۈيىنى تىلى بىلەن سىقىپ چىقىرىۋېتىپ قېلىپ قالغان فوسفورلۇق راكلارنى يۇتۇۋېتىدۇ.

بىر كىت بىر كۈندە 2.5 تونىنا فوسفورلۇق راكنى يەۋېتىدۇ.

بالا كىتنى بېقىش

كىتنىڭ ئېمىتىش ئۇسۇلى ناھايىتى ئۆزگىچە بولۇپ، ئانا كىت سۈتنى بالا كىتنىڭ ئاغزىغا ئۆزى پۈركۈپ كىرگۈزۈپ بېرىدۇ، ئانا كىت يېگى تۇغۇلغان بالىسىنى ئىنتايىن ئاسرايدۇ، يېنىدىن پەقەتلا ئايرىمايدۇ.

كۆلەڭگە كىت شىمالىي تىنىچ ئوكيانىدا ياشايدۇ، ئۇزۇنلۇقى 15 مېتىر كېلىدۇ. بۇرۇتلۇق كىتلار تۈرىگە مەنسۇپ.

دېلفىن سۇغا چۈشۈپ كەتكەن كىچىك بالىنى دۇمبىسىگە مىندۈرۈپ ئادەملەر بار جايغا قاراپ تېز سۈرئەتتە ئۈزمەكتە.

سۈدىكى قۇتۇلدۇرغۇچى

دېلفىن ناھايىتى كۆيۈمچان بولۇپ، كىچىك ياكى ئاجىز، كېسەل تۇرداشلىرىنىڭ ئۆلۈم خەۋپىدىن قۇتۇلۇشىغا ياردەملىشىدۇ. دېڭىزدا خەتەرگە يولۇققان ئادەمنىمۇ قىرغاقتا چىقىرىپ قويىدۇ. ئۇ سۈدىكى ناھايىتى ياخشى قۇتۇلدۇرغۇچىدۇر.

پۇتۇن تېنى سۇيۇرۇشەكىللىك بولۇپ، ھەرىكىتى ناھايىتى چىرايلىق.

كۆندۈرۈلگەن دېلفىن توپ ئۇسۇش، چەمبىرەكتىن ئۆتۈش، تىكتاك توپ ئويناش قاتارلىق ئويۇنلارنى كۆرسىتەلەيدۇ.

دېلفىن

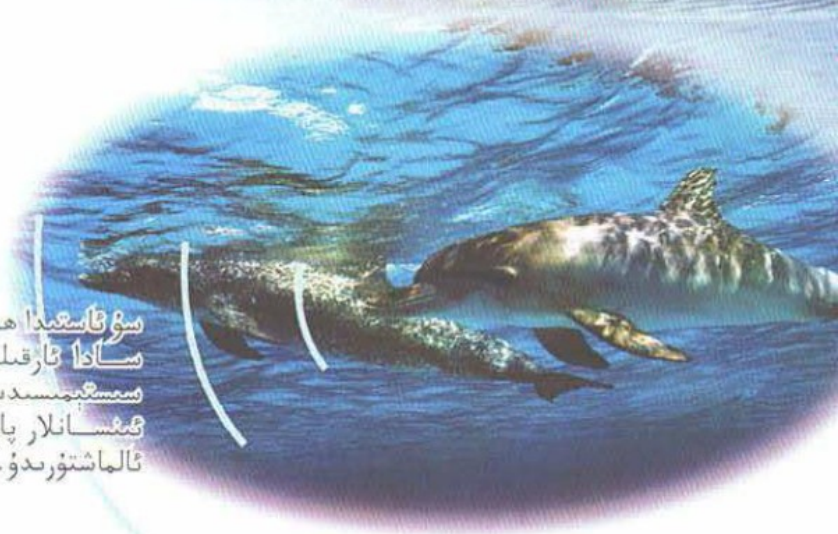
دېلفىن سۈدا ياشايدىغان سۈت ئەمگۈچى ھايۋان، شۇنداقلا ئەڭ كىچىك كىت تۇرىدىكى ھايۋان. ئۇلارنىڭ تولىسىنىڭ دۇمبىسىدە ئۇزۇنچىسى بولىدۇ. ئاساسەن بېلىق ۋە سىياھبېلىقلار بىلەن ئوزۇقلىنىدۇ. بەزى چوڭراق دېلفىنلار باشقا دېڭىز ھايۋانلىرىنىمۇ تۇتۇپ يەيدۇ. دېلفىنلار ناھايىتى ئەقىللىق، ئىنسانلارنىڭ ياخشى دوستى.

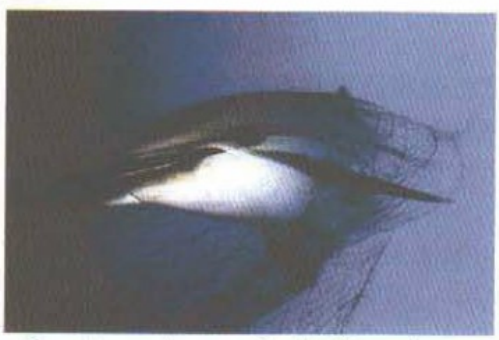
بېشى ناھايىتى كىچىك، بىراق ئەستە تۇتۇش قابىلىيىتى، ئۆچۈرلارنى بىر تەرەپ قىلىش ئىقتىدارى ئىنتايىن يۇقىرى.

ئاجايىپ مېڭە

دېلفىننىڭ چوڭ مېڭىسى ئاجايىپ بولۇپ، پۇتۇنلەي ئايرىم-ئايرىم ئىككى بۆلەكتىن تەركىب تاپقان، بىر بۆلىكى ئىشلەۋاتقاندا يەنە بىر بۆلىكى ئارام ئالىدۇ. شۇڭا دېلفىن ئۇيقۇغا موھتاج ئەمەس.

سۇ ئاستىدا ھەمراھلىرى بىلەن ئەكس سادا ئارقىلىق ئورۇن بەلگىلەش سىستېمىسىدىن پايدىلىنىپ خۇددى ئىنسانلار پاراڭلاشقاندەك ئۇچۇر ئالماشتۇرىدۇ.

ھەر يىلى مېگلىغان كىت-دېلفىن تۇرىدىكى ھايۋانلار بېلىق تورىغا چىرمىشىپ قېلىپ ئۆلۈپ كېتىدۇ.

ئەكس سادا ئارقىلىق ئورۇن بەلگىلەش

دېلفىننىڭ تېنىدە ئاجايىپ ئەكس سادا ئارقىلىق ئورۇن بەلگىلەش سىستېمىسى بولىدۇ. شۇڭا دېلفىن ئولجىسىنى ئىزدەش ۋە تۇتۇشتا قىينالمايدۇ، ھەتتا كۆزىنى يۇمۇۋالغان تەقدىردىمۇ ئولجىسىنىڭ ئورنىنى توپتوغرا بىلەلەيدۇ.

ئورکا کىتى

ئورکا کىتى دېلفىن خىلىغا كىرىدۇ. ئۇ ناھايىتى ۋەھشىي، ئىشتىھاسى ناھايىتى زور. بىر نۆۋەتتە ئوندىن ئارتۇق دېلفىن ياكى تېۋلېنىسى يەۋېتىدۇ. لېكىن ناھايىتى ئەقىللىق، كۆندۈرۈلسە ئويۇن كۆرسىتەلەيدۇ.

ئورکا کىتىنىڭ ئۈچبۇرجەك دۈمبە ئۇرۇگۇچىسى قەدىمكى دەۋرلەردىكى پالۋانلارنىڭ يالمانلىق نەيزىسىگە ئوخشايدۇ. شۇڭا ئورکا کىتى دەپ ئاتالغان.

دېلفىننىڭ ئوتتۇرىچە سۈ ئۇرۇش سۈرئىتى سائىتىگە 40 كىلومېتىرغا يېتىدۇ، بۇ تورپېدا قويۇپ بەرگۈچى موتورلۇق كېمىنىڭ ئوتتۇرىچە سۈرئىتىگە باراۋەر.

ئورکا کىتى بىر خىل چىشلىق کىت بولۇپ، چىشلىرى ئۆنكۈر، يېمەكلىك تۇتقاندا دائىم ھۆركىرەيدۇ.

دېلفىنىڭ ئېغىرلىقى 23~225 كىلوگرام، ئۇرۇنلۇقى 1.2~4.2 مېتىر ئەتراپىدا بولىدۇ.

دېلفىننىڭ ئۆپكىسى ناھايىتى چوڭ، قۇرۇقلۇق ھايۋانلىرى ئۆپكىسىنىڭ 1.5~2 ھەسىسىگە باراۋەر.

ئاق پالاقچىلىق دېلفىن

ئۇلارنىڭ كۆپچىلىكى مەملىكىتىمىزنىڭ چاڭجياڭ دەريالىسىنىڭ ئوتتۇرا-تۆۋەن ئېقىندا ياشايدۇ. تۇپلىشىپ ياشاشقا ئامراق، ئاق پالاقچىلىق دېلفىن مۇشۇكتېبىقتىمۇ قەدىمىي ھايۋان بولۇپ، ھازىر ناھايىتى ئاز. مەملىكىتىمىزنىڭ بىرىنچى دەرىجىلىك قوغدىلىدىغان ھايۋىنى ھېسابلىنىدۇ.

كەڭ تۇمشۇقلۇق دېلفىن يەنە سىنىسە بۇرۇنلۇق دېلفىن دەپمۇ ئاتىلىدۇ. بۇ خىل دېلفىن بىرگە تەڭ كۆپ ئۇچرايدۇ.

ئاق پالاقچىلىق دېلفىن ئاتلىق سۈ دېلفىنى بولۇپ، 25~30 يىل تەتراپىدا ئۆمۈر كۆرىدۇ. قۇرامىغا يەتكەن ئاق پالاقچىلىق دېلفىننىڭ بەدەن ئۇزۇنلۇقى تەخمىنەن 2~2.5 مېتىر، ئېغىرلىقى 200~300 كىلوگرام كېلىدۇ.

تەخمىنەن 100 دانە ئۇچلۇق ۋە ئىنچىكە چىشلىرى بولىدۇ.

لەھەڭ ۋە سكات بېلىقى

لەھەڭ (ئاكۇلا) ۋە سكاتلارنىڭ ھەممىسى كۆمۈرچەكلىك بېلىقلار تۈرىگە كىرىدۇ. ئۇلارنىڭ ئۇستىخانلىرى يېنىك، يۇمشاق، ئەۋرىشىملىككە ئىگە، تېنىدە بېلىق پۈۋەكچىسى يوق، ئۇزۇشتىن توختىسىلا دېڭىزغا چۆكۈپ كېتىدۇ.

دۇمبە ئۇزگۇچىسى سۇغا چۆكۈش، يۆنىلىشىنى ئۆزگەرتىش ۋە تەڭپۇڭلۇقنى ساقلاش ئىقتىدارىغا ئىگە.

قۇيرۇق ئۇزگۇچىسىنى تەۋرىتىپ ئالغا ئىلگىرىلەيدۇ.

لەھەڭ

لەھەڭ دېڭىز-ئوكيانلاردىكى چوڭ تېپىلىق گۆشخور بېلىق بولۇپ، جەمئىي 368 تۈرى بار. يۇنىڭ ئىچىدە پەقەت 25 تۈرىلا ئىنسانلارغا زىيان-زەخمەت يەتكۈزىدۇ. لەھەڭنىڭ بەزىلىرى تۈخۈم تۇغۇپ كۆپىيىدۇ، بەزىلىرىنىڭ تۈخۈمى قورسىقىدا پېتىلىپ لەھەڭ بېلىچانلىرىغا ئۇزگەرگەندىن كېيىن ئاندىن تۇغۇلىدۇ، بۇ تۈخۈم تۇرەلمىلىك تۇغۇلۇش دېيىلىدۇ.

قورساق قىسمى ناھايىتى يۇمشاق بولۇپ، ئاسان ھۇجۇمغا ئۇچرايدۇ.

كۆرەكباش لەھەڭنىڭ بېشى ئىككى تەرەپكە بۆرتۈپ چىققان بولۇپ، ئىككى يانغا تۇگۇلگەن چاچقا ئوخشايدۇ.

يۇقىرىغا ئۆرلەشتە كۆكرەك ئۇزگۇچىسىگە تايىنىدۇ.

چوڭ ئاق لەھەڭ

چوڭ ئاق لەھەڭنىڭ كۆپىنچىسى ئىللىق دېڭىز-ئوكيانلاردا ياشايدۇ، بارلىق لەھەڭلەردىن ۋەھشىي. چوڭ تېپىكى ئومۇرتقۇلۇق ھايۋانلانى تۇتۇپ يەيدۇ، ئاندا-ساندا ئادەملەرگە ۋە بېلىقچىلىق كېمىلىرىگىمۇ ھۇجۇم قىلىدۇ.

كىتسىمان لەھەڭ دېڭىز-ئوكيانلاردىكى ئەڭ چوڭ ئەمما ئەڭ ياۋاش بېلىق بولۇپ، بەدەن ئۇزۇنلۇقى 20 مېتىرغا يېتىدۇ. پەقەت ئۇششاق بېلىق، ئۇششاق راك ۋە كىچىك تېپىكى لەيلىگۈچى جانلىقلارنىلا يەيدۇ.

لەھەڭنىڭ ئەڭ خەتەرلىك دۈشمىنى ئىپار كىت، ئۇندىن قالسا دېلفىن. دېلفىن ئۇچلۇق تۇمشۇقى بىلەن لەھەڭنىڭ قورسىقىنى تېشىۋېتىدۇ.

ئىپار كىت

سكات بېلىقى

سكات بېلىقنىڭ تېنى ياپىلاق، دېڭىز تېگىدە ياشايدۇ. ئۇدۇل كۆرۈنۈشى يۇمىلاق، موكسىمان قاتارلىق شەكىللەردە بولىدۇ. يەنە قامچىغا ئوخشاش قۇيرۇقى بولىدۇ. دائىم ئۆچرايدىغانلىرى ساپانسىمان سكات بېلىقى، توكلۇق سكات بېلىقى ۋە تىكەنلىك سكات بېلىقى قاتارلىقلاردىن ئىبارەت.

ساپانسىمان سكات بېلىقنىڭ شەكلى ساپانغا ئوخشىغاچقا شۇنداق دەپ ئاتالغان.

تۇمشۇقى ئۇچبولۇڭ شەكىلدە.

چوڭ ئاق لەھەڭ دېگىز ئېقىنى ئېلىپ كەلگەن ھىدلارغا ئاساسەن ئولجىنى توپتوغرا تاپالايدۇ.

توكلۇق سكات بېلىقى ھەر نۆۋەتتە 100 ۋولتتىن ئارتۇق توك چىقىرىپ ئولجىسىنى توكتا سوقۇپ ھوشسىزلاندۇرىدۇ.

بۇرنىدىكى ئويمان جايى بورۇقلۇق بىرەلەيدۇ. شۇنداقلا باشقا ھايۋانلار ھاسىل قىلغان بىئوئېلېكترنى بايقىلايدۇ. قارا ئاغزولۇقنىمۇ ئولجىسىنىڭ ئورنىنى توغرا ئۆكۈم قىلالايدۇ.

ئالدىنقى قۇرۇقى چىشلىرى ئاشقازىنىڭ كەتكەنىدە، كەينى قۇرۇقى چىشلار ئالدىغا سىلجىپ يۇ چىشلارنىڭ ئورنىنى ئالمىشىدۇ. قۇرۇر يوپى چىش چىقىپ تۇرىدۇ، چىشلارنىڭ ئۇسۇلى دەۋرى پەيدا بولىدۇ.

توكلۇق سكات بېلىقى

توكلۇق سكات بېلىقى توك چىقىرالايدىغانلىقى ئۈچۈن شۇنداق دەپ ئاتالغان. ئادەتتە دېڭىز تېگىدىكى لاي قۇملارغا يوشۇرۇنۇۋېلىشنى ياخشى كۆرىدۇ. قورسىقى ئاچقاندا ئاندىن چىقىپ بېلىق توپىغا قوشۇلىدۇ. دە بېلىقلارنى توك بىلەن سوقۇپ ئايلاندۇرۇپ ئاندىن قورسىقىنى راسا تويغۇزىدۇ.

تىكەنلىك سكات بېلىقنىڭ قۇيرۇق تىكىنى ناھايىتى زەھەرلىك.

بۇۋام پۈتىنى سۇغا چىلاپ نېمە ئىش قىلىۋاتىدۇ؟

A پۈتىنى يۇيىۋاتىدۇ.

B توكلۇق سكات بېلىقى بىلەن ئوينىشىۋاتىدۇ.

C توكلۇق سكات بېلىقنىڭ توك چىقىرىشىدىن پايدىلىنىپ رېماتىزمنى داۋالاۋاتىدۇ.

قوڵوله ۋه سه‌ده‌پله‌ر

تېنى يۇمشاق، پۈتۈن گەۋدىسى باش، پۇت، ئىچكى ئەزا خالتىسى، سىرتقى قاپلىما پەردە ۋە قاپتىن تەركىپ تاپقان بىر خىل جانلىقلار بولۇپ، ئۇلارنى سەدەپ ـ قوڵوله دەپ ئاتايمىز. قوڵوللىنىڭ بىر بۇرمىسىمان قېپى بولىدۇ. سەدەپنىڭ ئۆزئارا سىمېتريك ئېچىلىپ ـ يېپىلىدىغان ئىككى قېپى بولىدۇ.

دېڭىز قوڵوللىسىنىڭ تاش قاتمىسى

قۇرۇقلۇقتىكى قوڵوله

قۇرۇقلۇقتا ياشايدىغان قوڵوللەر قۇرقلۇق قوڵوللىسى ھېسابلىنىدۇ. ئۇ كېچىسى ياكى نەم ھاۋالىق چاغلاردا چىقىپ ھەرىكەتلىنىدۇ. ئۆسۈملۈكلەرنىڭ بۇمران يوپۇرماقلىرىنى يەيدۇ. يېزا ئىگىلىكىگە زىيانداش ھايۋان.

قوڵوله قوش جىنسلىق ھايۋان بولۇپ ھەر بىر يەككە تەنىنىڭ ئۆزى ھەم ئاتا ھەم ئانا.

ئېتىز قوڵوللىسى

تاتلىق سۇلاردىكى قوڵوللەر

ئېتىز قوڵوللىسى كۆلچەك ۋە ئېرىق ـ ئۆستەڭلەردە سۇ ئوتلىرىنى يەپ ياشايدىغان تاتلىق سۇ قوڵوللىسى ھېسابلىنىدۇ. ئۇنىڭ قېپى بۇرمىسىمان ھالەتتە قەۋەت ھاسىل قىلغان. يېشى قانچە چوڭ بولسا قەۋەت سانى شۇنچە كۆپ بولىدۇ.

دېڭىز ـ ئوكيانلاردىكى قوڵوللەر

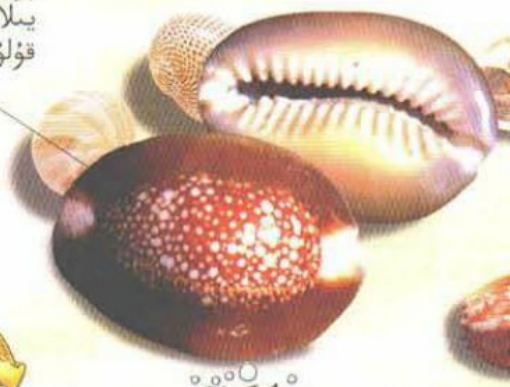
دېڭىز قوڵوللىرى دېڭىز ـ ئوكيانلاردا ياشايدۇ. تۇرلىرى ئىنتايىن كۆپ. بەزى تۇرلىرى ناھايىتى ئەتىۋارلىق. دېڭىز قوڵوللىسىنىڭ گۈشىنى يېيىشكە، قاپلىرىدىن ھۇنەر ـ سەنئەت بۇيۇملىرىنى ياساشقا بولىدۇ.

كۆركەم كۆنۈس قوڵوللىسى

رەڭدار مىترا قوڵوللىسى

سىپرىيە قوڵوللىسى— دېڭىز قوڵوللىسى بولۇپ، ئۇنىڭ قېپى فارفور بۇيۇمغا ئوخشاش پارقىراق ھەم چىرايلىق. جۇڭگودا قەدىمكى زاماندا ئۇ پۇل ئورنىدا ئىشلىتىلگەن. يىلان كۆز قوڵوله سىپرىيە قوڵوللىسىنىڭ بىر تۈرى.

مۇرېكس قوڵوللىسى سېرىق رەڭلىك سۇيۇقلۇق ھاسىل قىلالايدۇ. بۇ قۇياش يورۇقىدا بىنەپشە رەڭگە ئۆزگىرىدۇ، ئۇنى قىممەتلىك تەبىئىي بوياق قىلىشقا بولىدۇ.

رەڭدار قوڵوله

قىزىل رەڭ قوڵوله

قوڵوله بۇرغىنى پۈۋلىسە جاراڭلىق ئاۋاز چىقىدۇ.

قاپ چوققىسىنى تېشىپ قوڵوله بۇرغىسى ياسىغىلى بولىدۇ.

سەدەپ قېپىنىڭ ئىچكى يۈزىدە ھەسەن ـ ھۈسەندەك يالتىراق رەڭ بولۇپ ناھايىتى كۆركەم.

①ئۇ نېمىگە يولۇقتى؟

A يەلپۈگۈچسىمان سەدەپ

B دېڭىز قوڵوللىسى

②قوڵوله قانداق ئىنكاس قايتۇرىدۇ؟

A قاچىدۇ

B قېيىغا كىرىۋالىدۇ

نەپىس ئارفاسىمان قوڵوللىنىڭ قېپى يۈزىدە ئۆزۈنسىغا سوزۇلغان قىرلار بولۇپ، خۇددى ئارفانىڭ تارىغا ئوخشايدۇ.

جاۋاب: ①A ②B

مەرۋايىت قۇلۇلسى

مەرۋايىت قۇلۇلسى مەرۋايىت چىقىرالايدىغان دېگىز قۇلۇلسىدۇر. قۇم دانچىسى قاپ ئىچىگە كىرىپ قالسا، قۇلۇلنىڭ يۇمشاق تېنىنى سۈركۈلۈپ زەخمىلەندۈرىدۇ. بۇنىڭ بىلەن قۇلۇلە زور مىقداردا مەرۋايىت ماددىسى ئاجرىتىپ بەدىنىنى مۇھاپىزەت قىلىدۇ. بۇ مەرۋايىت ماددىسى گۈزەل مەرۋايىتقا ئايلىنىدۇ.

مەرۋايىتتىن مارجان، بىلەزۈك قاتارلىق ھۇنەر - سەنئەت بۇيۇملىرىنى ياساشقا بولۇپلا قالماستىن يەنە يۇز تېرىسىنى ئاسراش، ساقلىقنى ساقلاش دورىلىرىنى ئىشلەشكە بولىدۇ.

قىر ئارىلىقىدىكى يېرىقچىسى

كىپپوپوس قۇلۇلسى تېرىداكنا قۇلۇلسىنىڭ بىر تۈرى بولۇپ، ھىندى ئوكيان ۋە تىنچ ئوكيانىدا ياشايدۇ.

ئەڭ چوڭ قۇلۇلە

تېرىداكنا قۇلۇلسى نەچچە يۈز ياشقىچە ياشىيالايدۇ. ئۇ قۇلۇللەرنىڭ ئەڭ چوڭى بولۇپ، دىئامېترى بىر مېتىردىن ئاشىدۇ. ئۇنىڭ قېپىنىڭ يېپىلىش كۈچى ناھايىتى زور بولۇپ، تۇمۇر كالتەكىنىمۇ ئېگىۋېتەلەيدۇ.

سەدەپ

سەدەپ ئىككى قاپلىق يۇمشاق تەنلىك ھايۋان بولۇپ، بېشى رۇدىمېنتلىشىپ كەتكەن، شۇڭا باشسىزلار دەپمۇ ئاتىلىدۇ. ئۇنىڭ قاپلىرى ئىككى قاناتلىق ئىشىككە ئوخشاش بەدىنىنى تولۇق ياپالايدۇ.

يەلپۈگۈچسىمان سەدەپ

يەلپۈگۈچسىمان سەدەپنىڭ قېپى يەلپۈگۈچكىلا ئوخشايدۇ. گىرۋەكلىرىدە بىر قاتار يالتىراپ تۇرىدىغان كۆك رەڭلىك كۆزلىرى بولىدۇ. ئۇنىڭ قاپ ياپقۇچ مۇسكۇلى ناھايىتى تەرەققىي قىلغان بولۇپ، ئىككى پارچە قاپنى قانات قىلىپ سۇدا «ئۇچىدۇ».

مىتىلۇس سەدەپ قۇلۇلسىنىڭ قارامتۇل سۆسىن رەڭلىك ئىككى قېپى بولىدۇ. بەدىنىنى پۈت يېپىشلىرى ئارقىلىق تاشلارغا چاپلىۋالىدۇ. ئۇلار دائىم قىرغاقتا يەنىلا دېگىز سۈيىدىكى تاشلار ئارىسىدا توپ-توپ بولۇپ ياشايدۇ. دېگىز سۈيىدىكى لەيلىگۈچى جانلىقلارنى سۈزۈش ئارقىلىق ئوزۇقلىنىدۇ.

يەلپۈگۈچسىمان سەدەپ سۇدا ئۈزگەندە قاپ ياپقۇچ مۇسكۇلى يىغىلىپ-بوشاپ قاپلارنى ئېچىپ-يېپىپ تۇرىدۇ. قاپ ئىچىگە سۇمۇرۇلگەن سۇ چىقىرىش تۆشۈكىدىن تېز سۈرئەتتە چىقىرىۋېتىلىدۇ. بۇنىڭ بىلەن سەدەپ سۇنىڭ ئىتتىرىش كۈچىدىن پايدىلىنىپ ئالغا ئىلگىرىلەيدۇ.

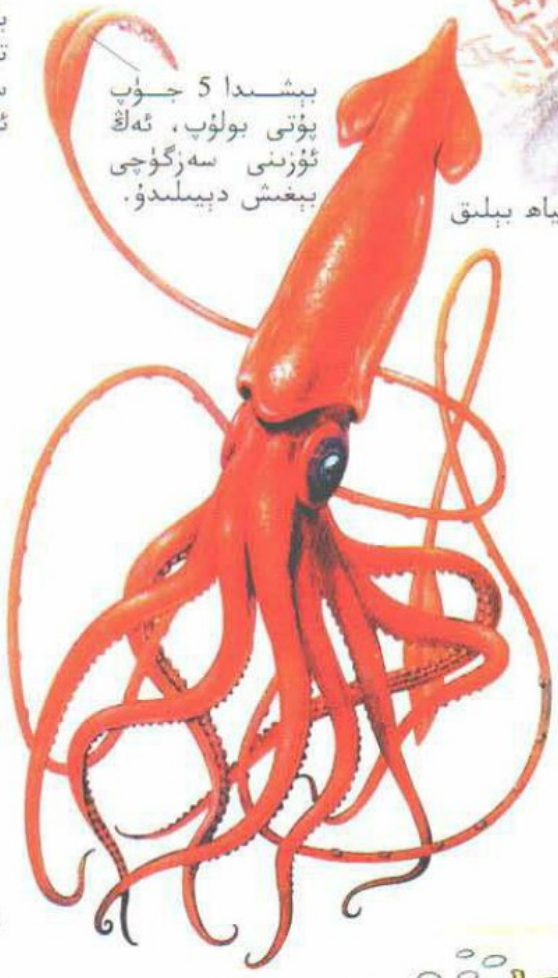
ئويستېر قۇلۇلسى قوش قاپلىق سەدەپ بولۇپ، ئۆزىنى تاشلارغا مۇقىملاپ ئۆمۈر بويى يۆتكىلىمەيدۇ.

پۆتلىرى بېشىدا بولغان دېڭىز ـ ئوكيان جانلىقلىرى

سياھ بېلىق، سەككىز ئاياغ ۋە نائۇتىلۇس قوۋۇلىسى قاتارلىقلار دېڭىز ـ ئوكيانلاردا ياشايدىغان يۇمشاق تەنلىك ھايۋانلاردۇر. ئۇلارنىڭ ھەممىسىنىڭ تەرەققىي قىلغان بىر جۈپ كۆزى ۋە باش قىسمىدا ئۆسكەن نۇرغۇن پۆتلىرى بولىدۇ. شۇڭا ئۇلار باش ئاياغلىقلار دەپ ئاتىلىدۇ.

چوڭ سياھ بېلىق چوگقۇر دېڭىزلاردا ياشايدۇ، بەدەن ئۇزۇنلىقى 18 مېتىر ئەتراپىدا، ئېغىرلىقى 3 تونىنا كېلىدۇ. بىر «بېغىشى»نىڭ دىئامېترى 25 سانتىمېتىر بولۇپ، ستولبىغا ئوخشاش توم، ئۇ ئەڭ چوڭ ئومۇرتقىسىز ھايۋان ھېسابلىنىدۇ.

بېشىدا 5 جۈپ پۆتى بولۇپ، ئەڭ ئۇزۇنى سەزگۈچى بېغىش دېيىلىدۇ.

چوڭ سياھ بېلىق

سياھ بېلىق

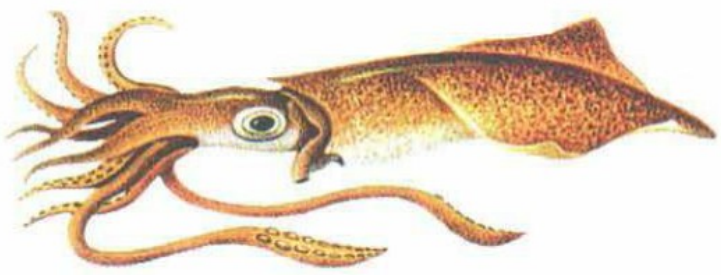
سياھ بېلىقنىڭ 10 پۆتى بولۇپ، بەدەن تۈزۈلۈشى جەھەتتە سەككىز ئاياغ بىلەن ئاساسەن ئوخشاش، قېپى بەدىنى ئىچىدە بولىدۇ. ئۇراتورىيە ۋە بېلىجانلارنى يەيدۇ. سياھ پۈركۈپ چىقىرىدۇ.

سياھ بېلىقنىڭ تېرىسىدە پىگمېنت ھۈجەيرىلىرى مول بولۇپ، بەدەن رەڭگىنى ناھايىتى تېز ئۆزگەرتەلەيدۇ ۋە شۇ ئارقىلىق كۈشەندىسىنى قايمۇقتۇرىدۇ ياكى ئۇنىڭغا تەھدىد سالىدۇ.

سياھ خالتىسى

سياھ بېلىقنىڭ قورسىقىدا بىر سياھ خالتىسى بولۇپ، ئىچىدە زەھەرلىك سۇيۇقلۇق بولىدۇ. سياھ بېلىق خەتەرگە يولۇققاندا بۇ سۇيۇقلۇقنى پۈركۈپ ئەتراپتىكى دېڭىز سۈيىنى قارىغا بويۇپ قېچىپ كېتىدۇ.

سەزگۈچى بېغىشىنى يېمەكلىك تۇتۇش ۋاقتىدىلا ئۇزارتىپ چىقىرىدۇ

سياھ بېلىق خەتەرگە يولۇققاندا قانداق قىلىدۇ؟

A. كۈچلۈك بېشى بىلەن قارشى تەرەپنى ئۈسىدۇ

B. سەزگۈچى بېغىشى بىلەن كۈشەندىسىنى تۇتىدۇ

C. سياھ سۇيۇقلۇقىنى پۈركۈپ چېچىپ كېتىدۇ

D. شورىغۇچى تەخسىلىرى بىلەن كۈشەندىسىنى شورايدۇ

جاۋاب: C

سەككىز ئاياغ

سەككىز ئاياغ يېلىق ئەمەس. ئەمما ئۇ يېلىققا ئوخشاش تېز ئۈزەلەيدۇ. ئۇنىڭ تېنى باش، پۇت، ئىچكى ئەزا كاللىكى، سىرتقى قاپلىما پەردىسى ۋە قاپتىن تىبارەت بەش قىسىمدىن تەركىب تاپقان. سەككىز ئاياغنىڭ سىياھ پۇركۈيدۇ.

زەھەرلەپ ئۆلتۈرۈش

كۆك هالقىلىق سەككىز ئاياغ سەككىز ئاياغلارنىڭ بىر تۈرى بولۇپ، تېنىدە كۆك رەڭلىك هالقىسمان داغلىرى بولغاچقا شۇنداق ئاتالغان. ئۇنىڭ بەدىنى ناھايىتى كىچىك بىراق زەھىرى ناھايىتى كۈچلۈك. دېڭىزدىكى ئەڭ قورقۇنچلۇق زەھەرلىك هايۋانلارنىڭ بىرى. ئەگەر ئادەم ئۇنىڭ زەھىرىدىن زەھەرلەنسە ناھايىتى تېزلا ئۆلۈپ كېتىدۇ.

كۆك هالقىلىق سەككىز ئاياغ

كۆك هالقىلىق سەككىز ئاياغنىڭ هالقىلىرىنىڭ رەڭگى ئۆزگىرىدۇ، سەككىز ئاياغ بوشاشقاندا سۇس ئاق رەڭگە، ئوزۇقلانغاندا ياكى دەخلى-تەرۇزغا ئۇچرىغاندا ئوچۇق كۆك رەڭگە ئۆزگىرىدۇ.

شورىغۇچى تەخسىسى

بېغىسىدا كىچىك قۇر شورىغۇچى تەخسىلىرى بولىدۇ. ئۇچى قىسمى ئۇچ ئاپارات دېيىلىدۇ.

قاپ تەنچىسى باشلانغان ئۇچىنى تۆرەلمە قاپ دەيمىز. بۇ قۇلۇله قېپىنىڭ ئەڭ مەركىزىدىكى كىچىك بۆلۈمچىدۇر.

سەككىز ئاياغنىڭ سەككىز تال بېغىشى بولۇپ، ئۇنىڭ بىلەن سۇ ئوزىدۇ، سۇقۇشىدۇ، ئوزۇقلۇق تۇتىدۇ.

نائۇتىلۇس قۇلۇلسىنىڭ بېغىش سانى ناھايىتى كۆپ، ئەمما، ئىچكى يۇزىدە شورىغۇچى تەخسىلىرى يوق. شۇڭا ئوزۇقلۇق تۇتۇش ئىقتىدارى ناچارراق.

نائۇتىلۇس قۇلۇلسى 100 مېتىر چوڭقۇرلۇقتىكى تېنىز دېڭىز سۇيىدە ياشايدۇ.

نائۇتىلۇس قۇلۇلسى

نائۇتىلۇس قۇلۇلسى ئىنتايىن قەدىمىي باش ئاياغلىقلاردىن بولۇپ، سىرتقى قىياپتى باشتىن-ئاخىر ئوزگەرمىگەن. سىرتقى قېپى بار، قىسقا بېغىشلىرىغا تايىنىپ ئۇمىلەپ ماڭىدۇ، قىسقۇچىقا، راك ۋە دېڭىز كىرپىسى قاتارلىقلارنى يەيدۇ.

قاپ ئىچىدە ئوزغۇنلىغان هاۋا خانىلىرى بولۇپ، ئىچىگە هاۋا تولغان. هاۋاخانىلاردىكى هاۋا مىقدارىنى تەڭشەش ئارقىلىق بەدىنىنى خالىغانچە لەيلىتىپ-چۆكتۈرەلەيدۇ. شۇڭا ئۇنى «ئىپتىدائىي سۇ ئاستى كېمىسى» دېيىشىدۇ.

راك ۋە قىسقۇچپاقا

راك ۋە قىسقۇچپاقىلارنىڭ تولىسى ئۇچىسىغا «ساۋۇت» كىيگەن بولۇپ، قاسراقلىق ھايۋانلار ھېسابلىنىدۇ. ئۇلارنىڭ كۆپچىلىكى سۇدا ياشايدۇ.

چىشى قىسقۇچپاقا تۇخۇمنى قورسىقىنىڭ يان تەرىپىگە تۇغۇپ بىللە ئېلىپ يۈرىدۇ. بۇنى تۇخۇم ئېلىپ يۈرۈش دەيمىز.

جۈپخوا تۇكلۇك قىسقۇچپاقىسى

جۈپخوا تۇكلۇك قىسقۇچپاقىسىنىڭ پېتىلگەن ئەركىكىنىڭ پۇتلىرىنى تۇك قاپلىغانلىقى ئۈچۈن شۇنداق ئاتالغان.

جۈپخوا تۇكلۇك قىسقۇچپاقىسىنىڭ بەش جۈپ كۆكرەك پۇتى بولىدۇ.

بىرىنچى جۈپ كۆكرەك پۇتى ئامبۇر پۇت دېيىلىدۇ، ئۇ چوڭ ھەم كۈچلۈك. تۇكلۇك قىسقۇچپاقا ئۇنىڭ بىلەن يېمەكلىك تۇتىدۇ ياكى يېمەكلىكنى پارچىلايدۇ، شۇنداقلا دۈشمىنى بىلەن ئۇرىشىدۇ.

قۇلۇلە قاپلىق قىسقۇچپاقا

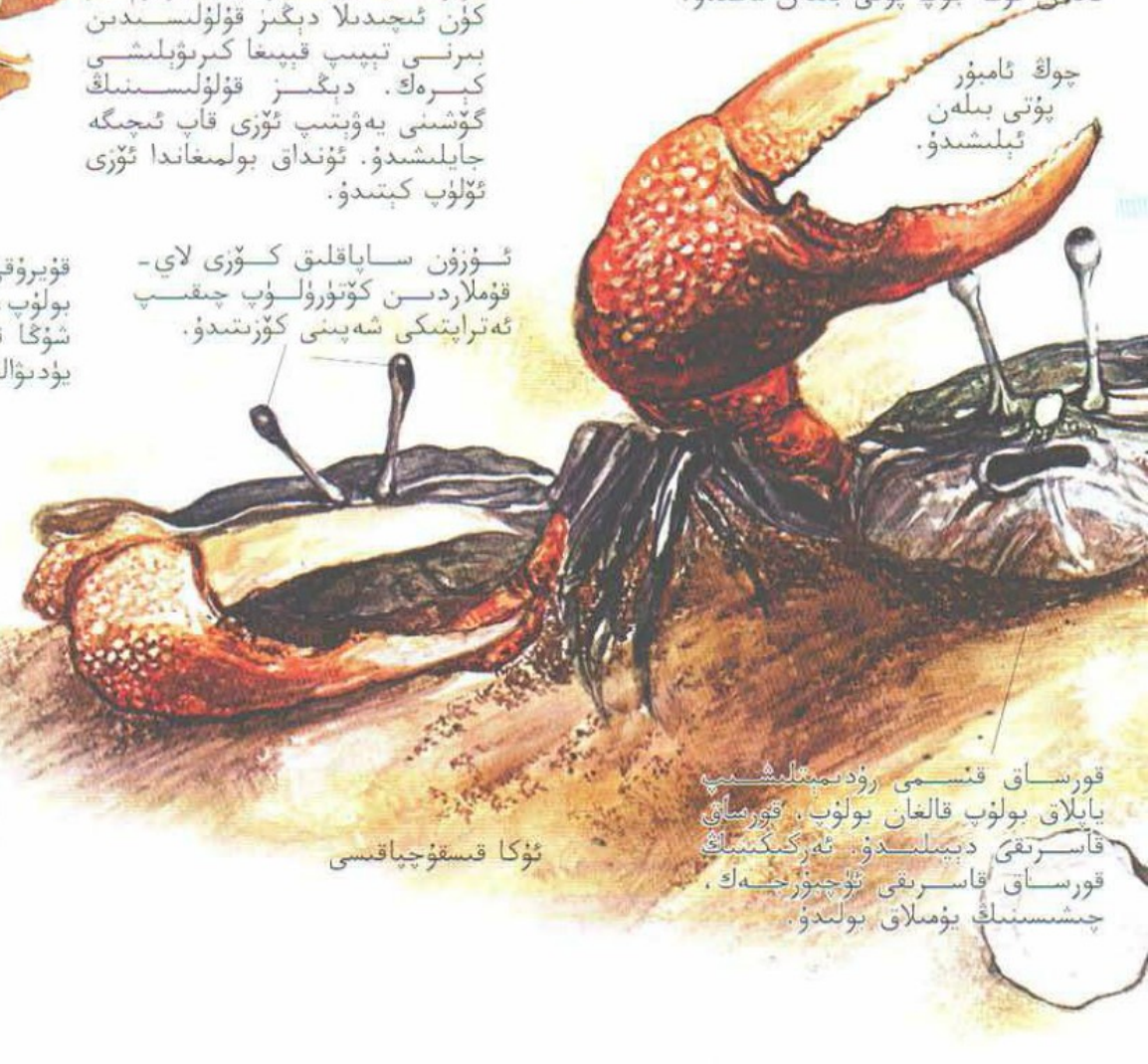
قۇلۇلە قاپلىق قىسقۇچپاقىنىڭ قورسىقى بەك يۇمشاق. قاتتىق قېپى يوق. شۇڭا دېڭىز ئاپتاپىپەرىسى ياكى قۇلۇلە قېپىغا كىرىۋېلىپ ئۆزىنى قوغدايدۇ. تېنى يوغىنىغاندا چوڭراق قاپقا ئالماشتۇرىدۇ.

يول ماڭغاندا چوڭ ئامبۇر پۇتىنى ئېگىز كۆتۈرۈپلىپ قالغان تۆت جۈپ پۇتى بىلەن ماڭىدۇ.

قۇلۇلە قاپلىق قىسقۇچپاقا چوقۇم بىر كۈن ئىچىدىلا دېڭىز قۇلۇلىسىدىن بىرنى تېپىپ قېپىغا كىرىۋېلىشى كېرەك. دېڭىز قۇلۇلىسىنىڭ گۆشىنى يەۋېتىپ ئۆزى قاپ ئىچىگە جايلىشىدۇ. ئۇنداق بولمىغاندا ئۆزى ئۆلۈپ كېتىدۇ.

قۇيرۇقى تەتۇر ئىلمەك ھالەتتە ئېگىلگەن بولۇپ، قۇلۇلە قېپىنى چىڭ ئېلىپ تۇرالايدۇ. شۇڭا قۇلۇلە قاپلىق قىسقۇچپاقا «ئۆي»نى يۇدىۋالغىنىچە ھەممە يەردە پىتراپ يۈرىدۇ.

چوڭ ئامبۇر پۇتى بىلەن ئېلىشىدۇ.

ئۇزۇن ساپاقلىق كۆزى لاي-قۇملاردىن كۆتۈرۈلۈپ چىققىپ ئەتراپتىكى شەپنى كۆزىتىدۇ.

قورساق قىسمى رۇدىمېنتلىشىپ يايلاق بولۇپ قالغان بولۇپ، قورساق قاسرىقى دېيىلىدۇ. ئەركىكىنىڭ قورساق قاسرىقى ئۇچىزرەك، چىشسىنىڭ يۇمىلاق بولىدۇ.

ئۇكا قىسقۇچپاقىسى

ئۇكا قىسقۇچپاقىسى

ئۇكا قىسقۇچپاقىسى تروپىك بەلۋاغ دېڭىز ساھىللىرىدا ياشايدۇ. نەم ھەم يۇمشاق تاشقىن ئارىلىقىدىكى رايوندا تۇپلىشىپ كامار كولاپ ئولتۇراقلىشىدۇ. دولقۇن كۆتۈرۈلگەندە ئۆزىلىرى ئېلىۋالغان بىر پارچە لاي بىلەن كامار ئېغىزىنى ئېتىپ قويىدۇ. دە كامارىدىكى ھاۋادىن نەپەسلىنىدۇ. دولقۇن پەسەيگەندە يەنە كامارلىرىدىن چىقىپ ھەرىكەتلىنىدۇ.

ئۆمۈچۈكسىمان قىسقۇچپاقا ئەڭ چوڭ قىسقۇچپاقا بولۇپ، كۆكرەك پۈتى كېرىلگەندە كەڭلىكى 2.6 مېتىرغا يېتىدۇ.

فوسفورلۇق راك

فوسفورلۇق راك چوڭ ئەمەس. ئۇ سۇ ئىچىگە تۇخۇملايدۇ. تۇخۇم يېرىلىش ۋاقتىدا ئۆزلۈكسىز چۈكىدۇ. تۇخۇمدىن چىققان فوسفورلۇق راكلار ئۆسۈش جەريانىدا ئۆزلۈكسىز ئۆرلەيدۇ. فوسفورلۇق راكلار دېڭىز سۈيىنىڭ يۇز قەۋىتىدە ئوزۇقلىنىدۇ. ئۇسۇپ يېتىلىدۇ ۋە تۇخۇم تۇغىدۇ. ئۇ مۇھىم دېڭىز-ئوكيان جانلىقى. جەنۇبىي قۇتۇپتا ئەڭ كۆپ بولۇپ، زاپاس مىقدارى 400 مىليوندىن 600 مىليون تونغىچە كېلىدۇ.

فوسفورلۇق راكنىڭ بەدەن ئۇزۇنلىقى ئادەتتە 3~5 سانتىمېتر كېلىدۇ. توپ-توپ فوسفورلۇق راكلار بۇرۇتلۇق كىتلارنىڭ ئەڭ ياخشى ئوزۇقىدۇر.

مەيلى تىرىك بولسۇن ياكى ئۆلگەن بولسۇن، ئوخشاشلا نۇر تارقىتالايدۇ.

پراۋن

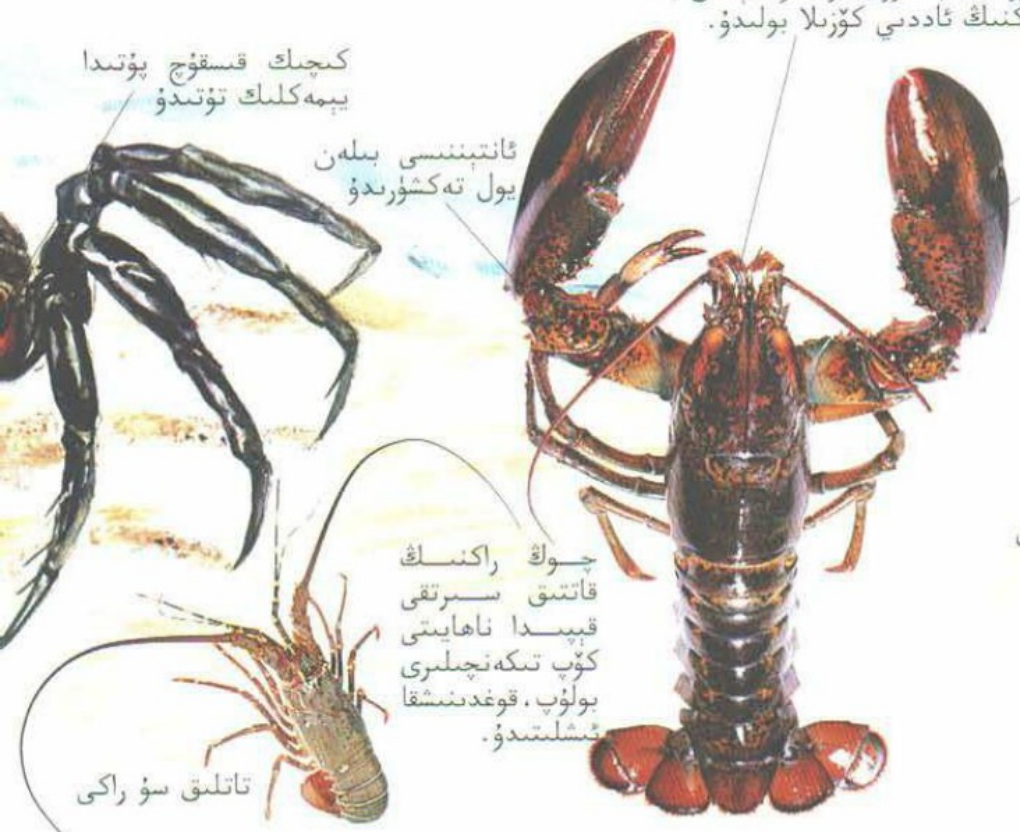
پراۋن (جۇپ راك) جۇڭگونىڭ ئالاھىدە مەھسۇلاتى بولۇپ، ئاساسلىقى سېرىق دېڭىز ۋە بوخەي دېڭىزىغا تارقالغان. كىچىك تېپىكى قاراقلىق ھايۋانلارنىڭ لىچىنكىلىرىنى ياكى سىلىتسىيلىق يۇسۇنلارنى يەيدۇ. قەدىمكى زاماندا شىمالىي جۇڭگودىكى بېلىقچىلار ئۇلارنى دائىم «جۇپى» بويىچە ساتقاچقا جۇپ راك دەپمۇ ئاتالغان.

پراۋننىڭ بەدەن ئۇزۇنلىقى ئادەتتە 16~22 سانتىمېتر كېلىدۇ. ئېغىرلىقى 50~80 گىرام كېلىدۇ. ئۆمۈرى 12 يىل.

چوڭ راك

ھەققىي چوڭ راك دېڭىز-ئوكيانلاردا ياشايدۇ. كىشىلەر ئادەتتە تىلغا ئالىدىغان چوڭ راك ئوراتوريە راكى بولۇپ، دەريا راكى دەپمۇ ئاتىلىدۇ. ئۇلار سۇلۇق ئېتىزلار، كۆلچەك قاتارلىق جايلاردا ياشايدۇ. ھەممە نېمىنى دېگۈدەك يەيدۇ. قۇمغا كامار كولاپ يوشۇرۇنۇۋالىدۇ.

يېتىلگەن چوڭ راكنىڭ بىر جۇپ مۇرەككەپ كۆزى بولىدۇ. لېكىن بالا راكنىڭ ئاددىي كۆزىلا بولىدۇ.

كىچىك قىسقۇچ پۈتىدا يېمەكلىك تۇتىدۇ

ئانتېننىسى بىلەن يول تەكشۈرىدۇ

قىسقۇچ پۈت

چوڭ راكنىڭ قاتتىق سىرتقى قېپىدا ناھايىتى كۆپ تىكەنچىلىرى بولۇپ، قوغدىنىشقا پايدىلىنىدۇ.

تاتلىق سۇ راكى

B قورساق قاسىرىقى يۇمشاق

A قورساق قاسىرىقى ئۇچبۇرجەك

قايسىسىنىڭ ئەركەك قىسقۇچپاقا، قايسىسىنىڭ چىشى قىسقۇچپاقا ئىكەنلىكىنى بىلەمسىز؟

ئەرمەك بېلىقلار

دەريا ـ ئوّسـتەك، كوّل، دېڭىزلاردا ياشـايدىغان نوْرغوْن بېلىقـلار ئىنتايىن چىرايلىق بولغاچقا ئىنسـانلار تەرىپىدىن بوْرۇندىـن تارتىپلا بېقىلىـپ ئەرمەك بېلىقلارغـا ئايلانغان. ئەرمەك بېلىقلار ئومۇمەن تروپىك بەلۇاغ بېلىقلىرى ۋە ئالتوْن بېلىقلار دەپ چوڭ ئىككى تۇرگە بوْلىنىدۇ.

ماكروپودوْس بېلىقى (ئۇزۇنشاق بېلىق)نىڭ ساقاق كامېرىسىنىڭ ئوڭ ـ سول ئىككى تەرىپىدە بىردىن ساقاق ئوْستى ئاپپاراتى بولوْپ، قوشوْمچە نەپەسلىنىش ئەزاسىدوْر. شوْڭا پەقەت يېتەرلىك نەملىك ساقلانسىلا ھاۋادىن ئوكسىگېن سۈمۈرۈپ ئوْزۇن مۇددەت سۇدىن ئايرىلسىمۇ ئوْلمەيدۇ.

ئەركەك ماكروپودوْس بېلىقلىرى ئادەتتىن تاشقىرى ۋەھشىي بولوْپ، دائىم كەسكىن ئوْرۇشوْپ توْرىدۇ.

سېرىق قوْيرۇق پوماسېنتروْس بېلىقى

تروپىك بەلۇاغ بېلىقلىرى

تروپىك بەلۇاغ بېلىقلىرى تروپىك بەلۇاغ ۋە سـوْبتروپىك بەلۇاغ رايونلىرىدا ياشايدۇ، بەدىنىدە ھەر خىل چىرايلىق چىپار يوللىرى بولىدۇ. سـوغۇقتىن قورقىدۇ، قورقوْنچاق ئەمما ماسلىشىچانلىقى ۋە كوْپىيش ئىقتىدارى ناھايىتى يوْقىرى، ئوْلارنىڭ ئىچىدىكى يىسسى بېلىق، كېپىنەك بېلىـق ۋە ماكروپودوْس بېلىقى قاتارلىقلار كـوْپ ئوْچرايدىغان ئەرمەك بېلىقلاردوْر.

ئاچىسـمان داغلىـق بالىستېس بېلىقى

تاجلىق بالىستېس بېلىقى

رەڭدار بېسـسى بېلىق كىچىك بېلىق، راك ۋە ھاشـاراتلارنىڭ لىچىنكىلىرىنى يەيـدۇ، ھـەم ئېقىنغا قارشـى ئوْزۇپ دەريالارغا ببرىپ تۇخوْم تۇغىدۇ.

ئىنچىكە سىزىقلىق كېپىنەك بېلىقنىڭ ئېغىزى بەك كىچىك، ئوْزۇراپ قىسقىرالايدۇ، مارجان، كىچىك راك، قىسقوْچپاقلارنى يەيدۇ.

ئوْششـاق كېپىسـەك بېلىق

بول ـ يـول سـىزىقى بـار بالاقلىق كېپىنەك بېلىق

بېلىق بېقىش

شىدىش، داس، ئەينەك قاچا ياكى سۇ جانلىقلىرىنى بېقىش ساندۇقىدا بېلىق باققاندا ئۇزۇشى جانلىق- تېتىك، بېقىش تاپشۇرۇقلىرىنى تاللاش، خىللىرى ۋە مىقدارىنى بەك كۆپ قىلمۇەتمەسلىك كېرەك، بېلىقلارغا يورۇقلۇق ۋە ئوكسىگېن يېتەرلىك بولۇشى لازىم، ۋاقتى - ۋاقتىدا بەم بېرىش، سۇيىنى ئالماشتۇرۇپ تۇرۇش كېرەك.

قۇيرۇق قىسمى قارا

پالكۆز ئالتۇن بېلىقنىڭ كۆرۈش قۇۋۋىتى ناچار، پۇراش سېزىمى ۋە تەم سېزىمىگە تايىنىپ ئوزۇق ئىزدەيدۇ.

كۆزىنىڭ ئاستىدا چوڭ پۈۋەكچىسى بولغاچقا پۈۋەكچە كۆز دېيىلىدۇ.

ئالتۇن بېلىق

ئالتۇن بېلىق بىلەن بىز يەيدىغان كاراس (تاپان) بېلىقنىڭ سىرتقى كۆرۈنۈشىدىكى پەرق ناھايىتى زور، ئەممىا ئالتۇن بېلىق ئەڭ دەسلەپتە ھەققەتەنمۇ تاپان بېلىقتىن يېتىشتۇرۇلگەن، مەملىكتىمىزدە سۇڭ دەۋرىدىن باشلاپلا تاپان بېلىقنى شالغۇتلاشتۇرۇش ئارقىلىق ئالتۇن بېلىق يېتىشتۇرۇپ چىقىش تېخنىكىسى ئىگىلەنگەن.

ريۇكيۇ ئالتۇن بېلىقى

ئاجايىپ سۇ ئوتلىرى

سۇدا ئۆسكەن ياكى ئەينەك ئىدىشقا سېلىنغان سۇ ئوتلىرى سۇدىكى كاربون (IV) ئوكسىدنى سۈمۈرۈپ ئوكسىگېن قويۇپ بېرىدۇ، بۇ بېلىقلارنىڭ ياشىشىغا پايدىلىق؛ شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، ئۇ يەنە بېلىقلار ئۈچۈن ئەڭ ياخشى تۇخۇم سېلىش ئورنىدۇر.

سۇ ئوتلىرىغا سېلىنغان تۇخۇملار ئۇرۇن ئۆتمەيلا شوخ بېلىجانلارغا ئايلىنىدۇ.

قوش رەڭلىك يېيىسى بېلىق مارجان خادا تاشلىق دېگىز رايونىدا ياشايدىغان تروپىك بەلۋاغ بېلىقلىرىدىن بولۇپ، ئۇششاق بېلىق، رەڭ ۋە ھاشاراتلارنىڭ لىچىكلىرىنى ئوزۇقلۇق قىلىدۇ.

بېلىق تۇخۇمى

تېپىپ بېقىڭ، ئالتۇن بېلىقنىڭ تۇغقان بالىسى قانداق ھالەتتە بولىدۇ؟

A بېلىجان
B قورچاق
C تۇخۇم

پاقىلار

دۇنيادا جەمئىي 670 خىلدىن ئارتۇق پاقا بولۇپ، كۆپچىلىكىنىڭ رەڭگى يېشىل بولغاچقا يېشىل پاقىلار دەپ ئاتالغان. ئافرىقىدىكى گىگانت پاقا 37 سانتىمېتر ئۇزۇنلۇققىچە يوغىنالايدۇ، ئەكسىچە ئەڭ كىچىكى بولغان زەھەرلىك پاقىنىڭ تېنىنىڭ ئۇزۇنلۇقى ئاران بىر سانتىمېترچە كېلىدۇ.

بىر يېشىل پاقا كۈنىگە 60 نەچچە ھاشاراتنى يەۋېتىدۇ. شۇڭا ئۇ زىرائەتلەرنىڭ سادىق مۇھاپىزەتچىسى ھېسابلىنىدۇ.

يېمەكلىك تۇتۇش

يېشىل پاقا مىدىرلاۋاتقان جىسىملارغا ناھايىتى سەزگۈر، تىنچ تۇرغان جىسمنى بولسا كۆرەلمەيدۇ. شۇڭا ئۇ پەقەت تىرىك كىچىك جانلىقلارنىلا تۇتۇپ يەيدۇ. تىلىنىڭ ھەرىكىتى ئىنتايىن تېز بولۇپ، بىر ھاشاراتنى تۇتۇپ يېيىشگە ئىككى سېكۇنتمۇ كەتمەيدۇ.

يېشىل پاقىنىڭ ھالەت ئۆزگەرتىشى

يېشىل پاقا ئادەتتە سۇغا تۇخۇم سالىدۇ. تۇخۇمدىن قۇمچاق چىقىدۇ. قۇمچاقنىڭ قىياپىتى ئاتا-ئانىسىغا پەقەتلا ئوخشىمايدۇ، تېنى قاپقارا، خۇددى بېلىقلارغا ئوخشاش ساقاقى ئارقىلىق نەپەسلىنىدۇ. قۇمچاقنىڭ ئۇسۇپ-يېتىلىشىگە ئەگىشىپ ئالدى بىلەن ئۇنىڭ كەينى پۇتى ئۇنىدۇ، ئاندىن ئالدى پۇتى ئۇنىدۇ ھەم ئۆپكىسى بىلەن نەپەسلىنىشكە باشلايدۇ. كېيىن تەدرىجىي ھالدا قۇيرۇقى يوقاپ قۇرۇقلۇققا چىقىپ كىچىك يېشىل پاقىغا ئايلىنىدۇ. بۇ ئۇسۇش جەريانىغا تەخمىنەن نەچچە ئايدىن بىر يىلغىچە ۋاقىت كېتىدۇ.

قۇمچاق سۇدىكى ئۆسۈملۈكلەرنى يەيدۇ.

قۇمچاق ساقىقى ئارقىلىق نەپەسلىنىدۇ.

بەزى پاقىلار سۇغا تۇخۇم سالىدۇ

چىشى پاقا ھەر نۆۋەتتە ئون مىڭدىن ئارتۇق تۇخۇم تۇغىدۇ

يېشىل پاقىلارنىڭ ھەممىسىلا تۇخۇم—قۇمچاق—يېشىل پاقىدىن ئىبارەت يېتىلىش جەريانىنى بېشىدىن ئۆتكۈزمەيدۇ. يېشىل پاقىنىڭ يەنە باشقا ئۇچ خىل كۆپەيىش شەكلى بار.

زەھەرلىك پاقىنىڭ تېرىسىدىكى ئالا-چىپار ئولىرى ناھايىتى كۈركەم

زەھەرلىك پاقا

زەھەرلىك پاقا جەنۇبىي ئامېرىكىدا ياشايدۇ. ئۇنىڭ كۈركەم تېرىسى زەھەر ئاجرىتىپ چىقىرىپ دۈشمەنلىرىنى يېقىن كەلتۈرمەيدۇ. يەرلىك ئىندىئانلار بۇ خىل زەھەرنى يا ئوقنىڭ ئۇچىغا سۈركەپ ئۇۋا ئوۋلايدۇ. بىر زەھەرلىك پاقىنىڭ زەھىرى 30 ئادەمنى زەھەرلەپ ئۆلتۈرەلەيدۇ.

تۇخۇمدىن پاقىغا ئايلىنىشنىڭ باشقا ئۇچ خىل شەكلىنى بىلەمسىز؟

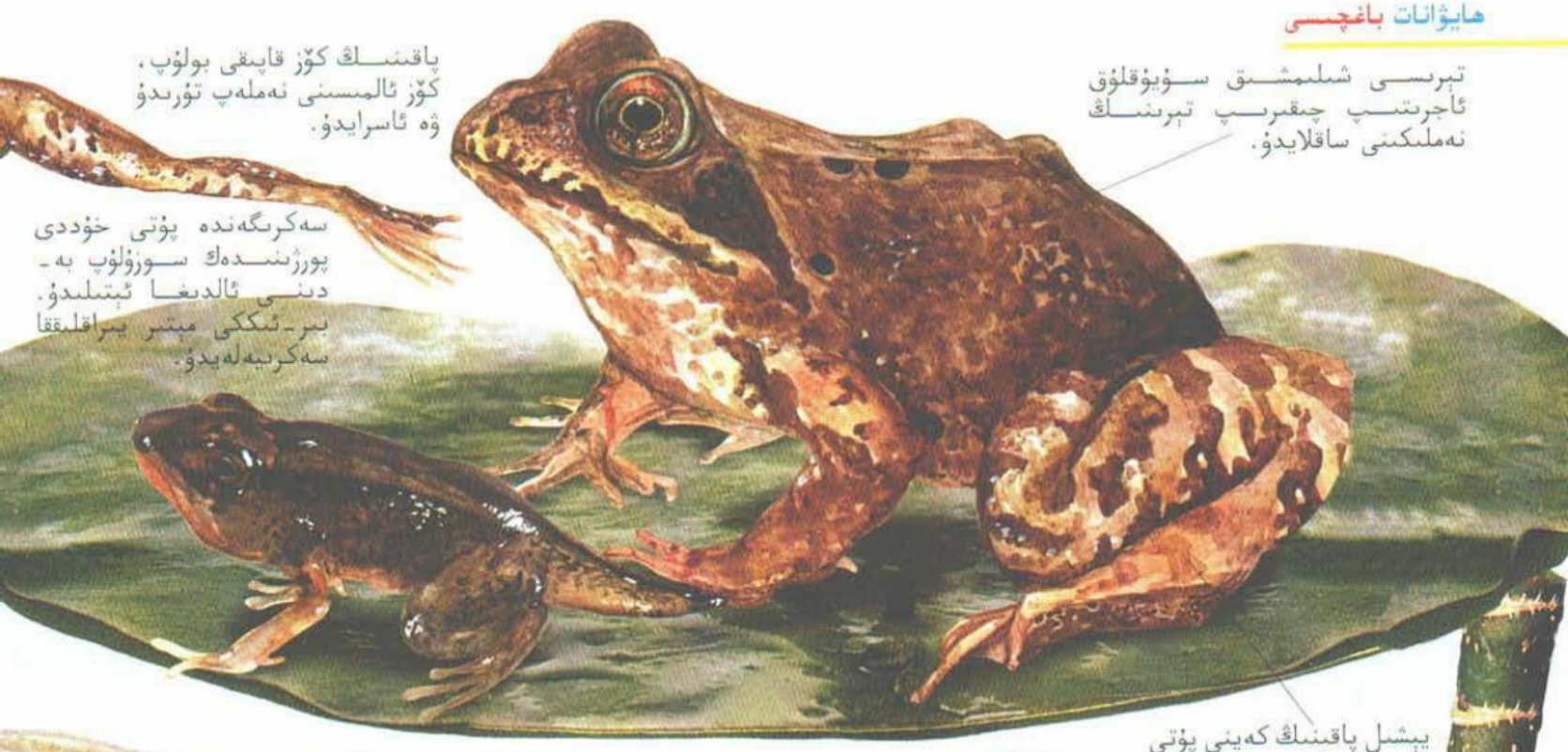
A. يېشىل پاقىنىڭ تېنىدىن چىقىش

B. ئاشقازىنىدا تۇخۇمدىن چىقىپ، ئېغىزى ئارقىلىق سىرتقا چىقىش

C. ھاۋا خالتىسىدىن چىقىش

D. تۇخۇمدىن بىۋاستە پاقا بولۇپ چىقىش

جاۋاب: DBA

تېرىسى شىلىمشىق سۇيۇقلۇق ئاجرىتىپ چىقىرىپ تېرىنىڭ نەملىكىنى ساقلايدۇ.

پاقىنىڭ كۆز قاپىقى بولۇپ، كۆز ئالمىسىنى نەملەپ تۇرىدۇ ۋە ئاسرايدۇ.

سەكرىگەندە پۇتى خۇددى پورژىنىدەك سوزۇلۇپ بەدىنى ئالدىغا ئىتىلىدۇ. بىر-ئىككى مېتىر يىراقلىققا سەكرىيەلەيدۇ.

يېشىل پاقىنىڭ كەينى پۇتى ئادەتتە پۇكۇلۇپ تۇرىدۇ

ئالدى پۇتى ئۆسۈپ چىقىدۇ

ساقىقى يوقىلىدۇ

كەينى پۇتى ئۆسۈپ چىقىدۇ

پاقىنىڭ كورىكرىشى

يامغۇردىن كېيىن ياكى كۆپىيىش مەزگىلىدە ئەركەك پاقىلار ئاغزىنىڭ ئىككى يېنىدىكى ھاۋا خالتىلىرىنى كۆپتۈرۈپ يۇقىرى ئاۋازدا كورىكىراپ، چىشى پاقىلارنى جەلىپ قىلىدۇ، بەزى پاقىلارنىڭ پەقەت بىر تاللا ھاۋا خالتىسى بولىدۇ. كورىكىرىغاندا ھاۋا خالتىلىرى خۇددى كۆ پتۇ رۇ لگە ن سېغىزدەك دۆملاق ھالەتكە كېلىدۇ.

يۇقىندىكى شورىغۇچى تەخسىسى چوگراق

خىلا پاقىسى يامغۇردىن كېيىن كورىكىراشنى ياخشى كۆرىدۇ.

خىلا پاقىسىنىڭ بارماقلىرى كۆپۈپ شورىغۇچى تەخسىگە تايلانغان.

چارپاقا

چارپاقا يېشىل پاقىنىڭ يېقىن تۇغقىنى، تېرىسىدە نۇرغۇنلىغان قاپارتمىلار بولۇپ، ناھايىتى كۆرۈمسىز. كۆزىنىڭ كەينىدىكى قۇلاق بېزى زەھەرلىك سۇيۇقلۇق ئاجرىتىپ چىقىرالايدۇ. خەتەرگە يولۇققاندا قۇلاق بېزىدىن ئاق رەڭلىك زەھەرلىك سۇيۇقلۇق پۈركۈپ چىقىرىپ ئۆزىنى قوغدايدۇ.

چارپاقىنىڭ ھەربىر كالانپاي، يىراقتا سەكرىيەلەيدۇ، پەقەت يەر بېغىرلاپ ماڭىدۇ.

ھاۋا خالتىسى

گۆشلۈك پاقىنىڭ ئاۋازى ئىنتايىن ياگىراق

دەرەختىكى پاقىلار

بەزى پاقىلار دەرەختە ياشاپ ھەرخىل ھاشارات ۋە ئۈمۈچۈكلەرنى يەيدۇ. ئۇلارنىڭ كۆپىنچىسىنىڭ پۇت بارماقلىرىدا شورىغۇچى تەخسىلەر بولۇپ، شاخ ۋە يوپۇرماقلارغا يېپىشالايدۇ. ئاسانلىقچە سىرىلىپ كەتمەيدۇ.

تاشپاقلار

تاشپاقلار قەدىمىي يەر بېغىرلىغۇچى ھايۋانلار بولۇپ، بەدىنىدە قېپى بولىدۇ، بۇ ئۇلارنى كۈشەندىلىرىدىن ۋە قوپال يەر يۈزىنىڭ زەخمىلەندۈرۈشىدىن ساقلايدۇ.

باش ۋە تۆت پۇتىنى قاپقا يوشۇرۇۋېلىپ خەتەردىن ساقلىنىدۇ.

تاشپاقنىڭ قېپى 13 پارچە ياپىلاق سۆڭەكنىڭ بىرىكىشىدىن ھاسىل بولغان بولۇپ، ئىنتايىن مۇستەھكەم.

بېشىنى تىقۋالىدىغان پاتقاق تاشپاقىسى

ئۇنىڭ بويىنى ناھايىتى ئۇزۇن، تۆت پۇتى قىسقىراق، قۇيرۇقى ئىنچىكە، خەتەرگە يولۇققاندا باش ۋە تۆت پۇتىنى قېپىغا تىقۋالىدۇ. دەريا-ئۆستەڭ، كۆل ۋە كۆلچەكلەردە ياشاپ لۇم-لۇم قۇرۇت، قۇلۇلە، كىچىك بېلىق، كىچىك راك ۋە ئاز مىقدارىدا ئۆسۈملۈكلەرنى يەيدۇ.

سېرىق بوغۇز سۇ تاشپاقىسى

تاشپاقنىڭ چىشى يوق، يېمەكلىكنى ئۈستۈنكى تاگلىيىغا تايىنىپ چاينايدۇ.

برازىلىيە تاشپاقىسى

كىشىلەر نۇرغۇن تاشپاقا تۇرلىرىنى ئەرمەك ھايۋان ئورنىدا باقىدۇ، مەسىلەن، سېرىق بوغۇز سۇ تاشپاقىسى، سېرىق تاشپاقا ۋە برازىلىيە تاشپاقىسى قاتارلىقلار.

قېپى ئېگىز تومپىيىپ تۇرىدۇ

پلىسمان تاشپاقا نۇرغۇن ئۆسۈملۈكلەرنى يەيدۇ، ئۇچلۇق تىكەن بىلەن قاپلانغان كاكتوسلارنىمۇ بوش قويمۇتمەيدۇ.

قۇرۇقلۇق تاشپاقىسى

قۇرۇقلۇق تاشپاقىسى قۇرۇقلۇقتا ياشايدۇ. پۇتى ناھايىتى مەزمۇت، ئۇزۇش پەردىسى يوق، لېكىن قاتتىق تىرناقلىرى بار. جەنۇبىي ئامېرىكا قىتئەسىدىكى گالاپاگوس تاقىم ئاراللىرىدا قۇرۇقلۇقتىكى ئەڭ چوڭ تاشپاقا پلىسمان تاشپاقا ياشايدۇ. ئۇنىڭ ئۇزۇنلۇقى تەخمىنەن 120 سانتىمېتىرغا يېتىدۇ.

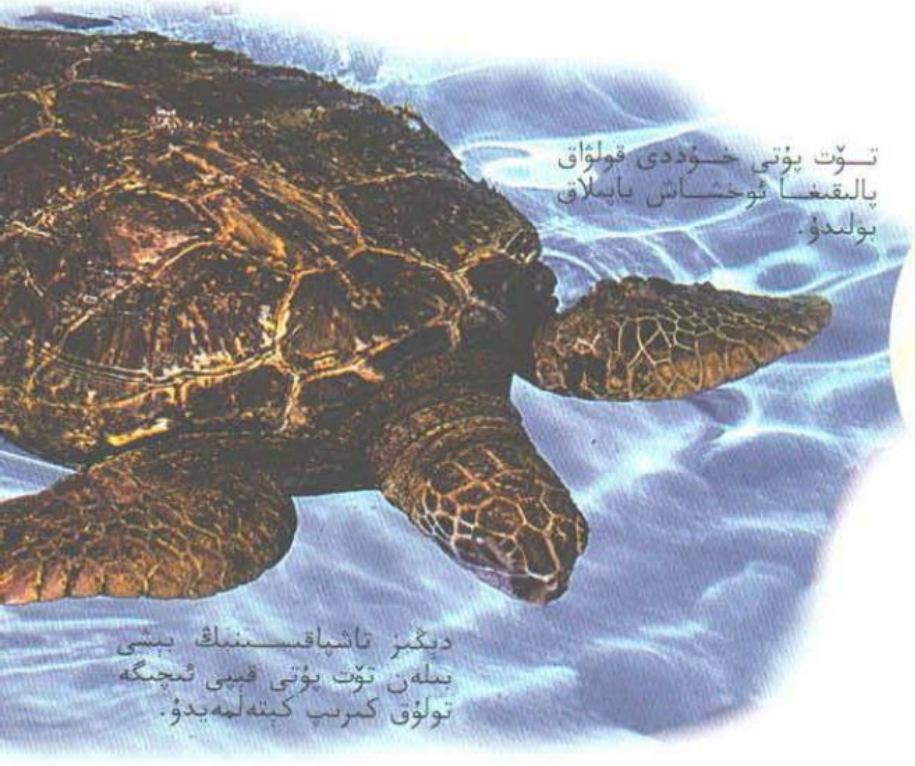
قۇرۇقلۇق تاشپاقىلىرى مۇھىت ناچار، يېمەكلىك كەمچىل بولسىمۇ يەنىلا جان ساقلاپ قالالايدۇ، لېكىن ئىنسانلارنىڭ زىيانكەشلىكى تۈپەيلىدىن سانى بارغانسېرى ئازىيىپ كەتتى.

دېڭىز تاشپاقسى

دېڭىز تاشپاقسى مۆتىدىل تروپىك بەلۋاغدىكى دېڭىز - ئوكيانلاردا ياشايدۇ. ئۇششاق بېلىق، كىچىك راك ۋە دېڭىز يۇسۇنلىرى بىلەن ئوزۇقلىنىدۇ. ئەڭ تېز ئۈزىدىغان يەر بېغىرلىغۇچى هايۋان هېسابلىنىدۇ. چىشى دېڭىز تاشپاقسى قىرغاقتا تۇخۇم سالىدۇ. ئۇلار تۇخۇمىنى قۇمغا كۆمۈپ قويىدۇ. قۇياش نۇرىنىڭ هارارىتى تەسىردە 50~70 كۈندىن كېيىن بالا دېڭىز تاشپاقلىرى كەينى-كەينىدىن تۇخۇمدىن چىقىدۇ.

چىشى دېڭىز تاشپاقسى قىرغاقتا ئۆمۈلەپ چىققاندىن كېيىن ئالدى بىلەن كەينى پۇتى ئارقىلىق بىر ئورەك قازىدۇ، ئاندىن ئورەككە بىر قېتىمدىلا تېكتاك توپ چوڭلۇقىدىكى تۇخۇمدىن 100~160 نى تۇغىدۇ.

تۆت پۇتى خۇددى قولۇاق پالىقىغا ئوخشاش يالاق بولىدۇ.

دېڭىز تاشپاقسىنىڭ بېشى بىلەن تۆت پۇتى قېپى ئىچىگە تولۇق كىرىپ كېتەلمەيدۇ.

دېڭىز تاشپاقسىنىڭ بالىسى تۇخۇمنى يېرىپ چىققاندىن كېيىن نەگە بارىدۇ؟

A. دېڭىزغا قايتىدۇ
B. ئانىسىنى تېپىپ ئېمىدۇ
C. تاغقا قاراپ ئۆمىلەيدۇ

تېرىئونىكس تاشپاقسى سوغۇق قانلىق هايۋانلاردىن بولۇپ، كۈندۈزى قىرغاقتا چىقىپ قىزىرلىماي يېتىپ، قۇياش ۋە يەرگە تايىنىپ بەدىنىنى ئىللىتىدۇ. كېچىدە چىقىپ ئوزۇقلۇق ئىزدەيدۇ. سەدەپ-قۇلۇلەر يېشىل پاقا، هاشارات، بېلىق، راك ۋە سۇ ئوتلىرىنى يەيدۇ.

تىكەنلىك تېرىئونىكس تاشپاقسى

تېرىئونىكس تاشپاقسى

تېرىئونىكس تاشپاقسى ئۇزۇن قۇيرۇقلۇق تاشپاقا، يېراق شەرق تاشپاقسى دەپمۇ ئاتىلىدۇ. تاتلىق سۇلاردا ياشايدۇ. ئۇزۇش سۈرئىتى ناھايىتى تېز، بوينى ناھايىتى ئۇزۇن، بېشى ۋە بوينى قېپىغا تولۇق كىرىپ كېتەلەيدۇ. ئۇلار ناھايىتى ۋەھشىي، باشقا هايۋانلار يېقىنلاشسا ئالدى بىلەن هۇجۇم قىلىدۇ.

ئاغزى ئۇچلۇق، يېر ئەرسىنى چىشلىۋالسا ئاسانلىقچە بوشاتمايدۇ.

ئۇچلۇق تۇمشۇق تېرىئونىكس تاشپاقسى

جۇڭخۇا تېرىئونىكس تاشپاقسى

تېرىئونىكس تاشپاقسى قېنىنىڭ سىرتقى يۈزىدە، بىر قەۋەت يۇمشاق تېرىسى بولىدۇ

دېڭىز - ئوكيانلاردا ياشايدىغان چىغىناقسىز تاشپاقا ئەڭ چوڭ دېڭىز تاشپاقسى بولۇپ، ئېغىرلىقى 800 كىلوگرامغا يېتىدۇ.

كارتېتا دېڭىز - ئوكيانلاردا ياشايدىغان تاشپاقلاردىن بولۇپ، قېپىدا چىرايلىق ئالا-چىپار سىزىقلار بولىدۇ.

يىلاننىڭ تىلى

يىلان ۋە كەسلەنچۇكلەر

يەرشارىدا 2700 خىلدىن ئارتۇق يىلان، 3700 خىلدىن ئارتۇق كەسلەنچۇك بار. ئۇلارنىڭ ھەممىسى يەر بېغىرلىغۇچى ھايۋانلاردۇر. بەدىنى قاسراقلار بىلەن قاپلانغان، كۆرۈش قۇۋۋىتى ئومۇمەن ناچار، تاغلىق، ئورمانلىق، سۇ، چۆل ـ جەزىرە قاتارلىق خىلمۇخىل مۇھىتلاردا ياشايدۇ. قىش پەسلىدە زور كۆپچىلىكى ئۇچەككە كىرىدۇ.

بوغما يىلان ئولجىسىنى مەھكەم بوغۇپ ئۆلتۈرگەندىن كېيىن، پۈتۈن يۇتۇۋېتىدۇ.

پۈتسىز مېڭىش

يىلاننىڭ پۈت ـ قوللىرى يوق. بەدىنى ئىنچىكە ئۇزۇن، قورساق مۇسكۇلى ۋە قاسراقلىرىغا تايىنىپ تولغۇنۇپ ئىلگىرىلەيدۇ. تار يوچۇقلارغا كىرەلەيدۇ، يەنە تېخى ئۇزۇنىڭ بېشىدىن خېلى چوڭ ئولجىلارنى يۇتۇۋېتەلەيدۇ.

بوغما يىلان

ئەڭ چوڭ يىلان بوغما يىلان بولۇپ، ئۇنىڭ تۇرلىرى كۆپ. قىسقىلىرى بىر مېتىر ئۇزۇنلۇقتا بولىدۇ. بوئا بوغما يىلىنىڭ ئۇزۇنلۇقى 11 مېتىرغا يېتىدۇ. بوغما يىلانلارنىڭ ھەممىسى زەھەرسىز. ئۇلار ئادەتتە چاشقان، توشقانلارنى يەيدۇ. بەزىدە بۇغا، موزايلارنىمۇ تۇتۇپ يەيدۇ.

بوغما يىلاننىڭ بەدىنى توم، كۆچلۈك

ئۇزۇقلۇق ئىزدىگەندە تىلىنى ئۇزلۇكسىز ئۇزارتىپ ـ قىسقارتىپ ھاۋادىكى يېمەكلىكنىڭ ھىدىنى تەكشۈرىدۇ.

كۆزەينەكلىك يىلان بىر خىل زەھەرلىك يىلان، يەنە كېلىپ زەھىرى ئىنتايىن كۆچلۈك، بەزىدە ئادەملەرگە ھۇجۇم قىلىدۇ.

زەھەرلىك يىلان ۋە زەھەرسىز يىلان

زەھەرلىك يىلاننىڭ تېنى زەھەرلىك سۇيۇقلۇق ئاجرىتىپ چىقىرالايدۇ. ئۇلارنىڭ ئېغىزىدا ئۇزۇن زەھەرلىك چىشى بولىدۇ. بويىنى ئىنچىكىرەك. بېشى ئوچ بۇرجەك. قۇيرۇقى قىسقىراق بولىدۇ. قارا يىلان، يېشىل يىلان، شىنجاڭدىكى ئوتلاق زەھەرلىك يىلىنى قاتارلىقلارنىڭ ھەممىسى زەھەرلىك يىلانلاردۇر. زەھەرسىز يىلانلارنىڭ بېشى يۇمىلاقراق، بېشى بىلەن بويىنىڭ تومۇقى ئاساسەن ئوخشاش، قۇيرۇقى ئىنچىكە ـ ئۇزۇن بولىدۇ.

زەھەر سۇيۇقلۇقىنى دۈشمىنىڭ كۆزىگە پۈركۈيدۇ.

زەھەرلىك يىلانلارنىڭ ئىككى دانە ئۆتكۈر زەھەرلىك چىشى بولىدۇ. ھايۋان ياكى ئادەملەرنى چاققاندا زەھەر سۇيۇقلۇقى زەھەرلىك چىشنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى زەھەرلىك سۇيۇقلۇق ئوقۇرى ئارقىلىق جاراھەت ئېغىزىغا كىرىدۇ. ئەگەر زاڭلىنىدا ئۇنتۇزۇلمىسا زەھەرلەنگۈچى ئامىنى تېزلا ئۆلۈپ كېتىدۇ.

خامىلېئون

خامىلېئون بەدىنىنىڭ رەڭگىنى دائىم ئەتراپتىكى مۇھىتنىڭ رەڭگىگە ئۆزگەرتىپ ئۆزىنى يوشۇرىدۇ. ئولجىنى بايقىغاندا ھەم ئۆزۈن ھەم يېپىشقاق تىلىنى تۆيۈقسىز ئۆزارتىپ ئولجىنى چاپلاشتۇرۇپ، چاقماق تېزلىكىدە يەۋېتىدۇ.

خامىلېئوننىڭ ئىككى كۆزى بىرلا ۋاقىتتا ئوخشىمىغان يۆنىلىشلەرنى كۆزىتەلەيدۇ.

شاخلانىي مەھكەم تۇتالايدۇ

ئىگۇانا كەسلەنچۇكىنىڭ ھەرىكىتى ناھايىتى چاققان، ئىنتايىن تېز يۈگۈرۈيدۇ. قۇيرۇقى ناھايىتى ئۆزۈن بولۇپ، دۈشمىنىگە زەربە بېرىش قورالى ھېسابلىنىدۇ.

كەسلەنچۇك

زور كۆپچىلىك كەسلەنچۇكلەرنىڭ تۆت پۇتى ۋە ئۇزۇن قۇيرۇقى بولىدۇ. قىياپىتى قەدىمكى دىنوزاۋرلارغا ئوخشايدۇ. ھاشارات، ئۈمۈچۈكلەرنى ئوزۇقلۇق قىلىدۇ. بەزى كەسلەنچۇكلەر ئۆسۈملۈكلەرنىمۇ يەيدۇ.

ئۆچكىشىمەر

ئۆچكىشىمەرنىڭ بېشى ۋە قۇيرۇقى ئۇزۇن، تۆت پۇتى كۆچلۈك بولىدۇ. ئۇلارنىڭ ئۆچلۈق چىشلىرى بولۇپ، بۇغا، ياۋا توڭگۇز قاتارلىقلارنى يەيدۇ. ئەڭ چوڭ ئۆچكىشىمەر ھندونېزىيەدىكى كومودو ئۆچكىشىمەرى بولۇپ، ئۇزۇنلۇقى 8 مېتىردىن ئاشىدۇ.

ئۆچكىشىمەرنىڭ تىرناقلىرى ئۆتكۈر بولۇپ يارلارغا ۋە دەرەخلەرگە چىڭىشىپ چىقالايدۇ.

زەھەرلىك يىلان چېقىۋالسا چىقىۋالغان ئورۇننىڭ يۇرەككە يېقىن تەرىپىنى دەرھال يىپ بىلەن چىڭ بوغۇۋېتىش كېرەك. ئاندىن پىچاق بىلەن يارا ئېغىزىنى كېسىپ زەھەر سۈيۈقلۇقىنى چىقىرىۋېتىش ھەم يارا ئېغىزىنى سۇ بىلەن كۆپەك يۇيۇش كېرەك. ئاندىن كېيىن چاپسان دوختۇرخانىغا بېرىپ داۋالىنىش لازىم.

يارا ئېغىزىدا روشەن ئىككى چىش ئىزى بولىدۇ.

زەھەرلىك يىلاننىڭ ئالاھىدىلىكىگە ئاساسەن قايسىسىنىڭ زەھەرلىك يىلان ئىكەنلىكىنى تونۇپ بېرەلەمسىز؟

A. قىزىل داغلىق يىلان

B. شالدىراق قۇيرۇق يىلان

C. بوغما يىلان

D. كۆزە ينە كلىك يىلان

تىمساھ

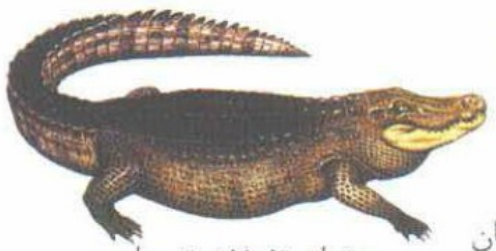
قىسقا تۇمشۇق تىمساھ

سازلىق تىمساھى

تىمساھ 180 مىليون يىل ئىلگىرى پەيدا بولغان قەدىمىي يەر بېغىرلىغۇچى ھايۋان بولۇپ، «تىرىك تاشقاتما» دەپ نام ئالغان. ئۇ ھازىرغىچە ساقلىنىپ قالغان ئەڭ چوڭ يەر بېغىرلىغۇچى گۆشخور ھايۋان ھېسابلىنىدۇ.

ئەڭ چوڭ تىمساھ ئاۋسترالىيەدىكى پوروسۇس تىمساھى بولۇپ، بەدەن ئۇزۇنلۇقى 7 مېتىر كېلىدۇ. ئەڭ كىچىك تىمساھ ئاسىيادىكى قىسقا تۇمشۇق تىمساھ بولۇپ، يېتىلگىنىنىڭ ئۇزۇنلۇقى ئارانلا 1.5 مېتىر كېلىدۇ.

دىقماق تۇمشۇق تىمساھ

ئۇزۇن تۇمشۇق تىمساھ

بۇرنى ۋە كۆزلىرى بېشىنىڭ ئۈستىگە جايلاشقان بولۇپ سىرتقا تومپىيىپ چىقىپ تۇرىدۇ.

تىمساھ بېشىنى سۇ يۈزىدىن بىرئاز چىقارسىلا نەپەسلىنەلەيدۇ ھەم ئەتراپتىكى شەپىلەرنى كۆزىتىپ پۇرسەت تېپىپ ئولجىغا ھۇجۇم قىلىدۇ.

چىشلىرى ناھايىتى ئۆتكۈر، لېكىن يېمەكلىكنى چاينىيالمايدۇ. پەقەت چىشلەپ پارچىلاشقىلا ئىشلىتىدۇ.

ئېغىزى ئارقىلىق بەدەن تېمپېراتۇرىسىنى تەڭشەيدۇ

تىمساھنىڭ ئېغىزى تەبىئي «ھاۋا تەڭشىگۈچ»كە ئوخشايدۇ. ھاۋا سوغۇقراق چاغلاردا تىمساھ قىرغاقتا چىقىپ ئايلىنىپ قاقلىنىدۇ. ھەمدە ئېغىزىنى چوڭ ئېچىپ قان تومۇرلىرىغا تاينىپ قۇياش نۇرىدىكى ئىسسىقلىقنى سۈمۈرىدۇ. ھاۋا ناھايىتى ئىسسىپ كەتكەندە سۇغا چۈشۈپ بېشىنى چىقىرىپ ئېغىزى ۋە تىلدىكى سۇنىڭ پارلىنىشىغا تاينىپ بەدىنىدىكى ئىسسىقلىقنى تارقىتىدۇ.

تىمساھ دائىم قىرغاقتا ئېغىزىنى چوڭ ئېچىپ ياتىدۇ، خېلى ئۇزۇنغىچە قىمىرلىمايدۇ.

سۇدىكى زومىگەر

تىمساھلار تروپىك بەلۋاغ ۋە سۇبتروپىك بەلۋاغ سۇ رايونلىرىدا ياشايدۇ. پەقەت تۇخۇم سېلىش ۋە ئاپتاپ سۇنۇش ۋاقىتىدىلا قۇرۇقلۇققا چىقىدۇ. ئۇنىڭ قۇرۇقلۇقتا يەر بېغىرلاپ ماڭغاندىكى ھەرىكىتى كالانپاي ھەم ئاستا بولسىمۇ، لېكىن سۇدا تۇم ھەم كۆچلۈك قۇيرۇقىغا تاينىپ ناھايىتى تېز ئۈزىدۇ. تىمساھ بىر نەپەسلىنىۋالسا سۇ ئاستىدا بىر سائەتتىن ئارتۇق تۇرالايدۇ.

تىمساھ بەدەن تېمپېراتۇرىسى ئۆزگىرىشچان ھايۋان، بەدىنىنىڭ تېمپېراتۇرىسى ئەتراپتىكى مۇھىت تېمپېراتۇرىسىنىڭ ئۆزگىرىشىگە ئەگىشىپ ئۆزگىرىپ تۇرىدۇ.

تىمساھ ئىچۋالغان تۇزلۇق سۇ تەركىبىدىكى تۇزنى كۆزى ئارقىلىق بەدەن سىرتىغا چىقىرۋېتەلەيدۇ. شۇڭا بەزىدە تىمساھنىڭ تۇتۇۋالغان ئولجىسىنى يەۋېتىپ، كۆزىدىن ياش ئاقۇزۇۋاتقانلىقىنى كۆرىمىز.

تېز ئۆزگەندە قۇيرۇقىنى تەۋرىتىپ ئالغا سىلجيدۇ

تىمساھ تۇخۇمى ۋە تىمساھ بالىلىرى دائىم باشقا ھايۋانلارنىڭ مەززىلىك غىزاسى بولۇپ كېتىدۇ.

بورسۇق ئانا تىمساھنىڭ دىققەتسىزلىكىدىن پايدىلىنىپ تىمساھ تۇخۇملىرىنى ئوغرىلىقچە كولاپ ئېلىپ، خىلۋەت جايغا مۆكۈنۈپ مەززە قىلىپ يېۋالىدۇ.

B .قۇرۇق دەرەخ شېخىنى

C .تاشنى

A .ئوت ـ چۆپنى

D .ئۆزىنىڭ تۇخۇمىنى

ئۇۋلاش ماھىرى

تىمساھ ئولجىنى چىشلىۋالغاندىن كېيىن سۇغا سۈرەپ ئەكىرىپ تۇنجۇقتۇرۇپ ئۆلتۈرىدۇ. ئاندىن بىر پارچە گۆشنى جېنىڭ بارىچە مەھكەم چىشلىۋېلىپ، بەدىنىنى توختىماي تولغاپ يۇرۇپ ئۇزۇۋالىدۇ. دە يۇتۇۋېتىدۇ. تىمساھ يىلىغا پەقەت 50 نەچچە نۇۋەتلا تاماقلىنىدۇ. بىر كالا ياكى گنۇنىي يەۋەتكەندىن كېيىن نەچچە ھەپتىگىچە ھېچنېمە يېمەيدۇ.

تىمساھ راسا تۇيۇۋالغاندىن كېيىن دائىم ھەزىم قىلىشقا ياردەملىشىش بولسۇن ئۈچۈن بىر خىل نەرسىنى يۇتۇۋالىدۇ، ئۇ نېمىنى يۇتۇۋالىدۇ؟

ئانا تىمساھ

نۇرغۇنلىغان يەر بېغىرلىغۇچى ھايۋانلارنىڭ ئەۋلادلىرى بىلەن كارى بولمايدۇ. لېكىن تىمساھ بالىلىرىغا ئىتتىپاق كۆيۈنىدۇ. ھەر قېتىملىق كۆپىيىش مەزگىلىدە، ئانا تىمساھ تۇخۇملىرىنى كولىغان ئوربىكىگە تۇغۇپ، توپا بىلەن كۆمۈپ قويىدۇ ھەم ئوردىك يېنىدا ساقلاپ خەۋەر ئالىدۇ. ئاساسلىقچە كېتىپ قالمايدۇ. ھەتتا خېلى ئۇزۇنغىچە ھېچنېمە يېمەيدۇ. ئۇچ ئايغا يېقىن ۋاقىتتىن كېيىنلا بالا تىمساھلار تۇخۇمدىن چىقىشقا باشلايدۇ.

قاتتىق قاسىرىقىنىڭ سىرتىنى قېلىن تېرە ئوراپ تۇرىدۇ.

تىمساھ بالىسى تۇخۇم شاكىلىنى يېرىپ چىقىدۇ

تىمساھنىڭ جىنس ئايرىمىسى تۇخۇم باسقۇلۇۋاتقان مەزگىلدىكى تېمپېراتۇرا تەرىپىدىن بەلگىلىنىدۇ. تېمپېراتۇرا يۇقىرى بولسا ئەركەك، تۆۋەن بولسا چىشى تىمساھلار چىقىدۇ.

ئانا تىمساھ بالىلىرىنى يېنىككىنە چىشلەپ تېنىز سۇدىكى «بالا يېتىشتۇرۇش ئۆيى»گە يۆتكەپ كېلىدۇ.

ئانا تىمساھ بىر قېتىمدىلا 20~80 تال تۇخۇم تۇغىدۇ

ۋەھشىي كەرگدان

كەرگدانلىك كۆرۈش سېزىمى ناھايىتى ئاجىز، نەچچە مېتر نېرىدىكى دەرەخ ۋە ھايۋانلارنى پەرقلەندۈرەلمەيدۇ. لېكىن ناھايىتى ئۆتكۈر ئاڭلاش ۋە پۇراش سېزىمىغا تايىنىپ، باشقا ھايۋانلارغا شۇددەتلىك ھۇجۇم قىلالايدۇ. ئافرىقىدا قارا كەرگدان ۋە ئاق كەرگدانلار بولۇپ، ئوتلاقلاردا ياشايدۇ. قالغان كەرگدانلار ئاسىيادىكى قويۇق ئورمانلىقلاردا ياشايدۇ.

قارا كەرگدانلىك ئىككى مۇڭگۈزى بولىدۇ

ئانا كەرگدان بالىسىنى دائىم يېنىدا ئېلىپ يۈرىدۇ

كەرگدان مۇڭگۈزى

كەرگدانلىك مۇڭگۈزى قاۋۇشىرىدا بولۇپ، ئادەمنىڭ تىرنىقى ۋە چېشىلىرىغا ئوخشاش كېراتىندىن تەركىب تاپقان. ئەگەر سۈنۈپ كەتسە ئىككى - ئۈچ يىل ئىچىدە قايتىدىن ئۆسۈپ چىقىدۇ.

بۇرنىنىڭ ئۈستى تەرىپىگە ئۆسكەن بىر تال مۇڭگۈزى بار.

ھىندى كەرگدانىي بىر مۇڭگۈزلۈك كەرگدان دەپمۇ ئاتىلىدۇ.

بېگېموت ۋە كەرگدان

بېگېموت ۋە كەرگدانلارنىڭ ھەممىسى چوڭ تېپتىكى ئوتخور ھايۋانلار بولۇپ، تېرىسى ناھايىتى قېلىن بولغاچقا قېلىن تېرىلىك ھايۋانلار دەپمۇ ئاتىلىدۇ. ئۇلار قارىماققا ناھايىتى كالانپاي كۆرۈنسىمۇ، لېكىن ئاچچىق كەلگەندە ناھايىتى ۋەھشىيلىشىپ كېتىدۇ. شىر ۋە يولۋاسلارمۇ ئۇلارغا چېقىلالمايدۇ.

تېرىسى ساۋۇتقا ئوخشاش نەچچە بۆلەكتىن تەركىب تاپقان.

ياۋا كەرگدانلىنىڭ ئەركىكىدە بىر مۇڭگۈز بولىدۇ، چىشسىدا بولمايدۇ.

سوماترا كەرگدانلىنىڭ بويى ئېگىز كىچىك بولۇپ، بەدەن ئۇزۇنلۇقى 2.8 مېتر كېلىدۇ.

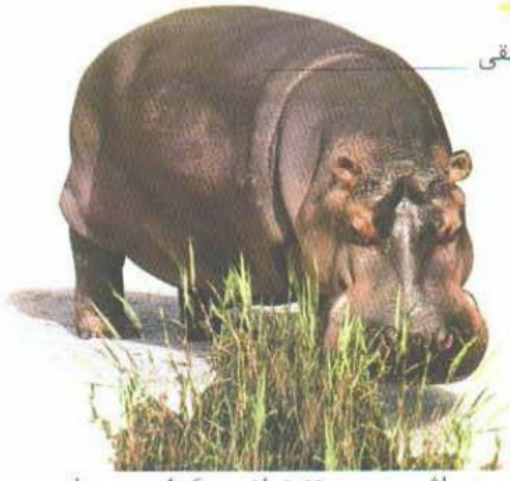
ئاق كەرگدانلىنىڭ بەدىنى ئېگىز چوڭ بولۇپ ئۇزۇنلۇقى 5 مېترغا يېتىدۇ.

پاتقاق مۇنچىسى

ئىسسىق ياز كۈنلىرى كەرگدانلار تېپىز سۇدا ئېغناپ پۈتۈن تېنىنى لايغا سىلەپ سالقىنلايدۇ. شۇنداقلا پۈتۈن بەدىنى لاي قاپلىغاچقا پاشىلارنىڭ چېقىشىدىنمۇ ساقلىنىدۇ.

تېرىسىنىڭ قېلىنلىقى 25 مىللىمېتىر

بېگېموتنىڭ بەدەن ئۇزۇنلۇقى 4.6 مېتىرغا، ئېغىرلىقى 4500 كىلوگرامغا يېتىدۇ.

كېلەڭسىز بېگېموت

بېگموت تاتلىق سۇلاردىكى ئەڭ چوڭ سۈت ئەمگۈچى هايۋان. شۇنداقلا قۇرۇقلۇقتىكى ئىككىنچى چوڭ هايۋان. ئۇنىڭ بەدىنى بەك ئېغىر بولغاچقا قۇرۇقلۇقتا ماڭغاندا پۇتلىرى ناهايىتى هاربدۇ. شۇڭا دائىم سۇدا هەربكەتلىنىدۇ. ئۇلار ئادەتتە سۇدىكى ئۆسۈملۈكلەرنى يېمەيدۇ. قارىغۇ چۈشكەندە قىرغاققا چىقىپ ئوتلايدۇ.

دەربجىدىن تاشقىرى چوڭ ئېغىز

بېگېموتنىڭ دەربجىدىن تاشقىرى چوڭ ئېغىزى پۈتۈن بېشىنىڭ 2\3 قىسمىدىن ئارتۇقراقنى ئىگىلەيدۇ. كۆزەك چىشلىرى ۋە قوزۇق چىشلىرىنىڭ هەممىسى ناهايىتى ئۇزۇن بولۇپ، 10 سانتىمېتىردىن ئاشىدۇ. هىڭگاك چىشسىمان ئۆسكەن.

بالا بېگموت تۇغۇلۇشى بىلەنلا سۇ ئۈزەلەيدۇ.

ئىككى بېگېموت زېمىن ئىگىلەش ئۈچۈن ئاغزىنى يوغان ئېچىپ ناكى بىر تەرەپ چېكىنگەنگە قەدەر چىشلىشىدۇ.

بېگېموت قۇرۇقلۇقتا ئىسسىپ كەتكەندە تەرلەيدۇ. تەرلەش تېرىسىنىڭ قۇرۇپ يېرىلىشىدىن ساقلايدۇ. تەر سۇيۇقلۇقىنىڭ قانداق رەڭدە ئىكەنلىكىنى بىلەمسىز؟

A. پېشىل

B. كۆك

C. قىزىل

سۇدىكى بېگېموت

بېگېموتنىڭ كۆزى ۋە بۇرنى بۇرتۇپ چىققان بولغاچقا پۈتۈن بېشىنى سۇدىن چىقىرىپ يۇرمىسىمۇ نەپەسلىنەلەيدۇ ۋە ئەتراپنى كۆرەلەيدۇ. سۇغا چۆككەندە قۇلىقىغا سۇ كىرىپ كېتىشىدىن ساقلىنىش ئۈچۈن قۇلاق تۈشۈكىنى ئىتۇالدۇ. بەدىنىدىكى يۇڭلىرى ناهايىتى ئاز. بۇ سۇدا هەربكەتلەنگەندىكى قارشىلىقنى ئازايتىدۇ.

قىمىر قىلماي ئەتراپتىكى شەپىنى كۆزىتىۋاتىدۇ

توپ-توپ مورژلار دېڭىز ساھىلىغا يىغىلىپ، ئېزىلەڭگۈلۈك بىلەن قىستىلىشىپ بىرلىكتە ئاپتاپ سۇنىدۇ.

جاۋغىيىدىن ئۇزىراپ چىققان ئۇزۇن چىشى 70 نەچچە سانتىمېتر كېلىدۇ.

مورژ (دېڭىز پىلى)

مورژنىڭ ئۇستۇنكى قوزۇق چىشى ئاغزىنىڭ سىرتىغا پىل چىشىغا ئوخشاش ئۇزىراپ چىققان، بېشى ناھايىتى يۇمىلاق، قۇلاق سۇپرىسى يوق، ئېغىزى قىسقا ئەمما يوغان، دېڭىز تېگىدىكى قۇمسىمان لاتقىلاردىكى ھەرخىل سەدەپ-قۇلۇلىلەرنى يېيىشكە ئامراق.

كەينى پالاقچىسىغا تايىنىپ ماڭالايدۇ.

پالاقچە پۇتلۇق ھايۋانلار

تېۋىلغۇ، ئوتاريە (دېڭىز شىرى) ۋە مورژ (دېڭىز پىلى) قاتارلىقلارنىڭ ھەممىسى پالاقچە پۇتلۇق ھايۋانلارغا كىرىدۇ. ئۇلارنىڭ پۇتى بىلىق پالاقچىسىگە ئوخشايدۇ، قۇرۇقلۇقتا كېلەڭسىز يەر بېغىرلاپ ماڭىدۇ، سۇدا بولسا خۇددى بىلىقلاردەك ئەركىن ئۇزۇپ يۈرەلەيدۇ.

مورژنىڭ بەدەن ئۇزۇنلۇقى 5 مېتىر، ئېغىرلىقى 1500 كىلوگرام كېلىدۇ.

قۇلىقى ناھايىتى كىچىك

دېڭىز ئىتىنىڭ يۇزى كىچىك، بۇرنى ئىتنىڭكىگە ئوخشاپ قالىدۇ.

دېڭىز ئىتىنىڭ مويى ئىنچىكە ھەم قويۇق بولۇپ، ئىنتايىن سىلىق ھەم پارقىراق.

دېڭىز ئىتى (دېڭىز ئېيىقى)

دېڭىز ئىتى تېۋىلغىغا بەك ئوخشايدۇ. ئەركەك دېڭىز ئىتى 3 مېتىرغىچە يوغىنالايدۇ، ئېغىرلىقى 300 كىلوگرامغا يېتىدۇ، چىشىنىڭ بەدەن ئۇزۇنلۇقى ئەركىنىڭكىدىن بىرمۇنچىلىكلا بولىدۇ. دېڭىز ئىتى ھەر يىلى كۆپىيىش مەزگىلىدە قۇرۇقلۇقتا تۇت ئاي ياشايدۇ، قالغان ۋاقىتلاردا دېڭىزدا ياشايدۇ. ئانا دېڭىز ئىتى بالىسىنى تۇغۇپ بولغاندىن كېيىن دېڭىزغا يېمەكلىك ئىزدەپ كېتىدۇ، 7~10 كۈندە بىر نۆۋەت قايتىپ كېلىدۇ.

ئوتاريە (دېڭىز شىرى)

ئوتاريەنىڭ يۇڭى بىرقەدەر يىرىك، ئىنچىكە تۈكلىرى ناھايىتى ئاز، بەزى ئەركەك ئوتاريەلەرنىڭ پاتكىدا خۇددى ئەركەك شىرنىڭكىگە ئوخشاش يالى بولىدۇ، شۇڭا دېڭىز شىرى دەپمۇ ئاتىلىدۇ. ئۇلار ئاساسلىقى تىنچ ئوكيانىدا ياشايدۇ. سىياھ بىلىق، سەككىز ئاياغ ۋە قۇلۇلە-سەدەپلەرنى يېيىشكە ئامراق.

كەينى پالاقچىسىغا تايىنىپ ماڭالايدۇ.

ئەركەك پلىسسمان تيۇلپىننىڭ بۇرنى ئۇزۇن بولۇپ، ئەركىن ئۈزىراپ قىسقىرالايدۇ.

يېشىنىڭ چوڭىيىشىغا ئەگىشىپ بۇرنى بارغانسېرى يوغىنايدۇ.

پلىسسمان تيۇلپن

پلىسسمان تيۇلپن ئەڭ چوڭ تيۇلپن بولۇپ، ئەركىكىنىڭ بويى ئۈزۈنلۇقى 5 مېتىردىن ئاشىدۇ، چىشسىنىڭ پەقەت ئۈنىڭ يېرىمچىلىكلا كېلىدۇ. ئۇلارنىڭ تېرىسى ئاستىدا ئىنتايىن قېلىن ماي قەۋىتى بولىدۇ، سوغۇقتىن قورقمايدۇ، شىمالىي قۇتۇپ ۋە جەنۇبىي قۇتۇپقا يېقىن مۇزلۇقلاردا ياشايدۇ.

بىر ئەر كۆپ خوتۇنلۇق بولۇش

پالاقچە پۇتلۇقلارنىڭ كۆپىنچىسى «بىر ئەر كۆپ خوتۇنلۇق بولۇش» ئادىتى بويىچە ئائىلە قۇرىدۇ. بىر ئەركىكى نەچچە ئون چىشىگە ئىگىدارچىلىق قىلىدۇ، ئۇزىنىڭ زېمىنى قوغداش ئۈچۈن ئەركىكى ھەمىشە رەقىبى بىلەن ئېلىشىپ پۇتۇن بەدىنى جاراھەتلىنىپ كېتىدۇ.

كۆپىيىش مەزگىلىدە ئەركەكلىرى ئىنتايىن ۋەھشىيلىشىپ كېتىدۇ، دائىم ئۇرۇشۇپ سوقۇشىدۇ.

چىشلىرى ئۇلارنىڭ كۈرىشىنى سەۋرچانلىق بىلەن تاماشا قىلىپ ئاخىرىدا غەلىبە قىلغۇچىغا ئەگىشىپ بىللە ياشايدۇ.

بالا تيۇلپن مۇز ئۈستىدە يېتىپ ئانىسىنىڭ يېمەكلىك ئېلىپ كېلىشىنى كۈتىدۇ. ئاق رەڭلىك ئىنچىكە يۈڭلىرى قوغداش رولىنى ئويناپدۇ.

تيۇلپن مۇز غاجاش جەريانىدا ئېغىزى زەخىملىنىپ، چىشى ئۈپىراپ، رەقىبلىرى بىلەن ئېلىشالمايدىغان ھالغا چۈشۈپ قېلىشىمۇ مۇمكىن.

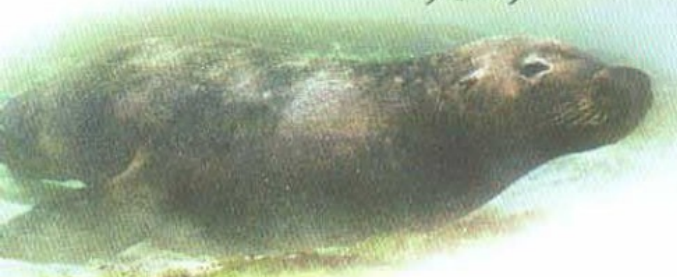

تيۇلپنلار تۆشۈكتىن بېشىنى چىقىرىپ قانغۇچە نەپەسلىنىۋالىدۇ.

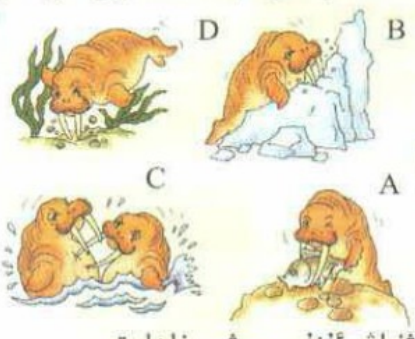
تيۇلپننىڭ قۇلىقى رودىمېنتلىشىپ ئىككى تۆشۈككە ئايلانغان، سۇدا ئۆزلۈكىدىن ئېچىلىپ-يېپىلالايدۇ.

دېگىز يۈزى مۇز تۇتقاندا تيۇلپنلار سۇ يۈزىگە چىقىپ نەپەسلىنىشكە ئامالسىز قالىدۇ. ئۇلار مۇزنى تاكى تۆشۈك ئېچىلغىچە كۈچىنىڭ بارىچە غاجايدۇ.

تيۇلپننىڭ تۆت پۇتى ناھايىتى قىسقا، كەينى پۇتىنى پەقەت كەينىگىلا سوزالايدۇ، شۇڭا قۇرۇقلۇقتا ماڭالمايدۇ، بەدىنىنى ئىرغاڭلىتىش ئارقىلىق ئالدىغا ئۆمىلەيدۇ.

A. نەرسىلەرنى توشۇيدۇ. B. مۇزلۇق قىرغاقلارغا يامىشىدۇ. C. ئۆزئارا سوقۇشىدۇ. D. قۇمسىمان لاتقىلاردىكى يېمەكلىكلەرنى كولايدۇ.

مورژنىڭ ئۈزۈن چىشى ناھايىتى مۇھىم. ئۇ ئۇنىڭ بىلەن قانداق ئىشلارنى قىلالايدۇ؟

تيۇلپن

تيۇلپنىڭ يۈگلىرى قىسقا ھەم پارقىراق، سوغۇققا چىداملىق، ئۇ دېگىز ئوكيانلاردىكى قاسراقلىق ھايۋانلار ۋە سەككىز ئاياغ قاتارلىقلارنى يەيدۇ. سۇ ئۈزۈش ۋە سۈغا شۇڭغۇشقا ماھىر، سۇ ئاستىغا نەچچە يۈز مېتىر چۈكۈپ 40 مىنۇتقىچە تۇرالايدۇ.

قۇشلار

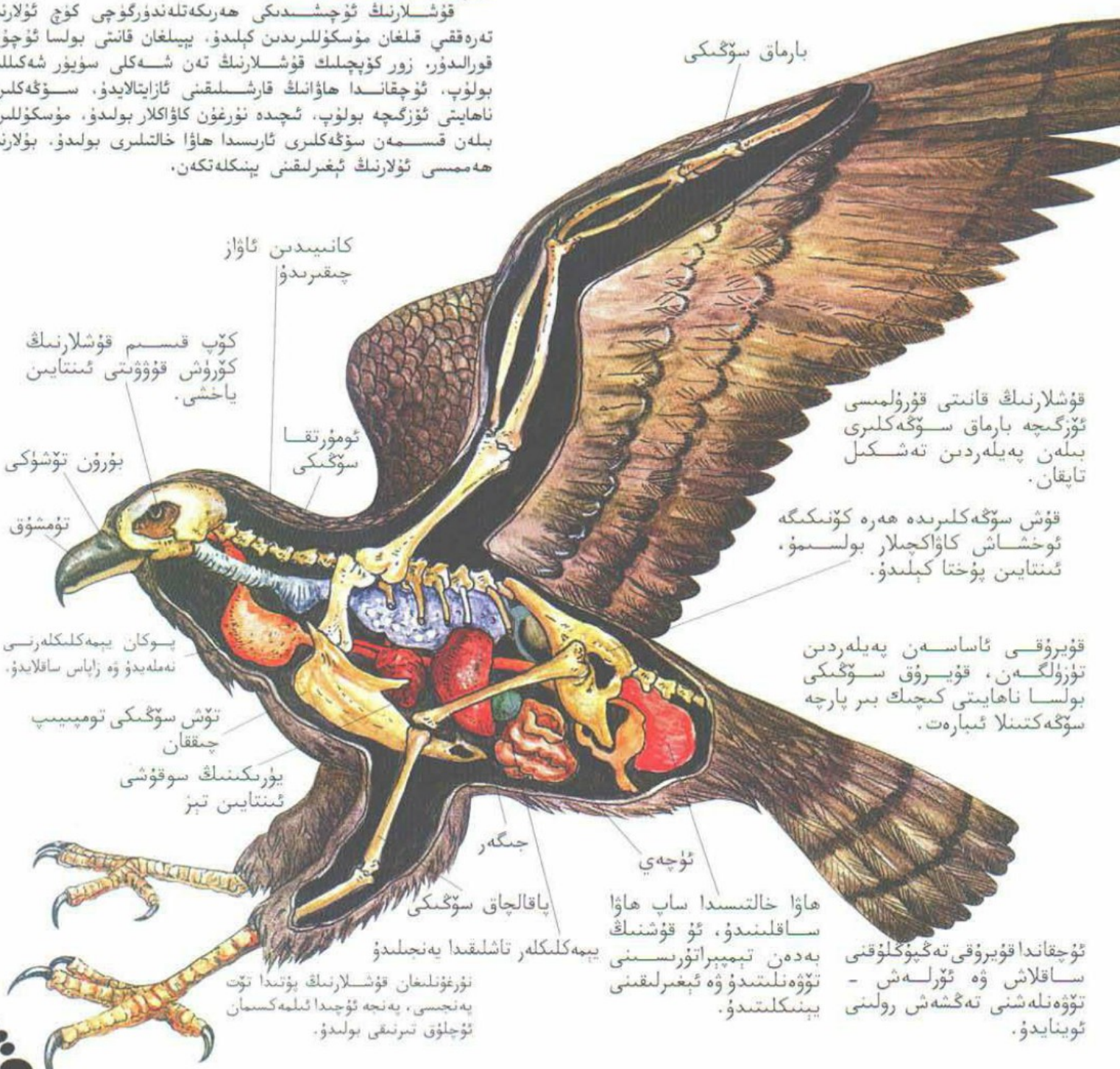
يەرشارىدا 9000 خىلدىن ئارتۇق قۇش بولۇپ، ئۇلارنىڭ ئەجدادلىرى يەر بىغىرلىغۇچى ھايۋانلاردۇر. قۇشلار تەدرىجىي تەرەققىي قىلىپ بۇگۈنكى كۈنگە كەلگەندە، ئۇلارنىڭ بەدەن تۈزۈلۈشى ئۇچۇشقا ئىنتايىن ماسلاشقان، ئۇلار ئاسمانغا ھەقىقىي خوجايىنلىرى ھېسابلىنىدۇ.

قۇشلارنىڭ پەيلىرىنىڭ رەڭگى خىلمۇخىل، چوڭلىقىمۇ ھەر خىل بولىدۇ.

ئۇچۇشقا ماسلاشقان تەن

قۇشلارنىڭ ئۇچۇشىدىكى ھەرىكەتلەندۈرگۈچى كۈچ ئۇلارنىڭ تەرەققىي قىلغان مۇسكۇللىرىدىن كېلىدۇ. پېيلغان قانتى بولسا ئۇچۇش قورالىدۇر. زور كۆپچىلىك قۇشلارنىڭ تەن شەكلى سۈيۇر شەكىللىك بولۇپ، ئۇچقاندا ھاۋانىڭ قارشىلىقىنى ئازايتالايدۇ. سۆڭەكلىرى ناھايىتى ئۇزۇنچە بولۇپ، ئىچىدە نۇرغۇن كاۋاكلار بولىدۇ. مۇسكۇللىرى بىلەن قىسمەن سۆڭەكلىرى ئارىسىدا ھاۋا خالتىلىرى بولىدۇ. بۇلارنىڭ ھەممىسى ئۇلارنىڭ ئېغىرلىقىنى يېنىكلەتكەن.

تۆندرا كەكلىكىنىڭ قىشلىق پەيلىرى ئاق رەڭلىك بولۇپ، قارلىق دالا بىلەن بىرلىشىپ كېتىدۇ.

تۆندرا كەكلىكىنىڭ يازدىكى پەيلىرى قوڭۇر رەڭ بولۇپ، تاغ جىنسلىرى ۋە دەرەخزارلىقلارغا يوشۇرۇنۇشقا قولايلىق.

پەي

قۇشلارنىڭ بەدىنى قاپلاپ تۇرغان پەيلەر ھەم يېنىك ھەم يۇمشاق. ئىلاستىكلىققا ئىگە. سۇ ئۆتكۈزمەيدۇ، بەدەننى ئىسسىق ساقلايدۇ. قۇشلارغا ئەڭ مۇۋاپىق تەبىئي كىيىم ھېسابلىنىدۇ. قۇشلارنىڭ قانات ۋە قۇيرۇقىدا ھەم توم ھەم چوڭ پەيلىرى بولۇپ، قۇشلار ئۇلار ئارقىلىق پەرۋاز قىلىدۇ.

نۇرغۇنلىغان قۇشلار پەيلىرىنى يىلىغا ئىككى نۆۋەت ئالماشتۇرىدۇ. قىشتا ئالماشقان پەيلەر قىشلىق پەي، يازدا ئالماشقان پەيلەر يازلىق پەي دەپىلىدۇ.

قۇشلارنىڭ تۇمشۇقى

قۇشلارنىڭ ئېغىزى ھەم قاتتىق ھەم ئۆچلۈق بولۇپ، «تۇمشۇق» دەپىلىدۇ. ئۇلارنىڭ تۇمشۇقىنىڭ شەكلى خىلمۇخىل بولۇپ، ئۇزۇق ياقتۇرىدىغان يېمەكلىكنى تۇتۇشقا ماسلاشقان بولىدۇ. نەسلى قۇرۇپ كەتكەن قەدىمكى قۇشلاردىن باشقا ھازىرقى قۇشلارنىڭ ھەممىسىنىڭ چىشى بولمايدۇ. تاشلىقدىكى ئۇششاق تاش (قۇملارغا) تاينىپ يېمەكلىكنى ئېزىدۇ.

قۇشلارنىڭ ئېغىزى ناھايىتى قالتىس، تۆۋەندىكى قۇش تۇمشۇقلىرى بىز ئۇچراتقان قايسى قوراللارغا ئوخشايدۇ؟

چاڭگا ياساش

لاي، ئۇسۇملۇكلەرنىڭ يىلتىزى، غول- يوپۇرماقلىرى، ھايۋانلارنىڭ يۇڭلىرى، پەي- ماموقلىرىنىڭ ھەممىسى قۇشلارنىڭ چاڭگا ياسىشىغا ماتېرىيال بولالايدۇ. قۇشلار چاڭگىسىدا ئارام ئالىدۇ، بوران- چاپقۇندىن دالدىلىنىدۇ ۋە تۇخۇم باسىدۇ، شۇنداقلا تۇخۇم ۋە بالىلىرىنى كۈشەندىلىرىدىن ساقلايدۇ.

قومۇشلۇققا توقۇلغان چاڭگا

قۇش چۈجلىرى تۇخۇمدىن چىققاندا

بەزى قۇشلارنىڭ چۈجلىرى تۇخۇمدىن چىققاندا كۆزى ئوچۇق، قولىقى ئاڭلىيالايدىغان، پۈتلىرىدا ماغدۇرى بار، پۇتۇن تېنىنى مويى قاپلىغان بولىدۇ. بۇ خىل قۇشلار تېز يېتىلىدىغان قۇشلار دەپىلىدۇ. مەسىلەن: توخۇ، ئۇردەك، تۇرنا قاتارلىقلار. يەنە بەزى قۇشلارنىڭ چۈجلىرى تۇخۇمدىن چىققاندا كۆزى يۇمۇق، بەدىنگە ئاساسەن مويى ئونمىگەن بولىدۇ، ئۇزۇن مېڭىپ ئوزۇقلۇق تاپالمايدۇ. بۇنداق قۇشلار ئاستا يېتىلىدىغان قۇشلار دەپىلىدۇ. مەسلەن، قۇشقاچ، تۇمۇرتۇمشۇق، قارچىغا، ساقىيقۇش ۋە قاقر قاتارلىقلار.

قۇشلار تۇخۇم تۇغۇش، تۇخۇم بېسىش ئارقىلىق ئەۋلاد قالدۇرىدۇ.

تېز يېتىلىدىغان قۇشلار مۇرەككەپ ئۇۋىلارنى ياساشقا ئېھتىياجلىق ئەمەس، قۇش چۈجلىرى تۇخۇمدىن چىقىپلا ئاتا-ئانىسىغا ئەگىشىپ يېمەكلىك ئىزدەيدۇ.

ئاستا يېتىلىدىغان قۇشلار ئاتا-ئانىسى ياسىغان مۇرەككەپ ئەمما ئەپچىل چاڭگىلاردا ئاتا-ئانىسىنىڭ بېقىشىغا تايىنىپ يېتىلىدۇ. چاڭگىدىن ئايرىلغاندىن كېيىن يەنە ئۇچۇشنى ۋە يېمەكلىك ئىزدەشنى ئۆگىنىشىگە توغرا كېلىدۇ.

قارچىغىنىڭ كېرىلگەن قانىتىنىڭ ئۇزۇنلۇقى 1.3 مېتىرغا يېتىدۇ.

قارچىغا

قارچىغا كەڭ ھەم كۈچلۈك قانىتىغا تايىنىپ ئاسماندا ئايلىنىپ پەرۋاز قىلىدۇ. ئەگەر ئولجىنى بايقاپ قالسىلا شىددەت بىلەن شۇڭغۇپ چۈشۈپ، ئۆتكۈر تىرناقلىرى بىلەن چاڭگاللاپ تۇتىدۇ ھەم ئىلمەك ئۇچلۇق تۇمشۇقى بىلەن ئولجىنى تىتىپ يەيدۇ. قارچىغا كۆندۈرۈلسە ئوۋچىلارنىڭ شىكار قىلىشىغا ياردەملىشەلەيدۇ.

قارچىغىنىڭ كۆرۈش قۇۋۋىتى ئىنتايىن ياخشى، ئېگىز ئاسماندا تۇرۇپ يەردە يۈگۈرۈپ كېتىۋاتقان ئۈششاق جانىۋارلارنى كۆرەلەيدۇ.

يىرتقۇچ قۇشلار

قارچىغا، تازقارا (قۇماي)، بۈركۈت، لاچىن (شۇڭقار)، قۇرغۇي، مۇشۇكياپىلاق قاتارلىقلار يىرتقۇچ قۇشلاردۇر. ئۇلارنىڭ ئۆتكۈر تىرناقلىرى ۋە ئۇچلۇق تۇمشۇقلىرى ئولجىنى مەھكەم چاڭگاللاپ، چوقۇپ تىتىۋېتەلەيدۇ. يىرتقۇچ قۇشلار ناھايىتى تېز ئۇچىدۇ. ئاساسەن كۈشەندىسىز بولۇپ، ھەقىقىي ئاسمان زومىگىرىدۇر.

بۈركۈت

بۈركۈتنىڭ تېنى چوڭ، سەل كېلەڭسىز بولۇپ، ئولجىنى ھاۋادا قوغلاپ تۇتۇشقا قولايسىز. ئۇلارنىڭ پۇتى ئىنتايىن كۈچلۈك، چوڭ ئىلمەك تىرنىقى بار بولۇپ، يەردىكى ھايۋانلارنى ئۈشتۈمتۇتلا چاڭگاللاپ ئېلىپ كېتەلەيدۇ.

مۇشۇكياپىلاقلار چاشقانلارنى تۇتۇپ يەيدۇ. ئۇلار ئورمانلىقلارنى قوغدايدىغان پايدىلىق قۇشلاردۇر.

مۇشۇكياپىلاق

مۇشۇكياپىلاق ئېغىزاكسى تىلدا ھۇقۇش دەپمۇ ئاتىلىدۇ. يۈزىنىڭ تۈت ئەتراپىدا يۇمشاق پەيلەردىن شەكىللەنگەن «يۈز تەخسىسى» بولۇپ، مۇشۇكنىڭ بېشىغا سەل ئوخشايدۇ. شۇڭا «مۇشۇكياپىلاق» دەپ ئاتالغان. دۇنيادا تەخمىنەن 140 خىل مۇشۇكياپىلاق بولۇپ، جۇڭگودا بۇنىڭ 27 خىلى بار.

يىرتقۇچ قۇشلارنىڭ ئىچىدە پەقەت مۇشۇكياپىلاقلا كېچىسى يېمەكلىك ئوۋلايدۇ. ئۇلارنىڭ ئاڭلاش سېزىمى ئىنتايىن ئۆتكۈر بولۇپ، ھەتتا چاشقاننىڭ يېمەكلىك چاينىغاندىكى ئاۋازىنمۇ ئاڭلىيالايدۇ.

ئۇزۇن قۇلاق مۇشۇكياپىلاق

قىسقا قۇلاق مۇشۇكياپىلاق

پەيلىرى بوش-پاخپايغان، ھەم يېنىك ھەم يۇمشاق، ئۇچقاندا ھېچقانداق شەپە چىقارمايدۇ.

ئوتلاق مۇشۇكياپىلىقى

بۈركۈتسىمان ھۇقۇش

لاچىن

لاچىنلىك جۈغى كىچىكرەك، قانتى ئۇزۇن ھەم ئۇچلۇق، ئۇچۇش سۈرئىتى ناھايىتى تېز. ئاسماندا تۇرۇپ يەردىكى ئولجىنى بايقىغاندا، ھەش-پەش دېگۈچە شۇڭغۇپ چۈشىدۇ، ئەڭ تېز بولغاندا سۈرئىتى سېكۇنتىغا 100 مېتىرغا يېتىدۇ.

لاچىن ئاسماندا ئولجىسىنى ئۆتكۈر تىرناقلىرى بىلەن قاتتىق تېپىپ يارلاندۇرغاندىن كېيىن، شۇڭغۇپ تۇتىۋالىدۇ.

يىرتقۇچ قۇشلارنىڭ چاڭگىلىدىن ئولجىلار ئاساسەن قۇتۇلالمايدۇ.

دېگىز بۈركۈتى دېگىز يۈزىنى سىيپاپ ئۇچۇپ، بېلىقتىن بىرنى تۇتىۋالدى.

A. تۇمشۇقى بىلەن چوقۇپ چېقىشى كېرەك.

B. بىر تاشنى چىشلەپ ئېلىپ تۇخۇمغا تاشلاپ چېقىشى كېرەك.

C. تۇخۇمنىڭ ئۈستىگە ئولتۇرۇپ بېسىپ چېقىشى كېرەك.

ئاق قۇماي بىر دانە قۇش تۇخۇمىنى تېپىۋاپتۇ، ئۇنىڭ تۇخۇمنى بەكمۇ يېگۈسى كەپتۇ. قانداق قىلىشى كېرەك؟

تازقارىنىڭ بېشى ۋە بوينىدا پەيلىرى بولمايدۇ، بېشىنى تاپىنىڭ قورسىقىغا تىقىپ ئۇچەيلىرى ۋە مۈسكۈللىرىنى تارتىپ چىقىرىپ يەيدۇ.

ئۇزۇن ئۆتمەيلا تازقارىلار تاپىنى پاك-پاكىز يەۋېتىدۇ.

تازقارا

تازقارا (قۇماي) دائىم ئاسماندا ئەگىپ يەردىكى تەييار يېمەكلىكنى ئىزدەيدۇ، يەردە بىرەر تاپنى بايقاپ قالسا، دەرھال شۇڭغۇپ چۈشۈپ، قاتتىق ھەم كۆچلۈك ئىلمەك تۇمشۇقى بىلەن تاپنىڭ تېرىسىنى يىرتىپ لەززەتلىنىپ يېيىشكە باشلايدۇ.

تازقارىنىڭ كۆچلۈك پۇتلىرى ۋە ئۆتكۈر تىرناقلىرى بولمايدۇ، ئەزەلدىن تىرىك ھايۋانلارنى تۇتۇپ يېمەيدۇ.

ئۇچالمايدىغان قۇشلار

تۆگىقۇش، ئېمۇ قۇشى (ئاۋسترالىيە تۆگىقۇشى)، ئامېرىكا تۆگىقۇشى، كىۋى قاتارلىقلارنىڭ ھەممىسى ئۇچالمايدىغان قۇشلاردۇر. ئۇلارنىڭ كۆكرىكى (تۆشى) تۈز، كۆكرەك مۇسكۇلى تەرەققي قىلمىغان بولۇپ، ئۇچالمايدۇ. كىۋىدىن باشقىلىرىنىڭ ھەممىسىنىڭ پۇتلىرى ناھايىتى ئۇزۇن بولۇپ، ئىنتايىن تېز يۈگۈرەيدۇ.

كىۋىنىڭ چوڭلۇقى توخۇچىلىك كېلىدۇ.

بۇرۇن تۆشۈكى ئۇزۇن تۇمشۇقىنىڭ ئۇچىغا جايلاشقان.

كىۋى

ئۇ «كىۋى، كىۋى» دەپ سايرىغاچقا كىشىلەر ئۇنى «كىۋى» دەپ ئاتىغان. ئۇ قويۇق چاتقاللاردا ياشايدۇ، كېچىسى ھەرىكەت قىلىدۇ. پۇراش سېزىمىگە تايىنىپ تۇپراق ۋە غازاڭلار ئارىسىدىن پارازىت قۇرتلار ۋە ھاشاراتلارنى تېپىپ يەيدۇ.

تۆگىقۇش ئافرىقا تۆگىقۇشى دەپمۇ ئاتىلىدۇ. ئەركەك تۆگىقۇشنىڭ ئېگىزلىكى 2.8 مېتىرغا يېتىدۇ. ھازىر ساقلىنىپ قالغان ئەڭ چوڭ قۇش ھېسابلىنىدۇ.

چىشى تۆگىقۇشنىڭ پەيلىرى قوڭۇر رەڭلىك بولۇپ، كۈندۈزدىكى قۇملۇق تۇپراقنىڭ رەڭگىگە بەك ئوخشايدۇ، شۇڭا قوغداش رولىغا ئىگە.

قانىتى رودىمېنتلىشىپ كەتكەن

تۆگىقۇشنىڭ ئائىلىسى

ئادەتتە ئون نەچچە تۆگىقۇش بىر توپ بولۇپ ياشايدۇ. بىر ئەركەك تۆگىقۇشنىڭ ئىلكىدە 3~5 چىشى تۆگىقۇش بولىدۇ. چىشى تۆگىقۇشلىرى تۇخۇمنى ئورتاق بىر ئۇۋىغا تۇغىدۇ. ھەربىر چىشى تۆگىقۇش 6~8 دانە تۇخۇم تۇغىدۇ.

تۆگىقۇش تۇخۇم باسقاندا تۇخۇمنىڭ ئۈستىدە يېتىپ، بەدىنى ھارارىتى ئارقىلىق تۇخۇمنى مۇۋاپىق تېمپېراتۇرا بىلەن تەمىنلەيدۇ. تەخمىنەن 40 كۈندىن كېيىن تۆگىقۇش چۈجىلىرى تۇخۇمدىن چىقىدۇ.

ئەركەك تۆگىقۇشنىڭ پەيلىرى قارا رەڭدە

تۆگىقۇش چۈجىسى تۇخۇمدىن چىقىشى بىلەنلا ئاتا-ئانىسىغا ئەگىشىپ ئوزۇقلۇق ئىزدەيدۇ.

پۇت مۇسكۇللىرى ئىنتايىن كۈچلۈك

تۆگىقۇش سائىتىگە 70 كىلومېتر يۈگۈرىيەلەيدۇ، بىر چاماداما 3 مېتر يىراقلىققا تاقلايدۇ؛ چاپقۇر ئاتلارغا ئاسانلا يېتىشىۋالىدۇ.

تالۇ ئاتتى، تۆگىقۇشلار سىمنا ئالماشتۇرماقچى، تۇخۇم بېسىش نۆۋىتى كىمگە كەلگەندۇ؟

ئانا تۆگىقۇش ۋە ئاتا تۆگىقۇش نۆۋەتلىشىپ تۇخۇم باسىدۇ، ئۆز پەيلىرىنىڭ رەڭگىدىن پايدىلىنىپ كىمگە نۆۋەت كەلگەنلىكىنى بەلگىلەيدۇ.

ئېمۇ قۇشى

ئېمۇ قۇشى ئاۋستىرالىيە تۆگىقۇشى دەپمۇ ئاتىلىدۇ، ئۇ بىر خىل ئۇزۇن ئومۇر كۆرۈدىغان قۇش بولۇپ، 50 نەچچە ياشقىچە ياشىيالايدۇ، بىر خوربزى بىلەن بىرنەچچە مېكىنى بىر كىچىك توپ بولۇپ ياشايدۇ، مېكىنى ھەر يىلى قىش ياكى ئەتىياز پەسلىدە تۇخۇم تۇغىدۇ.

ئېمۇ قۇشىنىڭ پېگىلا تۇغقان تۇخۇمى قارامتۇل يېشىل رەڭلىك بولۇپ، بۇ قۇشلار جەمەتى ئىچىدىكى ئالاھىدە بىر خۇسۇسىيەت ھېسابلىنىدۇ.

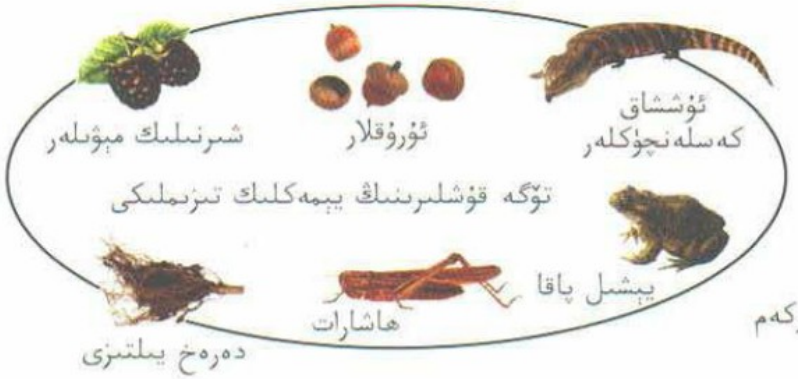
قۇتۇرغان قۇش ــ كاسسۇئارى قۇشى

كاسسۇئارى قۇشى «ئوت يېگۈچى توخۇ» دەپمۇ ئاتىلىدۇ. رېۋايەت قىلىنىشىچە ئۇ يىلنجاۋاتقان ئوتنى يۇتۇۋېتەرمىش. كاسسۇئارى قۇشىنىڭ پۇتلىرى ۋە ئوتكۇر تىرناقلىرى ناھايىتى كۈچلۈك زەخمىلەندۈرۈش كۈچىگە ئىگە. قۇتۇرغان ۋاقتىدا ئادەمنى تېپىپ ئۆلتۈرۈېتەلەيدۇ.

كاسسۇئارى قۇشىنىڭ مۆڭگۈز ماددىلىق تاجى ناھايىتى قاتتىق بولۇپ، ئورمانلىقتىكى ئوت ـ چۆپ ۋە شاخ ـ شۇمبىلارنى قايرىپ يول ئېچىپ ماڭالايدۇ.

تۆگىقۇش ئۇچقانىدەك يۈگۈرگەندە دائىم قىسقا قاناتلىرىنى لەپىلدىتىپ سۈرئىتىنى تېزلىتىدۇ.

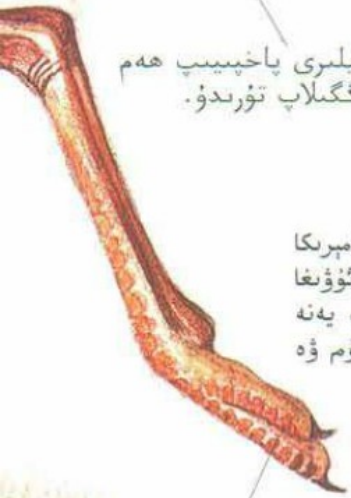

ئۇچالمايدىغان بۇ قۇشلارنىڭ ھەرىم قىلىش ئىقتىدارى ناھايىتى يۇقىرى بولۇپ، ھەممىلا نەرسىنى دېگۈدەك يەۋېرىدۇ، شۇنداقتىمۇ ھەرىم قىلىش ئىقتىدارى ھەرگىز ناچارلاشمايدۇ.

قۇيرۇق پەيلىرى پاخپىيىپ ھەم پەسكە ساڭگىلاپ تۇرىدۇ.

ئامېرىكا تۆگىقۇشى

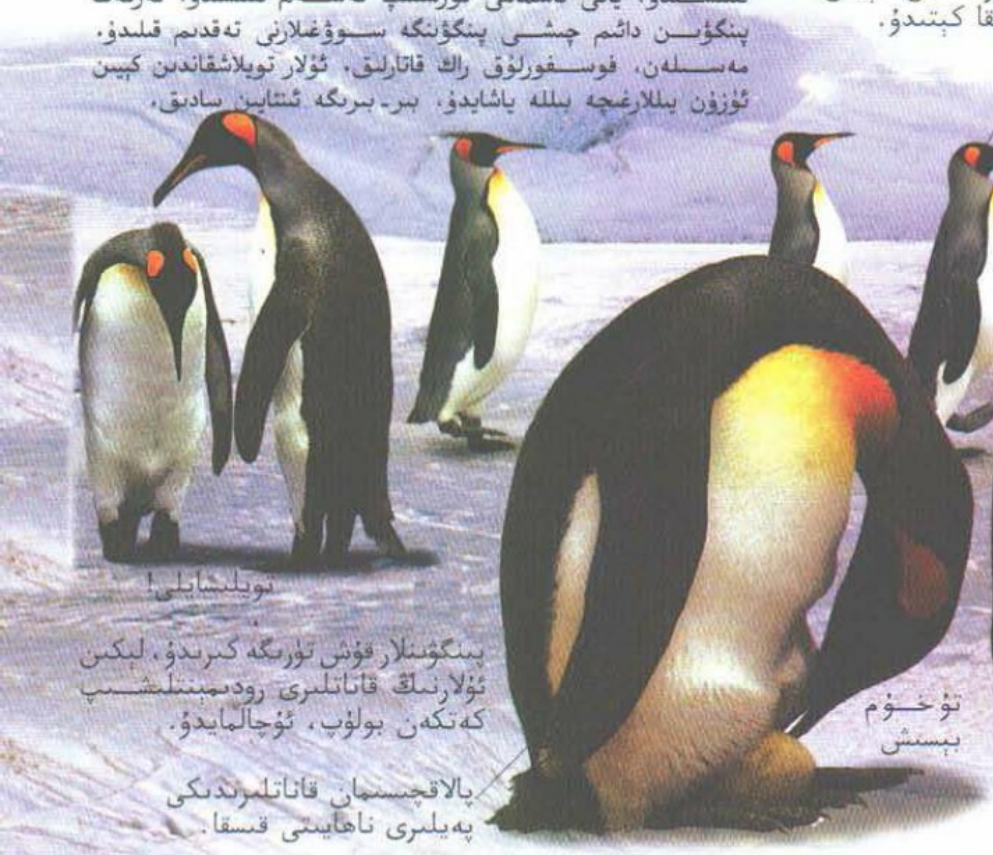
ئامېرىكا تۆگىقۇشىنىڭ جۇغى كىچىكرەك، ئەركەك ئامېرىكا تۆگىقۇشى ئۇۋا ياساشقا مەسئۇل بولىدۇ، مېكىنى ئۇۋىغا تۇخۇم تۇغقاندىن كېيىن، ھەر 3~4 كۈندە بىر كېلىپ يەنە كۆپەيتىپ تۇخۇم تۇغىدۇ، خوربزى ئۇۋا يېنىدا تۇخۇم ۋە تۇخۇمدىن چىققان چوجىلىرىدىن خەۋەر ئالىدۇ.

پۇتى ئىككى پەنجىلىك، پۇتىنىڭ ئاستىدا گۆشلۈك تاپىنى بار.

پىنگۋىنلارنىڭ تويلىششى

مۇھەببەتلىشىۋاتقان پىنگۋىنلار بەزىدە بىر-بىرىگە تەزىم قىلىشىدۇ، ياكى ئاسمانغا كۆرسىتىپ قەسەم قىلىشىدۇ. ئەركەك پىنگۋىن دائىم چىشى پىنگۋىنگە سوۋغىلارنى تەقدىم قىلىدۇ. مەسىلەن، فوسفورلۇق راك قاتارلىق. ئۇلار تويلاشقاندىن كېيىن ئۇزۇن يىللارغىچە بىللە ياشايدۇ، بىر-بىرىگە ئىنتايىن سادىق.

تويلىشايلى!

پىنگۋىنلار قۇش تۇرىگە كىرىدۇ، لېكىن ئۇلارنىڭ قاناتلىرى رودىمېنتلىشىپ كەتكەن بولۇپ، ئۇچالمايدۇ.

پالاقچىسىمان قاناتلىرىدىكى پەيلىرى ناھايىتى قىسقا.

ئانا پىنگۋىن ھەر نۆۋەتتە بىر-ئىككى تۇخۇم تۇغىدۇ. تۇخۇملىرىنى ئاتا پىنگۋىنگە تاپشۇرغاندىن كېيىن، دېڭىزغا بېلىق تۇتۇشقا كېتىدۇ.

خان پىنگۋىننىڭ ئائىلىسىدىكىلەر

تۇخۇم بېسىش

بالا پىنگۋىننىڭ سۇس كۈلرەڭ تۈكلىرى بولىدۇ.

ئاتىسى تۇخۇم باسىدۇ

خان پىنگۋىن تۇخۇمنى پۇتىنىڭ ئۈستىگە قويۇپ، قورسىقىدىكى قېلىن تېرىسىنى سالغىلىتىپ تۇخۇمنىڭ ئۈستىگە «يوتقان» دەك يېپىۋالىدۇ. نۇرغۇن ئاتا پىنگۋىنلار توپلىشىپ قىمىر قىلماي تۇرۇپ، جەنۇبىي قۇتۇپنىڭ شىۋىرغانلىرى، قەھرىتان سوغۇقىغا ئورتاق تاقابىل تۇرىدۇ. بالا پىنگۋىنلار تۇخۇمدىن چىققانغا قەدەر ھېچنېمە يېمەي تۇخۇم باسىدۇ.

A. ئاتا-ئانىسى بىلەن بىللە باقىدۇ

پىنگۋىن

جەنۇبىي قۇتۇپ قۇرۇقلۇقىدا دائىم توپ-توپ پىنگۋىنلارنىڭ سەپ تارتىپ بىمالال سەيلە قىلىپ يۈرگەنلىكىنى ئۇچراتقىلى بولىدۇ. ئالىملارنىڭ مۆلچەرلىشىچە جەنۇبىي قۇتۇپتا 120 مىليون پىنگۋىن ياشىماقتا. ئۇلار شۇ جايىنىڭ «يەرلىك ئاھالىلىرى» ھېسابلىنىدۇ.

پىنگۋىن بالىلىرى تۇخۇمدىن چىقىپ ئۇزۇن ئۆتمەي ئاتا-ئانىسى بېلىق تۇتۇشقا كېتىدۇ، بالا پىنگۋىن قانداق قىلىدۇ؟

B. ھاممىسى «يەسلى» گە يېغىپ خەۋەر ئالىدۇ

C. ئاتا-ئانىسى بىلەن خوشلىشىپ مۇستەقىل جان باقىدۇ

B: جاۋاب

ئانسىنى كۆتۈۋاتقان پىنگۋىن بالىلىرى

پىنگۋىن بالىلىرى تۇخۇمدىن چىققاندا ئاتا پىنگۋىنمۇ بەدەن ئېغىرلىقى ئەسلىدىكىمۇ يېرىمغا چۈشۈپ قالىدۇ، لېكىن ئۇ يەنىلا ئاشقازىنىدىكى بىر قىسىم سۈيۈقلۇقلارنى قۇسۇپ چىقىرىپ بالىسىنى باقىدۇ. تاكى ئانا پىنگۋىن كەلگەنگە قەدەر شۇنداق داۋاملاشتۇرىدۇ.

ئانا پىنگۋىن تۇتقان ئولجىلىرىنى يۇتۇپ ئۆيگە قايتقاندىن كېيىن يېرىم ھەزىم بولغان يېمەكلىكلەرنى قۇسۇپ چىقىرىپ ئۆز بالىسى ۋە باشقا پىنگۋىن بالىلىرىنى باقىدۇ.

كۆكرىكىنىڭ قارغا يېقىپ ئارقا پۈتى بىلەن يەرنى تېپىپ، قار تېيىلغاندەك ئالغا ئىلگىرىلەيدۇ.

ئادىلىي پىنگۋىنى

ئاتىسى بىلەن بىللە ئانىسىنى كۈتىدۇ

قالپاق تاسمىسىمان سىزىقى بار پىنگۋىن

ئالتۇنرەڭ پىنگۋىن

پىنگۋىنلار چوڭ جەمەتى

يەرشارىدا 18 خىل تۈردىكى پىنگۋىن بولۇپ، ھەممىسى جەنۇبىي يېرىم شارىدا ياشايدۇ. ئوكئانىيىدە تاجلىق پىنگۋىن، چوڭ پىنگۋىن قاتارلىقلار ياشايدۇ. جەنۇبىي ئامېرىكىدا ھالقىلىق پىنگۋىن قاتارلىقلار ياشايدۇ. جەنۇبىي قۇتۇپتىكى خان پىنگۋىنلىق بەدىنى ئەڭ چوڭ بولۇپ، ئۇزۇن تۇرغاندا بويى 1.2 مېتىرغا يېتىدۇ، ئەڭ كىچىكى بولغان كىچىك پىنگۋىنلىق بويى ئېگىزلىكى ئاران 40 سانتىمېتىرلا كېلىدۇ.

پىنگۋىن سۇ ئۇزۇشكە ئامراق

پىنگۋىن سۇ ئۇزگەندە قانىتلىرىنى قېقىپ سۇدا «ئۇچقاندەك» كۆرۈنىدۇ. ئۇ يەنە سۇغا ئۇزۇن ۋاقىت چۆكەلەيدۇ. خان پىنگۋىن بىر قېتىمدىلا 10 مىنۇت سۇغا چۆكۈپ 260 مېتىر چوڭقۇرلۇققا بارالايدۇ.

پىنگۋىنلىق تېرىسى ئاستىدىكى ماي قەۋىتى ئىنتايىن قېلىن بولۇپ، دېڭىزدا سوغۇقتىن قورقمايدۇ.

سۇ دەسسەپ ئۈچۈش

ئۆچىرەت بىلەن سۇغا سەكرەش

دېڭىزغا شۇڭغۇپ بېلىق تۇتۇش

كۇز كەلگەندە ئاققۇلار رەتلىك تىزىلىپ ئۇچۇپ جەنۇبقا بېرىپ قىشلايدۇ.

ئاققۇلار ناھايىتى تېز ھەم ئېگىز ئۇچىدۇ، ئۇلار جۈملاكما چوققىسىدىنمۇ ئۇچۇپ ئۆتۈپ كېتەلەيدۇ.

سۇ قۇشلىرى

كۆل، سازلىق، دەريا ـ ئۆستەڭلەردە ياشايدىغان قۇشلارنىڭ تولىسىنىڭ پۇت بارماقلىرىنى ئۈزگۈچ پەردىلەر تۇتاشتۇرۇپ تۇرىدۇ. ئۇلار ھەم سۇدا ئۈزەلەيدۇ ھەم ئاسماندا ئەركىن پەرۋاز قىلالايدۇ، شۇڭلاشقا كىشىلەر ئۇلارنى «سۇ ۋە ئاسمان باتۇرلىرى» دەپ ئاتاشقان.

قارىنانىڭ قۇيرۇقى ماي ئاجرىتىپ چىقىرالمايدۇ، شۇڭا ئۇلار دائىم ھۆل قاناتلىرىنى كېرىپ ئاپتاپقا قاقلاپ قۇرۇتىدۇ.

كۆپ قىسىم سۇ قۇشلىرىنىڭ قۇيرۇقىدا ماي بېزى بولىدۇ. ئۇلار تۇمشۇقى بىلەن ماي بېزىنى سىقىپ ماي چىقىرىپ پەيلىرىنى مايلايدۇ، نەتىجىدە پەيلىرى ھۆل بولۇپ كەتمەيدۇ.

سۇ قۇشلىرىنىڭ پەنجىلىرى (بارماقلىرى) ئارىسىدىكى ئۈزگۈچ پەردىسىنىڭ رولى چوڭ بولۇپ، ئۈزگەندە پالاقنىڭ رولىنى ئويناپىدۇ. ھاۋادىن سۇ يۈزىگە چۈشكەندە بولسا «تورمۇز»نىڭ رولىنى ئويناپىدۇ.

كېكىردەك خالتىسى

ساقىيقۇشنىڭ تۇمشۇق خالتىسى

ساقىيقۇشنىڭ ئاغزىنىڭ ئاستىدا چوڭ خالتىسى بولۇپ، كېكىردەك خالتىسى دەپىلىدۇ. ئۇ خۇددى بېلىق تورىغا ئوخشاش بولۇپ، يوغان بېلىقنى پاتۇرالايدۇ، يەنە يېمەكلىكنى زاپاس ساقلىيالايدۇ. ساقىيقۇش يېمەكلىك تۇتۇپ قايتقاندا باللىرى ئۇنىڭ كېكىردەك خالتىسىغا بېشىنى تىقىپ يېرىم ھەزىم قىلىنغان يېمەكلىكلەرنى يەيدۇ.

پاكزە قۇش كۆكتارغاق (بېلىقچى)

كۆكتارغاق ناھايىتى پاكىزلىقنى خالايدۇ. سۇيى سۈزۈك دەريا- ئۆستەك، ئېرىق. كۆل ۋە كۆلچەكلەر ئەتراپىدا يۇرۇشنى ياخشى كۆرىدۇ. ئۇ دائىم سۇ بويىدىكى تاش ياكى دەرەخ شاخلىرىغا قونۇپ، سۇ يۈزىگە تىكىلىپ تۇرىدۇ. كىچىك بېلىقلارنى بايقاپ قالسىلا سۇغا سەكرەپ كىرىپ ئۇچلۇق تۇمشۇقىنى بېلىققا بىگىزدەك سانجىيدۇ ۋە يەنە دەرھاللا دەرەخكە ئۇچۇپ چىقىپ بېلىقنى پۈتۈنلا يۇتۇۋېتىدۇ.

كۆكتارغاقنىڭ پەيدا بولۇشى چىرايلىق كۆك رەڭ ئارىلىشىپ كەلگەچكە شۇنداق ئاتالغان.

قارىنىڭ تۇمشۇقى لاچىن تۇمشۇقىغا ئوخشاش ئۇچلۇق ھەم ئۆتكۈر بولۇپ، سىلىق بېلىقنى مەھكەم چىشلەپ ئالالايدۇ.

قانىتىنى كۆتۈرۈۋالىدۇ

قارنانىڭ بېلىق تۇتۇشى

قارنا سۇ بويىدىكى تاش ياكى كۆتەكلەردە تۇرۇپ، سۈدىكى بېلىقنى بايقاپ قالسىلا تۇيۇقسىزلا سۇغا ئېتىلىپ كىرىپ تۇتۇۋالىدۇ. ئۇنىڭ كېكىردىكىدە نېپىز تېرىدىن شەكىللەنگەن خالتىسى بولۇپ، كېرىلىش ئىقتىدارى زور. شۇڭا ناھايىتى چوڭ بېلىقنىمۇ يۇتۇۋېتەلەيدۇ.

ئاققۇ سۇ يۈزىدە ئۆزگەچە بوينىنى «S» شەكلىدە ئېگىۋالىدۇ.

ئاققۇ چۈجلىرىنىڭ كۆلەڭگە مويلىرى بولىدۇ.

ئاققۇ

ئاققۇنىڭ بوينى ئۇزۇن، تۇرقى ناھايىتى گۈزەل. ئۇلار دۇنيانىڭ ھەرقايسى جايلىرىدىكى دەريا، كۆللەردە ياشايدۇ. سۇ ئۈسۈملۈكلىرى، سەدەپ قوللۇسلەر، بېلىق، راك قاتارلىقلار بىلەن ئۇزۇقلىنىدۇ. ھەر يىلى باھاردا شىمالدىكى ماكانىغا ئۇچۇپ بېرىپ، قومۇشلۇقلارغا ئۇۋا ياساپ تۇخۇم تۇغىدۇ؛ كۆزدە يېتىلگەن چۈجلىرىنى ئەگەشتۈرۈپ ئىسسىق جەنۇب تەرەپلەرگە بېرىپ قىشلايدۇ.

ئەركەك سۇقسۇرنىڭ پەيلىرى بەكمۇ كۆركەم

سۇقسۇر (قوشماق ئۆردەك)

سۇقسۇرلار 20 دەكى بىر توپ بولۇپ ياشاشنى ياخشى كۆرىدۇ. ئۇلار دائىم جۈپ- جۈپ بولۇپ ئۇزۇپ يۈرىدۇ. زادى ئايرىلمايدۇ. شۇڭا يەنە ئامراق ئەر- خوتۇنلارغا سىمۋول قىلىندۇ. ئەمەلىيەتتە سۇقسۇرلار مۇھەببەتكە «سادىق» ئەمەس. دائىم ئايرىلىپ ياشايدۇ. بىر تەرەپ ئۇلۇپ كەتسە يەنە بىر تەرەپ دەرھال باشقىسىنى تېپىۋالىدۇ.

A. ئۇسۇل ئويناۋاتىدۇ
B. بېلىق تۇتۇۋاتىدۇ
C. بېگى دوستلارنى قارشى ئېلىۋاتىدۇ

ساقىيقۇشلار سۇ يۈزىدە چەمبىرەك ھالەتتە توپلىشىپ تۇرۇپ قانىتى بىلەن سۇنى ئۇرىدۇ. ئۇلار نېمىشقا بۇنداق قىلىدۇ؟

سۇ بويىدىكى شادىپاچاق قۇشلار

سۇ بويلىرىدا دائىم بەزى پوت ۋە بويۇنلىرى ئۇزۇن قۇشلار ئايلىنىپ يۈرىدۇ. ئۇلارنىڭ كۆپچىلىكى دەرەخلەرگە چاڭگا ياساپ ماكانلىشىپ، تېيىز سۇلاردىكى بېلىق، پاقا، يىلان قاتارلىقلارنى تۇتۇپ يەيدۇ، ئومۇمەن سۇ ئۇزەلمەيدۇ.

قىزىل لەيلەكنىڭ ئۇچ پەنجىسىنىڭ ئارىلىقىدا ئۇزۇگۇچ پەردىسى بولغاچقا سۇ ئۇزەلەيدۇ.

تۇمشۇقىنى سۇغا تىقىپ يۇسۇنلەرنى ياكى قاسراقلىق كىچىك جانلىقلارنى تېپىپ يەيدۇ.

قىزىل قاشقا تۇرنا

ئەتىيازدىكى كۆپىيىش مەزگىلىدە ئەركەك- چىشى قىزىل قاشقا تۇرنىلار بىر- بىرىگە قاراپ قانات قېقىپ ئۇسسۇل ئويناپ، مۇھەببەت ئىزھار قىلىشىدۇ. خۇشلۇق بىلەن سايرىغان ئاۋازلىرى يىراقلارغىچە ئاڭلىنىپ تۇرىدۇ. ئۇلار سازلىقلاردىكى ئوت- چۆپ دۆۋىلىرىگە چاڭگا ياسايدۇ. چىشىنى تۇخۇم سالغاندىن كېيىن ئۇزى باسىدۇ. ئەركىكى ئەتراپىدا كۈزەتتە تۇرىدۇ.

ئاپئاق پەيلىرى، زىلۋا قامىتى قىزىل قاشقا تۇرنىنى ناھايىتى چەبدەس، چاققان كۆرسىتىدۇ.

قىزىل لەيلەك

قىزىل لەيلەك يەنە «فلامىنگو قۇشى» دەپمۇ ئاتىلىدۇ. كۆپىيىش مەزگىلىدە پۇتۇن پەيلىرى قىزىل رەڭگە كىرىدۇ. ئۇلار توپلىشىپ ياشايدۇ. سانى نەچچە ئۇن مىڭغا ھەتتا نەچچە مىليونغا يېتىدۇ. بىر قىزىل لەيلەك ئۇچۇپ ئاسمانغا ئۇرلىسە بىرىنىڭ كەينىدىن بىرى ئۇچۇپ ھەممىسى ئاسمانغا كۆتۈرىلىدۇ.

قىزىل قاشقا تۇرنا نېمە ئۈچۈن يەنە پەرىشتە تۇرنا دېيىلىدۇ؟

قەدىمكىلەر قىزىل قاشقا تۇرنىنى پەرىشتىلەرگە ھەمراھ، نۇرغۇن پەرىشتىلەرنىڭ قوندىقى دەپ قارايدۇ، شۇڭا ئۇنى پەرىشتە تۇرنا دەپمۇ ئاتايدۇ. قىزىل قاشقا تۇرنا 50 نەچچە ياشقىچە ياشايدۇ. كىشىلەر دائىم «تۇرنا ئۆمرى»، «تۇرنا يېشى» دېگەن سۆزلەر ئارقىلىق «ئۇزۇن ئۆمۈر» دېگەن مەنىنى ئىپادىلەيدۇ.

ئاق قۇتان

ئاق قۇتانمۇ تېنى زىلۋا، ئۇچقاندا باش-بويىنى ۋە ئىككى پۇتىنى دائىم بىر تۈز سىزىق شەكلىدە ئۇزارتىۋالىدۇ. توپلىشىپ ياشايدىغان ياخشى كۆرىدۇ، كۆپىنچە مەزگىلدە بىر-ئىككى ئەندىن ئىككى تال تاجسىمان پەي، دۆمبە ۋە كۆكرىكىدىن پاخماق پەيلەر ئۆسۈپ چىقىدۇ.

ئاق لەيلەك

ئاق لەيلەكنىڭ پۇتى ناھايىتى ئۇزۇن، قانىتى ناھايىتى چوڭ، ئۇچسا يېنىك، ئەپچىل ئۇچىدۇ. ئۇلار شىمال تەرەپلەردە كۆپىنچە نەسىل قالدۇرىدۇ. قىشتا جەنۇبتىكى ئىللىق جايلاردا قىشلايدۇ، ھەر يىلى قىش پەسلىدە مەملىكتىمىزدىكى پويىڭ كۆلىگە نۇرغۇنلىغان ئاق لەيلەكلەر ماكانلىشىدۇ. پويىڭ كۆلى دۇنياغا مەشھۇر ئاق لەيلەك قوغداش رايونى ھېسابلىنىدۇ.

بىلىق تۇتىۋالغان ئاق قۇتان تېرىلا ئاسمانغا كۆتۈرۈلىدى.

قارا لەيلەك

قارا لەيلەك دائىم تېنىز سۇدا قانىتى ئالدىغا كۈنلۈكتەك كېرىپ سۈ يۈزىگە سايە چۈشۈرۈپ تۇرىۋالىدۇ. ئۇششاق بىلىق ۋە راكلار تاشمىكىن دەپ ئۇزلۇكسىزلا ئۈزۈپ كېلىدۇ. نەتىجىدە قارا لەيلەككە يەم بولىدۇ.

ئاق لەيلەك كۈندۈزى كۆل، دەريا، ۋە سۇلۇق ئېتىزلاردا يېمەكلىك تېپىپ يەيدۇ، كېچىسى دەرەخ شاخلىرىدا ئارام ئالىدۇ.

بىلىق، راكلارنىڭ ئۆزلۈكسىز قاچقانغا چۈشۈشىنى كۈتۈپ تۇرىدۇ.

ئۇقار

ئۇقار يېتىلگەندە تۇمشۇقى خۇددى باربىتقا ئوخشاش ياپىلاق بولىدۇ. تۇمشۇقىنى تېنىز سۈغا تىقىپ ئوك-سولغا تەۋرىتىش ئارقىلىق سۇ ئوتلىرىنى، كىچىك راك ۋە ھاشارات قاتارلىقلارنى تېپىپ يەيدۇ.

قىزىل قاشقا تۇرۇشنىڭ چۈچىسى تۇخۇمدىن چىقىپلا ماكالايدۇ، نەچچە كۈندىن كېيىن ئاتا-ئانىسىغا ئەگىشىپ يېمەكلىك ئىزدەيدۇ.

ئۇقار سۈدىن بىر ھاشاراتنى تۇتىۋالدى.

دېڭىز قۇشلىرى

دېڭىز - ئوكيانلاردا ياشايدىغان قۇشلار ئۇۋۇسىنى كىچىك ئاراللارغا ياكى قىرغاقتىكى يالارغا ياسايدۇ. ئومۇمەن توپلىشىپ ئۇچىدۇ، بېلىق تۇتۇپ يەيدۇ. بەزى چوڭ تېپتىكى دېڭىز قۇشلىرى كىچىك قۇشلارغا ھۇجۇم قىلىپ، ئۇلارنىڭ يېمەكلىكىنى ياكى بالىلىرىنى بۇلاپ كېتىدۇ.

قارلىغاچسىمان چايكا بېلىقنى تۇتىۋالغاندىن كېيىن، قانات قېقىپ ئاسمانغا كۆتۈرىلىدۇ.

تۇمشۇقىنىڭ ئۇچىدا ئىلمىكى بار، بۇرۇن تۆشۈكى نەيچىسىمان

ئالباتروس قۇشى (بورانقۇش)

دۇنيادا 13 خىل ئالباتروس قۇشى بولۇپ، كۆپ قىسمى جەنۇبىي قۇتۇپقا يېقىن دېڭىز رايونلىرىدا ياشايدۇ. ئۇلار چوڭ قۇرۇقلۇقتىن يىراق ئاراللاردا نەسىل قالدۇرۇپ كۆپىيىدۇ. ھەر نۆۋەتتە بىرلا تۇخۇم تۇغىدۇ، چوجىسىنىڭ تۇخۇمدىن چىقىش ۋاقتى 80 كۈنگە سوزۇلىدۇ، چوجىسى تۇخۇمدىن چىقىپ 40 نەچچە كۈندىن كېيىنلا ئاندىن ئۇچۇشنى ئۆگىنىشكە باشلايدۇ.

ئالباتروس قۇشى كۆپەيىش پەسلىدىن باشقا ۋاقىتلاردا ھەرگىز يەرگە قونمايدۇ، كۈنبويى دېڭىزدا پەرۋاز قىلىپ يۈرىدۇ.

ئالباتروس قۇشى ئەڭ چوڭ دېڭىز قۇشى ھېسابلىنىدۇ.

ئىككى قانىتىنى يېيىپ دېڭىزدىكى كۈچلۈك شامالنىڭ يار دىمىدە قانات قاقماي نەچچە سائەتقىچە لەيلىيەلەيدۇ.

ئۇغرى چايكا بىر چوجىنى ئوغرىلاپ قاچتى

چايكا

چايكىنىڭ پەنجىلىرى ئارىسىدا ئۈزگۈچى پەردىلىرى بولغاچقا دېڭىز يۈزىدە ئۈزۈشكە ماھىر، قاناتلىرى ھەم ئۇزۇن ھەم ئۆچلۈق. دېڭىز ئاسمىدا ئۇزۇن ۋاقىت لەيلىيەلەيدۇ. ئەڭ كۆپ ئۇچرايدىغان چايكىلار قىزىل تۇمشۇق چايكا، ئاق چايكا ۋە قارلىغاچسىمان چايكىلاردىن ئىبارەت.

ئۇزۇن قاناتلىرى پەسكە لەيلەپ ئۆچۈشقا بەكمۇ ماس كېلىدۇ.

چايكا قىرغاقتىكى تىك، يارلارغا ئۇۋا سېلىشنى ياخشى كۆرىدۇ.

تۇخۇمدىن يېڭى چىققان ئالباتروس قۇشى چوجىسى ئۆچالمايدۇ، ئۇۋۇسىدا ئاتا-ئانىسىنىڭ بېقىشىنى كۈتىدۇ.

قارلىغاچسىمان چايكىنىڭ يېمەكلىك تۇزۇشى

CB :جاۋاب

ئاق قورساق سۇلا قۇشى

ئاق قورساق سۇلا قۇشى تىنچ ئوكيانىنىڭ تروپىك بەلۋاغ رايونلىرىدا ياشايدۇ. دېڭىز يۈزىدە دائىم توپلىشىپ يەس ئۈچۈپ، يىمەكلىك ئىزدەيدۇ. بېلىق توپىنى بايقاپ قالسا سۇغا شۇڭغۇپ كىرىپ بېلىقنى چىشلىۋالغاندىن كېيىن، سۇ يۈزىگە چىقىپ يۇتۇۋېتىدۇ.

ئاق قورساق سۇلا قۇشلىرى ھەر كۈنى كەچتە ئارالغا قايتىدۇ، شۇڭا بېلىقچىلار دېڭىزدا بېلىق تۇتۇپ قايتقاندا ئاق قورساق سۇلا قۇشىنى يول باشلىغۇچى قىلىدۇ. بېلىقچىلار ئاق قورساق سۇلا قۇشىدىن سۆيۈنۈپ، ئۇنى «يول باشلىغۇچى قۇش» دەپمۇ ئاتايدۇ.

توپ-توپ چايكىلار دېڭىز يۈزىدە ئايلىنىپ ئۈچۈپ بېلىق، راك ۋە باشقا سۇ جانلىقلىرىنى تۇتۇپ يەيدۇ، بەزىلىرى يەنە باشقا دېڭىز قۇشلىرىنىڭ تۇخۇملىرى ۋە چۈجىلىرىنى بۇلاپ يەيدۇ. چايكىلار دۈشمىنىنىڭ ھۇجۇمىغا ئۇچرىغاندا بىرلىكتە ئاسمانغا كۆتۈرۈلۈپ دۈشمىنىنى مايماقلىرى بىلەن «بومبارداسمان» قىلىدۇ.

ئاق چايكا

قارا، مەن نېمە دېگەن قالتىس، ماڭا ياتلىق بولغىن بولامدۇ؟!

فرېگات قۇشى باشقا قۇشنىڭ ئاغزىدىكى بېلىقنى كۆرۈپ قالدى.

فرېگات قۇشى

فرېگات قۇشىنىڭ چوڭلىقى چوڭ-قاتار قانىتى قۇيرۇقلىرى ئۇزۇن. بەدىنى يېنىك، ئۈچۈش سۈرئىتى ناھايىتى تېز، گەرچە ئۇزۇن بېلىق تۇتالىسىمۇ لېكىن دائىم چايكا، ئاق قورساق سۇلا قۇشى قاتارلىق كىچىكرەك دېڭىز قۇشلىرىغا ھۇجۇم قىلىپ، ئۇلارنىڭ ئاغزىدىكى يىمەكلىكلىرىنى تارتىۋالىدۇ.

ئەركەك فرېگات قۇشلىرى چىشى قۇشنى جەلپ قىلىش ئۈچۈن پۇتۇن كۈچى بىلەن ھاۋانى سۈمۈرۈپ بوغۇزىنى چوڭ قىزىل شارەك كۆپتۈرۈۋېلىپ، ئىككى تەرەپكە يۆلاگىشىتىدۇ، ئاندىن ھاۋانى بىر قويۇپ بېرىپ «باق» قىلغان ئاۋاز چىقىرىدۇ.

چايكىلار نېمە ئۈچۈن كېتىۋاتقان پاراخوتلارنىڭ كەينىدىن ئەگىشىپ ئۇچىدۇ؟

A. پاراخوتلارغا ئۇۋا سېلىش ئۈچۈن
B. پاراخوتلار ماگىغاندا شەكىللەنگەن ئۆرلەش ھاۋا ئېقىمىغا ئەگىشىپ ئۈچىسا كۈچى خورىمايدۇ
C. پاراخوت چاقپىلىكىگە سوقۇلۇپ ھوشىدىن كەتكەن بېلىقلارنىڭ سۈدىن لەيلەپ چىقىشىنى كۈتىدۇ

قوگۇر پوكانلىق كاككۇك

سەرق زوستېروپس قۇشى

قىزىل تاجلىق چۈمچۇق

ئورمان قۇشلىرى

ئورمانلار نۇرغۇنلىغان قۇشلارنىڭ ماكانى. ئورمانلىقلاردا ياشايدىغان قۇشلار ئۆسۈملۈكلەرنىڭ مېۋىلىرى ۋە ئۇرۇقلىرىنى يېگەندىن باشقا زور كۆپچىلىكى زىيانداش هاشاراتلارنى تۇتۇپ يەپ، ئىنسانلارغا يارەملىشىپ ئورمانلارنى ئاسرايدۇ.

كاككۇك

كاككۇك باهاردا سايراشنى ياخشى كۆرىدۇ. چوڭ كاككۇكلار ئۇدا يېرىم سائەتتىن ئارتۇق سايرىيالايدۇ. تۆت تاۋۇشلۇق كاككۇكنىڭ سايرىشى تۇن بويى توختىمايدۇ. ئۇلارنىڭ ئاۋازى يىراقلارغىچە تارقىلىدۇ. بىر كىلومېتر يىراقلىقتا تۇرۇپمۇ ئاڭلىغىلى بولىدۇ.

باققان ئاتا-ئانىسى بولغان غورۇلاي كاككۇك بالىسىنى باقماقتا.

نۇرغۇن كاككۇكلار ئۆزىلىرى ئۇۋا ياسىماي تۇخۇمىنى باشقا قۇشلارنىڭ چاڭگىسىغا تۇغۇپ قويىدۇ. باشقا قۇشلار يارەملىشىپ ئۇنىڭ تۇخۇمىنى باسىدۇ ۋە تۇخۇمدىن چىققان چۈجىلىرىنى باقىدۇ. بۇنداق هادىسە «چاڭگا پارازىتلىقى» دېيىلىدۇ.

A. كاككۇك باشقا قۇشنىڭ تۇخۇملىرىنى تاشلۇۋېتىپ، ئۆز تۇخۇمىنى تۇغىدۇ.

B. باققان ئاتا-ئانىسىنىڭ پەرۋىشى بىلەن كاككۇك بالىسى چوڭىيىپ ئۇۋۇغا كەپلىشىپ قالىدۇ.

كاككۇك چۈجىسىنى بېقىش

كاككۇك چۈجىسى پارازىت ياشاۋاتقان ئۇۋىدا باشقا قۇش چۈجىلىرىدىن بۇرۇن تۇخۇمدىن چىقىدۇ. ئۇ تېخى كۆزى ئېچىلماي تۇرۇپلا ئۇۋا ئىگىسىنىڭ تۇخۇملىرى ۋە تۇخۇمدىن چىققان چۈجىلىرىنى ئۇۋىدىن تاشلۇۋېتىدۇ. شۇڭا ئۇنىڭ «بېقۋالغان ئاتا-ئانىسى» ئاشۇ كاككۇك چۈجىسىنلا باقىدۇ. كاككۇك چۈجىسى چوڭ بولغاندىن كېيىن ئۇچۇپ كېتىۋېرىدۇ. باققان ئاتا-ئانىسىنىڭ مېهرى - شەپقىتىگە رەھمەت ئېيتىشنىمۇ بىلمەيدۇ.

بۇ تۆت رەسىمنى رەت تەرتىپى بويىچە تىزىڭ

C. كاككۇك بالىسى تۇخۇمدىن چىقىپلا ئاتا-ئانىسى يوق ۋاقتىتتىن پايدىلىنىپ ئۇۋىدىكى تۇخۇملارنى ئىتتىرىپ چىقىرىۋېتىدۇ.

D. كاككۇك بالىسىنىڭ بويى چوڭىيىپ كەتكەچكە باققان ئاتا-ئانىسى ئىلاجسىز كاككۇك بالىسىنىڭ بەدىنىگە قونۇپ تۇرۇپ ئوزۇقلاندۇرىدۇ.

جاۋاب: DBCA

كۆلرەڭ سېغىزخان

باھارنىڭ ئاخىرقى مەزگىللىرىدىكى كۆپىيىش مەزگىلىدە كۆلرەڭ سېغىزخانلار زور مىقداردىكى ئورمان زىياندىش ھاشاراتلىرىنى تۇتۇپ يەيدۇ. ئۇلار يەنە باشقا قۇشلار يېيىشكە پېتىنالمايدىغان قارىغاي، پەرۋانىسىمۇ يەيدۇ. شۇڭا قارىغاينىڭ تەبئىي قاراۋۇلى ھېسابلىنىدۇ. مەملىكىتىمىزنىڭ نۇرغۇن جايلىرىدىكى ئورمانچىلىق مەيدانلىرى سېغىزخانىنى كۆپلەپ كۆپەيتىپ ئورمانلارغا قويۇپ بەرمەكتە.

كۆلرەڭ سېغىزخان

تۆمۇر تۇمشۇقنىڭ پۈت بارماقلىرىنىڭ ئىككىسى ئالدىغا، ئىككىسى كەينىگە قارايدۇ.

تۆمۇر تۇمشۇق دەرەخ غولىدا مەھكەم تۇرۇپلىپ تۇمشۇقى بىلەن دەرەخ غولىنى كۆچەپ چوقۇيدۇ.

ئانىسى قۇرت تۇتۇپ كەلدى

تۆمۇر تۇمشۇق

دۇنيادا 270 خىل تۆمۇر تۇمشۇق بولۇپ، كۆپ قىسمى ئورمانلاردا ياشايدۇ. ئۇلار دەرەخ قوۋزىقى ئاستىدىكى زىياندىش ھاشاراتلارنى يەيدۇ. شۇڭا «ئورمان دوختۇرى» دەپ نام ئالغان. تۆمۇر تۇمشۇقنىڭ تۇمشۇقى ئىسكىنگە ئوخشاش دەرەخ قوۋزىقىنى قېزىپ قۇرتلارنى تۇتىدۇ. تىلى ئۇزۇن ئىلمەككە ئوخشاش بولۇپ، قېزىلغان دەرەخ كامىرىغا تىقىپ قۇرتنى ئېلىپ يەيدۇ.

تۆمۇر تۇمشۇقنىڭ قۇيرۇق پەيلىرى قاتتىق ھەم ئېلاستىكلىققا ئىگە. خۇددى ئۇچىنچى پۇتىدەك دەرەخ غولىغا مەھكەم تىرىلىپ تۇرىدۇ.

تۆمۇر تۇمشۇق دەرەخ غولىغا كامار كولاپ ماكانلىشىدۇ، ياغاچ ئۇۋاقلىرىنى ئۆزىگە كېلىپ كامارنىڭ تېگىگە يېيىپ تۇيىنى «بېزەيدۇ». چىشى تۆمۇر تۇمشۇق ھەر قېتىمدا 2~8 دانە تۇخۇم تۇغىدۇ. تۆمۇر تۇمشۇق بالىلىرى تۇخۇمدىن چىققاندىن كېيىن ئانا تۆمۇر تۇمشۇق قۇرتلارنى تۇتۇپ كېلىپ بالىلىرىنى باقىدۇ. ھەم بالىلىرىنىڭ مايىقىنى ئۆز ۋاقتىدا تازىلاپ سىرتقا تاشلۇۋېتىدۇ.

سوپىسوپىياك

سوپىسوپىياك قۇشلار دۇنياسىدىكى مەشھۇر «ناخشىچى» بولۇپ، كۆپىيىش مەزگىلىدە ئەركەك سوپىسوپىياك ناھايىتى يېقىملىق سايراپ، چىشى سوپىسوپىياكنى ئۆزىگە جەلپ قىلىدۇ. سوپىسوپىياك بىر خىل پەسىل قۇشى، يازدا مەملىكىتىمىزدە ياشاپ نەسىل قالدۇرىدۇ، قىشتا بولسا شەرقىي جەنۇبىي ئاسىياغا بېرىپ قىشلايدۇ.

سوپىسوپىياك ئېگىز دەرەخ شاخلىرىغا ئۇۋا سېلىشنى ياخشى كۆرىدۇ.

غورۇلاي ئولجىدىن ئالدىرىماي بەھرىلىنىش ئۈچۈن ئۇنى دەرەخ پۇتىقىغا ئېلىپ قويىدۇ.

غورۇلاينىڭ ئولجىنى شاختا ئېلىپ قويۇشى

غورۇلايلار ئورمان ياقىلىرى ۋە شالاڭ دەرەخزارلىقلاردا ياشايدۇ. دائىم كېگىز شاخلارغا قونۇۋېلىپ چىرقىراق ئاۋازدا سايرايدۇ. ئۇلار چاشقان، پاقا ۋە بەر بېغىرلىغۇچىلارنى يېيىشنى ياخشى كۆرىدۇ. ھەمدە تۇتۇۋالغان ئولجىسىنى دەرەخنىڭ شاخ-تېكەنلىرىگە ئېلىپ قويىدۇ.

شاتۇتىنىڭ تىل ئۆگىنىشى

شاتۇتى ئەقىللىق، چىرايلىق بولۇپ، مەشھۇر ئەرمەك قۇش هېسابلىنىدۇ. كۆندۈرۈلگەندىن كېيىن قول ئېلىشىش(سالاملىشىش)، تەزىم قىلىش قاتارلىق هەرىكەتلەرنى قىلالايدۇ. ئۇزۇن مۇددەت ئىنسانلار بىلەن بىللە ياشىغان شاتۇتىلار ئادەمنى دوراپ سۆزلىيەلەيدۇ.

كەركىدان قۇشنىڭ چوڭ تۇمشۇقى

كەركىدان قۇشنىڭ تۇمشۇقى هەم يوغان هەم ئۇزۇن، ئۈستىدە قاپارتما بار بولۇپ، قارىماققا ناهايىتى ئېغىردەك كۆرۈنىدۇ، ئەمەلىيەتتە بولۇپمۇ يېنىك. كەركىدان قۇش نەرسە يېگەندە يېمەكلىكنى يۇقىرىغا تاشلاپ چۈشۈۋاتقاندا چاققانلىق بىلەن چىشلىۋېلىپ يۇتۇۋېتىدۇ.

تروپىك بەلۋاغ قۇشلىرى

تروپىك بەلۋاغ ئورمانلىرىدا نۇرغۇن تۈردىكى قۇشلار ياشايدۇ. ئۇلارنىڭ تۇمشۇقلىرى قاتتىق، پەنجە تىرناقلىرى ئەپچىل بولۇپ، دەرەخزارلىق ئىچىدە ئەركىن ـ ئازادە ئۇچۇپ يۈرەلەيدۇ. هاشارات ۋە ئۆسۈملۈكلەرنىڭ يۇمران يوپۇرماقلىرىنى، ئۇرۇق ۋە مېۋىلىرىنى يەيدۇ.

هەرەقۇش (بىر تۈرى توغرام)

هەرەقۇش دۇنيادىكى ئەڭ كىچىك قۇش، بەدەن تېمپېراتۇرىسىنى ساقلاش ئۈچۈن ناهايىتى كۆپ مىقداردىكى گۈل شىرنىسىنى شوراپ ئوزۇقلىنىشقا توغرا كېلىدۇ. هەرەقۇش هەر كۈنى گۈللەر ئارىسىدا ئۇچۇپ يۈرۈپ گۈل شىرنىسى سۈمۈرگەندىن باشقا، يەنە ئۆسۈملۈكلەرنىڭ گۈل چېڭى تارقىتىشىغا ياردەملىشىدۇ.

هەرەقۇش گۈل شىرنىسىنى قانداق يەيدۇ؟

هەرەقۇشنىڭ تۇمشۇقى هەم ئىنچىكە هەم ئۇزۇن، خۇددى سۈمۈرۈش نەيچىسىگە ئوخشايدۇ. لېكىن ئۇ شىرنىنى تۇمشۇقى بىلەن شورىماي بەلكى ئۇزىراپ ـ قىسقىرالايدىغان ئۇزۇن تىلىنى گۈلنىڭ مەركىزىگە تىقىپ شىرنىنى يالاپ يەيدۇ.

هەرەقۇش ئۇچقاندا هەسەل هەرىسىگە ئوخشاش غۇڭغۇلدىغان ئاۋاز چىقىرىدۇ. ئالدىغىمۇ، ئارقىغىمۇ ئۇچالايدۇ. شۇنداقلا يەنە تىك ئۇچار ئايروپىلانغا ئوخشاش هاۋادا ئېسىلىپ تۇرالايدۇ.

توزنىڭ قۇيرۇقىنى يېيىشى

باھار مەزگىللىرىدە ئەركەك توز قۇيرۇقىدىكى پەيلىرىنى خۇددى يەلپۈگۈچتەك تولۇق يايىدۇ. ھەمدە قۇيرۇقىنى تىترىتىپ ئۇزۇنىڭ گۈزەللىكىنى كۆز-كۆز قىلىپ، چىشىنى جەلپ قىلىدۇ. ئەڭ چوڭ ئەركەك توزنىڭ ئۇزۇنلۇقى 2 مېتردىن ئاشىدۇ. بۇنىڭ ئىچىدە قۇيرۇقلا 1.5 مېتر كېلىدۇ.

چىرايلىق، رەڭدار قۇيرۇقى خۇددى مېتالدەك يالتىراپ تۇرىدۇ.

تروپىك بەلۋاغ ئورمانلىقىدىكى قۇشلارنىڭ تولىسىنىڭ پەيلىرى چىرايلىق بولىدۇ. ئەركەك قۇشنىڭ پەيلىرى چىشىنى جەلپ قىلىش ئۈچۈن تېخىمۇ چىرايلىق، رەڭدار بولىدۇ.

چىشى توزنىڭ پەيلىرىنىڭ رەڭگى تۈتۈقراق بولۇپ، تۇخۇم باسقاندا قوغدىنىش رولىنى ئويناىدۇ.

ئەركەك توز گۈزەل پەيلىرىنى يېيىپ، چىشى توزغا مۇھەببەت ئىزھار قىلىدۇ.

قارلىغاچ

قارلىغاچ لاي ۋە ئوت-چۆپلەرنى چىشلەپ كېلىپ لەمپلەرنىڭ ئاستىغا ئۇۋا ياسايدۇ، بالىلىرىنى ئۇۋۇلىسىغا كىرىپ-چىقىپ ئالدىراش باقىدۇ. ئۇيۇنىڭ ئىگىسى بىلەن قوشنا بولۇپ ئىناق ئۇتتىدۇ، كۆز كۆنلىرى بالىلىرىنى ئەگەشتۈرۈپ جەنۇبتىكى ئىللىق جايلارغا ئۇچۇپ كېتىدۇ.

قارلىغاچنىڭ ئېچىلغان ئېغىزى ھاشارات تۇتۇش تورىغىلا ئوخشايدۇ. ئۇچقان چاغدا ئۇششاق ھاشاراتلار ئۆزلۈكسىزلا «تور»غا چۈشىدۇ.

ئۇۋىدىكى قارلىغاچ بالىلىرى ئانىسىنىڭ قايتىپ كېلىپ يېمەكلىك بېرىشىنى كۈتمەكتە.

قارلىغاچنىڭ قۇيرۇقى قايچىغا ئوخشايدۇ.

قورسىقى ئاپئاق

قارا قاناتلىرى ھەم ئۈچلۈق ھەم ئۇزۇن.

ئىنسانلارغا قوشنا قۇشلار

ئادەملەر ئولتۇراقلاشقان جايلاردا يەنە بىرقىسىم قۇشلارمۇ ئۇۋا-چاتقىلارنى ياساپ ئولتۇراقلىشىدۇ. بۇ قۇشلارنىڭ ئىچىدە بەزىلىرى يىل بويى بۇ يەردىن ئايرىلالمايدۇ، كىشىلەر ئۆلارنى كۆچمەس قۇشلار دەپ ئاتايدۇ، مەسىلەن، قۇشقاچ، سېغىزخان ۋە قاغا: بەزىلىرى بىر يىلنىڭ باھار ۋە ياز پەسىللىرىدە شىمال تەرەپلەردە، كۆز ۋە قىش پەسىللىرىدە جەنۇب تەرەپلەردە ياشايدۇ، ئادەملەر ئۆلارنى پەسىل قۇشلىرى دەپ ئاتايدۇ، مەسىلەن، قارلىغاچ ۋە كاككۇك.

لەمپىدىكى كەپتەرلەر

كەپتەر

كەپتەرنىڭ ئەستە ساقلاش ئىقتىدارى ئىنتايىن ياخشى، ئەزەلدىن يۇنلىشتىن ئازمايدۇ. ئۇۋۇسىدىن ئايرىلىپ ئۇزۇن ۋاقىت يىراقلارغا ئۇچۇپ كەتسىمۇ يەنىلا ئۆز ئۇيىنى تاپالايدۇ. كەپتەرلەرمەيدانغا ئوخشاش كەك-ئوچۇق جايلارغا يىغىلىپ دانلاشنى، ئويناشنى ياخشى كۆرىدۇ. ئىنسانلار بىلەن ئىناق ئۇتتىدۇ.

جاۋاب: DBA

سېغىزخان

سېغىزخانىڭ قۇيرۇقى ئۇزۇن بولۇپ، ئۇچقاندا لېنتىدەك كۆرۈنىدۇ. ئۇ دائىم «چاق - چاق» قىلىپ سايرايدۇ. كىشىلەر ئۇنى ناھايىتى ياخشى كۆرىدۇ. ئۇنى قوتلۇق قۇش دەپ قارايدۇ. سېغىزخان ئېگىز دەرەخلەرگە چاڭگا سالىدۇ. ئۇرۇق، مېۋە، ھاشارات قاتارلىقلارنى يەيدۇ. بەزىدە ھايۋانلارنىڭ تاپلىرىنىمۇ يەيدۇ.

قۇشقاچ

قۇشقاچ يېزا - كەنتلەر ۋە شەھەر - بازارلارغا ئوخشاش ئىنسانلار پائالىيەت قىلىدىغان جايلاردا ماكان تۇتۇشنى ياخشى كۆرىدۇ. ئۇلار لەمپە ئاستىلىرىغا، دەرەخ كاماراللىرىغا ئۇۋا ياسايدۇ ياكى دەرەخ شاخلىرىغا چاڭگا تىزىدۇ. دانلارنى ۋە ئوت - چۆپ ئۇرۇقلىرىنى يەيدۇ. ئەتىيازدا باللىرىنى ھاشاراتلار بىلەن باقىدۇ.

سېغىزخان دەرەخلەرگە قونغاندا قۇيرۇقى ئېگىز - پەس لەپەڭشىپ تۇرىدۇ.

قۇشقاچنىڭ تۈمشۈقى ھەم قىسقا ھەم توم، خۇددى كونۇسقا ئوخشايدۇ. ئۆسۈملۈك ئۇرۇقلىرىنى چوقۇپ يېيىشكە ماسلاشقان.

قۇشقاچنىڭ ئۇزۇنلۇقى تەخمىنەن 14 سانتىمېتر كېلىدۇ.

قاغىنىڭ تۈمشۈقى قاتتىق ۋە كۈچلۈك.

قاغا

قاغا ھەرقانداق مۇھىتتا ياشاۋېرىدۇ. شۇڭا دۇنيانىڭ ھەممە يېرىدە ئۇلارنى ئۇچراتقىلى بولىدۇ. قاغا ئىنتايىن ئەقىللىق، چوڭ دەرەخلەرگە چاڭگا سالىدۇ. پارقىراق نەرسىلەرگە ئامراق. بەزىدە ھايۋان تاپلىرىنى يەيدۇ. ئۇلار ئىنسانلارنىڭ ياخشى دوستى بولۇپ، كۆپ مىقداردىكى زىياندىن ھاشاراتلارنى يوقىتالايدۇ.

قاغىلار ئېگىز دەرەخلەرگە توپلىشىۋېلىشقا ئامراق، «قاق، قاق» قىلغان ئاۋازى سەل بوغۇقراق چىقىدۇ.

ۋاي! مېنىڭ ئۇزۇكۇم!

A. يالتىراق نەرسىلەرنى يىغىش

B. باشقا قۇشلارنىڭ تۇخۇملىرى ۋە چاڭگىسىغا ھۆجۇم قىلىش

C. «ۋاق، ۋاق» ۋارقىراش

قايسى ئىشلارنى سېغىزخان قىلىدۇ؟

D. چوڭ بولغاندىن كېيىن بىر پارچە زېمىن ئىگىلەپ ئۆمۈر بويى ياشاش

هاشاراتلار

هاشاراتلار دنيوزاۋرلاردىنمۇ قەدىمىي جانلىق بولۇپ، دېڭىز - ئوكيانلاردىن باشقا يەرشارىنىڭ ھەممە جايىدا ياشايدۇ. تېنى كىچىك، ئۇزۇقلىنىش مىقدارى ئاز، مۇھىتقا بولغان تەلىپى تۆۋەن، كۆپەيمىشى تېز، تۇرى ۋە سانى ناھايىتى كۆپ بولۇپ، ھايۋاناتلار دۇنياسىدىكى ھاياتى كۈچى ئەڭ زور بىر جەمەت ھېسابلىنىدۇ.

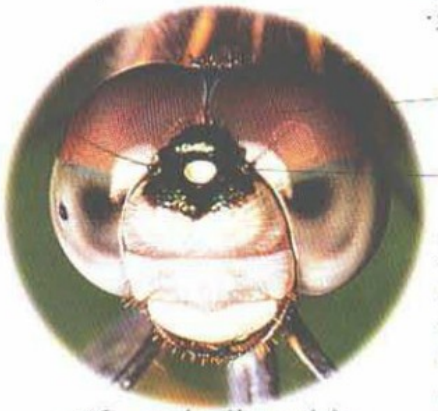
ئۇزۇن مۇڭگۈزلۈك قوڭغۇزنىڭ بۇغا مۇڭگۈزىسىمان ئانتېننىسى بار.

قارا چېكەتكىنىڭ ئانتېننىسى قامچىغا ئوخشايدۇ.

كېپىنەكنىڭ ئانتېننىسى توقماقتا ئوخشايدۇ.

ئانتېننا خۇددى تەكشۈرۈش ئەسۋابىغا ئوخشاش پۈراق ۋە تەۋرىنىشنى سېزەلەيدۇ.

مۈرەككەپ كۆز

ئاددىي كۆز

يىگناغۇچنىڭ ئاددىي كۆزى ۋە مۈرەككەپ كۆزى

چۈۋىنىڭ ئېغىز ئاپپاراتى كىچىك توزان سۈمۈرگۈچكە ئوخشاش بولۇپ، شۇ ئارقىلىق سۈيۇق يېمەكلىكنى سۈمۈرۈپ ئوزۇقلىنىدۇ.

خارتۇملۇق قوڭغۇزنىڭ ئانتېننىسى

تېنىنىڭ سىرتقى يۈزىدىكى قاتتىق قاسىرىقى ئۈنۈمنىڭ ئىسكىلىتى ھېسابلىنىدۇ.

ئېغىز ئاپپاراتى

ھاشاراتلارنىڭ ئېغىزى ناھايىتى ئۇزۇنچە بولۇپ، شەكلى خىلمۇخىل، لېكىن ھەممىسىنىڭ ئۈستۈنكى كالپۇكى، بىر جۈپ چوڭ ئېڭىكى، بىر جۈپ كىچىك ئېڭىكى ۋە ئاستىنقى كالپۇكى بولىدۇ. ئادەتتە ئېغىز ئاپپاراتى دېيىلىدۇ.

ئالدى قانىتى قاتمىقا ھەم قاتتىق ھەم قېلىن بولۇپ، روشەن قانات تومۇرلىرى يوق، غىلاپ قانات دەپ ئاتىلىدۇ.

پاشىنىڭ ئېغىز ئاپپاراتى شىپىرىسقا ئوخشايدۇ.

ياچۇەكنىڭ ئېغىز ئاپپاراتى يېمەكلىكنى چاينىاپ ئېزەلەيدۇ.

كېپىنەكنىڭ ئېغىز ئاپپاراتى ئەگرى نەيچە شەكلىدە بولۇپ، نەرسە يېگەندە ئۇزىراپ سۈمۈرۈش نەيچىسىگە ئوخشاپ قالىدۇ، ئىشلەتمىگەندە يەنە يۆگىلىپ قالىدۇ.

سۈزۈك پەردە قانات

نۇرغۇنلىغان ئۇششاق تەگمىچىلىرى بولغان تەگمە قانات

قاناتتىكى سىزىقلار قانات تومۇرلىرى دېيىلىدۇ.

كەينى قانىتى بىر قەۋەت نېپىز پەردىگە ئوخشايدۇ، ئاز ساندا قانات تومۇرلىرى بولىدۇ.

هاشاراتلارنى ئاسراش

ئورمانلاردىكى دەرەخلەرنىڭ كۆپلەپ كېسىلىشىگە ئەگىشىپ هاشاراتلارنىڭ ئېكولوگىيىلىك مۇھىتى بۇزغۇنچىلىققا ئۇچرىدى. يەنە تېخى ئىنسانلار بەزى هاشاراتلارنى كۆپلەپ ئۇلتۇردى ۋە ئەتكەس قىلىپ ساتتى. نەتىجىدە ئۇلارنىڭ سانى شددەت بىلەن ئازىيىپ بىزنىڭ قوغدىشىمىزغا ئېھتىياجلىق بولۇپ قالدى.

جۇڭخۇا قارا چېكەتكىسى مەملىكىتىمىزنىڭ بىرىنچى دەرىجىلىك قوغدىلىدىغان هاشارىتى

ياۋروپانىڭ ئاپوللو پارناسسىئۇس كېپىنكى «نەسلى قۇرۇش خەۋپىگە دۇچ كەلگەن ياۋايى هايۋان-ئۆسۈملۈك تۈرلىرى خەلقئارا سودا ئەھدىنامىسى» تىزىملىكىگە ئېلىنىپ بالدۇر كىرگۈزۈلگەن هاشارات.

هاشاراتلارنىڭ تولۇقسىز هالەت ئۆزگەرتىش هايات‌لىق جەريانىدا تۇخۇم، لىچىنكا ۋە پېتىلگەن هاشاراتتىن ئىبارەت ئۈچ باسقۇچ بولىدۇ. يېگىناغۇچنىڭ ئۈچ باسقۇچى بۇنىڭغا تىپىك مىسال بولالايدۇ.

تۇخۇم تۇغۇش

لىچىنكا

پېتىلگەن هاشاراتقا ئايلىنىش

هالەت ئۆزگەرتىش

هاشاراتلارنىڭ تېنى ئۆسۈش جەريانىدا ئۆزلۈكسىز ئۆزگىرىشلەردىن كېيىنلا ئاندىن تۇخۇم هالىتىدىن پېتىلگەن هاشاراتقا ئايلىنالايدۇ. بۇ جەريان هالەت ئۆزگەرتىش دېيىلىدۇ. هالەت ئۆزگەرتىش — تولۇق هالەت ئۆزگەرتىش ۋە تولۇقسىز هالەت ئۆزگەرتىشتىن ئىبارەت ئىككى خىل بولىدۇ.

پېتىلگەن هاشارات

تۇخۇم

لىچىنكا

قورچاق

هاشاراتنىڭ تولۇق هالەت ئۆزگەرتىش هايات‌لىق جەريانىدا تۇخۇم، لىچىنكا، قورچاق ۋە پېتىلگەن هاشاراتتىن ئىبارەت تۆت باسقۇچ بولىدۇ. كېپىنەكنىڭ پېتىلىش باسقۇچى ۋەكىللىك خاراكتېرگە ئىگە.

ئالتە پۇت

هاشاراتلارنىڭ ئەڭ روشەن بەدەن ئالاھىدىلىكى ئۇلاردا ئالدى، ئوتتۇرا، كەينى دەپ ئۈچ جۈپ پۇتنىڭ بولىدىغانلىقىدىن ئىبارەت. هاشاراتلارنىڭ پۇتلىرى - ماڭغۇچى پۇت، سەكرىگۈچى پۇت، تۇتقۇچ پۇت، ئۆزگۈچى پۇت ۋە گۈل چىڭى يىغقۇچى پۇت دەپ بۆلىنىدۇ.

بۇرگىنىڭ كەينى پۇتى سەكرىگۈچى پۇت بولۇپ، ناھايىتى كۈچلۈك، ئۇ كەينى پۇتىغا تايىنىپ بىر سەكرەشتىلا 30 نەچچە سانتىمېتىر يىراقلىققا بارالايدۇ.

چۈمۈلىنىڭ پۇتلىرى ماڭغۇچى پۇتلار بولۇپ، ئۆمۈلەشكە ئىشلىتىلىدۇ.

ياچىۋەكنىڭ ئالدى پۇتى بىر جۈپ باسما پىچاققىلا ئوخشاش بولۇپ، يېمەكلىك تۇتۇشقا ئىشلىتىدۇ، تۇتقۇچى پۇتقا كىرىدۇ.

هەممىمىز مېهنەتكەش هەسەل هەرىلىرى!

تويدا قانداق شام ئىشلىتىلىدۇ؟

هەسەل چىقىرىدۇ. ئىنسانلارغا يەنە ئانا هەرە يېلىمى، گۈل چىڭى ۋە سېرىق موم قاتارلىقلارنى ياساپ بېرىدۇ، شۇڭا ئۇ شېرىنلىك ۋە مېهنەتكەشلىكنىڭ سىمۋولى. مەملىكىتىمىزدىكى لاخۇلار توي مۇراسىمىدا تويدىن كېيىنكى تۇرمۇشنىڭ گۈزەللىك، بەخت-سائادەت هەم شېرىنلىككە تولىشىنى تىلەپ سېرىق موم (هەرە مومى) دىن ياسالغان شام يانىدۇرىدۇ.

چېكەتكە ۋە تومۇزغا

چېكەتكە ۋە تومۇزغىلارنىڭ ھەممىسى دېھقانچىلىق ۋە چارۋىچىلىققا زىيانلىق ھاشاراتلار بولۇپ، چېكەتكە مەخسۇس زىرائەتلەرنى ۋە ئوت ـ چۆپلەرنى يەيدۇ. ئىنسانلار ۋە ئۇي ھايۋانلىرىنىڭ ئوزۇقىغا زىيان سالىدۇ؛ تومۇزغا بولسا دەل ـ دەرەخلەرنىڭ شىرنىسىنى شوراپ دەرەخنىڭ ئۆسۈشىگە تەسىر يەتكۈزىدۇ. بۇ ئىككى خىل ھاشاراتنىڭ تارقىلىشى ناھايىتى كەڭ بولۇپ، مەملىكىتىمىزدىلا 100 خىلدىن ئارتۇق تومۇزغا، 700 خىلدىن ئارتۇق چېكەتكە بار.

ئانتېننىسى يىپسىمان، نەيزىسىمان ۋە كالتەكسىمان شەكىللەردە بولىدۇ. ئۇنىڭدا پۇراش سېزىمى ۋە تېگىش سېزىمى نېرۋىلىرى بار.

كىچىك كەپلەشمىسىنى قانىتىدىكى تومۇر سىزىقلىرىغا سۈركەپ ئاۋاز چىقىرىش ئارقىلىق باشقا چېكەتكىلەرنى جەلپ قىلىدۇ ياكى ئاگاھلاندۇرىدۇ.

چوڭ ئېڭىكى قاتتىق يېمەكلىكلەرنى چاينىيالايدۇ.

رەڭگى ئەتراپتىكى مۇھىتقا ماسلىشىش ئۈچۈن بەزىدە يېشىل، بەزىدە قوڭۇر رەڭگە ئۆزگىرىپ تۇرىدۇ.

كەينى پۇتى سەكرىگۈچ پۇت دەپمۇ ئاتىلىدۇ. ناھايىتى يىراققا سەكرەپ تېزلا قېچىپ قۇتۇلالايدۇ.

ئۇچقاندا رەڭدار قانىتىنى يېيىپ كۈشەندىسىنى قايمۇقتۇرۇپ قېچىپ كېتىدۇ.

چېكەتكىنىڭ ئۆزىنى قوتقۇزۇشى

چېكەتكىنىڭ قوتۇلۇش ماھارىتى كۈچلۈك بولۇپ، بەدەن رەڭگىنى ئەتراپتىكى تۇپراق، ئوت ـ چۆپلەرنىڭ رەڭگىگە ئۆزگەرتەلەيدۇ؛ كۈشەندىسىگە يولۇققىنىدا سەكرەپ قاچىدۇ؛ يەنە رەڭدار قانىتى ئارقىلىق رەڭلىك نۇر چاقنىتىپ كۈشەندىسىنى قايمۇقتۇرالايدۇ.

بېشىنىڭ ئارقا قىسمى دۇمبە قاسرىقىغا كىرىپ تۇرىدۇ.

ئالدىنقى دۇمبە قاسرىقى تەرەققىي قىلغان بولۇپ، ئوتتۇرا دۇمبە قاسرىقىنى ئېگەرگە ئوخشاش قاپلاپ تۇرىدۇ.

چېكەتكە ئادەتتە بىر يىلدا بىر نۆۋەت ئەۋلاد قالدۇرىدۇ، لېكىن مۆتىدىل بەلۋاغ ياكى تروپىك بەلۋاغلاردا ئىككى نۆۋەت ياكى ئۇنىڭدىن كۆپ ئەۋلاد قالدۇرىدۇ.

ئىككى جۇپ تەرەققىي قىلغان قانىتى بولۇپ، ئالدى قانىتى تار ھەم ئۇزۇن، كەينى قانىتى نېپىز ھەم سۈزۈك، 1~3 كۈن توختىماي ئۇچالايدۇ.

چېكەتكە

چېكەتكە تۇغۇلغاندىن پىشلىگەنگە قەدەر ئۆزلۈكسىز شەكىل ئۆزگەرتىپ تۇرىدۇ، يەنە كېلىپ 5~15 نۆۋەت پوست تاشلايدۇ. شۇنىڭدىن كېيىنلا پىتىلگەن چېكەتكە ئايلىنىدۇ. ئۇلار قۇرۇقلۇقتا ياشايدۇ. ئۇزۇنغا ئۇچالايدۇ. كۆچكەندە توپ ـ توپ بولۇپ بارغانلا يېرىدە ئاسمان ـ زېمىنى قاپلاپ، ئوت ـ چۆپلەر ۋە زىرائەتلەرنى بىراقلا يەپ تۈگىتىدۇ، دېھقانچىلىق ۋە چارۋىچىلىققا ئاپەت كېلىدۇ.

ئېغىز ئاپپاراتى ئېنىتاسىن كۆچلۈك، ئۈسۈملۈكلەرنىڭ قىسمىنى ۋە يوپۇرماقلىرىنى جايناپ ئىزەلەيدۇ.

ئالدى ۋە ئوتتۇرا پۇتلىرى ماكىنوخى پۇتتۇر.

پىتىلگەن چېكەتكىنىڭ كەينى جوگىراق

كەينى پۇتلىرىنىڭ ئۆگسىنىڭ ئىككى يېنىدا بىر قاتاردىن تىكەنلىرى بولىدۇ.

تومۇزغىنىڭ ئالدى پۇتى

تومۇزغا

تومۇزغا يەنە سەرەتانمۇ دېيىلىدۇ. ئۇ بىرخىل قەدىمىي ھاشارات بولۇپ، ئۇزۇنلۇقى تەخمىنەن 5~6 سانتىمېتر كېلىدۇ. ئىككى مۈرەككەپ كۆزى ئارىلىقىدا ئانچە ئۇتكۇر بولمىغان 3 دانە ئاددىي كۆزى بولىدۇ. قانىتىدىكى شالاڭ تومۇرلار ئۇنىڭ قان تومۇرلىرى ۋە ھاۋا نەيچىلىرى ھېسابلىنىدۇ.

ئۇچ دانە ئاددىي كۆزى

ئۇچ بۇرجەك شەكىلدە ئورۇنلاشقان.

ئالدى كۆكرىكى قىسقا، كەڭ، ئوتتۇرا دۈمبە قاسىرىقى تەرەققىي قىلغان، قاتتىق. بەدەن شەكلى توم.

تومۇزغا قېپى

تومۇزغىنىڭ لىچىنكىسى نىمفا (پىتىلگەن لىچىنكا) دېيىلىدۇ، نىمفانىڭ قورچاقلىقتىن چىققاندا تاشلىغان شاكىلى تومۇزغا قېپى دېيىلىدۇ، ئۇ جۈڭگو تىبابىتىدىكى بىر خىل دورا ماتېرىيالى بولۇپ، يەلنى ھەيدەپ، قىزىتمىنى ياندۇرۇش، ئىسسىق زۇكام، گال ئاغرىش، يەلتاشما، قاتما قاتارلىق كېسەللەرنى داۋالاش رولىغا ئىگە.

چىشى تومۇزغا تۇخۇمىنى دەرەخ قوۋزىقىنىڭ ئاستىغا سالىدۇ. لىچىنكىسى تۇخۇمدىن چىققاندىن كېيىن يەرگە چۈشۈپ توپىغا كىرىپ كېتىدۇ. 3~4 يىلدىن كېيىن توپىدىن چىقىپ قېپىنى تاشلاپ پىتىلگەن تومۇزغىنا ئايلىنىدۇ.

چېكەتكە ۋە تومۇزغىنىڭ بىر جۈپ ئانتېننىسى ئىككى مۈرەككەپ كۆزىنىڭ ئارىلىقىغا جايلاشقان. ئانتېننىسىنىڭ ئاساسىي بوغۇمى، غول بوغۇمى ۋە قامچا تۈك بوغۇمى بولىدۇ.

تومۇزغىنىڭ چىرىلدىشى

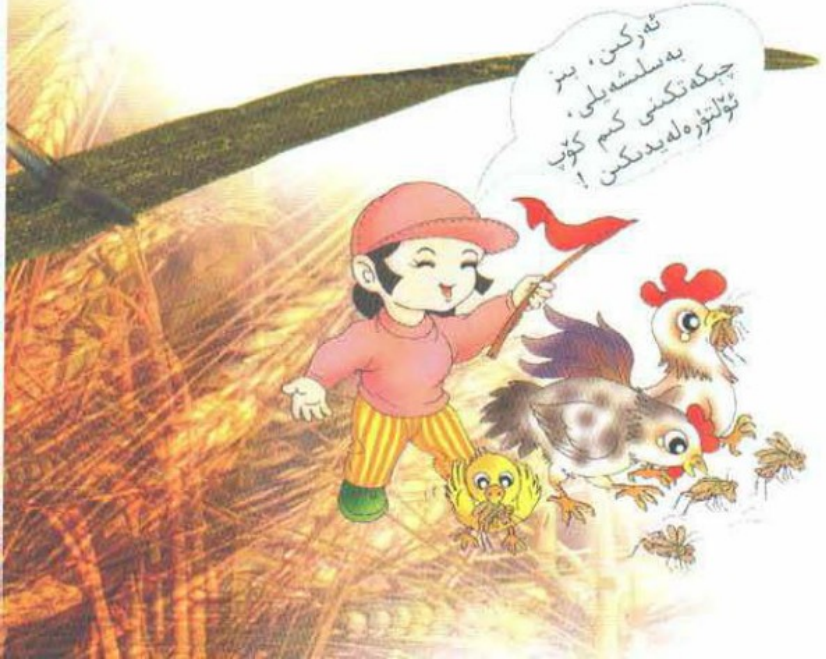
ئەركەك تومۇزغىنىڭ قورساق قىسمىدا بىر ئاۋاز چىقىرىش ئاپپاراتى بولۇپ، ناھايىتى كۈچلۈك ئاۋاز چىقىرالايدۇ. بولۇپمۇ تومۇز كۈنلىرىنىڭ چۈش ۋاقتىدا دەرەخلەردىكى توپ - توپ تومۇزغىلار بىللە چىرىلدىغاندا خۇددى سىمفونىيە ئورۇندىغاندەك بولىدۇ.

چېكەتكە ئاپىتى ۋە چېكەتكە يوقىتىش دېگەن نېمە؟

چېكەتكىلەر توپ-توپ بولۇپ ھەربىر تەلەيگە نىسبەتەن زور مىقداردىكى زىرائەتلەرنى يەۋېتىپ دېھقانلار ھوسۇل ئالالمايدىغان قالىدۇ. بۇ چېكەتكە ئاپىتى دەپ ئاتىلىدۇ. كىشىلەر دائىم بىئولوگىيىلىك، خىمىيىلىك ۋە فىزىكىلىق ئۇسۇللاردىن پايدىلىنىپ چېكەتكە يوقىتىدۇ.

پايدىلىق تەڭگىچىلەر

كېپىنەك ۋە پەرۋانىلەرنىڭ تولىسىنىڭ قانتى ئۇششاق تەڭگىچىلەر بىلەن قاپلانغان بولۇپ، ھەر قەۋىتى ھەر قەۋىتىنى بېسىپ ھەرخىل شەكىللەرنى تۇزىدۇ. رەڭگى كۆركەم، شۇ ئارقىلىق يات جىنستىكىلەرنى جەلپ قىلىدۇ ياكى دۇشمىنىنى ئاگاھلاندۇرىدۇ. تەڭگىچىلەر تەركىبىدە كۆپ مىقداردا ياغ بولۇپ، ئۇلارنىڭ تېنىنى سۇدا ھۆل بولۇپ كېتىشتىن ساقلايدۇ.

كېپىنەك ياكى پەرۋانىنىڭ قانىتىنى قول بىلەن سىلىغاندا پاراشوك يۇقۇپ قالىدۇ. ئەنە شۇلار تەڭگىچىلەردۇر.

كېپىنەك ۋە پەرۋانىلەر

كېپىنەك ۋە پەرۋانىلەر ئەڭ چىرايلىق ھاشاراتلار بولۇپ، تۇرلىرى ۋە سانى ناھايىتى كۆپ، دۇنيانىڭ ھەر قايسى جايلىرىغا تارقالغان. ئۇلار كۆندۈزى ھەرىكەتلىنىپ، كېچىسى يوشۇرۇنىدۇ، ياكى دەل بۇنىڭ ئەكسىچە ھەرىكەتلىنىدۇ. ئۇلارنىڭ يېتىلىش جەريانى ھەيران قالغۇدەك ئوخشاش: يەنى تۇخۇم سېلىش، تۇخۇمدىن لىچىنكا چىقىش، قورچاقتا ئايلىنىش ۋە قورچاقتىن چىقىشتىن ئىبارەت تۆت باسقۇچقا بۆلۈنىدۇ.

قانات تومۇرلىرىدا قان تومۇر، نېرۋا ۋە نەپەسلىنىش نەيچىلىرى بولىدۇ.

ئۇچالايدىغان «گۈللەر»

گۈللەر پورەكلەپ ئۆچلىۋاتقان كۈنلەردە، كېپىنەكلەرنىڭ گۈللەر ئارىسىدا ئۇچۇپ يۈرۈپ ئۇزۇن ياخشى كۆرىدىغان گۈللەردىن گۈل شىرنىسى شۇراۋاتقانلىقىنى دائىم كۆرگىلى بولىدۇ. ئۇلارنىڭ ئىككى جۈپ قانتى گۈللەرگە ئوخشاش چىرايلىق. ئۇچۇۋاتقاندا كىشىنى گۈللەر ئۇچۇۋاتقاندەك تۇيغۇغا كەلتۈرىدۇ.

ئانتېننىسى تەكشۈرگۈچ بولۇپ، يول ۋە پۇراقنى پەرق ئېتىدۇ.

كېپىنەكنىڭ ئېغىز ئاپپاراتى نەيچىسىمان بولۇپ، ئادەتتە يۆگۈلۈپ تۇرىدۇ، گۈل شىرنىسى قاتارلىق سۇيۇق يېمەكلىكلەرنى شورىغاندا ناھايىتى ئۇزۇن سوزۇلالايدۇ.

ئادەمنىڭ نەيچىسىنىڭ ئىچىلىشى ئىچىشى بىلەن كېپىنەكنىڭ شوراپنى ئورۇۋلىنىشىنىڭ پرىنسىپى ئوخشاش.

كېپىنەكلەر گۈل شىرنىسى شورىغاندا گۈللەر ئارىسىدا ئۇچۇپ يۈرۈپ گۈللەرنى چاڭلاشتۇرىدۇ.

كېپىنەك ئۇچۇش يۆنىلىشىنى خالىغانچە ئۆزگەرتەلەيدۇ، نىشانىنى كۆرگەندە يەنە شۇ ھامان توختاپ قونالايدۇ.

ئارام ئالغاندا قاناتلىرىنى چۆپلەپ تىكلىۋالىدۇ.

B_C_A_D جاۋاب

كېپىنەكنىڭ هايات مۇساپىسى

كېپىنەكلەر جۈپلىشىپ بولغاندىن كېيىن ئەركەك كېپىنەك ئۆلۈپ كېتىدۇ، چىشى كېپىنەك نۇرغۇن تۇخۇم تۇغىدۇ، تۇخۇملار يېتىلىپ لىچىنكىغا ئايلىنىدۇ، ئاندىن قورچاقلا ئۆزگىرىدۇ، ئەڭ ئاخىرىدا قورچاقتىن چىقىپ كېپىنەككە ئايلىنىدۇ، شۇنىڭ بىلەن كېپىنەكنىڭ بىر نۇۋەتلىك هايات مۇساپىسى ئاياغلىشىدۇ.

كىچىك دوستلار، ھەسمىدىكى كېپىنەكنىڭ يېتىلىش جەريانىنى توغرا تۇتاشتۇرۇپ بېقىڭلار.

سۇر كېپىنەك

كۆكتات كېپىنكى

ۋانېسسا كېپىنكى

پاپىلىئوكسۇتوس كېپىنكى

يىپەك چىقرىپ غوزەك توقۇش

پىلە قۇرتى ناھايىتى يۇقىرى ئىقتىسادىي قىممەتكە ئىگە پەرۋانىدۇر. يېتىلگەن پەرۋانىگە ئايلىنىشتىن ئىلگىرى يىپەك يىپ چىقرىپ غوزەك توقۇپ ئۆزىنى مەھكەم ئورىۋالىدۇ. چوڭايغاندىن كېيىن ئۆزى توقۇغان غوزەكنى چىشلەپ ئېچىپ چىقىپ كېتىدۇ.

پىلە قۇرتى بىرلا تال يىپەك يىپ بىلەن غوزەك توقۇيدۇ، غوزەك يىپنىڭ ئۆزۈنلۇقى ئىككى مىڭ مېتىرغا يېتىدۇ، سەرىناق، يىپەك رەخت ئىشلەشكە بولىدۇ، ئىنسانلارغا ناھايىتى پايدىلىق.

نىقابلىنىش ئۇستىسى

پەرۋانە نىقابلىنىشقا ناھايىتى ئۇستا، ئەتراپتىكى هايۋان ياكى ئۆزۈملۈككە ئوخشاش قىياپەتكە كىرىۋېلىپ كۆشەندىسىدىن قۇتۇلالايدۇ.

مۇشۇكياپىلاق قىياپىتىگە كىرىۋېلىپ كىچىك قۇشلارنى قورقىتالايدۇ.

هەسەل هەرىلىرى هەسەل، گۈل چېڭى، هەسەل جەۋھىرى، هەرە يېلىمى ۋە سېرىق موم «ئىشلەپچىقىرالايدۇ».

هەرىر هەرە كۆنىكى ئالتە تەرەپلىك شەكىلدە بولۇپ، ئولتۇراقلىشىشتىن باشقا يەنە ئوزۇقلۇق زاپاس ساقلىنىدۇ.

هەرە ساندۇقى

ئەك كۆپ ئۇچرايدىغان هەسەل تۇخۇمىدىن چىچىكى هەسىلى بىلەن چىلان چىجىكى هەسىلدۇر.

هەرە كۆنىكىنى ئىشچى هەرىلەر سېرىق موم بىلەن ياسايدۇ. مۆلچەرلىنىشچە، ئىشچى هەرىلەر بىر كىلوگرام سېرىق موم ئاجرىتىپ چىقىرىش ئۈچۈن 16 كىلوگرام گۈل شىرنىسى سەرپ قىلىدىكەن. بىر كىلوگرام گۈل شىرنىسى يىغىش ئۈچۈن ئىشچى هەرىلەر 320 مىڭ كىلومېتىر ئۇچىدىكەن، بۇ يەرشارىنى 8 قېتىم ئايلانغانغا باراۋەر.

ئانتېننىسى يۇرۇپ سېرىدۇ

هەسەل هەرىسى گۈللەر تارىتىدا گۈل شىرنىسى يىغىش بىلەن بىرگە يەنە گۈللەرنى چاڭلاشتۇرىدۇ.

هەسەل هەرىسى ۋە چۈمۈلە

هەسەل هەرىسى بىلەن چۈمۈلىنىڭ تارقىلىش دائىرىسى ناھايىتى كەڭ، دۇنيانىڭ هەممە يېرىدە دېگۈدەك بار. ئۇلار توپلىشىپ ياشاپ، ئۆزلىرىنىڭ چوڭ جەمەتىنى قۇرىدۇ. چوڭ جەمەتتە قاتتىق دەرىجە ئايرىمىسى ۋە ئىش تەقسىماتى بولىدۇ، بىر-بىرىگە تايىنىپ، ئۆز-ئارا هەمكارلىشىپ ئورتاق ياشايدۇ.

ئىشچى هەرە

ئىشچى هەرىلەر جىنسى ئەزاسى تولۇق يېتىلمىگەن چىشى هەرىلەر بولۇپ، هەرىلەر جەمەتىدە لىچىنكىلاردىن خەۋەر ئېلىش، ئۇۋا ياساش، تازىلىق قىلىش ۋە شىرنە يىغىش قاتارلىق هەممە ئىشنى زىممىسىگە ئالغان. ئۇلارنىڭ ئۇمرى ئاران بىر ئايدىن كۆپرەك.

هاۋا ئىسسىق چاغلاردا هەرە ئۇۋۇسىنىڭ تېمپېراتۇرىسى ئۆرلەپ كەتسە، ئىشچى هەرىلەر ئۇۋۇسىنىڭ كىرىش ئېغىزىدا تۇرۇپ قاناتلىرىنى تەڭرىتىپ هاۋا ئۆتۈشىنى راۋانلاشتۇرىدۇ.

ئانا هەرە

ئانا هەرە هەرە توپىدىكى ئورنى ئەڭ يۇقىرى چىشى هەرە بولۇپ، دۇنياغا كەلگەندىن كېيىن ئىشچى هەرىلەر ئاجرىتىپ چىقارغان هەسەل جەۋھىرىنى يەپ چوڭ بولىدۇ. ئۇنىڭ بىردىن بىر ۋەزىپىسى تۇخۇم تۇغۇش. ئادەتتە 5~8 يىل ياشىيالايدۇ.

ئانا هەرە كۈنىگە 1500 ~ 3000 دانە تۇخۇم تۇغىدۇ.

ئەركەك هەرە

ئەركەك هەرىنىڭ چوڭ ئېڭكى ۋە نەشتىرى بولمايدۇ، سوقۇشالمايدۇ، ئۇۋا ياساشنى بىلمەيدۇ. ئۇۋا ئىچىدە يېگى ئانا هەرە بىلەن چېتىشىشنى ساقلايدۇ. كۆزدە يىمەكلىك يېتىشمىگەندە ئەركەك هەرە ئىشچى هەرىلەر تەرىپىدىن تالاغا قوغلاپ چىقىرىلىدۇ. دە ئۇزى يالغۇز ياشاپ ئۆلىدۇ.

ئەركەك هەرىنىڭ ئۆمرى پەقەت 3 ئاي ئەتراپىدا.

نېمە ئۈچۈن ئىشچى هەرىلەر ئادەمنى چاقىدۇ؟

ئىشچى هەرىنىڭ قوۋزۇق قىسمىدا زەھەرلىك نەشتىرى بولۇپ، ئۇچىدا تەتۇر ئىلمىكى بولىدۇ، نەشتىرى تېنىدىكى زەھەر خالتىسىغا تۇتاشقان. ئىشچى هەرىلەر ئادەملەرنىڭ هۇجۇمىغا ئۇچرىغاندا ئۇلارنى چاقىدۇ. ئادەمنى چاققاندىن كېيىن ئىشچى هەرىمۇ ئۆلۈپ كېتىدۇ، شۇڭا ئىشچى هەرىلەر ئەزەلدىن ئاكتىپلىق بىلەن ئادەم چاقمايدۇ.

ئۇچىيى نەشتىرىگە قوشۇلۇپ چىقىپ كېتىدۇ.

B. تۇخۇم تۇغۇش

ABCD لارنىڭ قىلۋاتقان ئىشىغا قاراپ ھەرقايسىسىنىڭ قايسى چۈمۈلە ئىكەنلىكىنى ئېيتىپ بېرىڭلار.

D. بالا بېقىش

E. تازىلىق قىلىش

A. يېمەكلىك توشۇش

C. ئۆيگە قاراش

چۈمۈلنىڭ ئىش تەقسىماتى

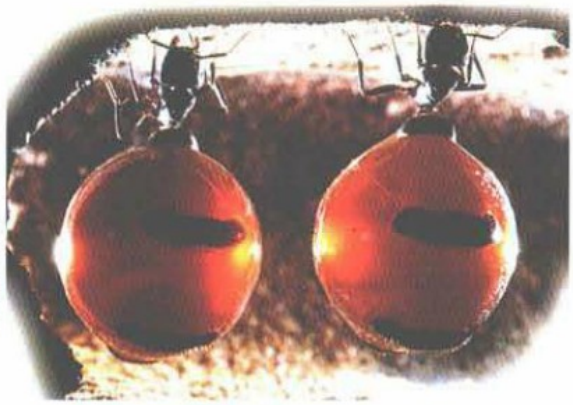
چۈمۈلىلەرنىڭ ئېنىق ئىش تەقسىماتى بولىدۇ. چۈمۈلە پادىشاھى بىلەن چۈمۈلە خانىش ئەۋلاد كۆپەيتىشكە مەسئۇل؛ ئىشچى چۈمۈلە يېمەكلىك تېپىش، ئۇۋا ياساش، تازىلىق قىلىش، چىشى چۈمۈلە ۋە بالا چۈمۈلىلەرنى بېقىشقا مەسئۇل؛ ئەسكەر چۈمۈلە مەخسۇس قوغداشقا مەسئۇل بولىدۇ.

چۈمۈلنىڭ يېمەكلىكى

چۈمۈلىلەر ھايۋانات، ئۆسۈملۈكلەر ھەم ئۇلارنىڭ شىرنىلىرى، ھەسەل شەبنىمى قاتارلىقلارنى يەيدۇ. ھەتتا تۇرداشلىرىنىڭ تۇخۇملىرى ۋە لىچىنكىلىرىنىمۇ يەيدۇ. يوپۇرماق كەسكۈچى چۈمۈلە يەنە ئۆزى ئۆسۈملۈك يوپۇرماقلىرىدا قوزىقارنى (موگۇ) ئۆستۈرۈپ يەيدۇ.

چۈمۈلىلەرنىڭ تۇرلىرى

دۇنيادا تەخمىنەن 8000 خىل چۈمۈلە بولۇپ، تروپىك بەلۋاغ رايونىدىكىلەرنىڭ تۇرلىرى ۋە سانى ئەڭ كۆپ، چۈمۈلنىڭ بەدەن ئۇزۇنلۇقى 2~25 سانتىمېتر ئەتراپىدا، تېنىنىڭ رەڭگى سېرىق، قوڭۇر، قىزىل ياكى قارا قاتارلىق رەڭلەردە بولىدۇ. ئۇيلەردە ئەڭ كۆپ ئۇچرايدىغىنى سۇس سېرىق رەڭلىك پىرئەۋىن چۈمۈلىسىدۇر.

ھەسەل چۈمۈلىسى ئۇزۇقلۇقنى زاپاس ساقلاش ئۈچۈن گۈل شىرنىسى كۆرسىلا ئۆلەر-تىرىلىشىگە قارىماي يەۋېرىپ، قورسىقىنى دۇپدۇگىلەك توپتەك قىلىۋېتىدۇ.

يوپۇرماق كەسكۈچى چۈمۈلىلەر ئۈۋىسىدا ئۆسۈملۈك يوپۇرماقلىرىدىن پايدىلىنىپ قوزىقارنى ئۆستۈرەلەيدۇ. كىشىلەر ئۇلارنى «تەبىئەتتىكى دېھقانلار» دەپىشىدۇ.

يوپۇرماق كەسكۈچى چۈمۈلە ئۆز ئېغىرلىقىدىنمۇ ئېغىر نەرسىلەرنى يۆتكىيەلەيدۇ.

يىڭناغۇچ ۋە ياچىۋەك

يىڭناغۇچ ۋە ياچىۋەكلەرنىڭ ھەممىسى گۆشخور ھاشاراتلار، ئۇلار باشقا كىچىك تىپتىكى ھاشاراتلارنى يەپ ئىنسانلارغا يارەملىشىپ نۇرغۇنلىغان چۈن، پاشا، چېكەتكە ۋە پەرۋانە قاتارلىق زىيانداش ھاشاراتلارنى يوقۇتۇپ بېرىدۇ، ئۇلار ئىنسانلارنىڭ دوستى.

يىڭناغۇچنىڭ ئالدى-كەينى قاناتلىرىنىڭ چوگلۇقى ۋە شەكلى ئانچە ئوخشمايدۇ.

پەسلەپ ئۇچۇشى يامغۇر ياغمىغانلىقىدىن دېرەك بېرىدۇ.

يىڭناغۇچنىڭ سۇ چېكىشى

نۇرغۇنلىغان يىڭناغۇچلارنىڭ تۇخۇم سېلىش ئادەتلىرى يوق. كۆپىنچە پەسلىگە كەلگەندە چىشى يىڭناغۇچلار سۇ يۈزىنى سىيپاپ ئۇچۇپ، قورسىقىنى تېز سۈرئەتتە سۇغا چىلاپ تۇخۇملىرىنى سۇغا تۇغىدۇ. يىڭناغۇچنىڭ سۇ چېكىشى ئەمەلىيەتتە يىڭناغۇچنىڭ تۇخۇم سېلىشىدۇر.

تۇخۇم سېلىۋاتقان يىڭناغۇچ

پەردە قانىتىدا ئۇرۇنسىغا ۋە توغرىسىغا كەتكەن قانات تومۇرلىرى بولىدۇ.

يىڭناغۇچ ئارام ئالغاندا قاناتلىرى يېيىلىپ تۇرىدۇ.

باش قىسمى 180 گرادۇس ئايلىنالايدۇ.

يىڭناغۇچنىڭ چوڭ كۆزى نۇرغۇنلىغان كىچىك كۆزلەردىن تەركىب تاپقان.

ئۇچىدا قۇيرۇق بۇرۇتچىلىرى بولىدۇ

قورساق قىسمى ئىنچىكە، ئۇزۇن

سۇدا ئۆسۈپ يېتىلىش

يىڭناغۇچنىڭ لىچىنكىسى سۇدا ياشايدۇ، ئاستىنقى كالپۇكى ئولجا تۇتۇش ئاپپاراتىغا ئۆزگەرگەن بولۇپ خېلى يىراققىچە ئۇزارتالايدۇ، لىچىنكا ئۆسۈپ يېتىلگەندىن كېيىن، سۇ ئۆسۈملۈكلىرىگە ئۆمىلەپ چىقىپ تېرە تاشلاپ يىڭناغۇچقا ئايلىنىدۇ.

قېلىنلاشقان ئورۇن قانات مېڭىسى دېيىلىدۇ، تېز سۈرئەتتە ئۇچقاندا قانىتىنىڭ ئۇرۇلۇپ كېتىشىدىن ساقلايدۇ.

ئوتتۇرا، ئارقا كۆكرەكلىرى بىرلەشكەن، بىرىكمە كۆكرەك دېيىلىدۇ.

كۆكرەك پۇتلىرىدا نۇرغۇنلىغان تۈكچىلىرى بولۇپ، ئولجا تۇتۇشقا ئىشلىتىلىدۇ.

يىڭناغۇچ

يىڭناغۇچ دۇنيانىڭ ھەرقايسى جايلىرىغا تارقالغان، ئۇلار كەڭ-ئوچۇق جايلاردا ئۇچۇپ يۈرۈشنى ياخشى كۆرىدۇ، گۈگۈم ۋاقتىدا ھاۋادا يىمەكلىك تۇتۇپ يەيدۇ، ئۇنىڭ يىمەكلىك تۇتۇشتىكى مۇۋەپپەقىيىتى قازىنىش نىسبىتى يۇز پىرسەنت.

ياچۈەك

ياچۈەكنىڭ تەخمىنەن 1600 خىل تۈرى بولۇپ، ئوتتۇراھال چوڭلۇقتكى گۈشخور ھاشاراتلار قاتارىغا كىرىدۇ. قوغدىنىش رەڭگى ۋە سەۋرچانلىقىغا تايىنىپ يىمەكلىك تۈتىدۇ ھەتتا تۈردىشىلىرىنىمۇ بوش قويۇۋەتمەيدۇ. بەزىدە چىشى ياچۈەك چېتىشىپ بولغاندىن كېيىن ئەركەك ياچۈەكنى يەۋېتىدۇ.

قانتى قوگۈر ياكى قارا رەڭلىك

بىرجۈپ بۈرۈتچىسى (ئانتېننىسى)

كىچىك يىگناغۇچلارمۇ يىگناغۇچىنىڭ تۈغقىنى بولۇپ، تېخىمۇ كۆركەم، ئالدى-كەينى قاناتلىرىنىڭ شەكلى، چوڭلۇقى ئوخشاش.

بېشى ئەچىل ئايلىنالايدۇ

تەن ئۈزۈنلۈقى تەخمىنەن 60 ~ 100 مىللىمېتىر، تولىسىنىڭ رەڭگى يېشىل، قوگۈر ۋە چىپار.

بىر جۈپ چوڭ ئېڭىكى بولۇپ، قاتتىق نەرسىلەرنىمۇ چاينىيالايدۇ.

ياچۈەكنىڭ نقابلىنىشى

ياچۈەك ئۈزىنىڭ رەڭگىنى ئەتراپتىكى مۇھىت بىلەن ئوخشاش قىلۋالىدۇ. يوپۇرماق ياكى گۈل - چېچەكلەر ئارىسىدا قىمىرلىماي تۇرۇۋالىدۇ ھەمدە پۈرسەت تېپىپ ئۆتۈپ كېتىۋاتقان ھاشاراتنى تۇتۇپ يەيدۇ.

ئالدى پۇتى كۈچلۈك باسما پىچاققا ئوخشايدۇ، تۇتۇلۇپ قالغان ئولجا قېچىپ قۇتۇلالمايدۇ.

ناھايىتى قېلىن بىر جۈپ ئالدى قانتى نېپىز ھەم سۈزۈك كەينى قانتىنى قوغداپ تۇرىدۇ.

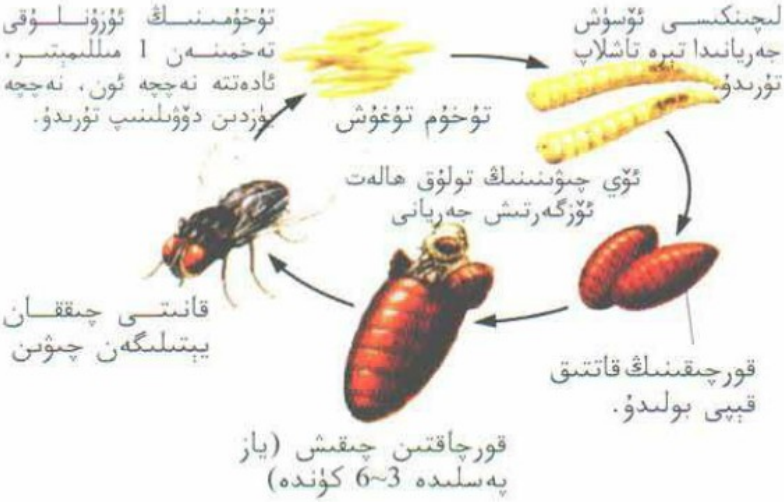
كەينى قانتى ئۇچۇشقا مەسئۇل، يېيىلغاندا ئۇچىۋالۇك شەكىللىك.

چۈننىڭ تولۇق ھالەت ئۆزگەرتىشى

چۈن قۇرۇقلۇقتا كۆپىيدۇ، تۇغۇلغاندىن يېتىلگەن چۈنگىچە تۆت باسقۇچنى يەنى تۇخۇم سېپلىش، لىچىنكىغا ئۆزگىرىش، قورچاقلا ئايلىنىش، قورچاقتىن چىقىپ يېتىلگەن چۈنگە ئايلىنىشتىن ئىبارەت باسقۇچنى باشتىن ئۆتكۈزىدۇ. چۈننىڭ كۆپىيىشى ناھايىتى تېز، يازدا ھەر 10 كۈندە بىر ئەۋلاد كۆپەيەلەيدۇ.

كۆكۈيۈن بىر خىل قان شورايدىغان چۈن

چۈن ۋە پاشا

چۈن ۋە پاشىلارنىڭ ھەممىسى ھاشارات، پەقەت نەرسە يېيىش شەكلى ئوخشىمايدۇ. ئۇلارنىڭ ھەممىسى مىكروبلارنى تارقىتىپ ئادەمنى كېسەل قىلىدۇ. چۈن ۋە پاشىلار ئىنسانلارغا زىيانلىق ھاشاراتلاردۇر.

چۈن

چۈننىڭ تۇرلىرى ناھايىتى كۆپ، مەلۇم بولغانلىرىدىن دۇنيادا تەخمىنەن 3000 خىل تۇرى بولۇپ، جۇڭگودا تەخمىنەن 500 دىن ئارتۇق تۇرى بار. كۆپ ئۇچرايدىغانلىرى ئۆي چۈنى، سۇر چۈن ۋە كالىفورنىيە چۈنى.

كۆزى قىزىل

ئۆي چۈننى مەزمۇت، تۇكلۇك، ئاساسەن قارا رەڭلىك، دائىم ئادەملەرنىڭ ئۆيلىرىدە ھەربكەتلىنىدۇ.

كالىفورنىيە چۈننى چىرىگەن مېۋە-چېۋە، سېسىغان كۆكتات ۋە گەندە-تەرەتلەر ئەتراپىدا يۈرىدۇ.

چۈننىڭ ئېغىز ئاپپاراتى يالماپ شوراش تىپىدىكى ئاپپارات.

ئالدى قانتى تەرەققىي قىلغان، ئاساسەن ئۇچۇشقا مەسئۇل.

كەينى پۇتى رودىمېنتلىشىپ تەڭشەككە ئۆزگەرگەن، تەڭپۇڭلۇقنى ساقلايدۇ.

پۇرۇتچىسى ناھايىتى قېسىق، قىلتىرىق شەكىللىك.

بەدىنى، پۇتلىرى تۈكچىلەر بىلەن قاپلانغان، كېسەللىك مىكروبى بولغان تۇرغۇنلىغان پاسكىنا نەرسىلەرنى يېيىشتۇرىدۇ.

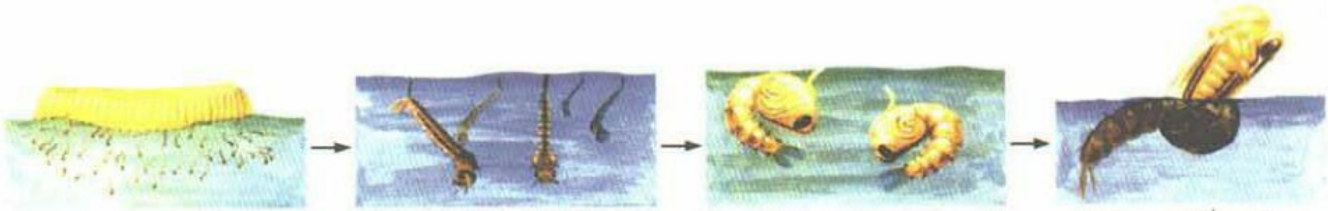
سېرىق چۈن كالىفورنىيە چۈننىنىڭ بىر تۈرى بولۇپ، ئادەم گەندىسىگە تۇخۇم سالىدۇ، ياز ۋە كۈز پەسىللىرىدىكى ئۆچەي يولى يوقۇملۇق كېسەللىكنىڭ ئاساسلىق تارقاتقۇچىسى.

مەززىلىك پۇراقلىقمۇ، سېسىق پۇراقلىقمۇ ئامراق، دائىم ئەخلەت ۋە تاماقلارنىڭ ئەتراپلىرىدا ئۇچۇپ يېمەكلىك ئىزدەيدۇ.

چۈن شۇنچە پاسكىنا تۇرۇپمۇ نېمە ئۈچۈن كېسەل بولمايدۇ؟

چۈن پاسكىنا ھەم سېسىق گەندە، چىرىگەن گۆش پارچىلىرى ۋە سۇيۇقلۇقلارغا يېمەكلىكلىرنى يېيىشكە ئامراق، پۇتۇن بەدىنگە مىكروبلار يېپىشقان بولۇپ، كىشىلەرگە تولغاق، خامۇشلۇق كېسىلى قاتارلىق بىر مۇنچە كېسەللىكلەرنى يۇقتۇرىدۇ. بىراق ئۆزى ئەزىلدىن كېسەل بولمايدۇ. چۈنكى ئۇنىڭ تېنىدە كۆپ خىل مىكروبقا قارشى ماددىلار بولۇپ، باكتېرىيە (مىكروب) لەرنى ئۆلتۈرەلەيدۇ.

تۇخۇمدىن چىقىش → پاشا لىچىنكىسى → قورچىقى پەش (بەلگىسى) كە ئوخشاش بولۇپ، كۆزى بار ھەم ھەرىكەتلىنەلەيدۇ. → قورچاقتىن چىقىش

پاشىنىڭ يېتىلىش جەريانى

چىشى پاشا توختام سۈغا تۇخۇم سالىدۇ، تۇخۇمدىن پاشا لىچىنكىسى چىقىدۇ، پاشا لىچىنكىسى سۇدا ئۆسۈپ يېتىلىپ قورچاقتا ئايلىنىدۇ، ئاندىن قورچاقتىن دۇمبە قىسمى يېرىلىپ ئىچىدىن يېتىلگەن پاشا چىقىدۇ.

پاشا يىگىنىگە ئوخشاش ئېغىز ئاپپاراتىنى ئادەم ياكى باشقا هايۋانلارنىڭ تېنىگە سانجىپ قېنىنى شورايدۇ، شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا كېسەللىك مىكروبلىرىنى يۇقتۇرىدۇ.

پاشا

پاشا دۇنيانىڭ هەممە يېرىگە تارقالغان بولۇپ، تەخمىنەن 3300 دىن ئارتۇق تۈرى، جۈملىدە 350 تۈرى بار. پاشىنىڭ كۆپىيىشى سۇدىن ئايرىلالمايدۇ. هەممىلا پاشا قان شوراۋەرمەيدۇ، قان شورايدىغانلىرى ئادەتتە چىشى پاشىلاردۇر.

بەزگەك پاشىسى

تاغىل پاشا

تەڭپۇڭلاشتۇرۇش كالتىكى

پاشا، چۈننەرنىڭ كەينى قانىتى تەدرىجىي تەرەققىيات جەريانىدا دۇمباق چوكىسىغا ئوخشاش كىچىك قاپارتمىغا ئايلانغان بولۇپ تەڭپۇڭلاشتۇرۇش كالتىكى دېيىلىدۇ. ئۇ بەدىنىنىڭ هاۋادا ئۇچۇشنى ياخشى كونترول قىلىپ بېرىدۇ، كەينىگە ئۇچۇش، يانچە ئۇچۇش، تەتۈر ئۇچۇش هەتتا ئۇڭدىسىغا ياتقان پېتى كۆتۈرۈلۈپ ئۇچۇش ۋە يەرگە قونۇشلارنىڭ هەممىسىدە تەڭپۇڭلاشتۇرۇش كالتىكى ياردەملىشىدۇ.

چۈنكى نەرسە يېيىشتىن ئىلگىرى هەزىم قىلىش سۈيۇقلۇقى ئاجرىتىپ چىقىرىپ قاتتىق يېمەكلىكنى ئېرىتىپ ئاندىن توزان سۈمۈرگۈچكە ئوخشاش ئېغىز ئاپپاراتى بىلەن سۈمۈرۈۋالىدۇ.

پاشا چىقىۋالسا قانداق قىلىش كېرەك؟

A. تاتلاش كېرەك

B. مىكروبسىزلاپ قىچىشىنى توختىتىش دورىسىنى سۈرۈش كېرەك.

مۇشۇك

مۇشۇك گۆشخور هايۋان بولۇپ، ناهايىتى بۇرۇندىنلا ئىنسانلار تەرىپىدىن بېقىلىشقا باشلىغان. ياۋايى مۇشۇكلەر چاشقان، توشقان ۋە كىچىك قۇشلارنى تۇتۇپ يەيدۇ. ئۆي مۇشۇكلىرى بولسا كىشىلەر تەييارلاپ بەرگەن يېمەكلىكلەرگە ماسلىشىپ كەتكەن. ئۇلار بېلىق يېيىشكە ئامراق.

مۇشۇك ئولجىنى تۇتۇۋالسا ئادەتتە دەرھال ئۆلتۈرۈۋەتمەيدۇ، ئالدى بىلەن بىردەم ئەخمەق قىلىپ ئويىنىۋالىدۇ.

مۇشۇكنىڭ مۇستەقىللىق خاراكتېرى

ياۋايى مۇشۇكلەر ئومۇمەن يالغۇز ياشايدۇ، مۇستەقىللىقى ناھايىتى كۈچلۈك، ئۆي مۇشۇكى بولسا ئىگىسى بىلەن ناھايىتى يېقىن بولۇپلا قالماستىن يەنە باشقا ھايۋانلار بىلەنمۇ دوستلىشالايدۇ، ئۆي مۇشۇكى قايتىدىن دالىغا قويۇۋېتىلسە ناھايىتى تېزلا دالا تۇرمۇشىغا ماسلىشىپ كېتەلەيدۇ.

مۇشۇك ئۆزىدىن چوڭ ھايۋانلارغا يولۇقۇپ قالسا ئادەتتە قېچىپ كېتىدۇ، لېكىن ئەگەر چېكىنىش يولى قالمىغان بولسا باتۇرلۇق بىلەن تىرناق ۋە چىشلىرىغا تايىنىپ ئۇرۇشىدۇ، بەزىدە چوڭ ئىتلارمۇ ئۇنىڭدىن يېڭىلىپ قاچىدۇ.

مۇشۇك پاكىزلىقنى ياخشى كۆرىدۇ

مۇشۇك ھەر كۈنى ناھايىتى كۆپ ۋاقىت سەرپ قىلىپ بەدىنىنى تازىلايدۇ، ئۇ ئالقىنىنى شۇلگىيى بىلەن ھۆل قىلىپ ئاندىن قۇلىقى ۋە كۆزىنىڭ ئەتراپلىرىنى سۈرتىدۇ، شۇنىڭ بىلەن باش ۋە يۈزىنى تازىلاپ بولغان بولىدۇ، ئاندىن يەنە ئەپچىل تىلى بىلەن پۇتۇن بەدىنىنى بىر نۆۋەت يالاپ چىقىدۇ.

يالاپ تازىلانغان تاپانلىرى مۇشۇكنىڭ ھىدىنى مېڭىپ ئۆتكەن يەرلەرگە تارقىتىدۇ.

ئۆي مۇشۇكى ئۆگىتىلسە چوڭ داستا تەييارلاپ قويۇلغان قۇمغا چوڭ-كىچىك تەرەت قىلىپ ئاندىن ئۆنى كۆمۈپ قويۇشقا ئادەتلىنىدۇ.

تىرنىقى ئۇزىراپ ـ قىسقىرايدۇ

گۆشلۈك تاپىنى ئىلاستىكلىققا ئىگە

مۇشۇكنىڭ تىرناقلىرى

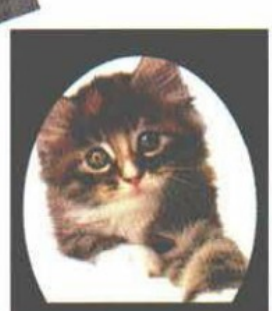
مۇشۇك تىرناقلىرىنى ئەركىن ئۇزارتىپ ـ قىسقارتالايدۇ. ھەم تۇز يەردە تېز يۈگۈرىيەلەيدۇ ھەم چاققانلىق بىلەن دەرەخكە چىقالايدۇ. ئۇنىڭ تاپانلىرىدا قېلىن گۆش بولۇپ، ماڭغاندا ئاۋاز چىقارمايدۇ. دائىم دالدىغا مۇكۇپ تۇرۇپ ئولجىغا تۇيۇقسىز ھۇجۇم قىلىدۇ.

دەرەخ شاخلىرىدا بىمالال ماڭالايدۇ

مۇشۇك ئېگىز جايدىن يىقىلىپ چۈشسە، دەرھال بەدىنىنى رۇسلاپ يەرگە پىخەتەر ھالدا تۆت پۇتلاپ چۈشىدۇ، يارىلانمايدۇ.

بۇرۇتلىرى ۋە قۇلاق ئۈچىدىكى تۈكلىرى ئارقىلىق كامار ئېغىزنىڭ چوڭلۇقىنى مۆلچەرلەپ كىرىشكە بولۇش ـ بولماسلىقىغا ھۆكۈم قىلىدۇ.

ئۈتكۈر سەزگۈ ئەزالىرى

مۇشۇك كۈندۈز ۋە كېچىنىڭ ھەممىسىدە نەرسىلەرنى ئېنىق كۆرەلەيدۇ. كۆرۈش ۋە ئاڭلاش ئىقتىدارى ناھايىتى ياخشى، پۇراش سېزىمى ئۈتكۈر، قۇلاق ئۈچىدىكى تۈكلەر ۋە بۇرۇتلىرى ناھايىتى سەزگۈر بولغان تېگىش سېزىمى ئەزاسى ھېسابلىنىدۇ. بۇلارنىڭ ھەممىسى مۇشۇكنىڭ ئولجىنى تۇتۇشىغا پايدىلىق.

مۇشۇكنىڭ كۆز قارىچۇقى بىر كۈندە ئۈچ قېتىم ئۆزگىرىدۇ، تۆۋەندىكى ئۈچ پارچە سۈرەتنىڭ قايسى چاغدا تارتىلغانلىقىنى بىلەمسىز؟

A قارىچۇقى بىر تال تېنىك سىزىق ھالىتىدە

B قارىچۇقى تولۇق ئېچىلغان، يۇمىلاق

C قارىچۇقى چىلان ئۇرۇقچىسىمان ئېچىلغان

ئىت

ئەجدادلىرىمىز 10 مىڭ يىللار ئىلگىرىلا بەزى بۆرىلەرنى كۆندۈرۈپ ئىت قىلىپ، ئۇلارنى ئىنسانلارنىڭ ياخشى ھەمراھىغا، ياخشى ياردەمچىسىگە ئايلاندۇرغان. ئىت سۇ ئۈزەلەيدۇ، تېز يۈگۈرەيدۇ، كۆرۈش، ئاڭلاش ۋە پۇراش سېزىملىرىنىڭ ھەممىسى ئىنتايىن ياخشى بولۇپ، ناھايىتى ئەقىللىق ھايۋاندۇر.

ئىتلارنىڭ تەر بېزى بولمىغاچقا تىلىنى ساڭگىلىتىش ئارقىلىق بەدەن تېمپېراتۇرىسىنى تۆۋەنلىتىدۇ.

ئەمالار ئىتى

ئەمالار ئىتى كۆرۈش قۇۋۋىتى ناچار كىشىلەرگە سىرتقا چىققاندا يول باشلاش ۋە ئائىلىدە ئۇي ئىشلىرىنى قىلىشقا ياردەملىشىش ئۈچۈن ئۆگىتىلگەن ئىت بولۇپ، ئۇلارنىڭ ھەممىسى ئىنچىكىلىك بىلەن تاللانغان ۋە قاتتىق مەشىقلەندۈرۈلگەن، ئەقىللىق، مۇستەقىل پىكىر قىلىپ ھەرىكەتلىنەلەيدىغان ئىتلار ھېسابلىنىدۇ.

سىرتقا چىققاندا ئەمالار ئىتى ئىگىسىنىڭ سول يېنىغا يېپىشىپ ماڭىدۇ ھەم ئالاھىدە ياسالغان جابدۇق تاقايدۇ.

ئۇماق پۈستە كۆچۈكنىڭ جۈغى كىچىك، يۇمشاق قىزغۇچ، قېنىق سېرىق، ئاقۇچ كۈلرەڭ ۋە ئاق قاتارلىق رەڭلەردە بولىدۇ.

سىچقانلىقىنى بەدەن ئۇزۇنلۇقى بىلەن ئېگىزلىكى ئوخشاش، قىياپىتى ئۆچكىگە ئوخشاپ راق كېلىدۇ، تېتىك، ئوماق.

ئائىلە ئەزمىكى

بەزى ئىتلارنىڭ جۈغى كىچىك، ئوماق، يۇمشاق، سادىق بولۇپ، كىشىلەرنىڭ ئامراقلىقىنى كەلتۈرىدۇ. شۇڭا دائىم ئەزمەك ھايۋان سۈپىتىدە ئائىلىدە بېقىلىپ ئائىلە ئەزمىكىگە ئايلانماقتا.

پادىچى ئىت

پادىچى ئىتنىڭ يۈگۈرۈش سۈرئىتى ناھايىتى تېز، چىدامچانلىقىمۇ ناھايىتى يۇقىرى، چارۋىچىلارغا ياردەملىشىپ، قوي پادىلىرىنى بېقىشىپ بېرەلەيدۇ. بۆرىلەرنىڭ ھۇجۇمىدىن ساقلايدۇ. پادىچى ئىتنىڭ مەسئۇلىيەتچانلىقى كۈچلۈك، ئەقىللىق، تېتىك، كۆندۈرۈش ئاسان، ئىگىسىگە ئىنتايىن سادىق.

باسسېت ئىتنىڭ بېشى چوڭ، قۇلىقىمۇ چوڭ، بەدىنى ئۇزۇن، پۇتى قىسقا. قارىماققا قايغۇلۇق قىياپەتتە كۆرۈنسىمۇ، لېكىن ناھايىتى يۇمۇرىستىك ھەم ئويۇنخۇمار.

تايغانىنىڭ يۈگۈرۈش سۈرئىتى سائىتىگە 60 كىلومېتىرغا يېتىدۇ.

تايغان (ئوۋ ئىتى)

تايغانىنىڭ كۆرۈش سېزىمى تەرەققىي قىلغان، چېچەن ھەم سەۋرچان، ئىنكاسى ۋە سۈرئىتى تېز. ئولجىنى قوغلاشنى ياخشى كۆرىدۇ. كىشىلەر ئۇلارنى ئوۋ ئىتى قىلىپ كۆندۈرۈپ ئوۋ ئوۋلاشتا پايدىلىنىدۇ.

ئۆي مۇھاپىزەتچىسى

ئىتنىڭ ئۇز تەۋەلىكىنى قوغدايدىغان تۇغما تەبىئىتى بار بولۇپ، «ياتلار» نى قەتئىي يولاتمايدۇ. «ياتلار»نىڭ كىرگىنىنى بىلىپ قالسا قاتتىق ھاۋۇشپ توختىمايدۇ. شۇڭا ھويلا-ئارامىلارنى ساقلايدىغان ياخشى «مۇھاپىزەتچى» ھېسابلىنىدۇ.

قۇتقۇزۇش ئىتى

قۇتقۇزۇش ئىتىنىڭ پۇراش سېزىمى ئۆتكۈر بولۇپلا قالماستىن بەدىنىمۇ ناھايىتى كۈچلۈك، دالىدىكى نىشانىنى ئۇزۇن مۇددەت چارلىيالايدۇ، دالىدا يولدىن ئېزىپ قالغان ياكى خەتەرگە يولۇققان ئادەملەرنىڭ خەتەردىن قۇتۇلۇشىغا ياردەم قىلالايدۇ.

ئىت ئىككى مىليون خىلدىن ئارتۇق پۇراقنى پۇراپ بىلەلەيدۇ.

ساقچى ئىتى (ئاپشاركا) جىنايەتچىلەرنىڭ ئىزىغا چۈشىدۇ، زەھەرلىك بۇيۇملارنى ۋە خەتەرلىك نەرسىلەرنى تاپالايدۇ.

A. زوگزىيىپ يالغاندىن تاش ئالغاندەك بولىۋالسىگىز

B. تېز يۈگۈرۈپ قاچسىگىز

C. جايىگىزدا تۇرۇپ «قۇتقۇزۇڭلار!» دەپ ۋارقىرىسىگىز

قۇتقۇزۇش ئىتىنىڭ بويىنىغا ئېسىلغان دورا ساندۇقىغا يارىدارلارنى جىددىي قۇتقۇزۇشتا زۆرۈر بۇيۇملار قاچىلانغان.

قۇتقۇزۇش ئىتىنى پۇراش ئارقىلىق نىشانىنى تاپتى.

بىر ئىت سىزنى قوغلاپ كەلگەندە قانداق قىلسىگىز ئىت سىزنى چىشلىمەيدۇ؟

توخۇنىڭ تۇمشۇقى ناھايىتى ئۇچلۇق، دانلاشقا ناھايىتى ماسلاشقان. توخۇنىڭ چىشى يوق، شۇڭا نەرسە يېگەندە ئاشقازىنىنىڭ ھەزىم قىلىشىغا ياردىمى بولۇشى ئۈچۈن ئازراق ئۇششاق تاشلارنىمۇ يەۋالىدۇ.

مېكىيان ناھايىتى ھوشيار، ئەتراپتىكى ئەھۋالغا ھەر ۋاقىت دىققەت قىلىپ تۇرىدۇ. كۈشەندىسى بولغان سار پەيدا بولۇپ قالسىلا دەرھال سىگنال بېرىدۇ.

چۈجىلەر توخۇمىدىن چىقىشى بىلەنلا ماڭالايدۇ، ئانىسىغا ئەگىشىپ دانلايدۇ.

بىز دائىم خورازنىڭ ياگراق ئاۋازىنى چىللاش دەپ ئاتايمىز. خورازلار ئەتىگەندە چىللاپ بىزگە تاڭدىن خەۋەر بېرىدۇ. كۈندۈزى چىللىغىنى بەزىدە مېكىيانلارنى جەلپ قىلىش بولسا، بەزىدە باشقا خورازلارغا ھەيۋە قىلىش ئۈچۈندۇر.

خورازنىڭ تاجسى مېكىياننىڭكىدىن چوڭ، پەيلىرىمۇ مېكىياننىڭكىدىن چىرايلىق.

توخۇ

توخۇنىڭ ئەجدادى شەرقىي جەنۇبىي ئاسىيا تروپىك بەلۋاغ ئورمانلىرىدا ياشىغان ئىپتىدائىي توخۇ بولۇپ، ناھايىتى بۇرۇنلا كىشىلەر تەرىپىدىن بېقىلىپ ئۇي قۇشلىرىغا ئايلانغان. توخۇ توپلىشىپ ياشاشنى ياخشى كۆرىدۇ. بىر توخۇ يەيدىغان نەرسىنى كۆرۈپ قالسا كۆپ ھاللاردا باشقىلارنىمۇ چاقىرىپ بىللە دانلايدۇ. خوراز ھەر كۈنى ئۆز ۋاقتىدا تاڭدىن خەۋەر بېرىدۇ.

توخۇنىڭ تۇخۇم بېسىش ۋاقتى 20~22 كۈن

توخۇ تۇخۇمىنىڭ ئوزۇقلۇقى مول، ھەر كۈنى 1~2 نى يېسە ئادەم تېنىگە ئېھتىياجلىق كالتسىي ۋە ئاقسىلنى تولۇقلىغىلى بولىدۇ.

خورازنىڭ پۇتى ناھايىتى مەزمۇت، پۇتىدا ئارقىغا قارايدىغان ئۆسكەن بىر تال ئۇچلۇق تىكەنى بولۇپ، دوكۇر دەپ ئاتىلىدۇ، ئۇ سوقۇشۇش قورالى ھېسابلىنىدۇ.

ئۇرۇقلانغان تۇخۇم بەلگىلىك تېمپېراتۇرىدا چۈجە چىقىرالايدۇ.

مېكىيانىنىڭ تۇخۇم مەھسۇلاتى ناھايىتى يۇقىرى، يىلىغا 200~300 تۇخۇم تۇغىدۇ، ھەربىر تۇخۇمنىڭ ئېغىرلىقى 50~70 گرام كېلىدۇ.

ياپىلاق-كەك تۇمشۇقى بىلەن قۇلۇلە قاتارلىقلارنى ئوگاي يېيەلەيدۇ.

ئۆي قۇشلىرى

كۆندۈرۈلگەن ئۆي قۇشلىرىدىن ئەك كۆپ ئۇچرايدىغانلىرى توخۇ، ئۆردەك ۋە غاز. ئۇلار تېز يېتىلىدۇ، كۆپ تۇخۇم تۇغىدۇ. كۆندىلىك تۇرمۇشىمىزنى گۈش، تۇخۇمدىن ئىبارەت مول قوشۇمچە يېمەكلىكلەر بىلەن تەمىنلەپ بېرىدۇ.

ئۆردەك بەدىنىدىكى پەيلەرنى تاراشنى ياخشى كۆرىدۇ، ھەمدە قۇيرۇقىدىكى ماينى بەدىنىگە سۈركەيدۇ. شۇنداق قىلغاندا پەيلىرى سۇدا ھۆل بولۇپ كەتمەيدۇ.

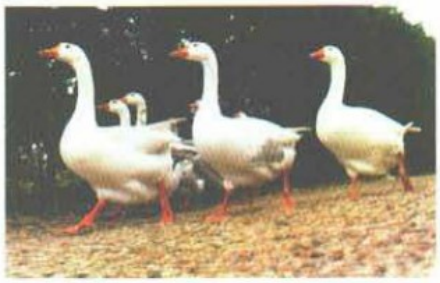
ئۆردەكلەر تۇغما سۈزۈش ئىقتىدارىغا ئىگە، لېكىن ئۇي ئۆردىكى ئۇرى تۇخۇم بېسىشنى خالىمايدۇ، شۇڭا تۇخۇمنى توخۇغا ياسۇرۇشقا ياكى سۇنئىي ئۇسۇلدا يېشىپ چىقىرىشقا توغرا كېلىدۇ. تۇخۇم بېسىلىش ۋاقتى 26~28 كۈن.

تۇخۇم بېسىش مەزگىلى

توخۇ، ئۆردەك غازلارنىڭ تۇخۇم بېسىش مەزگىلىنىڭ ئۇزۇن قىسقىلىقى ئوخشىمايدۇ. توخۇنىڭ 20~22 كۈن، ئۆردەكنىڭ 26~28 كۈن، غازنىڭ 34 كۈن بولىدۇ.

غاز

ئۇي غازلىرى كۆك غاز ۋە ياۋا غازدىن شالغۇتلاشتۇرۇلغان. كۆك غاز ياۋروپا غەربنىڭ ئەجدادى. ياۋا غاز بولسا جۇڭگو غەربنىڭ ئەجدادى. ئۇي غەربدا ئەجدادلىرىنىڭ ياشاش ئادىتى ساقلىنىپ قالغان. ئارام ئالغاندا قاراۋۇل قويىدۇ. ئەھۋال بايقالسىلا دەرھال سىگنال بېرىدۇ. غازلار ناھايىتى ئۇرۇشقاق. ھەتتا ئادەمنى چىشلەشكىمۇ پېتىنىدۇ. شۇڭا ئۇيىنى مۇھاپىزەت قىلالايدۇ.

قۇش زۇكمىسى دېگەن نېمە؟

قۇش زۇكمىسى ــ قۇش زۇكمىسى ۋىرۇسى كەلتۈرۈپ چىقىرىدىغان بىر خىل جىددىي خاراكتېرلىك يۇقۇملۇق كېسەللىك. ئۇنىڭ تارقىلىش سۈرئىتى تېز، يۇقۇملانغۇچىلارنىڭ ئۆلۈش نىسبىتى يۇقىرى بولۇپ، ئاساسلىقى توخۇ، ئۆردەك، غاز قاتارلىق قۇشلاردا بولىدۇ. ئادەم قۇش زۇكمىسى ۋىرۇسى بىلەن ئۇچراشسا يۇقۇملىنىش قىلىشمۇ مۇمكىن، ئېغىر بولغاندا ئۆلۈپ كېتىشمۇ مۇمكىن.

ئەركەك غازنىڭ بېشىدىكى گۆش ئۆسمىسى چوڭراق، چىشى غازنىڭ گۆش ئۆسمىسى ياپىلاق، روشەن ئەمەس.

مياۋ مياۋ توخۇ، ئۆردەك ۋە غاز چۈجلىرىنى ئەگەشتۈرۈپ دەريا بويىدا ئويناپتۇ. ھاۋا ئىسسىپ كەتكەنلىكىنى كۆرۈپ ئۇلارنى دەرياغا قوغلاپتۇ، لېكىن بۇ ئۇچىسىنىڭ ئارىسىدىكى بىرسى سۇغا چۈشمەپتۇ. ئۇنىڭ قايسىلىقىنى بىلەمسىز؟

ئۆردەك

ئۆردەك ياۋا ئۆردەكلەر ئىچىدىكى يېشىل باش ئۆردەكنى كۆندۈرۈش ئارقىلىق بارلىققا كەلگەن، ئۇ تۇغما سۈزۈش ئىقتىدارىغا ئىگە. لېكىن ناھايىتى قورقۇنچاق، توپلىشىپ ياشاشنى ياخشى كۆرىدۇ. ئاساسلىقى لۇم-لۇم قۇرتلار، قۇلۇلە-سەدەپلەر ۋە كىچىك قىسقۇچپاقا قاتارلىقلارنى يەيدۇ.

يېشىل باش ئۆردەك ئۆي ئۆردەكنىڭ ئەجدادى بولۇپ، سۈ ئۈزەلەيدۇ ھەم ئۇچالايدۇ، ھەر يىلى جەنۇب تەرەپلەردە قىشلايدۇ. كېيىنكى يىلى ئەتىيازدا يەنە شىمال تەرەپكە كېلىپ تۇخۇم تۇغىدۇ. ھەر ئۇۋىغا 8 ~ 11 نى تۇغىدۇ.

ئەركەك يېشىل باش ئۆردەكنىڭ باش ۋە بوينىدىكى قىسقا پەيلىك قىسمى مېتالدەك يالتىراق، بوينىنىڭ ئۆتتۇرىسىدا بىر چەمبىرەكسىمان ئاق سىزىقى بار، قانىتىدىكى پەيلىرىمۇ كۆكۈش بىنەپشە رەڭ يالتىرايدۇ.

دەريا-ئۆستەڭ ياكى سازلىق رايونلاردا ياشايدۇ، ئاساسىي نېمەكلىكى ئۆسۈملۈك.

غازنىڭ 3 ~ 5 ياش ئىچىدە تۇخۇم تۇغۇش مىقدارى بىلىسىرى ئېشىپ بارىدۇ، ھەر يىلقى تۇخۇم مىقدارى 100 گە يېتىدۇ. ھەر بىر تۇخۇمنىڭ ئېغىرلىقى 150~200 گرام كېلىدۇ.

غاز ئۆردەككە سەل ئوخشايدۇ، لېكىن ئۆردەكتىن چوڭ.

ئۆردەكنىڭ پەنجىلىرىنى بىر قەۋەت تېرە تۇتاشتۇرۇپ تۇرىدۇ. بۇ ئۇرۇش پەردىسى دېيىلىدۇ. سۇدا ئۇرغىنىدە بالاقنىڭ رولىنى ئويناىدۇ.

ئات

ئات 9000 يىللار ئىلگىرىلا ئىنسانلار تەرىپىدىن كۆندۈرۈلگەن. ئۇ سادىق، يۇگۇرۈك، ئىنسانلار ئۈچۈن خىزمەت قىلىدۇ. ئىنسانلارنىڭ ياخشى دوستى. ھازىر دۇنيادا پىرژىۋالسكى ياۋا ئېتىدىن باشقا ئاتلارنىڭ ھەممىسى كۆندۈرۈلگەن ئاتلاردۇر.

ئاتنىڭ ھاياتلىق دەۋرى

ئات تۇغۇلغاندىن كېيىن ئانىسىنى ئېمىدۇ. 6 ئايدىن كېيىن ئوت ـ چۆپ يېيىشكە باشلايدۇ. 3~5 يېشىدا قۇرامغا يېتىپ چېتىشىپ، نەسىل قالدۇرۇشقا باشلايدۇ. 23 ياشقا كىرگەندىمۇ كۆپىيىش ئىقتىدارى بولىدۇ. ئاتنىڭ بوغازلىق مەزگىلى 11~12 ئاي بولىدۇ.

6 ئايغا توشمىغان تاي

5 ياشتىن ئاشقان ئاتلار يات جىنسلار بىلەن چېتىشالايدۇ.

ئۈچ ياشتىن 15 ياشقىچە بولغان ئاتلار ئىنسانلارغا خىزمەت قىلالايدۇ، ئۇزۇن بولغاندا 20 يېشىغىچە داۋاملاشتۇرىدۇ.

ئات 30~35 ياشقىچە ياشايدۇ

قۇلقى سۆزلىيەلەيدۇ

ئاتنىڭ قۇلقى ئىنتايىن سەزگۈر، خالىغان تەرەپكە ئايلىنالايدۇ. ئۇ ئاتنىڭ شادلىقى، غەزەپ ـ نەپرىتى، قايغۇسى ۋە خاتىرجەملىكىنى ئىپادىلەيدىغان مۇھىم ئەزاسى. ئات قۇلقىنىڭ ھەربىر ھەرىكىتى بىر خىل كەيپىياتنى ئىپادىلەيدۇ، ئات قۇلقىنى كۆزەتسەك ئاتنىڭ كەيپىياتىنى بىلەلەيمىز.

ئاتنىڭ خۇشال بولسا قۇلاقلىرى يىلىك دىنگگىيىدۇ.

قۇلقىنىڭ بىرى ئارقىغا بىرى ئالدىغا قارىسا ئىككىلىنىپ بىر قارارغا كېلەلمەيۋاتقانلىقىنى ئىپادىلەيدۇ.

قۇلقى ئارقىغا يېتىۋالسا ھۇجۇم قىلىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

قۇلقى ئالدىغا قارىسا ناھايىتى قىزىقۇاتقانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاتقا «كەش» كىيگۈزۈش

ئاتنىڭ تۇيقى چېپىش جەريانىدا ئاسان ئۇپراپ كېتىپ، چېپىش سۇرۈتىگە تەسىر يەتكۈزىدۇ. ئات تۇيقىنى ياخشى ئاسراش ئۈچۈن ئۇنىڭغا بىر ياخشى كەش ــ تاقا تاقىلاشقا توغرا كېلىدۇ.

تاقا تاقىلاشنىڭ باسقۇچلىرى:

①ئادەمنى زەخمىلەندۈرۈشتىن ساقلىنىش ئۈچۈن، ئات تاقىلاشتىن ئىلگىرى مۇقىملاشتۇرۇپ باغلىنىدۇ؛
②تۇيقى قىرىپ تەكشىلىنىدۇ؛
③تۇياق شەكلى ۋە چوڭلۇقى ئۆلچىنىدۇ؛
④تاقا مىخلىنىدۇ.

ئات منگۈچنى پەرق ئېتەلەيدۇ

ئاتنىڭ سەزگۈ ئەزالىرى ناھايىتى ئۆتكۈر بولۇپ، منگۈچنىڭ ئۇستا ياكى ناتۇستا ئىكەنلىكنى ئېنىق پەرقلەندۈرەلەيدۇ. ئەگەر ئاتنى منىشتىن ئىلگىرى دۇمبىلىرىنى سىلاپ، تاتلاپ، ئات سىزنىڭ تۇرقىڭىز ۋە ھىدىڭىز بىلەن تونۇشۇالغاندىن كېيىن منىسىڭىز ئۇ سىزگە كۆنىدۇ. ھەتتا بىر ئۆمۈر سىزگە بويسۇنىدۇ. لېكىن سىز ئىككىلىنىپ بىر قارارغا كېلەلمەي قالسىڭىز ئۇ قەستەن سىزگە بويسۇنماي يېقىۋېتىشىمۇ مۇمكىن.

ئاتنىڭ سول تەرىپىدىن منىسىڭىز ئات تېپىۋەتمەيدۇ.

C. ھويلا ـ ئارامنى مۇھاپىزەت قىلىش

B. بەيگە

بۇ بەش سۈرەتتىن ئات قىلىشقا ماس كەلمەيدىغىنى تاللاڭ؟

A. جەڭ قىلىش

D. ھارۋا تارتىش

E. يەر ھەيدەش

ئاتنىڭ قۇيرۇقى پاشا ـ چىۋىن ۋە كۆكۈيۈنلەرنى قوغلىدۇ.

ئات تۇرغاندا، ماڭغاندا ياكى چاپقاندا پۈتىنىڭ ئۈچى يەرگە تېگىدۇ. شۇڭا ئات يۈگۈرگەندە تۇياقنىڭ يەرنى تېپىشى غايەت زور ئەكس تەسىر كۈچنى ھاسىل قىلىدۇ ھەمدە ببغىش (ئوشۇق بوغۇمى) ئارقىلىق پۈتلارغا يەتكۈزۈلىدۇ. ئات سائىتىگە 70 كىلومېتىر يۈگۈرىيەلەيدۇ.

كالىنىڭ تۆھپىسى

كالا يەر ھەيدەيدۇ، ھارۋا تارتىدۇ، كىشلەرنى يەنە گۆش، سۈت ۋە تېرە بىلەن تەمىنلەيدۇ. بىر كالا بىر يىلدا بىرنەچچە مىڭ لىتر، كۆپ بولغاندا 10 مىڭ لىتردىن ئارتۇق سۈت بېرىدۇ. بۇ ئوتتۇز-قىرىق باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرىنىڭ كۈندە ئىچىشگە يېتىدۇ.

سۈت سېغىش

كالا سۈتىنىڭ ئوزۇقلۇق تەركىبى مول، ئۇنىڭدىن يەنە قېتىق ۋە ھەرخىل سۈت مەھسۇلاتلىرىنى ئىشلەشكە بولىدۇ.

كالا

كالا ئىنسانلارنىڭ كونا دوستى بولۇپ، ئىنسانلار نەچچە مىڭ يىل ئىلگىرىلا كالىنى كۆندۈرۈپ، بىز ئۈچۈن يەر ھەيدەپ، يەر تېرىيدىغان، بىزنى گۆش ۋە سۈت بىلەن تەمىنلەيدىغان قىلغان.

كۆلچەكتە يۈيۈنۈۋاتقان سۇ كالىسى

سۇ كالىسى

سۇ كالىسى ناھايىتى بەستلىك، كۈچلۈك، لېكىن ياۋاش، ئىشقا سېلىش ئاسان، مۇڭگۈزى يوغان، تېرىسى قېلىن، يۇڭى ئاز، سۈتىغا چىلىنىشنى ياخشى كۆرىدۇ. سۇ كالىسى يەر ھەيدىيەلەيدۇ، ھارۋىغا قوشقىلى بولىدۇ، سۈتىمۇ كۆپ.

ئوت-چۆپىنىڭ كالا تېنىدىكى سەپىرى: ئېغىز ← چوڭ قېرىن ← تور قېرىن ← ئېغىز ← چوڭ قېرىن ← قات قېرىن (توققۇز تونلۇق) ← شىردان (ساقىنچاق) ← ئۇچەي ← مەقئەت ← سىرتىغا چىقىرىۋېتىلىدۇ.

كالا غالجىرلىق كېسىلى قوي، توخۇ ۋە ئادەملەرگە يۇقىدۇ، شۇڭا غالجىر كالىنى ئايرىۋېتىش، سويىۋېتىش ياكى كۆيدۈرۈۋېتىش لازىم.

كالا غالجىرلىق كېسىلىنىڭ قىسقىچە نامى BSE بولۇپ، تولىراق 4 ياش ئەتراپىدىكى يېتىلگەن كالىلاردا كۆرۈلىدۇ. بۇ خىل كېسەلگە گىرىپتار بولغان كالىدا نېرۋىسى قالايمىقانلىشىش، گالۋاڭلىق، بىئارامىلىق قاتارلىق كېسەللىك ئالامەتلىرى پەيدا بولىدۇ، ئەڭ ئاخىرىدا ئېغىر دەرىجىدە ئورۇقلاپ ئۆلۈپ كېتىدۇ.

كالىلارنىڭ تۆت ئاشقازىنى بار

كالا كۆشەيدىغان ھايۋان بولۇپ، 4 ئاشقازىنى بار، نەرسە يېگەندە ئوت-چۆپنى چوڭ قېرىنغا يۆتكىدۇ، يېرىك ئوت-چۆپلەر چوڭ قېرىندا سكرو ئورگانىزملار تەرىپىدىن ئېچىتىلىدۇ. كالا مۇڭاپىق بىر پەيتتى تاپسىلا چوڭ قېرىندىكى ئوت-چۆپنى قۇسۇپ ئاغزىدا يۇمشاق چاينىغاندىن كېيىن، قايتىدىن يۇتۇپ ھەزىم قىلىدۇ.

كۆشەيدىغان هايۋانلارنىڭ ئاساسلىق يېمەكلىكى نېمە؟

C. هاشارات

A. كۆكتات، مېۋە - چېۋە

B. چاشقان

D. ئوت - چۆپ

بەزى تاغلىق رايونلاردا هازىرمۇ كالا بىلەن يەر ئاغدۇرىدۇ.

كالا ناھايىتى كۆنۈك ھايۋان بولۇپ، چىدامچانلىقنىڭ سىمۋولى.

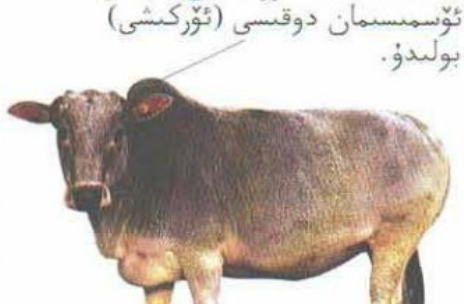
يەرلىك كالا

يەرلىك كالا ئەڭ كۆپ بېقىلىدىغان كالا بولۇپ، يۈڭى سېرىق، قىزغۇچ قوڭۇر، ئاق، قارا، قارا-ئاق ئالا قاتارلىق رەڭلەردە بولىدۇ. ئىشلىتىلىشىگە قاراپ سۈت كالىسى، گۆش كالىسى ۋە گۆش ئېلىندىغان قوشۇمچە ئەمگەككە سېلىندىغان كالا قاتارلىقلارغا بۆلىنىدۇ.

ئۆركەشلىك كالا

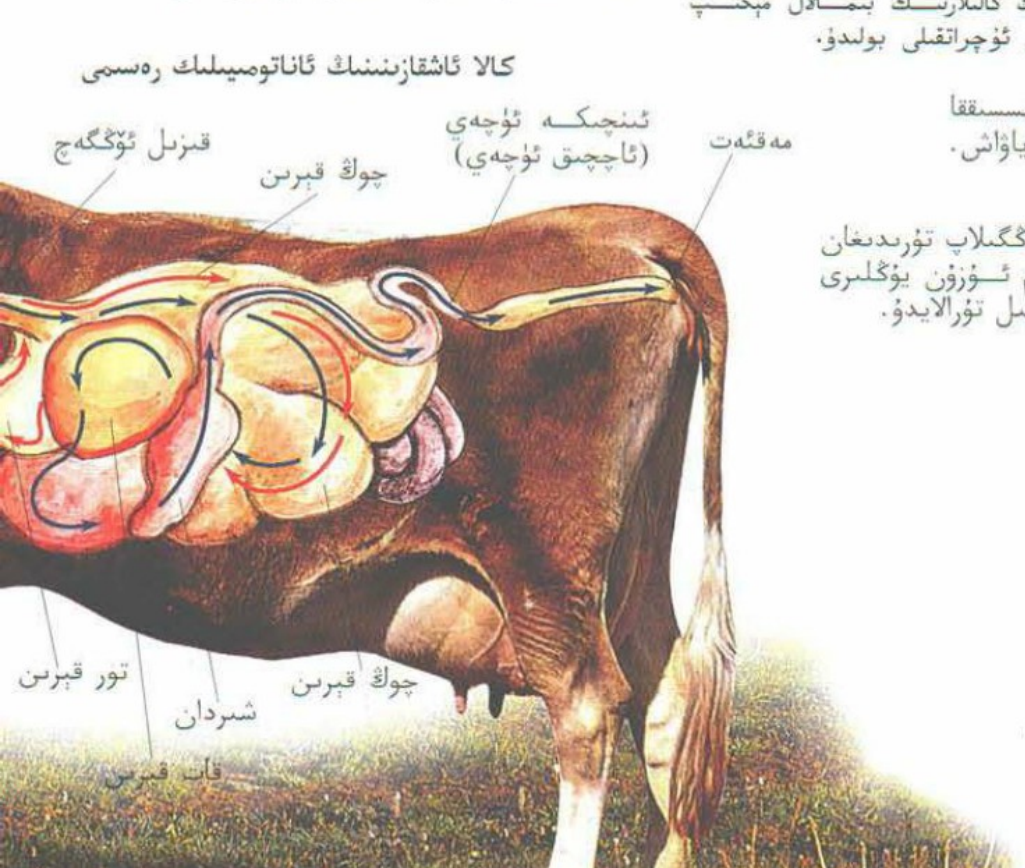
ئۆركەشلىك كالا ئاسىيا ۋە ئافرىقىنىڭ تروپىك بەلۋاغ رايونلىرىدا ياشايدۇ، ئۇنىڭ تېرىسى ناھايىتى يۇمشاق بولۇپ، ھاشاراتلارنى قوغلايدىغان ئالاھىدە بىر خىل سېسىق پۇراق ھاسىل قىلالايدۇ. ھىندىستاندا ئۆركەشلىك كالا ئىلاھ دەپ قارىلىدۇ. شۇڭا شەھەر كوچىلىرىدا ئۆركەشلىك كاللارنىڭ بىمالال مېڭىپ يۈرگەنلىكىنى ئۇچراتقىلى بولىدۇ.

گەجگىسىدە روشەن بىر ئۆسمىسىمان دوقمىسى (ئۆركىشى) بولىدۇ.

ئۆركەشلىك كالا ئىسسىققا چىداملىق، ئىنتايىن ياۋاش.

كالا ئاشقازىنىنىڭ ئاناتومىيىلىك رەسىمى

قوتازنىڭ يۇڭىدىن يىپ ئېگىرىشكە، ئارغامچا ئېشىشكە بولىدۇ.

پاخپىيىپ ساڭگىلاپ تۇرىدىغان يىرىك ھەم ئۇزۇن يۇڭلىرى سوغۇققا تاقابىل تۇرالايدۇ.

قوتاز سۈتىنى پىششىقلاپ ئىشلەپ، سېرىق ماي ئېلىشقا بولىدۇ.

ئېگىزلىكتىكى سوغۇق جايلاردا ياشايدىغان قوتاز پاكار ئەمما كۆچلۈك بولۇپ، كىشىلەرنىڭ يۈك توشۇش ۋە تېرىلغۇ ئىشلىرىدىكى ئەڭ ياراملىق ئۇلىقى ھېسابلىنىدۇ. «ئېگىزلىك كېمىسى» دەپ نام ئالغان.

ئورغاقتەك ئەگرى مۈڭگۈزى

يۇگى تۈز هەم يىرىكرەك

قۇيرۇقى قىسقا هەم دىڭگىيىپ تۇرىدۇ

ساقلى بار

قوي ۋە ئۆچكە

قوي ۋە ئۆچكە ئاچا تۈياقلىق ئوتخور هايۋانلار بولۇپ، تېز يۈگۈرۈيەلەيدۇ، هەم يىراقنى سەكرىيەلەيدۇ. ئۇلار ناهايىتى ياۋاش، ئىنسانلار خېلى بۇرۇنلا ئۇلارنى كۆندۈرۈپ گۆش، سۈت ۋە يۇڭ ـ تېرىلىرىدىن پايدىلانغان.

قوي ۋە ئۆچكىلەرنىڭ يېقىن تۇغقانلىرىدىن تاغ ئۆچكىسى (تاغ تېكىسى)، بۆكەن، ئارقار قاتارلىقلار بار.

كەينىدە ئىككى كىچىك بارمىقى بار

ئالدىدا ئىككى چوڭ بارمىقى بار

قوي ۋە ئۆچكىنىڭ ئىككى كىچىك، ئىككى چوڭ جەمئىي تۆت بارمىقى (تۈيىقى) بولىدۇ.

شوخ ـ چېچەن ئۆچكە

ئۆچكە شوخ ـ چاققان بولۇپ، ئېگىزلىككە چىقىشنى ياخشى كۆرىدۇ، پاكار ئوت ـ چۆپ ۋە چاتقاللار، دەرەخ يوپۇرماقلىرى هەم ئوت يىلتىزىنى ياقتۇرۇپ يەيدۇ. ئۆچكىنىڭ ماسلىشىش ئىقتىدارى قوينىڭكىدىن كۈچلۈك، ئۇسۇلۇكلەر كەمچىل، قۇرغاق ئۇنۇمسىز يەرلەردىمۇ بېقىشقا بولىدۇ.

ئۆچكىنىڭ سۈتىنىڭ مايى تەركىبى يۇقىرى، ئادەم تېنىگە كالا سۈتىدىنمۇ ئاسان سىڭىدۇ.

ئۆچكە تىك قىياتاشلارغا ئوڭايلا چىقالايدۇ.

زور كۆچلۈك بۆكەنلەرنىڭ ئەركەك ـ چىشى ئىككىلىسىدە مۈڭگۈز بولىدۇ.

بۆكەنلەرنىڭ چوڭ جەمەتى

بۆكەنىڭ تۈرلىرى ناهايىتى كۆپ، مەشھۇرلىرىدىن ئاسىيادىكى قاڭشارلىق بۆكەن، تىبەت بۆكنى، ئەرەب چوڭ بۆكنى، ئافرىقىدىكى ئالاچىپار بۆكەن، ئانتىدورکاس بۆكنى، سۇ بۆكنى، ئاهۇ ۋە شىمالىي ئامېرىكىدىكى ئاچىماق مۈڭگۈزلۈك بۆكەن قاتارلىقلار بار. ئۇلارنىڭ تولىسى كەڭ تۈزلەڭلىك ياكى تاغلىق يەرلەردە ياشايدۇ، دائىم توپلىشىپ هەرىكەتلىنىدۇ.

بۆكەنلەرنىڭ قاڭقىپ سەكرەش كۈچى ئىنتايىن ياخشى، يۈگۈرۈش سۈرئىتى ناهايىتى تېز.

يېتىلگەن ئارقارنىڭ مۈڭگۈزى يوغان ھەم ئەگرى، مۈڭگۈزنىڭ ئۇچى سىرتقا قاراپ ئايلىنىپ ئۆسىدۇ.

كۆكمەت (تورۇق تېكە)

كۆكمەتلەر بىر ياكى بىر قانچە تېكىنىڭ يولباشچىلىقىدا تاغلىق جايلاردا توپلىشىپ ياشايدۇ. ئۇلار تىك قىيالارغا ئەپچىللىك بىلەن يامشالايدۇ، ئوت ـ چۆپ، كىچىك چاتقال ۋە مۇخلار بىلەن ئوزۇقلىنىدۇ. ئوتلاۋاتقاندا دائىم بىر تېكە ئېگىز جايدا قاراۋۇللۇق قىلىدۇ. خەتەر سېزىلسىلا ئېگىز تاغ ـ قىيالارغا قاراپ يۈتكىلىدۇ.

تاغ ئۆچكىسىنىڭ تۇياقلىرى ئىنتايىن قاتتىق بولۇپ، تاغلىق يەرلەردە مېڭىشقا ماسلاشقان.

ئارقارنىڭ مۈڭگۈزى

چىشى ئارقارنىڭ مۈڭگۈزى يوق. ئەركەك ئارقارنىڭ تۇغۇلغاندىلا مۈڭگۈزى بار بولۇپ، كېيىن داۋاملىق ئۆسىدۇ. ئاسىيادىكى پامىر ئارقارنىڭ تېنى ئەڭ چوڭ، مۈڭگۈزىنىڭ ئۇزۇنلۇقى 108 مېتىردىن ئاشىدۇ.

ئىنسانلار ناھايىتى بۇرۇندىنلا قوي تېرىسىدىن كىيىم تىكىپ سوغۇقتىن ساقلانغان. كېيىن قوي يۇڭىدىن يىپ ئېگىرىپ رەخت توقۇشنى ئۆگەنگەن. ئىنچىكە ئۇرۇن قوي يۇڭىدىن يۇڭ يىپ ئېگىرىشكە، قىسقا ئىنچىكە يۇڭىدىن رەخت توقۇشقا، يېرىك قوي يۇڭىدىن گىلەم توقۇشقا، كىگىز ـ شىرداقلارنى بېسىشقا بولىدۇ.

قوي يۇڭى ئومۇمەن يىلدا بىر قېتىم قىرقىلىدۇ.

قوي يۇڭىدا توقۇلغان پەلەي

قوچقارنىڭ يۆگىمەچ (بۇرمىسىمان) مۈڭگۈزى بولىدۇ.

ياۋاش جانۋار ـــ قوي

قوينىڭ ھەم ئۇزۇن ھەم قوبۇق يۇڭلىرى بولىدۇ. قارىماققا ناھايىتى سېمىز كۆرۈنىدۇ. قوينىڭ كالپۇكلىرى نېپىز ھەم ئەپچىل بولۇپ، قىسقا ئوت ـ چۆپلەرنى يېيىشىنى ياخشى كۆرىدۇ. قويلار توپ ـ توپ بولۇپ ياشايدۇ. چوڭ بىر پادىدا بىر نەچچە سانى قوي بولۇپ، بىر قوچقار يولباشچى بولىدۇ. قوي ئادەتتە ئاجىز ۋە بۇمشاق قۇلاق كىشىلەرنىڭ سىمۋولى قىلىنىدۇ.

توشقان

توشقان ئۆي توشقىنى ۋە ياۋا توشقان دەپ ئىككى خىل بولىدۇ. توشقان تېز يۈگۈرەيدۇ ھەم سەكرىيەلەيدۇ، ئوت-چۆپنى ئوزۇقلۇق قىلىدۇ. توشقاننىڭ يېمەكلىك يېيىش ئۇسۇلى تولىمۇ ئۆزگىچە، يېمەكلىكنى يەپ بولغاندىن كېيىن ئالدى بىلەن تەركىبىدە زور مىقداردا ۋىتامىنلار بولغان مايا قىلىرىنى چىقىرىدۇ، ئاندىن ئۇنى يەپ تەركىبىدىكى ۋىتامىنلارنى ھەزىم قىلىۋالغاندىن كېيىن ھەقسىز مايا قىلىرىنى چىقىرىۋېتىدۇ.

قۇلىقى ناھايىتى ئۇزۇن، ئەپچىل ئايلىنالايدۇ.

زېرەك توشقان

توشقاننىڭ ئاڭلاش ۋە كۆرۈش سېزىمى ئۆتكۈر، ئىنتايىن ھوشيار، شەپە بولسلا شۇئان قېچىپ كېتىدۇ. يۈگۈرۈش جەريانىدا يەنە ئۆيۈقسىزلا يۆنىلىش ئۆزگەرتەلەيدۇ. شۇڭا بەزىدە لاچىن-قارچىغىلارنىڭ چاڭگىلىدىن قۇتۇلۇپ كېتەلەيدۇ.

ياۋا توشقاننىڭ ئالدى پۇتى ئادەتتىكى ئۆي توشقىنىنىڭكىدىن ئۇزۇن، ئارقا پۇتى ئۇزۇن ھەم كۈچلۈك بولۇپ، بىر سەكرەپلا 6 مېتىر يىراقلىققا بارالايدۇ.

قىشتىكى تۈندرا توشقىنى

يازدىكى تۈندرا توشقىنى

چوڭ قۇلىقىدا نەچچە يۈز تال ئىنچىكە قان تومۇرلىرى بولۇپ، ئىسسىقلىق تارقىتىپ بەدەن ھارارىتىنى تۆۋەنلىتەلەيدۇ.

توشقاننىڭ كۆرەك چىشى توختىماي ئۆسىدۇ، خۇددى پىچاقتا ئوخشايدۇ، كۆك ئوت يېسە ناھايىتى تېز چاينايدۇ.

تۇرۇپ، يېسۈملۈك قاتارلىقلارنى يېيىشكە ئامراق.

رەڭ ئۆزگەرتەلەيدىغان ئاق توشقان

ئاق توشقان (تۈندرا توشقىنى) شىمالىي قۇتۇپتا ياشايدۇ، ئۇزۇنى قوغداش ئۈچۈن يۈگىنىڭ رەڭگىنى ئەتراپتىكى مۇھىت بىلەن بىردەك قىلىشقا تىرىشىدۇ. يازدا قوڭۇر، قىشتا ئاق رەڭگە ئۆزگىرىپ تۇرىدۇ.

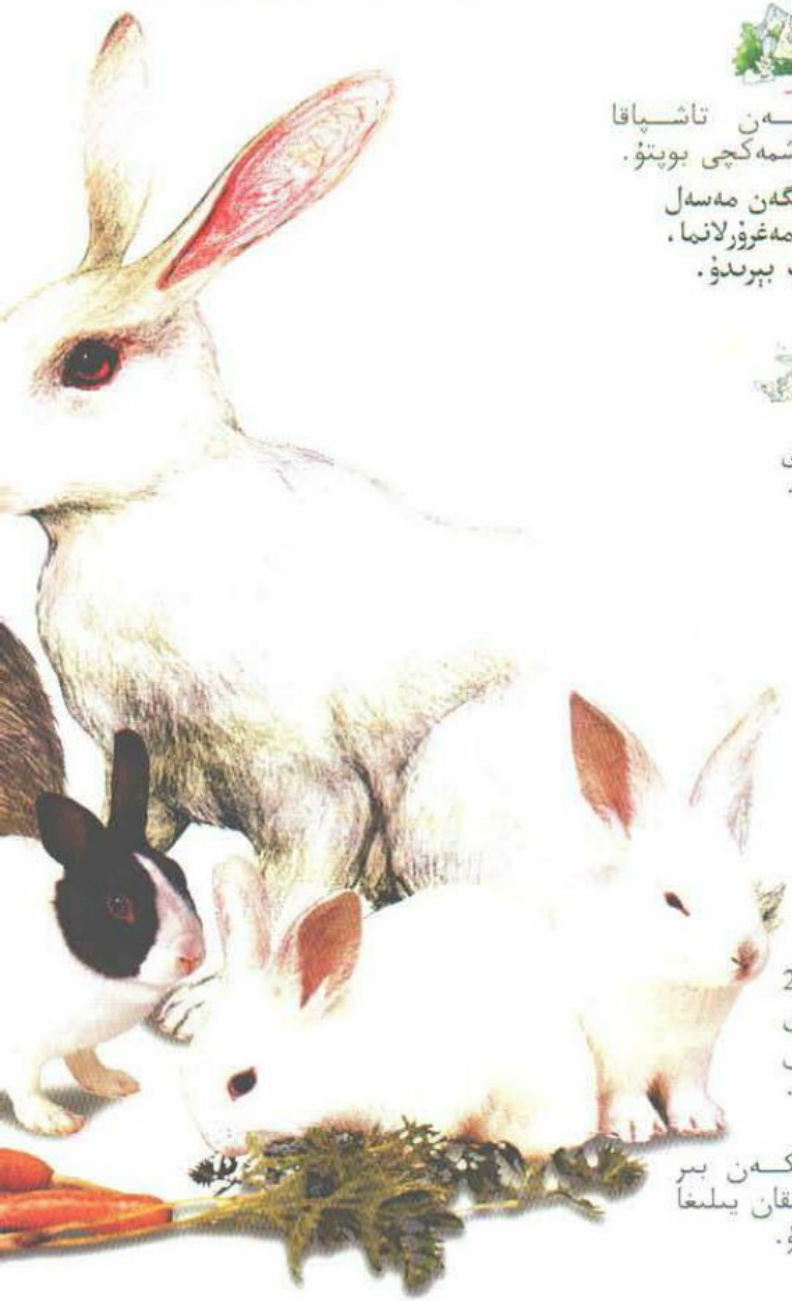
توشقان كۆزىنىڭ رەڭگى يۈگىنىڭ رەڭگىگە مۇناسىۋەتلىك. قارا توشقاننىڭ كۆزى قارا، كۈلرەڭ توشقاننىڭ كۆزى كۈلرەڭ بولىدۇ.

قۇۋ توشقاننىڭ ئۇۋىسى كۆپ

ياۋا توشقان ناھايىتى ئەقللىق، كولىغان ئۇۋىسىنىڭ نۇرغۇن تۆشۈكى بولىدۇ، كامار بىلەن كامار تۇرۇبىسىمان يوللار ئارقىلىق تۆتاشتۇرۇلغان. بىر تۆشۈكتىن كىرىپ يەنە بىر تۆشۈكتىن چىقىپ دۈشمىنىنى ئاداشتۇرۇۋېتەلەيدۇ.

ئاق توشقاننىڭ كۆزى ئەسلى رەڭسىز، كۆز ئالمىسىدا قان تومۇرلاردىكى قاننىڭ رەڭگى ئەكس ئەتكەچكە قىزىل كۆرۈنىدۇ.

B.توشقان تاشپاقىدىن تېز يۈگۈرەلەيمەن دەپ قاراپ، يېرىم يولدا ئويۇنغا كىرىشىپ كېتىپتۇ

A.توشقان بىلەن تاشپاقا يۈگۈرۈشتە بەسلەشمەكچى بوپتۇ.

«تاشپاقا بىلەن توشقاننىڭ مۇسابىقىلىششى» دېگەن مەسەل بىر ھەقىقەتنى يەنى رەقىبىگە سەل قارىما، مەغرۇرلانما، بولمىسا مەغلۇپ بولىسەن دېگەننى چۈشەندۈرۈپ بېرىدۇ.

C.تاشپاقا باشتىن ئاخىر بوشاشماي ئالغا قاراپ يۈگۈرۈشنى قەتئىي داۋاملاشتۇرۇپ ئاخىرقى نۇقتىغا بېرىپ بولغاندا ئاندىن توشقان يېتىشىپ كەپتۇ.

توشقان كۆپ تۇغىدۇ

توشقاننىڭ ئۇچلۇق چىشى، ئۇتكۇر تىرناقلىرى يوق، نۇرغۇنلىغان گۆشخور ھايۋانلارنىڭ ئوۋلاش ئوبيېكتى بولۇپ، دائىم كۆپلەپ ئۇۋلىنىدۇ، شۇڭا توشقانلىق كۆپىيىش ئىقتىدارى يۇقىرى. كۆپ تۇغۇپ يېتەرلىك ئەۋلادنىڭ بولۇشىغا كاپالەتلىك قىلىدۇ.

توشقاننى قۇچاقلىغان ئالماقچى بولغاندا بوينىنىڭ ئارقا تەرىپىدىكى تېرىسىدىن تۇتۇش، ئاستى تەرىپىدىن ئارقا پۇتىنى تىرەپ ئېلىش كېرەك.

جۇڭگو 2000 يىلدىن ئارتۇق توشقان بېقىش تارىخىغا ئىگە.

قۇرامىغا يەتكەن بىر چىشى توشقان يىلىغا 30نى تۇغالايدۇ.

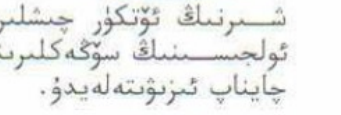

مۇستەقىل ئۇزۇقلۇق تۇتۇش

نۇرغۇنلىغان ھايۋانلار ئۆز كۈچىگە تايىنىپ يالغۇز يېمەكلىك ئوۋلايدۇ. يالغۇز ئوۋلاشنىڭ كۆپ خىل ئۇسۇللىرى بار، مەسىلەن، تېز يۈگۈرۈپ قوغلاپ تۇتۇش، پۇرسەت تېپىپ ھۇجۇم قىلىش، ئالداپ قىلتاقتا چۈشۈرۈش قاتارلىقلار.

يىرتقۇچ شىر ئۆزىدىنمۇ چوڭ ھايۋانلارنى يالغۇز تۇتۇپ يېيەلەيدۇ.

شىرنىڭ ئۆتكۈر چىشلىرى ئولجىسىنىڭ سۆڭەكلىرىنى چاينap ئىزىنى تەتەلەيدۇ.

تۇتۇپ يېيىش ۋە قوغدىنىش

تەبىئەتتە ھايۋانلار ھايۋانلارنى ياكى ئۆسۈملۈكلەرنى يەيدۇ، بۇلارنىڭ ھەممىسىلا تۇتۇپ يېيىشتۇر. تۇتۇپ يېيىلگۈچى ھايۋانلار باشقا ھايۋانلارنىڭ ئوزۇقلۇقى بولۇپ كېتىش تەقدىرىدىن قۇتۇلۇش ئۈچۈن ناھايىتى كۆپ تەدبىرلەرنى قوللىنىدۇ، بۇ قوغدىنىش دېيىلدۇ. تۇتۇپ يېيىش بىلەن قوغدىنىش ھايۋانلارنىڭ ياشىشىدىكى تۇغما قابىلىيەت.

گنۇ مۆڭگۈزى بىلەن ھەيۋە قىلىپ، سىرتلاننى چېكىندۈرۈشكە ئۇرۇنماقتا.

ھەمراھلىرى گنۇنىڭ دىققىتىنى تارتقاندا پۇرسەت تېپىپ ھۇجۇم قىلىدۇ.

چىپار سىرتلارنىڭ گنۇغا قورشاپ ھۇجۇم قىلىشى

شېرىكلىشىپ ئۇزۇقلۇق تۇتۇش

گۈشخور ھايۋانلار ئۆزىدىن چوڭ ھايۋانلارنى تۇتۇپ يېيىش ۋاقتىدا كوللېكتىپ ھەرىكەت قىلىدۇ. ئۇلار سەردارنىڭ يېتەكچىلىكىدە ھەمكارلىشىپ ئاخىرىدا ئولجىسىدىن بىرلىكتە بەھرلىنىدۇ.

چىپار سىرتلان ئەڭ كۈچلۈك، ئەڭ جۇرئەتلىك، ئەڭ ۋەھشىي سىرتلان ھېسابلىنىدۇ

پاتمىچۇق جەددىي پەيتتە قۇيرۇقىنى ئۇرۇۋېتىپ قاچىدۇ. قۇيرۇقى بىر مەزگىل ئۆتكەندىن كېيىن، يەنە ئۆسۈپ چىقىدۇ.

ئۇزۇنى زەخمىلەندۇرۇپ قۇتۇلۇش

بەزى هايۋانلار دۈشمىنىڭ هۇجۇمىغا ئۇچرىغاندا قۇيرۇقى ياكى پۇتىنى ئۇزى ئۇزۇۋېتىپ ۋە ياكى ئىچكى ئەزالىرىنى مەسىلەن پۈركۈپ چىقىرىۋېتىپ هۇجۇم قىلغۇچىنىڭ دىققىتىنى بۇرىۋېتىش ئارقىلىق قېچىپ كېتىدۇ. ئۇلارنىڭ كېمىپ قالغان قىسمى بىر مەزگىل ئۇتكەندىن كېيىن يەنە قايتىدىن ئۆسۈپ چىقىدۇ.

قوغدىنىش «ساۋۇت»ى

تاشپاقىنىڭ چىشى يوق، هەربىرى ئاستا-ئاستا دۈشمىندىن قوغدىنىش ئۈچۈن دۈمبە ۋە قورساق قىسمىغا قاتتىق قاپ ئۆسۈپ چىققان. خەتەرگە يولۇققىلا دەرھال قېپىغا كىرىۋالىدۇ.

تاشپاقا قېپى ناھايىتى قاتتىق، ئادەتتە گۆشخور هايۋانلار تاشپاقىغا هۇجۇم قىلىش ۋە ئۇنى هەزىم قىلىش تەسلىكى تۇيۇلىدىن ئۇنى يېمەيدۇ.

تاشپاقا كۆشەندىسىگە ئۇچرىغاندا بېشىنى قېپىغا كىرگۈزىۋالىدۇ.

ئاكتىپ مۇداپىئەلىنىش

بەزى هايۋانلار كۆشەندىسىگە يولۇققاندا تېز سۈرئەتتە قېچىپ كەتكەندىن باشقا يەنە ئاكتىپ قارشىلىشىش ئىقتىدارىغا ئىگە، مەسىلەن، بەزىلىرى قاتتىق ۋە ئۇچلۇق مۇڭگۈزى ياكى زىچ هەم ئۇزۇن تىكەنلىرى بىلەن ئۇزىنى قوغداپ دۈشمىنىگە زەربە بېرىدۇ.

كەركىدانىنىڭ مۇڭگۈزى گۆشخور هايۋانلارغا تاقابىل تۇرۇشتىكى كۈچلۈك قورالى

جەيرەنىڭ پۇتۇن تېنى ئۆتكۈر تىكەنلەر بىلەن قاپلانغان بولۇپ، دۈشمىنى چىشلىيەلمەيدۇ.

ئارقىدىكى چىپار سىرتلان خىرىس قىلغىنىچە هەر ۋاقىت ئېتىلىپ بېرىپ گۇنۇنىڭ گۆشىنى يېيىشكە تەييار تۇرماقتا.

هەمراهلىرىنىڭ هۇجۇم قىلىشىغا پۇرسەت يارىتىش ئۈچۈن گۇنۇنىڭ دىققىتىنى بۇراشقا تىرىشماقتا.

تىرپانىگا خەتەرگە يولۇققاندا قانداق قۇتۇلىدۇ؟

تىرپانىگا ئىچكى ئەزالىرىنى سىرتقا چىقىرىۋېتىپ بىلىقنىڭ دىققىتىنى بۇراپ قېچىپ كېتىدۇ.

نىقابلىنىش

نۇرغۇن ھايۋانلارنىڭ كۆشەندىسى بولىدۇ، ئۇلار ئۆزىنى قوغداش ياكى ئولجىسىنى تۇتۇپ يېيىش ئۈچۈن قوغدىنىش رەڭگى، يوشۇرۇنۇش رەڭگى ۋە تۇسداشلىق قاتارلىق نىقابلىنىش تەدبىرلىرىنى قوللىنىپ ئۆزىنى نىقابلاش ئارقىلىق دۈشمىنىنى بىخەۋلاشتۇرىدۇ.

بېزىگۈچى قىسقۇچپاقا ئۆزىنى دېڭىز ئوتلىرى، كىچىك دېڭىز بۇلۇتلىرى بىلەن بىرەپ نىقابلىنىدۇ.

قوغدىنىش رەڭگى

تۇتۇپ يېيىلگۈچى ھايۋانلارنىڭ رەڭگى مۇھىت بىلەن بىرلىشىپ كەتكەن بولۇپ، ئاسان بايقىغىلى بولمايدۇ، ياكى بۇ رەڭ كۆشەندىسىنىڭ تۇتۇپ يېيىشىگە كاشىلا قىلىش رولىنى ئويناپدۇ، بۇنداق رەڭ قوغدىنىش رەڭگى دېيىلىدۇ. مەسىلەن، زىبرانىڭ بەدىنىدىكى تاغىل سىزىقلار كۆشەندىسىنىڭ كۆزىنى ئىمىر- چىمىر قىلىپ پەرق ئېتەلمەيدىغان قىلىپ قويىدۇ.

زىبرانىڭ ئاق- قارا سىزىقلىرى ناھايىتى روشەن، بىر توپ زىبرالار يۈگۈرۈۋاتقان چاغدا دۈشمىنى نىشانىنى پەرق قىلالمايدىغان قىلىدۇ.

ھەربىر زىبرانىڭ تاغىل سىزىقلىرى خۇددى ئىنسانلارنىڭ بارماق ئىزلىرىغا ئوخشاش پەرقلىق بولىدۇ.

زىبرالار نېمە ئۈچۈن دائىم زىراپلەر بىلەن بىللە ئوتلاشنى ياخشى كۆرىدۇ؟

زىراپنىڭ بويى ئېگىز، يىراقنى كۆرەلەيدۇ، دۈشمەن ئەھۋالىنى ھەمىشە ۋاقتىدا بايقاپ قېچىپ كېتىدۇ، بۇ دەل زىبرالار ئۈچۈن خەۋپ يەتكۈزگەنلىك بولىدۇ- دە زىبرالارمۇ ئوگۈشلۇق قېچىپ كېتەلەيدۇ. شۇڭا زىبرالار دائىم زىراپلەر بىلەن بىللە ئوتلايدۇ.

تۇسداشلىق

بەزى هايۋانلار تەقلىد قىلىشقا ماهىر. ئۇلار ئۆزىنىڭ تېنىنى باشقا هايۋان ياكى ئۆسۈملۈكنىڭ قىياپىتىگە ئۆزگەرتىپ يىمەكلىككە ئېرىشىدۇ ياكى كۈشەندىسىنىڭ كۆزىنى باغلايدۇ.

زاراڭزا ياپۇنكى جىم تۇرغاندا پورەكلەپ ئېچىلغان گۈلگىلا ئوخشايدۇ. شۇڭا گۈل شىرنىسىگە ئامراق هاشاراتلار ئۆزلۈكىدىن قاپقانغا چۈشىدۇ. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا كۈشەندىسى بولغان هاشاراتخور قۇشلار ۋە كەسلەنچۈكلەرنى ئالدايدۇ.

بامبۇك يوپۇرماق قۇرتى

بامبۇك يوپۇرماق قۇرتىنىڭ بەدىنى ۋە پۇتلىرى ئۆسۈملۈكنىڭ شاخچىلىرىغا بەكمۇ ئوخشايدۇ، دائىم كۈشەندىسىنى ئالداپ هۇجۇمدىن قۇتۇلۇپ قالىدۇ.

خازان كېپىنكىسى شاختا قانىتىنى جۈپلەپ تۇرسا گويا قۇرۇپ قالغان يوپۇرماققىلا ئوخشايدۇ.

يوشۇرۇنۇش رەڭگى

ئومۇمەن تۇتۇپ يېگۈچى هايۋانلارنىڭ ئۆزىنى يوشۇرىدىغان رەڭگى يوشۇرۇنۇش رەڭگى دېيىلدۇ. ئۇلار بەدىنىنىڭ رەڭگىنى ئەتراپتىكى مۇھىتنىڭ رەڭگى بىلەن بىردەك قىلالايدۇ.

ئورمان كەسلەنچۈكىنىڭ رەڭگى يېشىل ئۆسۈملۈكلەرنىڭكىگە ئوخشاپ كېتىدۇ، بايقىماق تەس.

ئاگاھلاندۇرۇش رەڭگى

ئادەتتە هايۋان تېنىدە سېرىق ۋە قارا ياكى قىزىل ۋە قارا نۇقۇتلەشكەن رەڭلەر بار بولسا كۈشەندىسىگە: مەن زەھەرلىك، ماڭا چېقىلما! دەپ ئاگاھلاندۇرۇش بەرگىنى هېسابلىنىدۇ. ئاگاھلاندۇرۇش رەڭگى بەزىدە نىقابلىنىش رولىنى ئويناپدۇ.

زەھەرلىك پاقا جەنۇبىي ئامېرىكىدا ياشايدۇ، بەدىنىدىكى ئاجراتما ماددا ئۆتكۈر زەھەرلىك. يەرلىك كىشىلەر ئۇنىڭدىن زەھەرلىك ئوق ياساپ ئوۋغا ئىشلىتىدۇ.

بىللە ماكانلىشىش، بىللە ياشاش، پارازىت ياشاش

تەبىئەتتىكى ھايۋانلارنىڭ كۆپچىلىكى يالغۇز ياكى توپلىشىپ ياشايدۇ، باشقا تۈردىكى ھايۋانلارنىڭ ھەمكارلىشىشىغا ئېھتىياجلىق ئەمەس. لېكىن بەزى ھايۋانلار مۇستەقىل ياشىيالمايدۇ، چوقۇم باشقا جانلىقلارنىڭ ياردىمىگە ياكى قۇربان بېرىشىگە تايانغاندىلا ئاندىن ئۆزىنىڭ ھاياتىنى داۋاملاشتۇرالايدۇ. مانا بۇ خىل ياشاش ئۇسۇلى بىللە ماكانلىشىش، بىللە ياشاش ۋە پارازىت ياشاشلاردىن ئىبارەت.

بىللە ياشاش

ئىككى خىل جانلىق چوقۇم بىللە ياشىغاندىلا ئاندىن مەۋجۇت بولۇپ تۇرالايدۇ. ئەكسىچە بۇنىڭ ئىچىدىكى بىرى يەنە بىرىدىن ئايرىلىپ كەتسە ئىككىسى ئۆلۈپ كېتىدۇ. مانا بۇ بىللە ياشاش دېيىلىدۇ. بىللە ياشاش ھەر ئىككىلا تەرەپكە پايدىلىق.

ئۆزئارا مەنپەئەت يەتكۈزۈپ ياشاش

پارازىت ياشاش

بىر خىل جانلىقنىڭ يەنە بىر خىل جانلىقنىڭ ئىچىدە ياكى تەن سىرتىدا ياشاپ، ئۇنىڭدىن ئوزۇقلۇق قوبۇل قىلىپ ئۆز ھاياتىنى داۋاملاشتۇرۇشى پارازىت ياشاش دېيىلىدۇ. پارازىت ياشاش ئومۇمەن پارازىت ياشىغۇچىغىلا پايدىلىق، ئەگەر تېپىك پارازىت ياشاش بەدەن ئىچىدە پارازىت ياشاشتۇر، مەسىلەن سازاق مەددىنىڭ پارازىت ياشىشى.

سازاق مەددىنىڭ ياشاش تارىخى

④ئادەم خام كۆكتاتنى يېگەندىن كېيىن، سازاق مەددە تۇخۇمى ئىچىدىن بوشلۇقى، قىزىل ئۆڭگەچ ۋە ئاشقازانغا كىرىدۇ.

③ئىچىدە سازاق مەددە تۇخۇمى بولغان كۆكتات پاكىز يۇيۇلمايلا سالات (خام سەي) قىلىندى.

⑤ ئەگەر ئاخىرىدا ئىنچىكە ئۇچەيگە كىرىدۇ، بۇ چاغدا تۇخۇم پىتىلىگەن قۇرتقا ئايلىنىپ بولىدۇ. ئۇ ئىنچىكە ئۇچەيدە ئولتۇراقلىشىپ ئۆلگەنگە قەدەر يەنە تۇخۇم سېلىپ پارازىت ياشاۋېرىدۇ.

سازاق مەددە باشتىن ئاخىر بىرلا تەنده ياشايدۇ، بۇ مەڭگۈلۈك پارازىت ياشاش دېيىلىدۇ. سازاق مەددىنىڭ ئۆمرى تەخمىنەن بىر يىل.

پىتىلىگەن چىشى سازاق مەددە

پىتىلىگەن ئەركەك سازاق مەددە

سازاق مەددە تۇخۇمى

پارازىت قۇرتلار نېمە ئۈچۈن ئادەم (ياكى ھايۋان) نى ئۆلتۈرۈپ قويمايدۇ؟

پارازىت قۇرتلار ئادەم ياكى ھايۋاننىڭ تېنىدە تۇرۇپ پارازىت قۇرت خوجايىنى (ئادەم ياكى ھايۋان)نىڭ ئوزۇقلۇقىغا تايىنىپ جان باقىدۇ، ئەگەر پارازىت قۇرت خوجايىنى ئۆلۈپ قالسا پارازىت قۇرتنىڭ يەيدىغىنى تۈگەپ ئاچلىقتىن ئۆلىدۇ، شۇڭا ئۇلار پارازىت قۇرت خوجايىننى بىراقلا ئۆلتۈرۈپ قويمايدۇ.

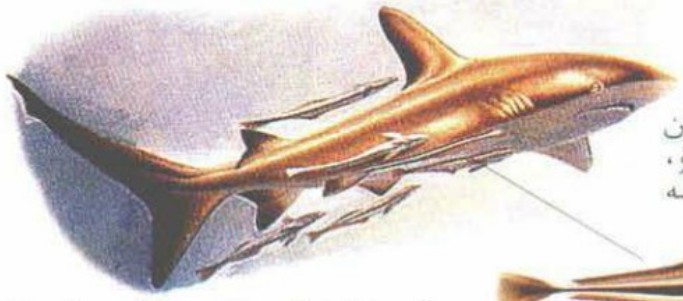
②ئىچىدە سازاق مەددە تۇخۇمى بولغان گەندە سۈيى بىلەن كۆكتاتلارنى سۇغارغاندا تۇخۇم كۆكتاتقا يېپىشىدۇ.

①ئىچىدە سازاق مەددە تۇخۇمى بولغان گەندە

دېڭىز ئاپتاپپەرىسىنىڭ زەھەرلىك سەزگۈچ قوللىرى باشقا هايۋانلارنى يېقىنلاشتۇرمايدۇ، لېكىن باربۇس بېلىقنىڭ يەدىنى بىر قەۋەت شىلىمشىق پەردە قوغداپ تۇرغاچقا، دېڭىز ئاپتاپپەرىسىنىڭ قوللىرىدىن قورقمايدۇ، ئۇ تېخى ئۇلارنىڭ ئىچىگە مۆكۈۋېلىپ، دېڭىز ئاپتاپپەرىسىنى ئۆزىگە قوغدىغۇچى قىلىۋالىدۇ. باربۇس بېلىقى مىننەتدارلىق بىلدۈرۈش ئۈچۈن باشقا بېلىق ۋە راكلارنى جەلپ قىلىپ، دېڭىز ئاپتاپپەرىسىگە يەم قىلىپ بېرىدۇ.

بللە ماكانلىشش

بللە ماكانلىشش — ئىككى تۈردىكى جانلىقنىڭ بەلگىلىك مۇناسىۋەتتە بللە ياشاپ ئىككى تەرەپ مەنپەئەتلىنىشىنى ياكى بىرلا تەرەپ مەنپەئەتلىنىپ. يەنە بىر تەرەپكە زىيان بولماسلىقنى كۆرسىتىدۇ. ئىككى تەرەپ ئايرىلىپ كەتكەندىن كېيىنمۇ. يەنىلا ئۇز ئالدىغا ياشاۋېرىدۇ.

بىر تەرەپ مەنپەئەتلىنەلەيدىغان يەنە بىر تەرەپكە مەنپەئەتمۇ، زىيانمۇ بولمايدىغان بللە ياشاش

پرېپال بېلىقنىڭ شورىغۇچ تەخسىسى

ئىككىلا تەرەپ مەنپەئەتلىنەلەيدىغان بللە ياشاش

تىمساھ قۇشى تىمساھنىڭ ئاغزىدا پارازىت ياشايدىغان سۈلۈكلەر، چۈنلەر ۋە چىشلىرى ئارىسىدىكى قالدۇق يېمەكلىكلەرنى يەپ قورساق تويغۇزىدۇ، تىمساھنىڭ ئېغىزىمۇ تازىلىنىدۇ.

پرېپال بېلىقنىڭ چوققىسىدا بىر شورىغۇچ تەخسىسى بولۇپ، ئاكۇلا ۋە دېڭىز تاشپاقىسىنىڭ قورسىقىغا يېپىشۋېلىپ، ئۇلار چۈشۈرۈۋەتكەن يېمەكلىكلەرنىڭ قالدۇقلىرىنى يەيدۇ، ئاكۇلا ۋە دېڭىز تاشپاقىسى ھېچقانداق تەسىرگە ئۇچرىمايدۇ.

كىرپىنىڭ كۈشەندىسى ئاغمىخان

تۈتۈپ يېيىش خاراكتېرىدىكى كۈشەندىلەر

هايۋانلار دۇنياسىدىكى كۈشەندىلەرنىڭ تولىسى تۈتۈپ يېيىش مۇناسىۋىتى ئارقىلىق شەكىللەنگەن. شۇڭا ئۇلارنى تۈتۈپ يېيىش خاراكتېرىدىكى كۈشەندە ياكى گۈشخورلۇق خاراكتېرىدىكى كۈشەندە دەيمىز. مەسىلەن : شىرنىڭ گنۇنى تۈتۈپ يېيىشى، مۇشۇك بىلەن مۇشۇكياپىلاقنىڭ چاشقانلارنى تۈتۈپ يېيىشى، دېگىز يۇلتۇزىنىڭ سەدەپلەرنى تۈتۈپ يېيىشى قاتارلىقلار.

كۈشەندە

تەبىئەتتە بىر خىل جانلىق (A) يەنە بىر خىل جانلىق (B) نى تۈتۈپ يېيىش ئارقىلىق ياشىسا، جانلىق A جانلىق B نىڭ كۈشەندىسى بولىدۇ. ئادەتتە چوڭ تىپتىكى هايۋانلار نۇرغۇنلىغان ئۇششاق هايۋانلارنىڭ كۈشەندىسى هېسابلىنىدۇ . ئاجىز ـ كىچىك هايۋانلارنىڭ كۈشەندىسى كۆپ بولىدۇ.

چۈمۈلىخور، پېخىدنا ۋە تاغتېشىقلارنىڭ هەممىسى چۈمۈلىلەرنىڭ كۈشەندىسى، ئۇلارنىڭ ئۆتكۈر تىرناقلىرى بولۇپ، چۈمۈلە ئۇۋىلىرىنى كولاپ راسا تويۇالىدۇ.

جاۋاب: A_C_B_D

يېيىش ۋە يېيىلىش

بەزى هايۋانلار باشقا بىر قسىم هايۋانلارنىڭ كۆشەندىسى، لېكىن شۇنىڭ بىلەن بىرگە ئۇلارنىڭمۇ كۆشەندىسى بار. مەسىلەن، كىرپە يىلان تۇتۇپ يېيىشنى ياخشى كۆرىدۇ، يىلانلارنىڭ كۆشەندىسى ھېسابلىنىدۇ، لېكىن ئۇ ئاغمىخاندىن قورقىدۇ، چۈنكى ئاغمىخان چىقارغان سېسىق يەل كىرپىنى ھوشسىزلاندۇرۇپتىدۇ. ھوشسىزلانغان كىرپىنىڭ تېنى تەبىئىلا بوشىشىپ، ئاغمىخانغا يەم بولۇپ كېتىدۇ.

A. يېڭناغۇچ

B. يىلان

C. يېشىل پاقا

D. لاچىن

رەسىمدىكى هايۋانلارنىڭ قايسىسى قايسىسىنىڭ كۆشەندىسى ئىكەنلىكىنى بىلەمسىز؟ سىزنىڭ بىلەن تۇتاشتۇرۇڭ.

كىرپىنىڭ قېنىدا زەھەرگە قارشى ماددا بولغاچقا يىلاننىڭ زەھىرىدىن قورقمايدۇ.

ئىچىنبۈمون هەرىسى دەرەخ غولىنىڭ سىرتىدا تۇرۇپ تۇخۇم سېلىش ئاپپاراتىنى دەرەخكە سانجىپ كىرگۈزۈپ، ئۇزۇن بۇرۇتلۇق قوڭغۇز لىچىنكىسىنىڭ تېنىگە تۇخۇم سالىدۇ.

دېھقانچىلىق دورىلىرى زىيانداش هاشاراتلارنى يوقىتىدۇ ھەم ئۇلارنىڭ كۆشەندىسى بولغان خانقىزنىمۇ يوقىتىدۇ، يەنە ئۆسۈملۈكنى بۇلغىنىشقا ئۇچرىتىدۇ.

پارازىت خاراكتېرلىك كۆشەندىلەر

ئىچىنبۈمون هەرىسى تۇخۇمنى ئۇزۇن بۇرۇتلۇق قوڭغۇزنىڭ لىچىنكىسى تېنىگە سالىدۇ. تۇخۇمدىن چىققان هەرە لىچىنكىسى ئۇزۇن مۇددەت قوڭغۇز لىچىنكىسىنى يەپ چوڭ بولىدۇ. ئۇزۇن بۇرۇتلۇق قوڭغۇز لىچىنكىسىغا نىسبەتەن ئېيتقاندا ئىچىنبۈمون هەرىسى ئۇنىڭ كۆشەندىسى ھېسابلىنىدۇ. بىز بۇ خىل كۆشەندىنى پارازىت خاراكتېرلىك كۆشەندە دەيمىز.

قۇيرۇقلۇق ئىچىنبۈمون هەرىسىنىڭ قۇيرۇقى 15 سانتىمېتىر ئۇزۇنلۇقتا بولۇپ، تۇخۇم سېلىش ئاپپاراتى ھېسابلىنىدۇ.

زىيانداش هاشاراتلاردىن بىئولوگىيىلىك مۇداپىئەلىنىش

دېھقانچىلىق دورىلىرىنىڭ زەھىرى زىيانداش هاشاراتلارنى ئۆلتۈرەلەيدۇ، شۇنداقلا هاشاراتلاردا دورىغا تاقابىلچانلىق پەيدا قىلىدۇ، بۇ چاغدا زەھىرى تېخىمۇ كۈچلۈك دېھقانچىلىق دورىلىرىنى ئىشلىتىشكە توغرا كېلىدۇ، ئەگەر زىيانداش هاشاراتلارغا كۆشەندىلىرى ئارقىلىق تاقابىل تۇرۇلسا، ھەم زىيانداش هاشاراتلارنى يوقىتىشقا بولىدۇ ھەم مۇھىت بۇلغىنىشتىن ساقلانغىلى بولىدۇ. مانا بۇ، زىيانداش هاشاراتلاردىن بىئولوگىيىلىك مۇداپىئەلىنىشتۇر.

ئىچىنبۈمون هەرىسى ئورمانچىلىق زىيانداش هاشاراتلىرى ئۇزۇن بۇرۇتلۇق قوڭغۇزنىڭ كۆشەندىسى ھېسابلىنىدۇ.

دەرەخ غولىدىكى ئۇزۇن بۇرۇتلۇق قوڭغۇز لىچىنكىسى

دراگونلار دەۋری

بۇنىڭدىن تەخمىنەن 200 مىليون يىللار ئىلگىرىكى دەۋردىن 65 مىليون يىللار ئىلگىرىكى دەۋرگىچە يەر شارىدا بىر خىل چوڭ تىپتىكى يەر بېغىرلىغۇچى ھايۋانلار ياشىغان، بۇلار دىنوزاۋرلار ۋە دىنوزاۋرغا ئوخشايدىغان دراگونلاردۇر. ئۇلار ئەينى چاغدىكى يەر شارىنىڭ خوجايىنى ئىدى، ئۇلار يەر شارىغا 130 مىليون يىل ھۆكۈمرانلىق قىلغان.

چىشلىرى ھەرە چىشلىرىغا ئوخشايدۇ، ئىنتايىن ئۆتكۈر

بوينى قىسقا، تومۇر، چوڭ-چوڭ گۆشلەرنى يۇتۇشقا ماسلاشقان.

تىرانىنوزاۋرنىڭ ئالدى پۇتلىرى قىسقا ھەم كىچىك، ئاران ئىككىلا بارمىقى بار، لېكىن ئىنتايىن ئۇچلۇق، ئۆتكۈر، يېمەكلىكنى تۇتۇشقا باب كېلىدۇ.

تىرانىنوزاۋر سېراتوپ (مۇڭگۈزلۈك دىنوزاۋر) بالىسىغا ھۇجۇم قىلغاندا چوڭ سېراتوپلار بالىسىنى ئوتتۇرىغا ئېلىپ چۆرىدەپ ئۇچلۇق مۇڭگۈزى بىلەن بالىسىنى قوغدايدۇ.

دىنوزاۋر

دىنوزاۋرلار ئىنسانلار پەيدا بولۇشتىن ئىلگىرىلا يوقۇلۇپ كەتكەن. ئىنسانلارنىڭ دىنوزاۋرغا بولغان تونۇشى دىنوزاۋرلار تاش قاتلاملىرىنىڭ تېپىلىشى ۋە ئۇنىڭ تەتقىق قىلىنىشى بىلەن باشلانغان. دىنوزاۋرلارنىڭ ھەممىسىنىڭ ئۇزۇن قۇيرۇقى بولۇپ، سىرتقى شەكلى كەسلەنچۇككە ئوخشايدۇ. قارىماققا ناھايىتى سەت ھەم قورقۇنچلۇق كۆرۈنىدۇ، ئوتخور دىنوزاۋرلارنىڭ ھەممىسىنىڭ تېنى ناھايىتى يوغان. كۆپچىلىكى تۆت پۇتلاپ ماڭىدۇ؛ گۆشخور دىنوزاۋرلارنىڭ تېنى نىسبەتەن كىچىكرەك ياكى ناھايىتى كىچىك بولۇپ، ئارقا ئىككى پۇتى بىلەن ماڭىدۇ.

دىپلودوكۇس

دىپلودوكۇس چوڭ تىپتىكى ئوتخور دىنوزاۋر، لېكىن ئېغىرلىقى بىراخئوزاۋرنىڭ ئاران ئۈچتىن بىرىگە تەڭ كېلىدۇ.

بەدەن ئۇزۇنلۇقى 15 مېتىر، ئېگىزلىكى 6 مېتىر، بەدەن ئېغىرلىقى 6~8 تونا

قۇيرۇقى ناھايىتى ئۇزۇن، قوغدىنىشقا ئىشلىتىدۇ، دۈشمىنىنى يېقىنلاشتۇرمايدۇ.

ئارقا پۇتى يوغان، ئۇچ بارمىقى بار، تېز يۈگۈرۈيەلەيدۇ.

ئىنچىكە ئېگەكلىك دىنوزاۋر

ئىنچىكە ئېگەكلىك دىنوزاۋر گۆشخور دىنوزاۋر بولۇپ، ھازىرغىچە مەلۇم بولغان ئەڭ كىچىك دىنوزاۋرلارنىڭ بىرى ھېسابلىنىدۇ، بەدەن ئۇزۇنلۇقى بىر مېتىر، ئېغىرلىقى ئاران 3.5 كىلوگرام، ئۆرە تۇرغاندىكى ئېگىزلىكى توخۇچىلىك كېلىدۇ.

قۇيرۇقى تەڭپۇڭلۇقنى ساقلايدۇ.

ئالدى پۇتى ناھايىتى كىچىك، ئارقا ئىككى پۇتى بىلەن ماڭىدۇ.

براخىئوزاۋر

براخىئوزاۋر ئوتخور دىنوزاۋر بولۇپ. تەن ئۇزۇنلۇقى 23 مېتىرغا، ئېگىزلىكى 12 مېتىرغا يېتىدۇ. ئېغىرلىقى 80 تونا بولۇپ، 12 پىلنىڭ ئېغىرلىقىغا تەڭ كېلىدۇ.

بېشى ناھايىتى كىچىك، بېشىنى دەرەخ شاخلىرى ئارىسىغا خالىغانچە تىقىپ ئوزۇقلىنالايدۇ، ئىنچىكە بوينىنى سوزۇپ دەرەخ ئۈچىدىكى يوپۇرماقلارنىمۇ يېيەلەيدۇ.

براخىئوزاۋرنىڭ بوينىنىڭ ئۇزۇنلۇقى 6 مېتىرغا يېتىدۇ، ئەپچىل ئىگىلەلەيدۇ، ھەم ناھايىتى كۈچلۈك، يەردىن ناھايىتى ئېغىر نەرسىلەرنى چىشلەپ كۆتۈرىسىمۇ يىقىلىپ كەتمەيدۇ.

پتېروزاۋرلار ئۇششاق بېلىقلارنى يەيدۇ، دىنوزاۋرغا يېقىن تۇغقان، ئۇنىڭ ئالدى پۇتىنىڭ تۆتىنچى بارمىقى بىلەن ئارقا پۇتى ئارىلىقىنى نېپىز ھەم يۇمشاق تېرىسىمان قانات تۇتاشتۇرۇپ تۇرىدۇ، لەيلىيەلەيدۇ، ئۇچۇش ئىقتىدارى يۇقىرى ئەمەس.

دىنوزاۋرغا ئوخشاش دراگونلار

بىرقىسىم يەر بېغىرلىغۇچى ھايۋانلارنىڭ تۇرقى دىنوزاۋرغا ئوخشايدۇ. لېكىن ئۇلار دىنوزاۋر ئەمەس. ئۇلارنىڭ بەزىلىرى لەيلىيەلەيدۇ، بەزىلىرى سۇ ئۈزەلەيدۇ. يەنە بەزىلىرى سۇ ۋە قۇرۇقلۇقتا قوش ماكانلىق ياشايدۇ. مەسىلەن پتېروزاۋر (ئۇچار كەسىلەنچۇك)، ئىختىئوزاۋر ۋە پلېسىئوزاۋر.

پلېسىئوزاۋرلارنىڭ بوينى ئۇزۇن ھەم چاققان بولۇپ، سۇ ۋە قۇرۇقلۇقتا ياشىغانلىقتىن قوش ماكانلىق بەزى بېغىرلىغۇچى ھايۋان.

ئىختىئوزاۋرنىڭ ئالدى پۇتى يىلىق يالاقچىسىغا ئوخشايدۇ، سۇدا تېز ئۈزەلەيدۇ.

ئىگۇئانودونلار ئوتخور دىنوزاۋرلار بولسىمۇ، بىراق ئارقا ئىككى پۇتى بىلەن تۇرالايدۇ. ماڭالايدۇ ياكى يۈگۈرەلەيدۇ، ئالدى پۇتىدا 5 بارمىقى بار.

تۇخۇم ئارقىلىق كۆپەيىش دېگەن نېمە؟

ھايۋانلار ئۇرۇقلانغان تۇخۇمنى تۇغىدۇ، ئۇرۇقلانغان تۇخۇم تۇخۇم سېرىقىدىكى ئوزۇقلۇقلارنى قوبۇل قىلىپ تەدرىجىي يېتىلىپ تۆرەلمىگە ئايلىنىدۇ، ئاندىن شەكىلگە كىرىدۇ، ئاخىرى تۇخۇم شاكىلىنى يېرىپ چىقىدۇ، كېيىن قۇرامىغا يېتىپ، يەنە تۇخۇم تۇغىدۇ، تۇخۇم يەنە يېتىلىدۇ. ھايۋانلارنىڭ بۇنداق نەسىل قالدۇرۇش ئۇسۇلى تۇخۇم ئارقىلىق كۆپەيىش دېيىلىدۇ. توخۇ، ئۆردەك، غاز، قۇشلار، يىلانلارنىڭ ھەممىسى تۇخۇم ئارقىلىق كۆپەيىدىغان ھايۋانلار ھېسابلىنىدۇ.

دىنوزاۋرلار تۇخۇم تۇغۇپ كۆپەيىدىغان ھايۋانلاردۇر. ھازىر دۇنيادا تۇرغۇنلىغان دىنوزاۋر تاش قاتمىلىرى تېپىلدى. مەملىكىتىمىزتىمۇ خېنەن شىشيا ئويمانلىقىدا بىر دىنوزاۋر تۇخۇمى تاش قاتلىمىلىرى تۈركۈمى بولۇپ، ئون مىڭدىن ئارتۇق دىنوزاۋر تۇخۇمى تاش قاتلىمىلىرى كۆمۈلگەن. دۇنيادىكى تۇققۇزىنچى چوڭ مۆجىزە ھېسابلىنىدۇ.

تىرانوزاۋر

تىرانوزاۋر ئەڭ چوڭ گۆشخور دىنوزاۋر بولۇپ، ناھايىتى ۋەھشي. ھەرخىل ئوتخور دىنوزاۋرلارنى يەيدۇ.

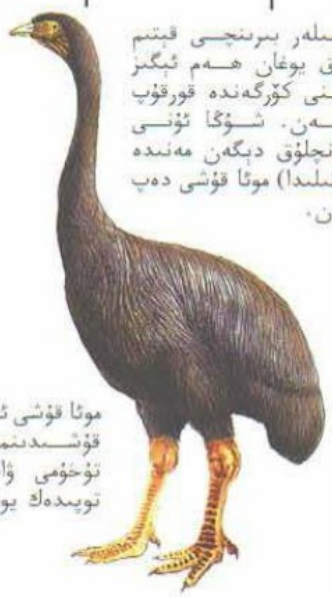
ساۋاقداشلار چوكانتال بايرىمدا دۇنيادىكى نەسلى قۇرۇپ كەتكەن ھايۋانلار قەبرىسىگە كېلىپ، نەسلى قۇرۇپ كەتكەن ھايۋانلارغا گۈلچەمبىرەك تەقدىم قىلىپ تەزىيە بىلدۈردى.

نەسلى قۇرۇپ كەتكەن ھايۋانلار

نەسلى قۇرۇپ كەتكەن ھايۋانلار ئەسلىدە دالىدا ياشىغان، لېكىن ئۆتكەنكى 50 يىل ئىچىدە قايتا ئۈچرىمىغان ھايۋانلارنى كۆرسىتىدۇ. نەسلى قۇرۇش جانلىقلارنىڭ تەدرىجىي تەرەققىياتىدىكى نورمال ھادىسە. لېكىن ئىنسانلارنىڭ پائالىيىتى كەلتۈرۈپ چىقارغان ياۋايى ھايۋانلارنىڭ نەسلى قۇرۇپ كېتىش سۈرئىتى نورمال نەسلى قۇرۇش سۈرئىتىدىن 1000 ھەسسىدىن كۆپ ئېشىپ كەتتى، نەتىجىدە زور مىقداردىكى ياۋايى ھايۋانلار ناھايىتى بۇرۇنلا يوقۇلۇپ كەتتى.

1850 - يىلى

كىشىلەر بىرىنچى قېتىم بۇنداق يوغان ھەم ئېگىز قۇشنى كۆرگەندە قورقۇپ كەتكەن. شۇڭا ئۇنى قورقۇنچلۇق دېگەن مەنىدە (ئۆز تىلىدا) موئا قۇشى دەپ ئاتىغان.

موئا قۇشى ئافرىقا تۆگە قۇشىدىنمۇ ئېگىز، تۇخۇمى ۋاسكېتبول توپىدەك يوغان.

موئا قۇشى

موئا قۇشى سەككىز مىليون يىللار ئىلگىرىدىن تارتىپلا يېڭى زېلاندىيىدە ياشاپ كەلگەن. 14- ئەسىرنىڭ ئوتتۇرىلىرىدا پولىنېزىيىلىكلەر ئارقا-ئارقىدىن يېڭى زېلاندىيەگە كۆچۈپ كېلىپ موئا قۇشنى كۆپلەپ تۇتۇپ يېمەكلىك قىلىشقا باشلىغان، يەنە ئۇلارنىڭ تۇخۇملىرىنمۇ ئوغرىلىغان. 1850- يىلغا كەلگەندە موئا قۇشنىڭ نەسلى پۈتۈنلەي قۇرۇپ كەتكەن.

1767 - يىلى

تېرىسى ناھايىتى قېلىن، گۆشى مەززىلىك بولغاچقا كۆپلەپ ئۆلتۈرۈلگەن.

سېتللېر دېڭىز كالىسىنىڭ چىشى يوق، بىراق غەلىتە چوڭ ئاغزى بىلەن سۇ ئوتلىرىنى ئۈزۈپ چايناپ يېيەلەيدۇ.

سېتللېر دېڭىز كالىسى

سېتللېر دېڭىز كالىسى كىتتىن قالسا ئەڭ چوڭ سۈت ئەمگۈچى ھايۋان. 1741- يىلى روسىيە ئېكسپېدىتسىيىچىلىرى بايقىغان. روسىيىنىڭ موي-تېرە سودىگەرلىرى بۇنى ئاڭلاپ، شۇ ھامان كوماندىروسكى تاقىم ئارراللىرىغا بېرىپ، ئۇلارنى كۆپلەپ ئۆلتۈرۈپ سودا قىلغان. 26 يىل ئۆتە-ئۆتمەيلا سېتللېر دېڭىز كالىسىنىڭ نەسلى پۈتۈنلەي قۇرۇپ كەتكەن.

1681 - يىلى

دودو قۇشى ئادەمدىن ئۇركىمەيدۇ. شۇنىڭدەك ھېچقانداق كۈشەندىسىمۇ بوق ئىدى.

ئەسلى ماۋرىتىئۇس ئارىلىنىڭ ھەممە يېرىدە دودو قۇشى بار ئىدى. ئىنسانلار بىلەن ئۈچرىشىپ 200 يىلغا يەتمىگەن ۋاقىت ئىچىدىلا نەسلى قۇرۇپ كەتتى.

دودو قۇشى

دودو قۇشى بىرخىل ئۈچالمايدىغان قۇش بولۇپ، ئۇرۇپا پاختىكى دەپمۇ ئاتىلىدۇ. ئۇلار ھىندى ئوكيانىدىكى ماۋرىتىئۇس ئارىلىدا ياشىغان. چاتقال تېپىدىكى تروپىك بەلۋاغ ئورمانلىرىدا ماكانلىشىشنى ياخشى كۆرىدۇ. 16- ئەسىردە ئىنسانلار دودو قۇشىنى كۆپلەپ تۇتۇپ يېگەن. يەنە كېلىپ ئىنسانلار ئارالغا ئالغاچ كەلگەن ئىت ۋە ئۇي ھايۋانلىرىمۇ دودو قۇشى بالىلىرىنى يېمەكلىك قىلغان. شۇنىڭ بىلەن دودو قۇشىنىڭ سانى جەددىي ئازىيىپ 1681- يىلغا كەلگەندە پۈتۈنلەي نەسلى قۇرۇپ كەتكەن.

خالتىلىق بۆرە

خالتىلىق بۆرە ئەسلىدە ئاۋسترالىيەنىڭ تاسمانىيە رايونىدا ياشايدىغان ئەڭ چوڭ گۆشخور خالتىلىق هايۋان ئىدى. 19-ئەسىردە ئاۋسترالىيە هۆكۈمىتى. دېھقانچىلىق ۋە چارۋىچىلىقنى راۋاجلاندۇرۇش ئۈچۈن خالتىلىق بۆرە ئوۋلىغۇچىلارنى مۇكاپاتلىدى. نەتىجىدە خالتىلىق بۆرە كۆپلەپ ئوللۇرۇلدى. 1933- يىلى ئەڭ ئاخىرقى بىر خالتىلىق بۆرە ئوللۇرۇلدى.

خالتىلىق بۆرە بەزىدە ئۆي هايۋانلىرىنى ئوتۇۋېپ قويغانلىقى ئۈچۈن ئوللۇرۇلۇش تەقدىرىگە دۇچ كەلدى.

شىمالىي ئامېرىكا ياۋا كەپتىرى

ئۇ هەر يىلى قارلىغاچقا ئوخشاش كۆچمەن. شۇڭا «پەسىل كەپتىرى» دەپمۇ ئاتىلىدۇ. 19- ئەسىرنىڭ باشلىرىدا، شىمالىي ئامېرىكا قۇرۇقلۇقىدا يەنە تېخى بەش سىلياردتىن ئارتۇق پەسىل كەپتىرى بار ئىدى، لېكىن ئىنسانلارنىڭ كۆپلەپ ئوللۇرۇشى نەتىجىسىدە 100 يىلغا يەتمەستىن ۋاقىت ئىچىدىلا نەسلى قۇرۇپ كەتتى.

ئورمانلارنىڭ كېسىلىشى نەتىجىسىدە پەسىل كەپتىرىگە چاڭگا سالغۇدەك يەر قالمىدى، ئىنسانلار ئېلىپ كەلگەن هايۋانلار يۇقۇملۇق كېسەللىكلەرنى تارقاتتى. بۇلارنىڭ هەممىسى پەسىل كەپتىرىنىڭ نەسلى قۇرۇپ كېتىشىنى تېزلىتىۋەتتى.

1883- يىلى

1900- يىلى

1918- يىلى

1933- يىلى

پولەك ياۋا كالىسى

پولەك ياۋا كالىسى بۆرۈن دۇنيادا سانى ئەڭ كۆپ بولغان چوڭ تېپىكى ياۋايى هايۋان ئىدى، ئۇلار ئاسىيا، ئافرىقا، ياۋروپا ۋە ئامېرىكا قىتئەلىرىدە ياشىغانىدى. 19- ئەسىرنىڭ ئوتتۇرىلىرىدا پولەك ياۋا كاللىرى زور مىقداردا ئوللۇرۇلۇپ، 1918- يىلغا كەلگەندە دالىدىكى پولەك ياۋا كاللىرىنىڭ نەسلى قۇرۇپ كەتتى. هازىر ئۇلارنى پەقەت هايۋانات باغچىلىرىدىلا كۆرەلەيمىز.

پولەك ياۋا كالىسى ئەڭ چوڭ ياۋا كالا

تاغسىل ئېشەك ھەم ئاتقا ھەم ئېشەككە ئوخشايدۇ، ئۇنىڭ ئاڭلاش ئىقتىدارى ناھايىتى ياخشى، ئىنتايىن هوشيار.

تاغسىل ئېشەك

تاغسىل ئېشەك ئىنتايىن كۆچلۈك ۋە چىرايلىق هايۋان. 19- ئەسىردە ياۋروپالىقلار ئۇنىڭ چىرايلىق تېرىسىگە ئېرىشىش ئۈچۈن ئۇنى كۆپلەپ ئوللۇردى. 1880- يىلغا كەلگەندە دالىدىكى تاغسىل ئېشەكلەرنىڭ نەسلى قۇرۇپ كەتتى. هايۋانات باغچىلىرىدىكى تاغسىل ئېشەكلەر بولسا، سۈتئېمىزغا بېقىلىش ئورمۇشىغا كۆنەلمىگەنلىكتىن ئولارمۇ ئوللۇپ تۈگىدى. 1883- يىلغا كەلگەندە تاغسىل ئېشەكلەرنىڭ نەسلى پۈتۈنلەي قۇرىدى.

پىيجىگەندىكى ئۆزۈن قۇيرۇقى ئوغا بېقىش ئورنىدا «دۇنيادىكى نەسلى قۇرۇپ كەتكەن هايۋانلار قەبرىسى» بار بولۇپ، بېقىنقى 300 يىلدىن بۇيان نەسلى قۇرۇپ كەتكەن هايۋانلارنىڭ قەبرە تاشلىرى تىزىپ قويۇلغان.

هايۋانلارنىڭ نەسلى قۇرۇش سەۋرئىتى قانچىلىك بولماقتا؟

هازىر ئىنسانلار ئالتىنچى قېتىملىق تۆرلەرنىڭ چوڭ يوقىلىشىغا دۇچ كەلمەكتە. تۆرلەرنىڭ يوقۇلۇش سەۋرئىتى دىنوزاۋرلارنىڭ زور مىقداردا يوقۇلۇش دەۋرىدىكى سەۋرئىتەكە يېقىنلاشتى. 20- ئەسىردە هايۋانلارنىڭ نەسلى قۇرۇش سەۋرئىتى يىلىغا بىر تۈردىن ئېشىپ كەتتى.

خەلقئارا تەبىئەتنى قوغداش بىرلەشمىسى (IUCN) ھايۋانلار ئۇچۇن 10 قوغداش تۈرىنى تەسىس قىلدى، بۇنىڭ ئىچىدە دالدىكى نەسلى قۇرۇغان، ناھايىتى خەۋپ ئىچىدىكى، خەۋپ ئىچىدىكى، ئاسان خەۋپ ئىچىدە قالىدىغان، قوغداشقا تايىنىدىغان ھايۋانلارنىڭ ھەممىسى قوغدىلىدىغان ھايۋانلارغا كىرىدۇ.

ناھايىتى خەۋپ ئىچىدە قالغان ھايۋانلار

ئادەتتە ئون يىل ياكى ئۇنچ ئەۋلاد ئىچىدە نەسلى قۇرۇش ئېھتىماللىقى 50% دىن يۇقىرى بولغان ھايۋانلار ناھايىتى خەۋپ ئىچىدە قالغان ھايۋانلار دەپ بېكىتىلگەن. چاڭجياڭ تىمساھى، جەنۇبىي جۇڭگو يولۋىسى قاتارلىق ھايۋانلارنىڭ ياۋىسى ئىنتايىن ئاز، يېقىن كەلگۈسىدە نەسلى قۇرۇپ كېتىش ئېھتىماللىقى ئىنتايىن چوڭ.

خەۋپ ئىچىدە قالغان ھايۋانلار

خەۋپ ئىچىدە قالغان ھايۋانلار يىگىرمە يىل ياكى بەش ئەۋلاد ئىچىدە نەسلى قۇرۇپ كېتىش مۇمكىنچىلىكى 20% بولغان ھايۋانلارنى كۆرسىتىدۇ. ئۇلار تېزلا خەۋپ ئىچىدە قالغان تۈرلەرگە ئايلىنىشى مۇمكىن. مەسىلەن، مۇشۇكتېبىق، ياۋايى قوش لوككىلىق (ئۇركەشلىك) تۈگە، قىزىل بۇلغۇن (قارا بۇلغۇن)، چاڭجياڭ ئوستىر بېلىقى قاتارلىقلار.

ئاسان خەۋپ ئىچىدە قالىدىغان ھايۋانلار

بەزى ھايۋانلارنىڭ يېقىن كەلگۈسىدە نەسلى قۇرۇشقا قارايدىغان ئېھتىماللىقى چوڭراق، يۇز يىل ئىچىدە نەسلى قۇرۇش ئېھتىماللىقى 10% بولسا ئۇلار ئاسانلا خەۋپ ئىچىدە قالغان ھايۋانلارغا ئايلىنىپ قالىدۇ. مەسىلەن، ئاسىيا پىلى، تىبەت ياۋا ئىشكى، سېرىق مولۇن قاتارلىقلار.

قوغداشقا تايىنىدىغان ھايۋانلار

بەزى ھايۋانلار نۇۋەتتە تېخى نەسلى قۇرۇش خەۋپىگە دۇچ كەلمىدى، لېكىن قوغداش پىلانى بولمىسا ئۇلارنىڭمۇ نەسلى قۇرۇپ كېتىشى مۇمكىن. مەسىلەن، بۇرە، قۇشقاچ، يېشىل تاشپاقا، ھىندى چار پاقىسى قاتارلىقلار.

ئاز ئۇچرايدىغان ئەتىۋارلىق ھايۋانلار

يەر شارىمىزدا ھايۋانلارنىڭ مىقدارى بارغانسېرى ئازىيىپ 2003 - يىلىغا كەلگەندە 12259 خىل ھايۋان نەسلى قۇرۇش خەۋپىگە دۇچ كەلدى. ئەگەر ئۇلار قوغدالمىسا يېقىن كەلگۈسىدە يەر شارىدىن بىر - بىرلەپ يوقۇلۇپ كېتىشى مۇمكىن.

بىر تۇتۇملۇق مۇرە يېپىنچىغا قانچە تىبەت بۆكسىنىڭ تېتىگى كېتىدۇ؟

تىبەت بۆكسىنىڭ تۇتۇلغان مۇرە يېپىنچا ھەم نېپىز ھەم يېنىك، بىر ئۇرۇكنىڭ كۆرىدىن ئۆتكۈرگىلى بولىدۇ. لېكىن تىبەت بۆكسىنى ئۆلتۈرگەندىلا ئاندىن تۇتۇت ئالغىلى بولىدۇ. بىر تۇتۇملۇق مۇرە يېپىنچا توقۇش ئۈچۈن ئۇچ تىبەت بۆكسىنى ئۆلتۈرۈشكە توغرا كېلىدۇ

بـۇ هايۋانـلار خـەۋپ ئىچىـده قالغان هايۋانلارنىڭ ئاز بىر قىسمىدىنلا ئىبارەت.

تاغتېشەر

بۈركۈت

سېرىق مولۇن

بىر مۈڭگۈزلۈك كەركىدان

مۇشۇكئېيىق

دەريا دېلفىنى

خەينەن بۇغىسى

دېڭگون

سۇقسۇر

ئاق پالاقچىلىق دېلفىن

قىزىل ئىبىس

جەنۇبىي جۇڭگو يولۋىسى

قاپلان

ياۋا ئات

شەرقىي شىمال يولۋىسى

چاڭجياڭ تىمساهى

لانگۇر مايمۇنى

سېرىق قورساق تىراگوپان

تىبەت بۆكسىنى

چوڭ سەمەندەرنىڭ ئاۋازى بوۋاقنىڭ يىغىسىغا ئوخشايدۇ

گىببۇن

ياۋا قوش لوككىلىق توگىدىن ئەڭ چوڭ قۇش ئەجدىھا بولۇپ قالغان بولۇشى مۇمكىن.

ياۋا قوتاز

سىبىرىيە ياۋا غىزى

قوگۇر يىلپىز

ئىنتايىن خەۋپتە قالغان هايۋانلار
خەۋپتە قالغان هايۋانلار
ئاسان خەۋپتە قالىدىغان هايۋانلار
قوغداشقا تايىنىدىغان هايۋانلار

يەر شارىدىكى ئادەملەر بارغانسېرى كۆپىيىپ ئولتۇراق جايلىرىنى ئۆزلۈكسىز كېڭەيتىپ، ئەسلىدە ياۋايى ھايۋانلارغا تەۋە نۇرغۇنلىغان جايلارنى ئىگىلىۋالدى.

پىل چىشىدا ياسالغان سەنئەت بۇيۇمى

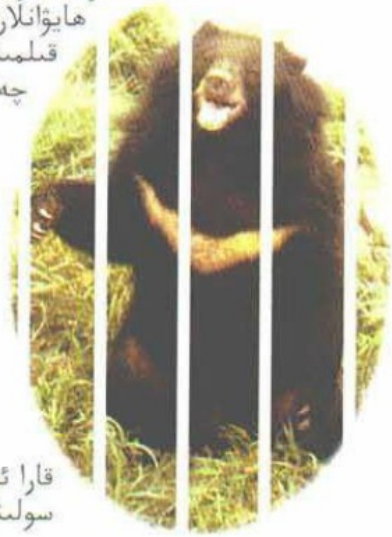
تىمساھ تېرىسىدىن تىكىلگەن سومكا

ئىنسانلار ياۋايى ھايۋانلارنىڭ گۆشىنى يېيىش، موي-تېرىلىرىنى ۋە مۇگگۈزلىرىنى ئېلىش ئۈچۈن نۇرغۇنلىغان ئاز ئۇچرايدىغان ئەتىۋارلىق ھايۋانلارنى ئوۋلاپ ئۆلتۈردى، بۇ ئەمەلىيەتتە ئىنسانلارنىڭ ئۆزىنىڭ ياشاش مۇھىتىغا قىلغان بۇزغۇنچىلىقىدۇر.

ھايۋانلارنى قوغداش

بارغانسېرى كۆپ ھايۋانلارنىڭ نەسلى قۇرۇپ كەتكەندىن كېيىن ئىنسانلار ھوشىغا كەلدى. ياۋايى ھايۋانلارنى قوغدايدىغان نۇرغۇنلىغان قانۇن-نىزاملارنى، سىياسەتلەرنى تۈزۈپلا قالماي، يەنە ھەرخىل ئۇسۇللارنى قوللىنىپ خەۋپ ئىچىدە قالغان ھايۋانلارنى قوغداپ ئۇلارنىڭ ھاياتىنى داۋاملاشتۇرماقتا.

قارا ئېيىقنىڭ ئۆتىگە قوپال بىر نەيچىنى تىرىك تۇرغۇزۇپلا كىرگۈزۈپ ئۆت سۈيۈقلۇقىنى بىۋاسىتە ئېلىۋېلىپ، جۇڭگو تىبابەتچىلىكى دورىسى ياسىلىدۇ. بىچارە قارا ئېيىق ھەر كۈنى مۇشۇنداق ئازابنىڭ دەردىنى تارتىدۇ، بۇنداق قەبىھ، ھايۋانلارنى خورلايدىغان قىلمىشلار ئەيىبلىنىشى ۋە چەكلىنىشى كېرەك.

قارا ئېيىق تۆمۈر قەپەزكە سولىنىپ بېقىلماقتا

تەبىئىي مۇھىتنىڭ بۇلغىنىشى ۋە بۇزغۇنچىلىققا ئۇچرىشى، ئىنسانلارنىڭ هايۋانلارنى ئوۋلىشى ۋە قانۇنسىز هايۋان ئەتكەسچىلىكى بىلەن شۇغۇللىنىشى نۇرغۇنلىغان ياۋايى هايۋانلارنىڭ سانىنى ئازايتىپ، نەسلى قۇرۇپ كېتىش گىردابىغا ئېلىپ باردى.

ئۇزۇن قۇيرۇقلۇق بۇغىنىڭ تۇرقى ئىنتايىن غەلىتە، بېشى ئاتنىڭ بېشىغا، تۇيىقى كالىنىڭ تۇيىقىغا، قۇيرۇقى ئېشەكنىڭ قۇيرۇقىغا ئوخشايدۇ.

ئۇزۇن قۇيرۇقلۇق بۇغا قايتىپ كەلدى

ئۇزۇن قۇيرۇقلۇق بۇغا مەملىكتىمىزدىلا بار بولغان ئەتىۋارلىق هايۋان. ياۋايى ئۇزۇن قۇيرۇقلۇق بۇغىلار نەچچە يۈز يىل ئىلگىرىلا يوقۇلۇپ كەتكەن. سەككىز دۆلەت بىرلەشمە ئارمىيىسى بېيجىڭغا بېسىپ كىرگەندە، مەملىكتىمىزنىڭ خان ئوردىسىدا ساقلىنىۋاتقان ئۇزۇن قۇيرۇقلۇق بۇغىلارنىڭ ھەممىسى ئۇلتۇرۇۋېتىلگەن. كېيىن چەتئەللەرگە ئېلىپ كېتىلگەن ئۇزۇن قۇيرۇقلۇق بۇغىلار جۇڭگوغا قايتۇرۇپ كېلىنىپ هايۋانات باغچىلىرى ۋە قوغداش رايونلىرىدا سۈنئىي بېقىلغان. هازىر نەچچە يۈز ئۇزۇن قۇيرۇقلۇق بۇغا تەبىئەتكە قويۇپ بېرىلدى.

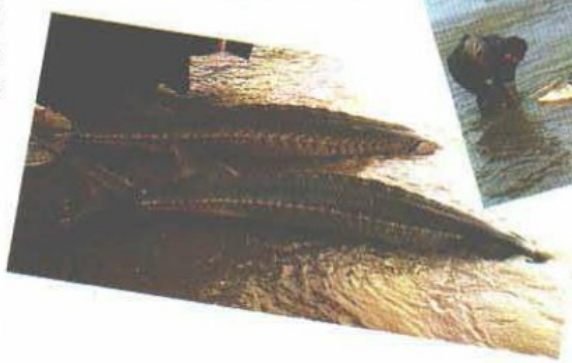

قايتا پەيدا بولغان قىزىل ئىبىس

قىزىل ئىبىس ئۇچقاندا قانات قېقىشى ئاستا هەم كۆچلۈك، خۇددى پەرىلەر ئەرشتىن ئۇچۇپ چۈشۈۋاتقاندەك بىلىنىدۇ. قەدىمكىلەر ئۇنى «پەرى قۇش» دەپ ئاتىغان. بىر مەهەل جۇڭگودا قىزىل ئىبىسنىڭ نەسلى قۇرۇدى دەپ قارالغاندى. 1981- يىلى شەنشى ئۇلكىسىدە يەتتىسى بايقالدى. كۆكۈل قويۇپ قوغداش نەتىجىسىدە هازىر 300 نەچچىگە كۆپەيتىلدى.

جۇڭگو ئوسېتر بېلىقى جۇڭگودىلا بار بولغان چوڭ تېپتىكى بېلىق.

قىزىل ئىبىس كېچىسى دەرەختە ئارام ئېلىشنى ياخشى كۆرىدۇ، سازلىق ياكى سۇلۇق ئېتىزلارغا بېرىپ قىسقۇچپاقا، بېشىل پاقا، ئۇششاق بېلىق، قۇلۇله قاتارلىقلارنى تېپىپ يەيدۇ.

ئوسېتر بېلىقى چاڭجىياڭ دەرياسىدا تۇغۇلۇپ، دېڭىزلاردا ئۆسۈپ، يوغىنايدۇ، هەر يىلى ئەتىيازنىڭ ئاخىرلىرىدا يېتىلگەن جۇڭگو ئوسېتر بېلىقلىرى چاڭجىياڭغا قايتىپ كېلىپ تۇخۇم سالىدۇ.

ئوسېتر بېلىقنى سۈنئىي كۆپەيتىش

ئوسېتر بېلىقىنىڭ يەر شارىدا پەيدا بولغىنىغا 140 مىليون يىل بولغان بولۇپ، مەشھۇر تىرىك تاشقاتما هېسابلىنىدۇ. ئۇزۇندىن بۇيان كۆپلەپ تۇتۇلغاچقا، سانى ئىنتايىن ئازلاپ كەتكەن. ئۇنى قوتۇلدۇرۇش ئۈچۈن كىشىلەر ئۇنى تۇتۇپ تۇخۇملىرىنى سۈنئىي ئۇسۇلدا بېسىپ، بېلىجانلىرىنى قايتىدىن چاڭجىياڭ دەرياسىغا قويۇپ بەرمەكتە.

بالىلار رەسىمى ــ هايۋانلار ۋە ئىنسانلارنىڭ ئورتاق ماكانى (جاڭ خۇي، 13 ياش).

民文版《上学就看》编辑委员会

总顾问

徐惟诚

编委会主任

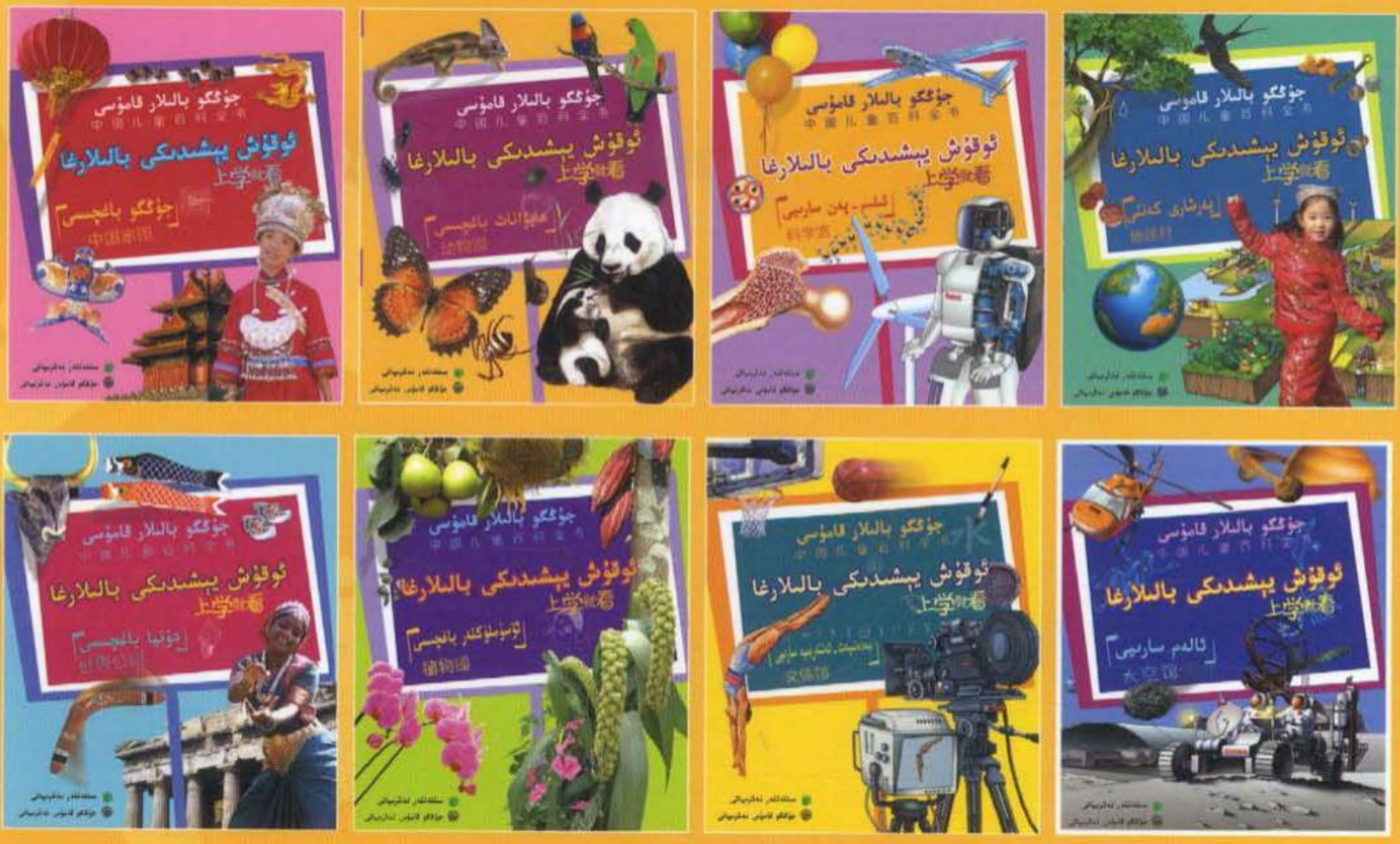
禹宾熙（朝鲜族） 龚 莉（汉族）

编委会副主任

甘玉贵（蒙古族） 刘晓东（汉族） 阿去克（维吾尔族）
艾尔肯（维吾尔族） 程力华（汉族）

编　　委
(以姓氏笔画为序)

万 喜（蒙古族） 木 耐（哈萨克族） 才让加（藏族）
牙库甫（维吾尔族） 甘玉贵（蒙古族） 艾尔肯（维吾尔族）
刘晓东（汉族） 刘金双（汉族） 朴文峰（朝鲜族）
全永范（朝鲜族） 阿去克（维吾尔族） 李有明（回族）
张运珍（藏族） 阿里木江（哈萨克族） 阿合买提江（维吾尔族）
阿依肯（哈萨克族） 禹宾熙（朝鲜族） 龚 莉（汉族）
程力华（汉族） 曾小吾（满族） 普日科（藏族）
塔 并（蒙古族）

مۇتەخەسسىسلەرنىڭ باھاسى

بۇ بىر يۇرۇش كىتابلار بالىلار ئوتتۇرىسىدىكى ئالاقىنى كۈچەيتىدىغان، بالىلار ئۈچۈن پايدىلىق، قىزىقارلىق كىتابلاردۇر. بالىلار بۇ كىتابلارنى ئوقۇپ چىقسا، ئۇلارنىڭ مەكتەپتە ئۆتۈلۈۋاتقان دەرسلەرگە بولغان قىزىقىشى تېخىمۇ ئاشىدۇ. ئۇلار ئوقۇتقۇچىلاردىن ئاكتىپلىق بىلەن سوئال سورىيالايدۇ ۋە ئوقۇتقۇچىلارنىڭ سوئاللىرىغا دادىللىق بىلەن جاۋاب بېرەلەيدۇ. بۇ كىتابلار بالىلار بىلەن ئاتا-ئانىلار ئوتتۇرىسىدىكى ئالاقىنى تېخىمۇ كۈچەيتىدۇ.

—— جۇڭگو ئائىلە مەدەنىيىتى تەتقىقات جەمئىيىتىنىڭ باشلىقى يۇ شنيەن

بۇ كىتابلار تۈۋەن يىللىقلاردا ئوقۇۋاتقان بالىلارنىڭ ئوقۇشىغا ياب كېلىدۇ. بالىلارنى نۇرغۇن بىلىملەردىن خەۋەردار قىلىدۇ. بالىلارغا بىلىم ئۆگىتىپلا قالماي، يەنە ئۇلارغا ئۆگىنىش ئۇسۇلىنىمۇ ئۆگىتىدۇ. بۇ كىتابلار ئاتا-ئانىلارنىڭ ياخشى ياردەمچىسى. بەزى مەسىلىلەرگە جاۋاب تاپالمىغاندا، بالىلار بىلەن بىرلىكتە بۇ كىتابلارغا مۇراجىئەت قىلغاندا، نۇرغۇن مەسىلىلەرنى تەبىئىي ھالدىلا ئايدىڭلاشتۇرىۋالغىلى بولىدۇ.

—— «سىرداش ھەدە» لۇ چىن

ISBN 978-7-105-09555-1
9 787105 095551 >
全套定价：120.00元
本册定价：18.50元